

MEDIÁCIÓ

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Családjogi specialitások

PhD. értekezés

Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta

Bíró

Európai jogi szaktanácsadó

Témavezetők:

Dr. Szabó Imre habil. PhD.

Tanszékvezető

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári és Polgári eljárásjogi tanszék

Az Állam- és Jogtudományi Kar Dékánja

Dr. Tóthné Prof. Dr. Fábián Eszter CSc.

Címzetes egyetemi tanár

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Opponensek:

Dr. Barzó Tímea PhD docens

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Decastello Alice PhD

Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara

Szeged

2009

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések jegyzéke	4. o.
BEVEZETÉS	6. o.
I. FEJEZET: Az alternatív vitarendezés (AVR) rövid története	
1. Az alternatív vitarendezés kialakulása, fejlődése	11. o.
2. Hagyományos és alternatív vitarendezési formák	16. o.
3. Az alternatív vitarendezés sajátos formája, a közvetítés	26. o.
4. A jogi mediációs modell	32. o.
I. FEJEZET: A családi mediáció	
1. A családi közvetítói eljárás specifikumai	35. o.
2. A családi mediáció fejlődése Európában	37. o.
3. A családi közvetítói eljárás alkalmazási területei	53. o.
3.1. A válási mediáció	53. o.
3.1.1. A házasság felbontásának rövid története	53. o.
3.1.2. A válási tárgyalások	68. o.
3.1.3. A válási mediáció nehézségei	71. o.
3.2. A gyermekvédelmi közvetítói eljárás	74. o.
3.3. A kapcsolatügyeleti mediáció	83. o.
3.3.1. A kapcsolatügyeleti rendszer kialakulása, fejlődése és működése egyes európai országokban és hazánkban	85. o.
3.3.2. Kapcsolatügyeletek Magyarországon	98. o.
3.4. A határokon átnyúló mediáció	103. o.
3.4.1. Az „európai család” mint fogalom	103. o.
3.4.2. A közösségi jogalkotás változása	114. o.
3.4.3. A határokon átnyúló mediáció sajátosságai	117. o.
III. FEJEZET: A közvetítói eljárás a bírósági eljárás keretében	
1. A mediációs eljárás és a bírósági eljárás összehasonlítása	123. o.
1.1. Bírósági mediáció és hagyományos mediáció	129. o.
2. A mediáció alkalmazásának lehetőségei a bírósági eljárásban	132. o.
2.1. A francia modell	133. o.

2.1.1. A mediátor szerepe	140. o.
2.1.2. Az ügyvéd szerepe	142. o.
2.1.3. Mediáció a fellebbviteli bíróságokon	143. o.
2.2. Bírósági mediációs modellek más európai országokban	150. o.
IV. FEJEZET: A családi mediáció sajátosságai a bírósági eljárásban	160. o.
1. Tájékoztatási kötelezettség a mediációról	164. o.
2. Az együttes-vagy társ mediáció	166. o.
V. FEJEZET: A mediáció alkalmazása a hazai bírósági eljárásokban	
A Közvetítői törvény	167. o.
1. A közvetítői tevékenység fogalma, célja, a közvetítő működése	171. o.
2. A közvetítői eljárás	176. o.
3. A bírósági közvetítői eljárás	180. o.
VI. FEJEZET: A családi mediáció beillesztése a magyarországi bírósági eljárásba	192. o.
Konklúzió	201. o.
Melléklet	213. o.
Függelék	223. o.
Irodalomjegyzék	225. o.
Summary	233. o.

Rövidítések jegyzéke:

AFCCC – Association Française des Centres de Consultation Conjugale
APMF – Association Pour la Mediation Familiale
Art. – Article
AVR – Alternatív Vitarendezési Eljárás
BAFM – Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation
BM – Bundesverband für Mediation
CA – Cour d’Appel
CC – Code Civil
CE – Conseil de l’Europe
CNM – Centre National de Médiation
Csjt. – 1952. évi IV.törvény a Házasságról, a Családról és a Gyámságról
EK – Európai Közösség
ENSZ – Európai Nemzetek Szövetsége
EP – Európai Parlament
ET – Európa Tanács
EU – Európai Unió
FENAMEF – Fédération Nationale de la Médiation Familiale
GEMME – Groupement Européen des Magistrats pour la Médiation
Gyer. – 149/1997. (IX.10.) sz. Kormányrendelet a gyermekvédelmi eljárásról
Gyvt. – 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
IFOME – l’ Institut Formation des Médiateurs
IM – Igazságügyi Minisztérium
Itv. – Illetéktörvény
Ket. – 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
NCC – Nouveau Code Civil
NCCC – National Association of Child Contact Centers
NCPC – Nouveau Code de Procedure Civil
NMI – Holland Mediációs Intézet
MAKAMOSZ – Magyar Kapcsolatügyi Leti Mediátorok Országos Szövetsége
MAMIF – Mission Aide de la Médiation Internationale Familiale
MARC – Modes Alternatifs de Resolution des conflits
ODR – Online Dispute Resolution
Ptk. – Polgári Törvénykönyv
Pp. – Polgári Perrendtartás
R. – Recommandation
SACCC – Scotch Association of Child Contact Centers
TGI – Tribunal de Grand Instance

Mottó: *„Háború mindenek atyja és mindenek királya... Nem értik meg, mint van az, ami ellenkezik, önmagával mégis összhangban: visszacsapó illeszkedés, mint íjé és lanté.” (Hérakleitosz: Töredékek LXXXV, XC)*

Bevezetés

A **mediare** latin eredetű szó, jelentése: középen állni, egyeztetni, közvetíteni, békéltetni. Középen állva, a felek között, a bírói pulpituson, jogszabályban foglalt lehetőségünknel fogva is késztetést érzünk arra, hogy egyezkedésre sarkalljuk a feleket, megállapodást hozunk létre közöttük. Százszor hallott, ismerős szavak köszönnek vissza: „nem tudunk mit kezdeni egymással, döntsön a bíróság”. A döntés pedig szükségszerűen magával hozza az egyik fél elégedettségét a másik rovására. A legtöbb esetben győztest és vesztest hirdetünk. Az elhatározás, hogy bírósághoz fordulunk vitás ügyeinkben, lélektanilag magában rejti a problémáinktól való szabadulásnak, a döntésért való felelősség bíróra történő átruházásának igényét. Majd a peres eljárás alatt szembesülünk azzal, hogy nem mondhatjuk el, amit szeretnénk, a valós problémát nem artikulálhatjuk, mert az ügyvéd vagy a bíró úgy ítéli meg, hogy az „nem tartozik szorosan a jogvitához”. Alapkonfliktusunk ez által számos viszálykodó kinövésrel terhelődik, mely még inkább megnehezíti az ügy megoldását, a döntés elfogadását. Ősi ösztöneinket, melyet az igazság keresése vezérel, becsapva érezzük, mert nem leltünk rá az igazságra, mert nem szolgáltatott nekünk igazságot.

A személyes konfliktusokkal terhelt, erősen érzelmi töltetű jogvitákban, mint például a családi ügyek, még inkább tetten érhető, hogy a konfliktusok miatt válnak egy idő után megoldhatatlanná. A felek úgy érzik, hogy tehetetlenek egymással szemben, nem képesek többé meghallgatni egymást, s a beszédre való képtelenségük szorosan összefügg a gondolkodásra való képtelenségükkel, nevezetesen azzal, hogy képtelenek lesznek bármit is egymás szemszögéből átgondolni.

Valójában valamiféle tehetetlenséggel szembesül maga a bíró is a tárgyalások során: nincs mód és lehetőség arra, hogy a párbeszédet helyreállítsa, újraindítsa, képessé tegye a konfliktusok kezelésére a feleket. Döntése ideig – óráig tartó „fegyverszünetet” eredményez, aztán kiújul a küzdelem, mert a problémák gyökereit tovább táplálja a valójában nem megoldott konfliktus. A bírósági döntés hatására a felek magatartása nem változik meg, a gyermek sorsa hosszútávon nem lesz megoldott.

Ezek a dilemmák készítettek arra, hogy munkám során kitekintsek a bíróság falain kívülre: milyen segítséget nyújthatnánk a hozzánk forduló embereknek, hogy elégedettebben távozhassanak a bíróságról, hogy képesek legyenek a jövőben együttműködni, ne okozzanak még nagyobb bajt

azzal, hogy nem hajtják végre a bírósági döntést. Be kellett látnom, hogy amennyire a jogszolgáltatás elkerülhetetlen bizonyos esetekben, úgy másokban csak további „olaj a tűzre”. Elsőként a gyermekvédelmi szervekkel kerültem kapcsolatba, részben az ügyfelek, részben ezen szervezetek tájékoztatása nyomán. Kiderült, hogy – elsősorban – a szülő- gyermek közötti kapcsolattartási nehézségek megoldására semleges helyként ki lehet jelölni a gyermekjóléti szolgálatokat, ahol nagyon komoly családgondozás folyik: párterápia, pszichológiai tanácsadás, és mediáció a szülő-szülő, szülő-gyermek kapcsolat minőségének a javítása céljából. Ezt követően kezdtem el a hazai viszonyok feltérképezését, melynek során kiderült, hogy elszigetelt formában ugyan, de létezik informális gyakorlat a családi jogi bírók és gyermekvédelmi szolgálatok együttműködésére, amely tehát végső soron lehetővé teszi a családok számára, hogy bíróságon kívüli, alternatív konfliktuskezelési módokat is igénybe vegyenek problémáik megoldására. Fontosnak tartottam, hogy ne maradjon elszigetelt jelenség e gyakorlat, ezért előadóként több hazai és külföldi konferencián a mediáció bírósági eljárásba való beillesztésének, a kapcsolatügyeletek és a bíróságok együttműködésének lehetőségeiről tartottam előadást, illetve ismertettem a magyarországi közvetítői eljárás aktuális helyzetét. Kerekasztal-beszélgetéseken vitattam meg e módszerek szélesebb körben való elterjesztésének lehetőségét. Franciaországi tanulmányútjaim (Párizs, Nancy, Epinal, Grenoble, Brest) során behatóan tanulmányoztam a francia igazságszolgáltatási rendszert, s módomban állt azt összehasonlítani a magyar szisztémával. E kutatásaim során az utóbbi években már kifejezetten azokat a jogintézményeket vettem górcső alá, amelyek a mediációs eljárás alkalmazásának lehetőségeit is felvetik a bírósági eljárásban. Brestben a „Ty-Ann”elnevezésű kapcsolatügyi központban gyakorlati tapasztalatokat gyűjtöttem a franciaországi találkozóhelyek működéséről.

A mediációnak, mint alternatív konfliktuskezelési technikának az elméleti hátterét a hazai és a nemzetközi, elsősorban angol és francia nyelvű szakirodalomnak a tanulmányozásával igyekeztem mélyrehatóan megismerni. Hazai tapasztalataimat összevettem a franciaországi tanulmányútjaim és külföldi konferenciákon (Trier, Párizs, Róma) való részvétel során szerzett tapasztalatokkal, a hazai és az idegen nyelvű szakirodalom tanulmányozásával pedig összehasonlító elemzést végeztem a mediációs eljárás alkalmazásának lehetőségeiről a bírósági eljárásban. Kutatásaim eredményeit több hazai folyóiratban és konferencia-kötetben publikáltam. Dolgozatomban *jogalkalmazói szemszögből* igyekszem megvilágítani a mediációs eljárás hasznosságát, helyettesítő, kiegészítő jellegét a bírósági eljárásokhoz képest. Ehhez azonban

elkerülhetetlen, hogy terminológiailag tisztázható legyen a különbség az egyes formális (hagyományos) és nem formális (alternatív) vitarendezési módok között. Ez nem könnyű feladat, mert sem nálunk, sem nemzetközi viszonylatban nincs egységes, egyezményes terminológia: többféle modell létezik a békítés, facilitáció, mediáció, arbitráció stb. fogalmak definiálására. Ezek vázlatos áttekintését követően, különös tekintettel a bírósági békéltetés és a mediáció kategóriáira, én magam is próbálok hozzájárulni a fogalmi tisztázáshoz. Az Európai Parlament 2008. április 28-án elfogadott, 2008/52/EP Irányelve értelmében a tagállamoknak 36 hónap áll rendelkezésükre jogszabályaik módosítására ahhoz, hogy a mediációs eljárás a bírósági eljárás keretei között alkalmazható legyen. Elsődleges célkitűzésem, hogy *megkönnyítsem* a hazai jogalkotókra és jogalkalmazókra váró feladatok elvégzését a bírósági eljárás keretei között alkalmazható mediációs eljárás beillesztésével és a bírósági eljárásokba való bevezetésével kapcsolatban kialakult bírósági gyakorlatok, *kísérleti programok*, szervezeti átalakulások és új működési mechanizmusok bemutatásával. Míg a hagyományos értelemben vett (bíróságon kívüli) mediációnak alapos és széleskörű irodalma van, addig az ettől sok tekintetben különböző, speciális bírósági mediációs irodalom – mondhatni – még gyermekcipőben jár. Nagyon sokat köszönhetek a forrásanyag megszerzése és feldolgozása tekintetében a GEMME (Groupement Européen des Magistrats pour la Médiation)-nek, az Európai Bírák Csoportja a Mediációért elnevezésű, francia alapítású egyesületnek, mely úttörő munkát végzett az európai bírósági mediációs jogi szabályozás és gyakorlat összegyűjtésében és közzétételében, valamint a kezdetben csak szórványosan létező gyakorlat egységesítésére vonatkozó javaslatok kidolgozásában. Az európai térségben működő nemzeti bíróságok mediációt alkalmazó eljárási gyakorlata átlagban 10 éves múltra tekint vissza, s az elmúlt 5 évben vált igazán tudatossá az egyesület munkája nyomán a tapasztalatok dokumentálása nemcsak bírósági jelentések, hanem cikkek, tanulmányok, esetleg könyvek formájában. Az eddig egymástól elszigetelten létező gyakorlati tapasztalatok feldolgozása a mai napig folyamatban van. Ez a lehetséges magyarázata annak, hogy többnyire internetes megjelenési formákba botlik a kutató, valamint kéziratok állnak rendelkezésre, ha e témakört alaposan körbe kívánja járni. Úgy gondolom, hogy a jövő feladata lesz egy nagy ívű, átfogó elemzés készítése, mely általános érvényű megállapításaival, s következtetéseivel az igazi szakirodalom rangjára emelheti ezeket az írásokat. Ahhoz, hogy egy új eljárási mód beilleszthető legyen a hagyományos eljárási keretekbe, alapvető követelmény, hogy fogalmilag teljesen körülhatárolható és pontos definíciónk legyen arra vonatkozóan, hogy

mi a bírósági mediáció, miben különbözik az egyébként ismert bírósági békéltetéstől, mely az egyezség létrehozására irányul. Ehhez készítettem egy *összehasonlító* táblázatot, s a *francia modell* bemutatásán keresztül hasznos támpontokat kívánok nyújtani a jogalkotók és a bírók számára is ahhoz, hogyan ösztönözhető a bírói gyakorlat e módszer alkalmazására. Céлом, hogy e munkával hozzájáruljak ahhoz a *szemléletváltáshoz*, amely az alternatív vitarendezési eljárások alkalmazásához szükséges mind az ügyfelek, mind a jog szereplői, a bírók, ügyvédek részéről. E szemléletváltásnak egyik sarkalatos pontja a *vitakultúra* tudatos fejlesztése, ezért rá kívánom irányítani a figyelmet arra, hogy együttműködéssel, párbeszéddel, egymás iránti kölcsönös megbecsüléssel mindenki számára megelégedést hozó eredmények születhetnek. A hosszútávra érvényes megoldás pedig sokkal jobb, mint a pírúsi győzelem. Minél többféle lehetőség van a konfliktus elsimítására, annál kulturáltabb módon történhet vitáink rendezése. A másik sarkalatos pontja a *jogi kultúra* átalakulása: annak felismerése a bíró, az ügyvéd részéről, hogy feladatuk nem fejeződik be a jogvita ítélettel történő lezárásával, az ítékezés nem jogtechnikai kérdés: emberi szituációt kell teremteni, amely alkalmas a felek közötti patthelyzet oldására. Az ügyvéd számára is nagyon fontos, hogy ügyfele elégedett legyen munkájával, visszatérjen hozzá. A jogi kultúra megváltozása a társadalmi béke megteremtésének is záloga lehet. A túlterhelt bíróságok, az elhúzódo perek miatti jogbizonytalanság elégedetlenséget szül az igazságszolgáltatással szemben. A társadalmi problémák összetettsége (etnikai, gazdasági, szociális) egyre rugalmasabb, gyorsabb reflexióért kiált. Úgy vélem, ha a bírósági szervezeti rendszer és működés elégtelenségére maguk a bíróságok adják meg a lehetséges választ azzal, hogy többféle alternatívát kínálnak a jogviták lehető legjobb megoldására, elérhetik céljukat: visszanyerhetik a polgárok igazságszolgáltatásba vetett és elvesztett bizalmát. Mindezeket figyelembe véve dolgozatom utolsó fejezetében javaslatokat fogalmazok meg arra vonatkozóan, hogy a mediáció milyen feltételekkel, formában, milyen jogszabályi környezetben alkalmazható a hazai anyagi – és eljárási jogszabályok rendszerében. Egyáltalában nem gondolom, hogy minden jogterületen, minden jogvitában egységesen alkalmazható lenne a mediációs eljárás, egységes eljárási cselekmények alapján. Úgy, ahogyan az egyes országokban létezik az önkéntes (voluntary), kötelezően választható (mandatory) és kötelező (compulsory) mediáció, nálunk is meg kell adnia lehetőséget arra, hogy így differenciáljunk az ügy jellegénél fogva. Bizonyos jogterületeken kívánatos a mediáció kötelező elrendelhetőségét kimondani, így különösen a családi jog egyes részterületein: a szülői felügyeleti jog és a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések

lehetséges rendezési útjaként. A családi jog egyéb területein (tartási, vagyoni kérdések) és általában a vagyoni jogi, kártérítési pereknél a kötelezően választható kategóriába kerülhetne a mediáció, mint ahogyan tulajdonképpen erre már egy bátortalan kísérlet történt a gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáinak rendezési feltételeként.¹ Míg egyéb esetekben a közvetítői törvény felhatalmazása alapján, önkéntes alapon, a felek kezdeményezésére lehetne igénybe venni a mediációt azzal az általános eljárásjogi támasszal, hogy a bíró diszkrecionális jogkörében javasolhatja a feleknek a mediációt is a békéltetés vagy a peres út alternatívájaként. Az *állami szerepvállalás* elengedhetetlen a társadalom egészét érintő ösztönző rendszerek kialakításában. A tájékoztatásnak ingyenesnek kell lennie, s ki kell dolgozni a hozzáférhetőség olcsóbb, esetenként ingyenes variációit is.

Ezek után nézzük, mi is valójában az alternatív vitarendezés.

¹ A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2008. évi XXX. Törvény 12. §- a rendelkezik arról, hogy a gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitájukban a keresetindítás előtt kötelesek igazolni, hogy a keresetindítás előtt megkísérelték a jogvita peren kívüli elintézését.

I. Fejezet

Az alternatív vitarendezés (AVR) rövid története

1. Az alternatív vitarendezés kialakulása, fejlődése

A *mediációt* napjainkban egy új, bírósági eljárást kiváltó konfliktuskezelési módszernek tekintjük, pedig gyökerei az ősi, tradicionális közösségekből erednek, ahol a konfliktusok feloldásának mindennapi eszközeként használták. A „*mediare*” szó eredeti jelentésében rejltő elképzelés, hogy az ellenséges és antagonisztikus kétoldalú kapcsolatok megoldásához egy „harmadik felet” hívnak segítségül, egyáltalán nem új keletű. A különféle törzsi és más etnikai vagy kulturális csoportok között, az egész világon mindig is igénybe vették a család vagy a közösség bölcs öregjeit, hogy békítő, közvetítő szerepet vállaljanak a konfliktushelyzetekben. A békítés, a konfliktus-elegyengetés alap gondolatát talán tulajdonképpen az embereknek abban az igényében kell keresni, hogy amennyiben nem érezték képesnek magukat viták, problémák saját erőikkel való megoldására, szibillákhoz, orákulumokhoz, bölcsekhez, filozófusokhoz, papokhoz, majd a vénekhez fordultak eligazításért.²

„A *tradicionális társadalmakban* a „döntőbírói” és a mediátori funkciók gyakran összekeveredtek. Ez azzal magyarázható, hogy tekintélyelvű társadalmakról volt szó. A katolikus közösségek papjai, a zsidó közösségek rabbijai, a cigány közösségek vajdái, később az ipartelepek telepfelügyelői ilyen vegyes funkciókat töltöttek be.”³

Az ősi társadalmakban, később a *tekintélyelvű társadalmakban* is a vallási, hitbéli, erkölcsi jellegű törvények, mint a közösség írott vagy íratlan szabályai, azok elfogadottsága, elfogadása, belátása, megértése, betartása egy olyan közösségi és egyben individuális magatartás volt, amely kikerülhetlenné tette a konfliktus kezelés gyakorlását.

Kínában az egymást követő uralkodói dinasztiákban a mediáció a konfliktusmegoldás egyik legfőbb eszköze volt. Ennek részben az volt az oka, hogy a pereskedés elhúzódó, drága eljárás

² Újlaki László: *Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye a békítés, kiegyeztetés és a közvetítés témakörében*, Jogtudományi Közlöny, 1. szám, 2001. január, 11. old.

³ Dávid János: *Mediáció a szociológus szemével, Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés* Szerkesztette: Dr. Eörsi Máttyás-dr. Ábrahám Zita, Minerva Kiadó, Budapest, 210. old.

volt és a kegyetlen, lusta, nem jogvégzett előljárók korrump beosztottaikra hagyták az ügyek intézését⁴, másrészt a kínai társadalmat a mai napig áthatják a „kompromisszum konfucianus erényei”⁵. A kínai társadalmi rendet a li (udvarias viselkedés erkölcsi és szokásjogon alapuló szabályai) és a jang (rugalmasság, engedékenység) normái hatották át. Ez megkönnyítette a krízishelyzetek megelőzését, illetve megoldását. A konfliktusokhoz, krízisekhez való hozzáállás keleti mintáját nagyon jól szemlélteti, hogy a „kínaiak hagyományosan ugyanazokat az írásjeleket használják a krízis és a lehetőség megjelölésére.”⁶

Libériában a Kpelle népcsoportnál a moot-ot (vita, vitatkozás) használták a konfliktusok kezelésére, melyre azonnal sor került a konfliktus kirobbanását, vagy a cselekmény elkövetését követően. A *mexikói* Zapotec bíróságon a bíró terapeuta, mediátor és döntnök egy személyben. *Tanzánia* törzsi társadalmában a kisebb súlyú bűncselekményektől az emberölésig mindent mediációval oldottak meg. A kis közösségek törzsi társadalmára jellemző volt tehát a részvételen alapuló igazságszolgáltatás, amely nagymértékben segített a törzs tagjainak, elsősorban az áldozatoknak, hogy megerősítsék a viselkedési normákat, s a megállapodásokkal begyógyítsák a sebeket.⁷ Rendkívül figyelemre méltó az az álláspont, melyet a *koreaiak* képviseltek a vita békés megoldásával kapcsolatban. Ők azért tulajdonítottak elsődleges jelentőséget a konfliktus mérséklésének és a harmónia megteremtésének, mert a keleti filozófia szerint sem létezik objektív igazság. Az igazságkeresés, vagy igazságos döntés az egyén szubjektumának a függvénye, akár a bírót, akár a vitában résztvevőket nézzük. Erről a paradoxonról még bővebben lesz szó az értekezésben, épp a bírósági igazságszolgáltatás hiányosságaival összefüggésben. Az igazságos döntéshozó szerepével a döntőbíró, az arbitert azonosítja a görög filozófia és a római gondolkodás is. „Inkább döntőbíróhoz kell folyamodni, mert a döntőbíró a méltányosságot tartja szem előtt, és ezért találták fel az arbitrátus eljárást, hogy a méltányosság érvényesülhessen a törvénnyel szemben.”⁸ De Seneca is úgy vélte, hogy a döntőbíró az, aki nemcsak úgy dönthet,

⁴ Lovas Zsuzsanna-Herczog Mária: *Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés*, Múzsák Kiadó, Budapest, 1999, 121. old.

⁵ Freddie Strasser-Paul Randolph: *Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2005, 75. old.

⁶ Robert A. Baruch Bush-Joseph P. Folger: *The Promise of Mediation*. Az idézet a tanulmánykötet „A mediációs mozgalom: négy eltérő nézet” című tanulmányából való, Ford.:Dr. Albert Fruzsina- Takács Éva- Lovász Gabriella. Magyarországon megjelent a Partners Füzetek 3: Mediációs szöveggyűjteményben, Szemelvények a mediáció irodalmából 20. old.

⁷ Lovas Zsuzsanna- Herczog Mária: *Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés*, id. kiad. 121.old.

⁸ Arisztotelész: *Retorika*, 1347b. ,74.

ahogyan a törvény és az igazság előírja, hanem úgy is, ahogyan az emberiség és a környezet követeli.⁹

A tradicionális közösségek felbomlása Európa nyugati felén már a XVIII., középső és keleti részén a XIX. században megkezdődött a rendi kötelek lazulásával, az iparosodással, a növekvő migrációval, urbanizálódással. A *polgári társadalmak* jogrendszereinek alkalmazkodniuk kellett ehhez a nagyarányú változáshoz, s fokozatosan átvették a „szabályozás” szerepét. Az informális szabályok formalizálódása azonban csak az egyik oka volt annak, hogy az egyén, illetve a szervezetek egyre inkább bírósághoz fordultak, a másik ok kétségtelenül abban rejlik, hogy a polgári társadalmak individualizálódtak. Ez egyfelől azt jelenti, hogy a közösségek magukra hagyták az embereket, szervezeteket konfliktusaikkal, másfelől az egyének és a szervezetek önállóságuk megteremtése és hangsúlyozása érdekében kivonták magukat a közösség és a közösség által éltetett szabályok alól. „Nincs közösség, amely segítené a konfliktusban az egyént, és egyre kevesebb az olyan egyén, aki a társadalom normáit, erkölcsét, együttélési szabályait maradéktalanul elfogadná.”¹⁰ Ugyanakkor a jogrendszereknek alkalmazkodniuk kellett az egyének, a társadalom elvárásaihoz. A gazdasági- és családszerkezet látványos átalakulásával más elvárást támasztottak az emberek közösségei például a különélések megítélésénél a jogrendszerrel szemben. Óriási változáson ment keresztül például a bontó okok rendszere a jogalkotásban és a bírói gyakorlatban is. Az, hogy emberek csoportjai az elidegenedés folyamata ellenére mennyire igényelték a közösségi döntést, a támogatást a hétköznapi vitás ügyeik intézésében, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a modern társadalmakban a bírói gyakorlat alkalmazkodik elsőként a társadalom, a gazdaság résztvevőinek igényeihez, és sok esetben ezt követi a jogalkotás. Az egyén, a társadalmi csoport tehát a harmadik fél, a bíró rugalmasságában látja ügye megnyugtató elintézésének zálogát, s nem a szabályok merev, formális betartatásában. Véleményem szerint ennek az igénynek a gyökerei a korai közösségi konfliktuskezelés örökségében keresendők. Az embereket legszemélyesebben érintő kérdésekben, így a család széthullásában, a válások megítélésében például korról-korra nyomon követhető a bírói gyakorlatnak a jogalkotásra gyakorolt hatása, s az is, hogy a békítés eszközeit soha nem „tette félre” az igazságszolgáltatás, még azokban a korokban sem, ahol erre a törvényalkotás nem reflektált. *Roderick Phillips* a válások történetéről írott könyvében¹¹ aprólékosan elemzi e

⁹ Seneca: *De beneficiis* III. 7. 5.

¹⁰ Dávid János: *Mediáció a szociológus szemével*, id. kiad. 210. old.

¹¹ Roderick Phillips: *Ami Isten összekötött... a válás rövid története*, Osiris Kiadó, Bp. 2004

kölcsönhatások mechanizmusát, melyre még visszatérek a válási mediáció¹² kapcsán. Nem beszélve arról, hogy a *nemzetközi diplomáciába* is „visszacsempészték” a már majdnem elfeledett ősi módszereket. A feljegyzések szerint a mediációt a modern nyugati társadalmakban a 19. században alkalmazták először eszközként nemzetközi konfliktusok megoldásában, amikor például Nagy- Britannia közvetített Portugália és Brazília között 1825-ben, vagy a Vatikán (XII. Leo pápa) Németország és Spanyolország között a Karolina-szigetek ügyében.¹³ Alapvetően a mediációs technikákat vetették be a Közel-keleti vagy afrikai konfliktusok békés rendezésének megpróbálásakor is, bár itt a tárgyaló felek tárgyaltak egymással, harmadik, semleges fél részvétele nélkül.¹⁴ A nemzetközi irodalomban az izraeli hadsereg és a palesztinok között 2002-ben a Születés Temploma miatt kirobbant vitát úgy tartják számon, mint amit a mediáció révén oldottak meg.¹⁵

Az *alternatív konfliktusmegoldás*, mint fogalom a múlt század 20-30-as éveiben kezdett meghonosodni az *Egyesült Államokban* a szakszervezetek és a munkaadók csoportjai közti vitás kérdések megoldásának jellemzőjeként. 1947-ben megalkották a Taft-Hartley-féle törvényt, melynek keretében ma is működik a *Federation Mediation and Conciliation Service* (Szövetségi Mediációs és Békéltető Szolgálat). A század '60-as éveire már mozgalommá fejlődött az alternatív konfliktusmegoldás, melynek persze csak egyik válfaját alkotja a mediáció. Az alternatív vitarendezés gondolata a '60-as években az amerikai modellel párhuzamosan több európai demokráciában is felmerült, összekapcsolódva a '60-as évek gyökeres társadalmi átalakulást követelő mozgalmaival, amelyeket a modern jogrendszerekből való komoly kiábrándulás jellemzett. Így közösségi, polgári jogi aktivisták tűzték zászlajukra a mediációs

¹² Értekezésemben a válás használatával a szétválás és a különélés folyamatát kívánom érzékeltetni, illetve szociológiai értelemben hivatkozom rá. A bontás kifejezést akkor használom, ha ennek jogi vetületéről van szó.

¹³ Az egyik első „közvetítésnek” tekinthető a tordesillasi szerződés (portugálul *Tratado de Tordesillas*, spanyolul *Tratado de Tordesillas*), amelyet 1494. június 7-én írtak alá a spanyolországi Tordesillas városában, Spanyolország és Portugália között osztotta fel az Európán kívüli újonnan felfedezett területeket. A felosztás a Zöldfoki-szigetektől 370 mérföldre-nyugatra fekvő délkör mentén történt: az ettől nyugatra eső területek a spanyolok, a keletre esők pedig a portugálok érdekszférájába kerültek. A szerződést, amely a többi európai hatalmat kizárta a felfedezésekből, VI. Sándor pápa szentesítette.

¹⁴ Freddie Strasser- Paul Randolph: *Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, id. kiad. 75. old.

¹⁵ Az izraeli hadsereg 2002. március 29.-én indította el „Védőpajzs hadművelet” nevű akcióját, melynek célja a terrorista infrastruktúra felszámolása volt a Palesztin Autonóm területen. Ennek során az izraeli hadsereg első ízben nyomult be mélyen és tartósan a palesztin területekre, így Betlehembe is, ahol palesztin fegyveresek többsége, mintegy 200 ember április 3.-án a Születés Templomába menekült és ott elbarikádozta magát a templomban levő papokkal és apáccal együtt. Az izraeli hadsereg körülvette a templomot, ám semmiféle fegyveres akciót nem kezdhettek – lévén az épület a kereszténység egyik legszentebb helye, ahol a hagyomány szerint Jézus született. A patthelyzet egy hónapig tartott, s végül kompromisszumos megoldás vetett véget neki: a templomban tartózkodó palesztinok közül azok, akiket az izraeliek le akartak tartóztatni, európai országokba mentek „száműzetésre”. A többi palesztint az izraeli hadsereg kihallgatás után elengedte.

technikák tanulmányozását, alkalmazását az erőszakmentes konfliktusmegoldások érdekében. Az angolszász területeken (*Egyesült Királyság, Ausztrália*) rohamosan fejlődött az intézményes igazságszolgáltatás igénybevétele nélküli eljárás. Hozzá kell tennem, nem véletlen, hogy elsődlegesen a precedens jogon alapuló igazságszolgáltatási rendszerekben „fedezték fel” újra az ősi technikákat, hiszen itt maradhatott meg az élő és igazán kölcsönös kapcsolat a bírói gyakorlat és a társadalom között. A formális, merev, írott kódexek alapján felépülő jogrendszerekben, így hazánkban is, sokkal később, sokkal áttételesebben, s nagyobb közegellenállást leküzdve lehetett bevezetni a modern *alternatív vitarendezési eljárást (AVR)* mint módszert.

A '70-es, '80-as években a gyakorlat rohamosan terjedt, egyre több kézikönyv, módszertani útmutató látott napvilágot, miközben elméleti viták is folytak a módszer fejlesztéséről, bővítéséről. Miután a bírósági rendszer korlátai Európában is egyre inkább zavarták a társadalomkutatókat, jogtudósokat, jogalkalmazókat, az Európa Tanács, az Európai Bizottság is kijelölte a fejlődés irányait. A kutatások az angolszász jogrendszerekben már jól bevált szisztéma megismerésére, átvételére irányultak, a sajátosan európai, sokszínű nemzeti gyakorlathoz idomítottan. Jelenleg is nagyon színes képet mutat Európa a használhatóságot, elterjedtséget, gyakorlati alkalmazhatóságot illetően. Ezt jól szemlélteti az az áttekintés is, amelyet a későbbiekben az egyes európai országokban a mediáció alkalmazásáról fogok adni. Mindenesetre nagy segítséget jelentett uniós szinten a 2002-ben Brüsszelben kiadott „Zöld Könyv” megjelenése, amely a polgári jog és a kereskedelem területén alkalmazható alternatív vitarendezési eljárásokról, szűkebben a mediációról szól. Bevezetőjében az olvasható, hogy a vitás ügyek alternatív rendezése az Európai Unió intézményei számára elsődleges politikai jelentőséggel bír, mert ez saját fejlődéséhez is kedvező feltételeket teremt. Politikai jelentősége az információs társadalom kialakulásával tovább erősödik. Az új, online békítő rendszerek (*Online Dispute Resolution*) jelentőségét mindenütt elismerik ugyanis a nemzetközi viták rendezésében. A vitás ügyek konszenzusos megegyezésének a gyakorlati jelentősége is megnőtt azzal az uniós területén, hogy az érintettek számára könnyebb hozzáférést biztosít a joghoz, mely az uniós igazságszolgáltatás egyik alapelve. Másrészt az egyéni szabadságjogok és személyiségi jogok előtérbe kerülésével egyre nagyobb jelentősége van annak is, hogy az emberek ügyeik

intézését ismét saját kezükbe vegyék, ennek mindenki számára megnyugtató és a közösség érdekeit is szolgáló formában.¹⁶

A közép-és kelet-európai politikai változások hatására átalakulóban levő európai társadalmakban, így Magyarországon is csak lassan alakulnak ki azok az új formális és informális szabályozó rendszerek, illetve ezek széleskörű elfogadottsága, amely az új értékek, érdekek alapján álló konfliktusoknak a hagyományostól eltérő kezeléséhez vezethet. Sok átmeneti jelenség formálja az újonnan alakult közösségeket, az egyének individuális érdekeinek érvényesítése is sok esetben szélsőséges formában jelenik meg, tehát nehéz megtalálni a megfelelő érdekérvényesítő formákat. Ezzel a bizonytalansággal magyarázható, hogy nagy általánosságban a mediáció bevezetésével és alkalmazásával e régió országai, ha nem is a törvényalkotás, de a gyakorlat szintjén még adósak. Persze ennek ellent mondhat, hogy Bulgáriában a bírósági mediáció is a jogalkalmazás része, de ennek az lehet a magyarázata, hogy az egyes országok eltérő tradícióval, kulturális háttérrel érkeztek az európai unióba, s vitarendezési hagyományaikban is nagy eltérések mutatkoznak. A családi mediációt tárgyaló fejezetben majd komparatív történeti áttekintést adok az egyes európai országokban a mediáció helyzetéről.

2. Hagyományos és alternatív vitarendezési formák

Egyáltalán, hogy a vitarendezésről beszéljünk, a viták, konfliktusok mibenlétét is meg kell vizsgáljunk, e nélkül ugyanis nehezen érthető, miért fontos különbséget tenni a viták rendezésének hagyományos és alternatív módjai között. A konfliktusok jogszociológiai megközelítése nyilvánvalóan a vitarendezések hagyományos módjához kötődik, a szociológiai, pszichológiai megközelítést pedig az alternatív vitarendezés sajátosságainak a megértéséhez hívhatjuk segítségül. A jogszociológiai magyarázatok között találkozhatunk olyannal, amely konfliktushelyzeten a polgári jogilag minősített érdek összeütközésre vezető társadalmi helyzeteket, magát a polgári jogi érdeksérelmet, a feleknek a polgári jogi tárgyú perben, valamint az ezt követő végrehajtási eljárásban meglevő ellentétes viszonyát együttesen érti a szerző.¹⁷ Ez a magyarázat már a manifesztálódott jogi konfliktust értelmezi, melynek esetében formális jogi

¹⁶ Dr. Barinkai – Dr. Herczog – Lovas: *Nemzetközi közvetítői gyakorlat*, in: Dr. Barinkai – Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás – Dr. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: *A Mediáció. A közvetítői tevékenység HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006, 64.old.*

¹⁷ Dr. Gáspárdy László: *Konfliktushelyzetek a polgári jogi viszonyokban – a polgári perek szociológiai háttere – Gazdaság-és Jogtudomány, MTA IX. Osztályának Közleményei XIII. (1979)*

megoldásról lehet szó, még akkor is, ha a bírói út, illetve a per elkerülésének egyéb módozatait veszi figyelembe. A jogi konfliktushelyzet azonban úgy is értelmezhető, hogy ahol jogilag is kifejezhető érdekek csapnak össze, s valamelyik fél a békés megoldás lehetőségét elutasítja, egy intézmény (s ez nem feltétlenül csak a bíróság lehet, hanem egy közvetítő is) siet a felek segítségére a békés megoldáshoz való visszatérésre. A modern konfliktusszociológia tehát nem feltétlenül a polgári pert tartja egyedül üdvözítő eszköznek a társadalomban keletkezett individuális vagy éppen közösségi konfliktusok megoldására.¹⁸ Ennek megfelelően a különböző konfliktus típusokra a jogszociológiában négy fő konfliktus-megoldási utat szoktak elkülöníteni: 1. a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalását, 2. egy harmadik fél bevonását, mint a tárgyalásos megegyezés semleges közvetítőjét (mediátor), 3. a vitába bevont harmadik személyt a felek kéri kötelező erejű döntés meghozatalára, s vállalják, hogy ennek alávetik magukat (döntőbíró). 4. peres eljárás, ítélezés.¹⁹ Ez a felosztás az alapja tulajdonképpen a később bemutatandó jogi mediációs modellnek, valamint a konfliktus és per viszonya magyarázatának, amelyről különböző ábrák, skálák születtek. Ezeket szintén érinteni fogom a későbbiekben. A konfliktusok gyökerei azonban nem azonosíthatók a jogi konfliktusban manifesztálódó problémával. Ezért tágabb értelemben a társadalmi konfliktushelyzetet szükséges görcső alá venni, a konfliktuskezelési módok bemutatásánál. Ehhez kanyarodjunk vissza ahhoz a különbségtételhez, amely a viták hagyományos és alternatív rendezési módját jelenti. A hagyományos (vagy formális) módon nyilvánvalóan a klasszikus bírósági tárgyalást, illetve választott bírósági utat értjük, az ehhez kapcsolódó bíróságon kívüli tárgyalási folyamatokkal együtt, míg az alternatív formák között szerepel például a mediáció (a már nem létező párbeszéd helyreállítása), a facilitáció (segített párbeszéd: még van párbeszéd, de nem működik), a békítés (a közvetlen tárgyalások hatékonnyá tétele). Látni fogjuk, hogy a különböző módszereknek van egy technikai síkja, ha úgy tetszik gyakorlata, de van egy olyan elméleti megalapozása, melynek ismerete nélkül úgy gondolhatnánk, hogy egyik mód olyan, mint a másik. Ezt a látszatot erősíti, hogy az egyes technikák a viták rendezése során keveredhetnek, a tárgyalások során a facilitáció vagy a békítés eszközeivel ugyanúgy lehet élni, ahogyan alkalmazhatók a mediáció technikai fordulatai is (például a kérdések újrafogalmazása). E technikák alkalmazása azonban az alapfolyamat célkitűzéseinek a megvalósításában áll, s e célkitűzések mások az egyes

¹⁸ Kengyel Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog, XXXI. fejezet: A közvetítés (Mediáció)*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 668. old.

¹⁹ Pokol Béla: *A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés*. <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>

vitarendezési eljárások során. Másképp tárgyalunk ugyanis, ha győzni akarunk, másként, ha kompromisszumot kötni, és másként, ha arra törekszünk, hogy egyáltalán újraindulhasson a párbeszéd egy jövőbeni kooperáció reményében.

Ehhez azonban meg kell értenünk, hogy milyen a konfliktust magában hordó emberi karakter, a konfliktusok genealógiája, természete, szintjei, milyenek az emberi kommunikációs készségek, és a konfliktusokhoz való viszonyulás mennyire befolyásolja az emberi képességeket azok megoldására. Mint minden ősi toposz megértésénél, így a konfliktusénál is az ókori görögöket érdemes segítségül hívni. Így nem eshetünk abba a hibába, hogy azt higgyük, a konfliktus egy negatív előjelű emberi létforma, melyet elfedni, titkolni, kerülni kell. Ezt a képzetet erősíti a lexikonok meghatározása is: összeütközés, összetűzés, viszálykodás, konfrontáció, összeügrás. Valamiféle erőhatalommal való visszaélést sejtet, melytől óvakodnunk kell. A mottóban szereplő idézet alapján azonban egész más következtetésre juthatunk, nevezetesen, hogy a konfliktus az emberi természet veleszületett pozitív megnyilvánulása, egy visszacsapó illeszkedés, amely harmóniában az emberi érzelmekkel (önmagával összhangban), hol megfeszül, hol kisimul. A mozgás harmóniája (íj), a hangok harmóniája (lant) nem születhet meg a nyílvessző és az íj vagy a lant húrjainak illeszkedése nélkül. Az íjász és a lantművész pedig ennek ritmusát teremti meg. Ha a hasonlatot átfordítjuk, a békéltető vagy a mediátor is akkor sikeres, ha nem a konfliktus kiiktatására, hanem kezelésére törekszik. A kiiktatásnak más módjai vannak: az erőhatalom gyakorlásától a vitát elvágó kívülről érkező döntésig számos színezete lehet azoknak a magatartásoknak, amelyek a konfliktus kiküszöbölésére irányulnak. S ez vonatkozik minden alternatív kezelés technikára: minden konfliktuskezelés alapja tehát az a felismerés kell, legyen, hogy maga a konfliktus az emberi természettel organikus, nem törekedhetünk annak tökéletes megszüntetésére.

Az alternatív konfliktuskezelés szempontjából a konfliktusoknak *C.W. Moore* szerint²⁰ öt nagy ok csoportja létezik:

- az első a *kapcsolati konfliktusok*, amelyeket az erős érzelmek, téves észlelések, sztereotípiák, kommunikációs zavarok, sorozatos negatív viselkedés okoznak,
- a második az *értékkonfliktusok* csoportja, amelyek az eltérő értékek képviselőiből erednek, mert különböző élethezértékek, életfelfogás, értékrendszer

²⁰ Moore, C.W.: *The Mediation process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco, CA, Jossey Boss 2003. 25. old.

jellemzi az embereket, más-más kritériumok alapján ítélnék meg magatartásokat, szituációkat. Másként ítélnék meg kapcsolatokat, emberi viszonyokat, s ezek előítéletes beidegződése is szembenálláshoz vezethet,

- *strukturális konfliktusoknak* nevezzük azokat a vitákat, melyek az eltérő szabályozásokból, szervezeti meghatározottságokból, egyenlőtlenségekből származtathatók, így a hatalmi viszonyok, a geográfiai, környezeti tényezők, a források egyenlőtlen elosztásai, a tér –és időbeli különbözőségek,
- az *információs konfliktusok* kialakulásához a hiteles információ hiánya vezethet, mely hiány megnyilvánulhat információ-többletben is, vagy téves információban, eltérő értelmezésekben és helyzetértékelésben,
- végül az *érdekkonfliktusok* adódhatnak az egymással szemben álló érdekek egymásnak feszüléséből.

A konfliktusok eredetének átgondolása az első lépés a megoldásához vezető úton. Persze stratégiai fordulat csak akkor következik be a konfliktushoz való viszonyunkban, ha képesek vagyunk a konfliktuspartner szempontjából is megvizsgálni a vitánkat: vagyis saját beidegződéseinket, érzelmeinket, meggyőződéseinket lefejtjük, s távolságot igyekszünk tartani a problémától. Ez az a pont, ahol segítő közreműködőre lehet szükség, aki kívülállóként képes megtisztítani a vitát azoktól a burkoktól, amelyek akadályai a békés megoldásnak. Nagyon általánosítva a folyamatot úgy írhatnánk le, hogy a konfliktusok kezelése egy közös problémamegoldó folyamat, amely az okok felismerésétől, a kölcsönös megbecsülésen keresztül a közösen kitalált megoldásig vezet, mely folyamatba a harmadik segítő személy azért lép be, mert a vitában álló feleket kölcsönösen képessé kell tenni egymás álláspontjainak megértésére, vagy – *Baruch Bush és Folger* terminológiájával élve – egymás megbecsülésére.²¹

A konfliktuskezelés feltétele tehát az, hogy képesek legyünk a konfliktus felismerésére és kialakuljon a társadalmi érintkezés során is a másokra odafigyelés kultúrája. A *rendszerelváltó társadalmakban*, így hazánkban is még mindig erős az igény a hatalmi döntés igénylésére, s ennek csak egyik oka a rossz társadalmi beidegződés. Minden bizonnyal hozzájárul ehhez a tendenciához az is, hogy tradicionálisan konfliktus-elfedő nemzet vagyunk, vagyis úgy teszünk, mintha nem lennének, vagy vannak, de nem beszélünk róla. Meghaladná e tanulmány kereteit, ha a tradíció gyökereit elemeznénk. Ám elég arra gondolnunk, hogy a családon belüli erőszak

²¹ Robert A. Baruch Bush– Joseph P. Folger: *Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, id. kiad. 20. old.

problematikája milyen nagymértékben visszavezethető a konfliktus tagadásának a szokásaira. S az is nyilvánvaló, hogy a társadalom legkisebb egységeinél, a családoknál érhető tetten primer szinten ez a hiányosság. Amíg a konfliktus tabu, addig csak áldozatai lehetnek. Mert vannak az erősek, akik érvényt szereznek igazuknak, s vannak, akik ezt elszenvedik. A szociológus szerint²² Magyarországon a konfliktuskutatás is alig kezdődött el. Ennek elsődleges okaként jelöli meg, hogy nem valljuk be a konfliktusokat, nem nevezzük meg, nem tudatosítjuk. Ebből pedig értelemszerűen következik, hogy kezelésükre sem lehetnek kialakult eljárásaink.

Mint ismeretes, a magyarországi válási statisztikák is hűen tükrözik a sajátos probléma megoldási formát, nevezetesen a konfliktus elkerülését, a nyílt ütközés elkerülését, az „elbeszélést egymás mellett,” s mivel mindenki mindent ugyanúgy folytat tovább, mint addig, már csak a bíróság hatalmi döntése tud rendet tenni a felek között. Ez az egyik jogi megoldása tehát a konfliktusoknak. A skálán tehát az egyik szélsőségből – ha úgy tetszik-, a másikba esünk, hiszen a jogi megoldást megelőzhetné egy megbeszélési folyamat, felek közötti tárgyalás a facilitáció, békítés, mediáció eszközeivel, harmadik személy bevonásával. Mondhatnánk persze, hogy a válási statisztikák külföldön sem meggyőzőek a konfliktuskezelés kulturáltsági szintjét illetően. Nyilvánvalóan – mint *Roderick Phillips* is már rámutatott fentebb említett munkájában – sok más egyéb tényező is közrejátszik a '60-as évek óta a válások ütemének gyors és drámai növekedésében. A válás ugyanis nemcsak jogi szinten demokratizálódott (megszűnt a vétkességi alapú jogalkotás), hanem társadalmi szinten is. Egyre kevésbé ítélték el a válni szándékozókot vagy az elváltakat, a nők munkavállalásának szélesedésével egyre többen lettek képesek a válást követően is egzisztenciálisan talpon maradni, s egyre fokozódtak a házasság intézményével szembeni elvárások az individuum oldaláról: nagyon fontossá vált, hogy a párok lelkiileg egymáshoz illők legyenek, és hogy személyes érzelmi kiteljesedést lehessen meríteni a házasságból. Olyan szükségletek súlyát kell tehát a modern házasságoknak elbírnuk, amelyeket a korábbi századok társadalmi közfelfogása nem támasztott a házasság intézményével szemben. Az összetettebb igények pedig nehezítik az ebből fakadó problémák megoldását is. Lássuk tehát, hogy a konfliktuskezelési folyamatok hogyan írhatók le elméletileg. A megoldások alternatív és hagyományos folyamatait igazából két nagy csoportra oszthatjuk: a *konszenzusos* és a *bírósági* folyamatokra.

²² Dávid János: *Mediáció a szociológus szemével, Pereskedni rossz!* Id.kiad. 210.old.

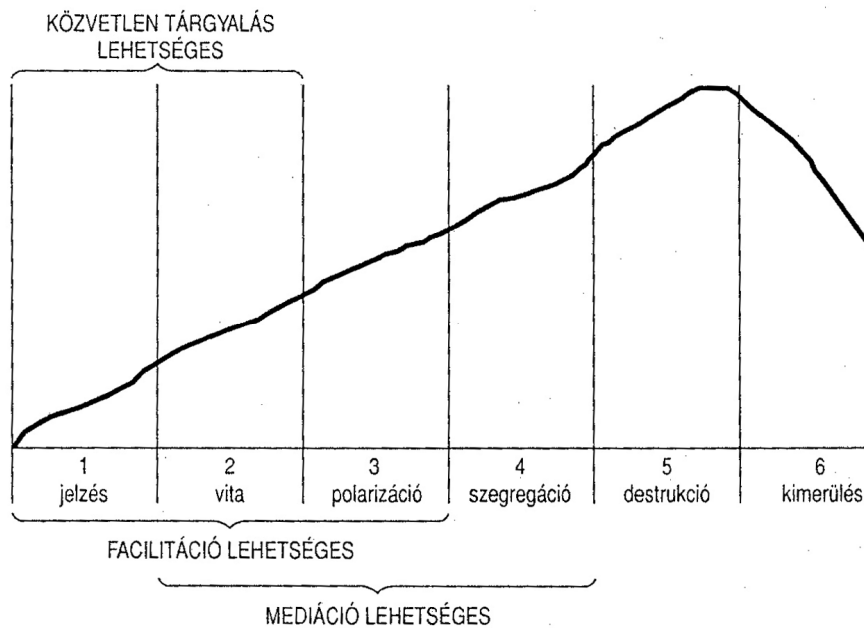
Az alternatív és a hagyományos konfliktuskezelési folyamatok

1. számú ábra: Konszenzusos és bírósági folyamatok²³

Aszerint, hogy a konfliktus milyen fázisában vagyunk, alkalmazhatók az egyes konfliktuskezelési technikák.

²³ Az ábra a *Mediation, The art of Facilitating Settlement*, Straus Institute for Dispute Resolution, Pepperdine University, School of Law, 1997 kiadványból származik

2. számú ábra: A konfliktus fázisai és a konfliktuskezelési technikák²⁴

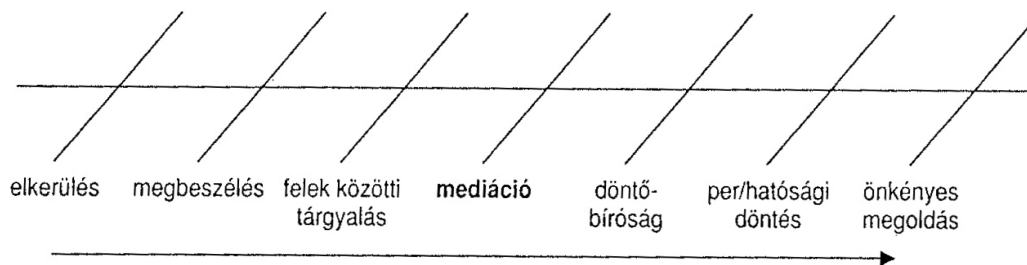
Az *első fázis*, amelyben az emberek egymás tudtára adják, hogy konfliktusuk van egymással. Ha megfelelően kommunikálni tudnak, konkrétan megfogalmazzák álláspontjaikat, érdekeiket. A jelzés és az érdekartikuláció fázisában tehát képesek is arra, hogy közvetlenül tárgyalásokba bocsátkozzanak. Ha azonban nő a feszültség az érintettek között, pozícióik megmerevedhetnek, s polarizálódás történik. Elképzelhető, hogy ekkor már *facilitációra* (a hatékony tárgyalás elősegítésére szolgáló módszer) van szükség, amely természetesen alkalmazható a közvetlen tárgyalások során is. Abban a stádiumban, ahol a felek már képtelenek vagy nem hajlandók a kommunikációra, előbb szegregálódnak, majd destruktívvá válik a kapcsolatuk, végül teljesen apatikussá válnak, kimerülnek. Ez utóbbi esetekben már csak a *mediáció* lehetséges, amely egy strukturált folyamat, melynek célja, hogy képessé tegye a vitában állókat az egymásra odafigyelésre és kölcsönös megértésre. Ez nem azt jelenti, hogy a korábbi fázisokban nem lehetne mediációt alkalmazni, csupán annyit jelent, hogy vannak olyan stádiumai a konfliktusnak, amelyben már csak ez lehet a hatékony módszer. Természetesen a résztvevő felek tárgyalási

²⁴ Dr. Göncz Kinga – Wagner János: *Konfliktuskezelés és mediáció* in: Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita: *Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés*, id. kiad. 18. old.

stratégiákat alkalmaznak, amennyiben felismerik, hogy konfliktusuk van, s annak megoldására törekednek. A *tárgyalási stratégiák* egyik formája az ún. *disztributív vagy pozicionális* tárgyalás, ahol a résztvevők előre meghatározzák, hogy mit akarnak elérni, meddig hajlandóak engedni pozíciójukból. A tárgyalások középpontjában tehát a saját pozíció erősítése, a másik pozíciójának gyengítése, a gyenge pontok kifürkészése áll. Lehetőleg a nyereség-veszteség zéró állapotát célozza meg, vagyis a nyerési esély annyival növelhető, amennyivel a másik veszteségi esélye. Tipikusan ez az a tárgyalási forma, mely a bírósági perekre és a pert megelőző peren kívüli tárgyalásokra jellemző: a felek a nyitó pozíciót magasan határozzák meg, lényeges információkat elhallgatnak, tudatosan valótlan dolgokat állítanak, fenyegetőznek.

A másik forma az *érdekalapú vagy integratív* tárgyalás, amelyben a felek megosztják egymással a rendelkezésre álló információkat, egymással együttműködnek, a probléma megoldására koncentrálnak, együtt törekednek a minden fél számára kielégítő megoldás megtalálására. Nem a pozíciók, hanem az érdekek kapnak elsőbbséget. Mondhatnánk, hogy ha erre a felek képesek, miért lenne szükség segítségre. Abban az esetben, ha képesek erre, nincs szükségük segítségre. A segítségre akkor van szükség, ha képessé kell tennünk a feleket arra, hogy pozicionális tárgyalások helyett érdekalapú tárgyalásokat folytassanak egy pozitív eredmény elérése érdekében. Már talán felesleges is megjegyezni, hogy a facilitációs, békítő, mediációs tárgyalások jellemzően ez utóbbi tárgyalási stratégiát alkalmazzák, tehát a *felek szemléletváltására* helyezik a hangsúlyt. Az alternatív vitarendezési eljárások közti különbséget tehát – véleményem szerint – az határozza meg, hogy a szemléletváltásnak milyen szintjét célozza meg az adott eljárás, vagy kell megcéloznia. Ezt szemlélteti az alábbi ábra:

A konfliktuskezelés skálája:

3. számú ábra: A konfliktuskezelés skálája²⁵

²⁵ Dr. Eörsi Máttyás – Dr. Ábrahám Zita: id. mű 16. oldal

A *facilitációt* jellemzően akkor alkalmazzák, amikor a tárgyalások hatékonyságának és eredményességének növeléséhez egy tárgyalásvezetésben jártas személyt vesznek igénybe, vagy olyat, aki szakértelemmel rendelkezik. A facilitátornak nem kell „bajlódnia a felekkel”, mert ők kommunikálnak egymással tárgyaláson kívül is, s ellentétek még nem élesek. A facilitátor semleges, nem érdekelt a tárgyalás kimenetelében. Egy buktatóra kell odafigyelnie, hogy a megoldandó problémára irányítsa a felek figyelmét, ha esetleg a vitázók egymásban keresnek a konfliktus forrását.²⁶

A *békítés* a peren kívüli és a peres tárgyalások jellemző alternatív megoldási formája is lehet. A békítés a vitázó felek esetében tulajdonképpen a szemléletváltásnak arra a fokára helyezi a hangsúlyt, amelyben igyekeznek a feleket a konfliktus megszüntetésére rábírni, „békejobbot nyújtani” egymásnak. Abban tér el a mediációtól vagy a facilitációtól, hogy a békítő személye erőteljesebben beavatkozó (ez lehet a bíró is), aki a megoldási javaslatokat és a kérdések minél szűkebb körét próbálja mederben tartani. Ez a típusú technika nagyon jól alkalmazható a peren kívüli ügyvédi tárgyalások során is, amikor pozicionált egyezkedés folyik. Az így elért kompromisszum nem biztos, hogy kielégítő, mert mindkét fél érezheti, hogy az elért kompromisszummal ő engedett többet a másiknál, ő kényszerült követeléseiből többet feladni, az „okos enged, szamar szenved” kétes népi bölcsességének vesztés szájízével távozik a tárgyalás helyszínéről. Az elégedetlenség később a konfliktus újjáéledéshez vezethet.

Ezzel szemben a *mediációra* akkor kerül sor, ha a vitában érintettek már nem tudnak kommunikálni egymással. A mediátornak segítenie kell a feleket a holtpontra jutott párbeszéd átlendítésére, a megrekedt párbeszéd újraindítására, s a lehetséges megoldások kidolgozására.

Az eredmény szempontjából is különbséget lehet tenni a fenti alternatív konfliktuskezelő módok között. Míg a facilitátornak a folyamat végeredményét tekintve nincs kifejezett célja, addig a békítés eredménye lehet egy átmeneti megállapodás vagy a személyes találkozás elősegítése.

²⁶ Dr. Barcy Magdolna-Szamos Erzsébet szerzőpáros a facilitátor szerepével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a „facilitátor új ötletekkel, jó kommunikációs és problémamegoldó készségeivel csoportfolyamatokat könnyebbé tehet... tudását egyszerűen arra használja, hogy gördülékeny és hatékony legyen a találkozás”. Barcy Magdolna – Szamos Erzsébet: „*Mediare necesse est*” A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása, Animula Kiadó, Budapest, 2002, 6-7. old.

A mediáció a legkevésbé formális eljárás ezek közül, hiszen egyértelmű célja a felek közötti megállapodás létrehozása.²⁷

Nagyon jól szemlélteti az ügyvédi pozicionális *egyeztető tárgyalások* és a mediáció különbségét, hogy a két szerep (ügyvéd-mediátor), ugyanúgy, ahogyan a bírói és mediátori szerep sem cserélhető fel, s nem játszható egyszerre. Ezért főként az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban az ügyvédi irodák fenntartanak olyan osztályokat, amelyek csak mediálással foglalkoznak. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy nő azoknak az ügyvédeknek a száma, akik a közvetítést saját tevékenységük kiegészítéseként fogják fel, és maguk adnak át ügyfeleket a mediátornak, illetve más irodákkal együttműködve egymás ügyfeleit átirányítják kollégáikhoz mediálásra. Eörsi Máttyás: „Mediáció az ügyvéd szemével” című cikkében²⁸ arra hívja fel a figyelmet, hogy az ügyvédeknek nem kellene versenytársnak tekintenie a mediátorokat még az ügyvédi anyagi érdekeltség és a pártatlanság ügyvédként nem tartható elve ellenére sem. Az ügyvéd ugyanis aktívan részt vehet a mediációs eljárásban. Legfőképp az eljárás elején és a végén indokolt a jelenléte. Az eljárás elején azért, hogy az ügyfél biztonságérzete megnöjjön, a végén pedig azért, hogy a megegyezés írásba foglalásához jogi szaktudását adja, esetleg felhívhatja ügyfele figyelmét a még szükséges biztosítékokra. Az ügyvédnek sem célja, hogy ne jöjjön létre megállapodás a felek között, ha ügyfele elégedettségét ezzel megnyerheti.

A hagyományos konfliktusrendezési formák elemzésébe írásom bevezetőjében azért nem bocsátkozom, mert ezekről részletesen lesz szó a bírósági mediációról szóló fejezetben. Egy dolgot azonban még feltétlenül fontosnak tartok hangsúlyozni, mielőtt a mediációs eljárást bemutatatom. Ahhoz, hogy a konfliktusmegoldás hagyományos formáit, a bírósági és az arbitrációs tárgyalásokat elkerülhessük, természetesen minden alternatív eljárásban a *szemléletváltatásnak* közös kritériumai is vannak. Teljesen egyetértünk Dávid János szociológus magyarázatával,²⁹ hogy a bíróságon kívüli út feltételezi, nem tartjuk jónak, ha érdekeink mások érdekei rovására érvényesültek, nem hisszük, hogy saját érdekeink előbbre valók, mint másoké, képesek vagyunk kételkedni a magunk igazában, s abban, hogy nem tudunk mindent, ami a partner álláspontját igazolja. Hiszünk az együttműködésben, s abban, hogy

²⁷ Barcy Magdolna – Szamos Erzsébet: „*Mediare necesse est*” A mediáció technikai és társadalmi alkalmazása, Animula Kiadó, Budapest, 2002, 7. old. Az ombudsman intézménye is alternatív vitarendezési fórum annyiban, amennyiben maga az ombudsman, mint semleges harmadik személy jár közben az egyén és állami szervek közötti jogvitában. Javasolhat változásokat, de nem áll módjában előírni azokat. Lásd uo.

²⁸ Dr. Eörsi Máttyás: *Mediáció az ügyvéd szemével*, Dr. Eörsi Máttyás-Dr. Ábrahám Zita: *Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés*. Id.kiad.198.old

²⁹ Dávid János: *Mediáció a szociológus szemével*. Id. kiad. 212.old.

nyerhetünk úgy, hogy a másik se veszítsen. S végül tisztában kell lennünk azzal, hogy a győzedelmeskedés előbb-utóbb előre nem látható veszteségekkel jár.

„Társadalmi viszonyaink tudatosan alakíthatók. Közülük sokat rendeznek a törvények, de az együttélés legtöbb kérdése nem rendezhető törvényekkel. A konfliktusok rendezéséhez a felek kölcsönös akaratára van szükség. E szándék ott kezdődik, ahol a felek képesek lemondani igazságuk egy darabjáról azért, hogy a partner igazságából is elfogadhassanak egy darabot.

A konfliktushelyzetek pillanata már nem alkalmas arra, hogy az érintettek állítsák fel a konfliktuskezelési eljárásokat is. Ezért lenne szükség arra, hogy egyének, közösségek, egymással üzleti kapcsolatra lépő felek stb. előre tudatosítsák a konfliktus kialakulásának lehetőségét, és felkészüljenek annak kezelésére.”³⁰

3. Az alternatív vitarendezés sajátos formája, a közvetítés

A *Baruch Bush- Folger* szerzőpáros szerint a közvetítésnek vagy *mediációnak*, pontosabban a köréje szerveződő mozgalomnak *négy fő megközelítési módja* érhető tetten. Így a mozgalmat némelyek a bíróságok túlterheltségét csökkentő, és egyedi esetben a magasabb rendű igazságot szolgáltató technikaként (*megelégedettségi narratíva*), mások az embereket és a közösségeket a méltányosabb bánásmód eléréséhez hozzá segítő eszközként ábrázolják (*társadalmi igazságosság narratíva*). Vannak, akik szerint a mediáció a társadalmi kontroll és elnyomás rejtett eszköze lett (*elnyomás narratíva*). S végül, amellyel messzemenőig egyetérthetünk, a módszer az emberi interakció minőségi átalakítását segíti elő (*átalakulás narratíva*). E sokféle értelmezés arra utal, hogy a közvetítésről alkotott fogalmi rendszer, a módszer célkitűzéseiről vallott felfogás nem egységes. A pluralista szemlélet igazolja, hogy mindenki fontos társadalmi célok elérésére alkalmas eszköznek tekinti, de eltérően vélekednek arról, hogy melyik a legfontosabb cél és hatás.

Tekintve, hogy e sorok szerzője az átalakulás narratívával ért egyet, vizsgáljuk meg közelebbről, mit is ígér a mediáció az *emberi kapcsolatok minőségi átalakítása* terén. Egyrészt lehetővé teszi, hogy a felek problémáikat és céljaikat saját terminusaikban fogalmazzák meg, ezáltal megerősítik a problémák és a célok fontosságát a felek életében. Emellett a mediáció arra bátorítja a feleket, hogy önmaguk döntsék el, hogyan rendezzék a vitát- avagy rendezzék-e egyáltalán- és segíthet

³⁰ Dávid János: id. mű 214.old.

nekik problémáik megfogalmazása és céljaik elérése érdekében saját erőforrásaikat mobilizálni. Ezáltal a mediáció résztvevőinek növekszik az önbecsülése, autonómiája és önbizalma. Ezt hívják a szerzők a mediációs folyamat „képesse tevő” (*empowerment*) dimenziójának. Mivel a mediáció nem ítélező karakterű, a résztvevők őszintébbek és nyíltabbak, nem kell attól tartaniuk, hogy álláspontjuk kifejtésével hátrányos helyzetbe kerülnek. Az interaktív kommunikációban jártas mediátorok segítségével a felek gyakran ráébrednek arra is, hogy viszályuk ellenére bizonyos fokig megértik egymást, és törődnek egymással. Ez nem más, mint az ember veleszületett képességének erősítése a mások problémáival való törődésre. Ez a mediációs folyamat *megbecsülés (recognition)* dimenziója. Ha megvizsgáljuk a mediáció különböző dimenzióit, felfedezhetjük, hogy különböző szükségletek kielégítésére, vagy a méltányosság biztosítására más vitarendezési formák (bíróági per, arbitráció) is alkalmasak, sőt alkalmasabbak a mediációnál, de bizonyára alkalmatlanok arra az átalakításra, amellyel a feleket megerősítik és megértőbbé teszik. Ha a változtatás fontos ahhoz, hogy a kommunikáció megfelelő legyen a résztvevők között, csakis a mediáció alkalmazható. A viselkedés átalakítása, a változás elérése a mediáció *transzformatív* jellegének köszönhető. (Emlékezzünk csak arra, hogy a kínaiak ugyanazt a szót használják a krízis és a lehetőség kifejezésére. A görög krízis (κρίσις) szó jelentése sem valamilyen katasztrófát jelöl, hanem benne van az elválasztás, a választás jelentése, azaz eredeti jelentése szerint lehetőség egyfajta választásra.) Vagyis „a konfliktusra adott produktív válasz a kínálkozó alkalmak felhasználása a felek, mint emberi lények megváltoztatására.”³¹ Gyakorlati aspektusból tehát a mediáció akkor sikeres, ha a felekben tudatosította a mediáció során számukra felkínált alkalmakat a képesse tevésre és a megbecsülésre. Ha a feleket segítette abban, hogy tisztázzák céljaikat, lehetőségeiket és erőforrásaikat, hogy aztán tájékozottan, átgondoltan és szabadon válasszanak a továbbhaladást illetően minden döntési ponton, s ha a feleket segítette abban, hogy megbecsüljék a másikat bármely olyan helyzetben, ahol egyébként szándékoztak volna, de a konfliktus megakadályozta őket ebben. Ennek eléréséhez a mediátor különböző *technikákat* alkalmaz. Ahhoz, hogy a felek azt érezzék, képesek problémáik megoldására, *szavakkal ösztönzi* őket, segít a mérlegelésben, a döntéshozatalban a *vita súlypontjainak a hangsúlyozásával. Újrastrukturálja a nyelvhasználatot* (újrafogalmaz megállapításokat, finomít, ismétel, rákérdez, összefoglal). A transzformatív irányzat tulajdonképpen a konfliktusokat a maguk társadalmi környezetébe ágyazottan vizsgálja,

³¹ Robert A. Baruch Bush - Joseph P. Folger: *The promise of Mediation*, id. kiad.20. oldal

vagyis azzal, ha az egyén képességei fejleszthetők és integrálhatók mind az individuumban megerősítésére, mind a másokra való odafigyelésre, az előállt lehetőségek kihasználására, akkor társadalmi szinten is javul az emberek közti reláció. A konfliktushoz való viszonyulás alapján beszélhetünk még *problémamegoldó irányzatról* is, mely úgy tekinti a konfliktust, mint az egyének maguk meghatározta kívánságainak kielégítését akadályozó gátakat.³² A konfliktus megoldásával a meglegedettség útjában álló akadályok elhárulnak. Itt a mediátor azt a technikát alkalmazza, amellyel a konfliktusokat megoldható problémákká fogalmazza újra, szem előtt tartva, hogy a szükségletek kölcsönös kielégítése, illetve a legnagyobb közös nyereség elérése a cél. A gyakorlatban e kétféle megközelítési mód valójában összefonódik, a probléma megoldását ugyanis előfeltételezi az emberi viselkedés átalakulása, a kettő egymás nélkül – úgy gondolom – nem értelmezhető. Vitatkozom tehát a *Baruch–Folger* szerzőpárossal, akik szerint szétválasztható a relációs és az individualista mód, s ez utóbbi, ha csak a probléma megoldás hajtja, nem képes működni. Azzal viszont egyetérthetünk, hogy a mediáció jövőjének a kérdése rendkívül fontos, nem csak önmaga miatt, hanem egyben a benne foglalt jóval messzebb mutató választási lehetőség miatt is.

A *Strasser–Randolph* szerzőpáros értelmezése szerint a *mediációnak* kétféle, jól megkülönböztethető *válfa*ja van: a *segítő (facilitatív)*³³ és a *kiértékelő (evaluatív)* típus. A segítő mediáció álláspontom szerint a facilitációval azonos, amennyiben segít a feleknek kommunikálni és tárgyalni egymással annak érdekében, hogy valamilyen megegyezésre jussanak. A kiértékelő mediáció célratörőbb és beavatkozób. A kettő közti különbséget *Leonard Riskin* fogalmazta meg 1994-ben.³⁴ E szerint a felek azt várják a mediátortól, hogy valamilyen támpontot nyújtson a megegyezés sikere érdekében. Abból indul ki, hogy a mediátor kellő szakmai ismeretekkel és tapasztalattal valamint objektivitással rendelkezik ahhoz, hogy megadja a szükséges támpontot. A segítő mediátor viszont abból indul ki, hogy a felek kellően értelmesek, képesek együttműködni, s jobban látják és értik saját helyzetüket, mint bármilyen ügyvéd vagy mediátor. Tehát az a szerepe, hogy előmozdítsa és tisztázza a kommunikációt annak érdekében, hogy képesek legyenek eldönteni, mit tegyenek. *A céltételezés határozza meg tehát, hogy a mediáció segítő válfajáról és nem facilitációról beszélünk.* A kiértékelő mediáció és a szaktanácsadás (például

³² Robert A. Baruch Bush- Joseph P. Folger: id.mű. 50.old.

³³ Freddie Strasser-Paul Randolph: *Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, Id. kiad. 81. old. Ezt a típust minimalistának (*Palmer and Roberts*) vagy nem beavatkozónak (*Boulle and Nesic*) is nevezik.

³⁴ Strasser- Randolph: id.mű.82. old.

üggyvédi egyeztető tárgyalás) határmezsgyéjét igen szűknek érzem. Akik a segítő mediáció mellett teszik le voksukat, arra hívják fel a figyelmet, hogy a tanácsadással veszélybe kerülhet a pártatlanság és semlegesség elve, a kiértékelés elriasztja a feleket az önértékeléstől, polarizál, jogokra és kötelezettségekre hívja fel a figyelmet, amellyel megakadályozza, hogy a felek átértékeljék saját helyzetüket, megváltoztassák másikkal való viszonyukat, valós érdekeikre koncentrálnak. Ennél fogva kevesebb lehetőségük marad a valódi megegyezésre.

A fentiek feltételeznek persze egy olyan közreműködőt a mediátor személyében, akinek maximálisan együttműködőnek kell lennie ahhoz, hogy a vitázó felek elfogadják közvetítőként, hajlandóak legyenek engedni, hogy átfogalmazza a problémát, s hajlandóak legyenek kompromisszumra törekedni, és a végén azt el is fogadni. A kommunikációs szakértők ezt magas *magatartási státusznak* – más néven – *asszertív, együttműködő* szintnek hívják. Nyilván mindenki, így a mediátor is viselkedhet másként kommunikációs helyzetekben: lehet *szubmisszív- alárendelt*, vagy *agresszív-lehengerlő*. Foglalkozása gyakorlása közben csakis együttműködő lehet.³⁵ Ma már világszerte képzik a mediátorokat, pontosan abból a felismerésből kiindulva, hogy a lehetséges magatartásokkal bánni tudjon az, aki mediátor szeretne lenni. A magatartási skálán való eligazodás ugyanis lehetővé teszi a mediátor számára, hogy ismerje a lelkiállapotokat és lehetséges megnyilvánulási formáit is. Lehetőleg ne tévedjen nagyot az ügyfelek magatartásának megítélésében, sem saját magatartása kialakításában. A kommunikáció tartalmi szintjén a mediátor két különböző történetet hall. *A mediátornak ekkor fel kell ismernie a két fél által megadott különböző kereteket (a framing fogalmát Gregory Bateson dolgozta ki)*³⁶ hogy rábírja a megegyezésre a feleket. (Ne felejtjük el, hogy a konfliktusos helyzetben észérvekkel nem lehet bebizonyítani, hogy mindkettejük számára a megegyezés lenne a legjobb). A felismerést követően *újrakeretezi* a történeteket, olyan új, *közös keretet* talál, amely mindkét fél számára elfogadható megoldást kínál. Nyilván mindkét fél szempontjaiból építkeznie kell, s az

³⁵ A magatartási státuszok fogalmát *Dezsényi Péter* dolgozta ki, a magatartási skála és tanításának módszertana *Barra Mária* és *Dezsényi Péter* nevéhez fűződik. Barra Mária: *Hogyan látja a mediációt a kommunikációs szakértő?* In: Dr. Eörsi Máttyás – Dr. Ábrahám Zita: *Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés*. Id. kiad. 215.old.

³⁶ Systematic discussion of framing as such is usually traced to Gregory Bateson (1954, in Bateson, 1973). In this discussion of play, he develops the idea that play activity is framed or categorized as such, and thus different from doing the same thing for "real". This applies to play activity among animals as well as human beings. Superficially similar patterns of behavior then proceed according to different rules depending on their framing. Thus framing is the activity of categorizing messages. As far as Bateson (1955, also in Bateson 1973) is concerned, failure to assign messages to their correct categories constitutes ego-weakness: by implication, ego-strength is the capacity to frame messages correctly. www.nova.edu/ssss/QR/QR2-2/rfa.html

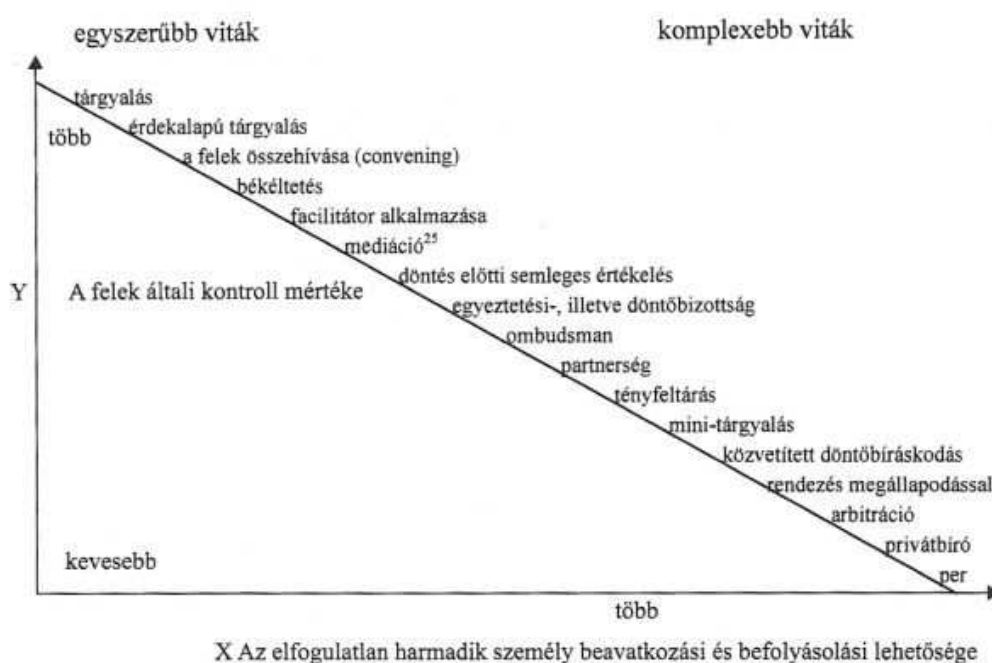
alaprobléma lehetséges megoldása felé kell mutatnia. A tartalmi kommunikáción túl a *kapcsolati kommunikációnak*, a metakommunikációnak is fontos szerepe van a mediátor munkájában. Az indulatoknak, elszántságnak, türelmetlenségnek, agresszióknak a gesztusokban, taglejtésekben megnyilvánuló kezelése legalább olyan fontos teendő, mint a szóbeli megnyilvánulásokra figyelés. Tulajdonképpen azt hiszem, hogy minden konfliktuskezelésnél alapvető dolog a fentiek ismerete és használata, amennyiben ezeket az ismereteket technikai eszközöknek tekintjük. Ám ha ezt nemcsak, mondjuk, egy kompromisszum kötés elérésére alkalmazzuk, hanem az emberi kapcsolatok újjászervezésére, nos, akkor nevezhetjük *mediációs technikának*.

Összefoglalva az alternatív vitarendezési formákról, s ezen belül a közvetítésről írtakat, látható tehát, hogy a mediáció alternatív vitamegoldási rendszeren belül elfoglalt helyéről, szerepéről egyes szerzők mást és mást emelnek ki. Az alternatív vitamegoldás rendszertana, az egyes technikák egymáshoz való viszonya még nagyon sokféle szempont alapján elemezhető.³⁷ E dolgozat témájának szempontjából még érdemes szót ejteni a konfliktus és per viszonyának ábrázolását illusztráló ún. *Galanter-féle skáláról* és *Rottleuthner „berlini tölcseré”-ről*. A Galanter-féle skálán a kiindulópont a tisztán informális konfliktusmegoldás, amelyben kizárólag az érintett felek vesznek részt, s fokozatosan jutunk el a tisztán formális megoldásig, az ítélettel záruló bírósági eljárásig. A két pont közötti szakaszon a konfliktus megoldásának különböző szintjeit találjuk a formalitás foka és az érintettek konfliktus megoldásában való közreműködése alapján. A formalitás ebben az esetben az eljárásjogi szabályok alkalmazását, illetőleg a jogilag érvényesíthető szankciók használatát jelenti. A konfliktus megoldásában közreműködő harmadik személyek lehetnek laikus békéltetők vagy a felektől teljesen független „professzionális” közvetítők.³⁸ Végeredményben ezen a skálán is érzékelhetjük azokat a különbségeket, amelyek a konfliktuskezelés szempontjából megkülönböztetik a közvetlen tárgyalást, az ügyvédi egyeztető tárgyalást, a választott bírósági vagy a peres eljárástól. A „berlini tölcseré” abból indul ki, hogy a konfliktusok száma lényegesen meghaladja a perekét, s a konfliktustól egy folyamatosan szűkülő út vezet a polgári perhez, mint a vitakezelési mechanizmus legutolsó állomásáig. A tölcserbe érdekellentétekkel terhes viszonyok áramlanak be, majd kisebb részük konfliktussá formálódva

³⁷ Erről lásd bővebben: Rúzs Molnár Krisztina: *Mediáció a munkajogban*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. A szerző szemléletesen elemzi Christopher Moore, Lela Love, Bernard Mayer, Henry Brown és Arthur Marriott rendszerét.

³⁸ Kengyel Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog, XXXI. fejezet: A közvetítés (Mediáció)*, id. kiad. 668. old.

sodródik keresztül a különböző konfliktus-kezelési megoldásokon. A tölcser legszűkebb keresztmetszetében a bírósági eljárás helyezkedik el.³⁹ Ez az illusztráció egyrészt alkalmas annak a szemléltetésére, hogy a konfliktusok sokaságából mennyi oldódik meg közvetlenül, harmadik személy (mediátor) bevonásával, bíróságon kívüli eljárásban, s bíróság előtt, másrészt annak az ábrázolására, hogy a bíróság elé kerülő jogviták egy szűk keresztmetszetét jelentik a jogviták mögött megbúvó konfliktusoknak. Ez pedig az egyik oka annak, hogy a jogvita bírósági rendezése nem jelent végleges megoldást a problémák megoldására. Érdeemes tisztában lennünk azzal is: hogyan alakul a felek kontrollja a viták komplexitásának függvényében. Ehhez segítségül hívom *Hajdú József* rendszerét:

4. számú ábra: Az egyes AVR technikák csoportosítása a felek kontrolljának és a viták komplexitásának függvényében⁴⁰

E felosztásban jól látható, hogy a felek általi kontroll mértéke egyértelműen több a skála y tengelyének felső részén elhelyezkedő eljárásokban, így a facilitáció, békéltetés, mediáció (közvetítés) esetén. A felek tehát az ügy kimenetelét sokkal nagyobb mértékben a saját akaratuknak megfelelően alakíthatják, mint az x tengely alsó harmadában található

³⁹ Kengyel Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog, XXXI. fejezet: A közvetítés (Mediáció)*, id. kiad. 669. old.

⁴⁰ Rúzs Molnár Krisztina: *Mediáció a munkajogban*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007, 24. old.

döntőbíráskodási, arbitrációs vagy peres eljárások esetén, ahol az elfogulatlan harmadik személy beavatkozási és befolyásolási lehetősége igen erőteljes. Ebből persze az is következik, hogy a mediációt inkább az egyszerűbb viták megoldására tekinti alkalmasnak.⁴¹

Mindezek után lássuk, hogyan ötvöződnek e megfigyelések a jogi mediációs modellben.

4. A jogi mediációs modell

Témánk szempontjából a mediáció egy szűkebb területe, a *jogi mediáció* érdekes számunkra. Mint említettem, a jogi mediációs modell gyakorlati alkalmazásának elméleti megalapozásához a jogszociológiai konfliktus-elméletek és az általános szociológiai és pszichológiai elemzések is nagymértékben hozzájárultak. A legtöbb európai ország a *Nagy-Britanniában* jellemző, általánosan elfogadott módot követi. A családjogi mediáció számos eltérést mutat, de arról munkámban még részletesen lesz szó. A gyakorlatban a jogi mediáció folyhat valamelyik fél jogászának az irodájában, a bíróság épületében tárgyalási időn kívül. Az összes érintett fél egy – lehetőleg – *kerek asztalhoz* ül, s a mediátor mutatkozik be először. Igyekszik *közvetlen légkört* teremteni, s a biztonságos légkör megteremtéséhez határozott, megnyugtató, biztató hangnemet használ. A kerek asztal esetén is érdemes figyelni arra, hogy a felek azért ne kerüljenek túlzottan közel egymáshoz, mert ez feszélyezheti őket, de a mediátor is egyenlő távolságra legyen tőlük, pártatlanságát hangsúlyozva. Ezt követően a mediátor szavakkal is ismerteti az *alapelveket* (semleges segítő, önkéntesség, bizalmas jelleg). Ez utóbbi hangsúlyozása azért fontos, hogy a felek nyíltabbakká és őszintébbekké váljanak a kommunikációra. Hangsúlyoznia kell, hogy mindkét fél elmondhatja az álláspontját, erre egyenlő esélyt, de nem biztos, hogy egyenlő időtartamot kapnak. Érdemes felhívni a felek figyelmét arra, hogy az önkéntesség azt is jelenti, hogy bármelyik fél szabadon távozhat az ülésről, ha úgy akarja. Sokkal jobb, ha a mediátor nem jegyzetel buzgón, mert nem tud a felekkel szemkontaktust tartani, kapcsolatot teremteni. A felek önálló, megszakításmentes előadása alkalmas arra, hogy a mediátor észrevegye a valódi okokat, a rejtett szándékokat és célokat. Fontos, hogy ez idő alatt is aktív metakommunikációt tartson a résztvevőkkel, odafigyeljen a felekre. E modell szerint az eljárásnak azt a szakaszát, amelyben a felek már azokat a lehetőségeket vázolják fel, amely közelebb visz a megoldáshoz, külön-külön folytatják a felekkel (*kaukuszt ülés*). E magánjellegű ülésen egyre több kontextuális információt

⁴¹Rúzs Molnár Krisztina: id. mű 24. old, 37. old.

beszerez a mediátor, olyat is, amit esetleg a másik jelenlétében nem akart a fél elmondani. Itt lehetőség nyílik arra, hogy a rejtett igények, érdekek, célok is felszínre kerüljenek. A nélkül, hogy a pártatlanságot sértené, óvatosan és tapintattal elmozdíthatja a feleket merev álláspontjaikról egy olyan helyzetbe, ahol képesek lesznek átértékelni céljaikat, szándékaikat, megkérdőjelezheti az elképzeléseket azzal, hogy próbára teszi annak realitását. S nem utolsósorban felméri a megegyezés esélyeit. A megegyezés lehetséges hatásait így a felek a nélkül tudják mérlegelni, hogy rájuk nehezedne a közös megbeszélés súlya és korlátai. Ezt követően a mediátornak kell eldöntenie, hogy mikor ülhetnek újra egy asztalhoz a felek. Az *ismételt együttes ülés* csak akkor lesz hatékony, ha már egyetértés van a felek között abban, hogy megegyeznek, csak a megállapodás pontjait kell rögzíteni és finomítani. A jogi megállapodásnál elengedhetetlen az *írásba foglalás*, amely megbízhatóan és jogilag elfogadhatóan kötelezi mindkét felet a feltételek betartására, s ezt aláírásukkal is megerősítik.

Végül még egy nagyon fontos dologra érdemes felhívni a figyelmet, nevezetesen a *mediáció időzítésére*.

Fentebb már vázoltuk, hogy a *konfliktus*nak vannak olyan *szakaszai*, amikor a mediáció nem igazán alkalmas eszköz a konfliktus kezelésére. Ha a felek közötti nézeteltérés odáig fajul, hogy dühödten harcolnak, elégtételre szomjaznak, bosszút esküsznek, nem lehet mediálni. Általában ezt a szakaszt neveztük fentebb a konfliktus *destruktív* szakaszának. Ezen túlmenően nem lehet elvitatni a felektől azt a jogot, hogy vitájuk háttéréről ők maguk szerezzenek információkat, okiratokat, tájékozódjanak. Sokan úgy vélik, hogy épp ezzel mélyülhet el a konfliktus, ám úgy gondolom, hogy mivel a mediáció önkéntes jellegű, ettől a lehetőségtől nem foszthatja meg őket egy korai ösztönzés a mediációra. Természetesen kizárt a mediáció közrendet sértő vitás helyzet esetén, vagy ha a joghatás kiváltásához bírósági döntésre van szükség. Családi mediáció nem tartható abúzus esetekben (nemi erőszak például), illetve más családon belüli erőszak esetén. Büntető ügyekben is a cselekmény súlyától függ a mediáció alkalmazása. Hosszadalmas ellenségeskedést követően azonban megint lehetőség nyílik a mediáció alkalmazására, amikor a felek már olyannyira belefáradtak a vitába, a pereskedésbe, hogy minél gyorsabban, és költségkímélőbben kívánják lezárni jogvitájukat. Tehát általánosságban megállapítható, hogy a feszültség növekedése idején nem a legalkalmasabb eszköz a probléma megoldására a közvetítés. S nyugodtan állíthatjuk, hogy a mediáció sikere a helyes időzítésen múlik leginkább, hiszen a

felek önkéntes beleegyezése is csak abban az esetben „szerezhető be”, ha mindketten képesek hinni az együttműködés helyességében a pereskedés helyett.

II. Fejezet

A családi mediáció

1. A családi közvetítői eljárás specifikumai

A bonyolult társadalmi, gazdasági viszonyrendszerek függvényében *többféle mediációról* beszélhetünk. Van fogyasztóvédelmi, üzleti, egészségügyi, *családi mediáció*, ezek közül azonban ez utóbbi a mediációs fajták *egyik leggyakrabban használt* formája. Ennek az az alapvető magyarázata, hogy a mediáció legelőnyösebb vonásait a családi kapcsolatok fenntartásában, megőrzésében lehet talán a legjobban kamatoztatni. Itt a legerősebb a késztetés a pároknál, hogy saját ügyükben maguk döntsenek, a gyermek érdekében a kapcsolatot továbbra is fenntartsák, ne érezzék azt, hogy vesztésként kerülnek ki a kapcsolatból.

A családi konfliktus – jellegéből adódóan – érzelmileg gyakran túlfűtött, az ész érvek háttérbe szorulnak a viták során. A közvetítői eljárásban mód és lehetőség van arra, hogy egy harmadik személy külső kontrolljával végighallgassák egymást, emocionális feszültségüket levezessék, s közelebb jussanak az érdemi kommunikációhoz, végső soron a probléma megoldásához. A mediátor képes felmérni a felek motiváltságát, tehát képes azon változtatni is, nevezetesen a probléma megoldására irányuló hajlandóságot erősíteni. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy akár a párok egyik, akár mindkét tagja elképzelhetőnek tarja még a *kapcsolat visszaállítását* is. Számukra érdekeik és viszonyaik tisztázása szempontjából nagyon hasznos lehet egy érdekegyeztető mediációs tárgyalás. A konfliktus emberséges megoldása a megállapodás önkéntes betartásának is a záloga. A későbbiekben majd ismertetek statisztikai adatokat a *Reunite International Child Abduction Centre* felméréseiből,⁴² de általánosságban is megállapítható a nemzetközi tapasztalatok alapján, hogy a mediációs megállapodásokat átlagosan a felek 80%-a betartja, s elégedettségi szintjük is ehhez hasonló. Ez semmiképpen sem lehet közömbös a szülők és gyermekek sorsának, viszonyának későbbi alakulására nézve.

Az esetek túlnyomó részében a családi konfliktus *a gyermek feletti szülői felügyeleti jog jövőbeni gyakorlásának* kérdése köré koncentrálódik. Amíg a mediáció általános szabályai szerint a felek

⁴² Denise Carter: *The Work and Role of Reunite and the Reunite Mediation Service*, 2007. Kézirat

érdekeinek pártatlan képviselője a mediátor, nem lehet pártatlan, megengedő, ha a gyermek érdekeiről van szó. Szakemberként a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell képviselnie, akár a szülők egybehangzó akarata ellenére is. Ezt teszi feladatává a hazánkban az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény 3. cikkében megfogalmazott alapelv, mely szerint a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban. Ez az alapelv a hazai jogalkotásban is megjelenik, igaz ugyan, hogy a Csjt. 1. § (2) bekezdése kevésbé „határozottan” fogalmaz: a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni. A jogalkalmazó számára azonban ez nem értelmezhető másként, mint úgy, hogy törvény az alapelveknek megfelelő elvárást fogalmazza meg. Ha azt állítjuk, hogy az általános értelemben vett mediációhoz képest lehet speciálisan családi mediációról beszélni, akkor felvetődik a kérdés: létezik-e *családi mediátor*? Természetesen, ahogyan kifejezetten előnyösek az egészségügyi ismeretek például az egészségügyi mediációnál, a családi mediációnál is fontos, hogy a mediátor *speciális szakmai ismeretekkel* rendelkezzen a *jog*, a *pszichológia*, a *gyermekvédelem* területén. A felek igényeinek megfelelően, a mielőbbi megoldás érdekében elképzelhető, hogy elsősorban *terápiás* jellegű a közvetítői eljárás, vagy éppen *jogi*, de lehet a kettő szintézise is. Hiszen a mediáció alkalmas terep a családi kapcsolat újradefiniálására, az éles konfliktus enyhítésére, az érzelmi gátak feloldására, miközben a válással kapcsolatban szükségszerűen felmerülő gyermek elhelyezési- és kapcsolattartási kérdésekben jogi megoldás is születhet. A *terápiás modell*nek tehát végső soron az a lényege, hogy a család szükségleteire kell koncentrálnia, nem pedig az egyes családtagokéra. A családtagok közötti kapcsolat kezelése áll a fókuszban, nem az egyes családtag terápiás kezelése, s mindig a gyermek mindenekfelett álló érdekének a kontextusában.⁴³ A terápiás modellben nagyon indokolt lehet az együttes mediáció, ahol például egy ügyvéd és egy pszichológus dolgozik együtt. A jogász mediátor jogtechnikai és pénzügyi információkkal tud szolgálni, a pszichológus pedig segít a szülőknek a konfliktus okainak a feltárásában és kezelésében. A terápiás modell hívei a *négyfős mediáció* előnyeit abban látják, hogy egyfajta szimmetria keletkezik a mediátorok és a felek között, s a mediátor formálisan is elkerülheti azt a

⁴³ *Divorce and family mediation*, The Family Therapy Collections-James C. Hansen editor, Sarah Childs Grebe volume editor, Aspen Systems Corporation Rockville, Maryland Royal Tunbridge Wells 1985, 49-52. old.

csapdahelyzetet, hogy mint harmadik személy irányítsa, megoldja a felek konfliktusát.⁴⁴ Egy 1984-es felmérés szerint 13 bírósági mediációt alkalmazó bíróság közül a hat együttes mediációs modell alapján dolgozó volt a legsikeresebb, ezen belül a kevésbé sikeres team-ek a két nőből álló mediátor csoportok voltak.⁴⁵ Ennek oka az lehetett, hogy a férfi ügyfelek bizalmatlanabbak voltak a csak nőkből álló, mint a vegyes csoporttal szemben.

2. A családi mediáció fejlődése Európában

A családi mediáció elterjedtségét és széleskörű gyakorlati alkalmazását mi sem mutatja jobban, mint hogy *Európa* különböző országaiban, sokszor a nélkül, hogy egymásról tudtak volna, ugyanolyan stádiumokon keresztül vezették be és alkalmazták a mediációt a családi jogviták bíróságon kívüli, aztán bírósági megoldására. A nemzetközi összehasonlításhoz *Miquel Martín Casals*nak, a Gironai (Spanyolország) Egyetem oktatójának a rendkívül alapos, értékelő tanulmányát használom fel⁴⁶ saját összehasonlító kutatási tapasztalataimmal kiegészítve.

A családi mediáció fejlődése Európa országaiban hasonló lépésekben zajlott: először a családi konfliktusokban a mediáció alkalmazásának a lehetőségét elhivatott szakemberek fedezték fel és alkalmazták a gyakorlatban a viták kezelésére. A következő lépés az volt, hogy e hivatástudattal rendelkező szakemberek egyesületekbe tömörültek a mediáció gyakorlatának az elterjesztése érdekében. Ezután a nemzeti jogalkotások beemelték a mediációt a törvényeikbe, mint egy használható módszert a családi, az életközösség megszakadásával járó, és a válási konfliktusok elismert, bíróságon kívüli rendezésére. Végül a családi mediációt törvényileg részletesen szabályozták a polgári- és kereskedelmi ügyekben használható mediációs eljárás mellett.

A volt szocialista országokban, így *Bulgáriában*, de *hazánkban* is csak néhány éves múltra tekint vissza a mediációs eljárás törvényi szabályozása, bár – mint alább majd bemutatom -, a mediáció, s ezen belül főként a családi mediáció gyakorlata már évtizedes tapasztalatot tudhat magáénak hazánkban. A *Cseh Köztársaságban fakultatív* maradt a családi ügyekben alkalmazható mediációt lehetővé tevő magánjogi törvény alkalmazása a bírósági- és szociális gyermekvédelemben. A *bírósági gyakorlatban* is csak a *hagyományos* módszer létezik,

⁴⁴ *Divorce and family mediation*, id.kiad. 53. old.

⁴⁵ *Divorce and family mediation*, id. kiad. 63.old. A felmérés adatait a *Waldron and associates* (1984) kiadványa alapján közli a kötet.

⁴⁶ *Divorce Mediation in Europe: An Introductory Outline* <http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>

nevezetesen, hogy a bíróságok szakértőket vonnak be a peres eljárás során a gyermeket látogató szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás szabályozásával kapcsolatos igények elbírálásához.

Litvániában a Polgári Törvénykönyv és a Polgári eljárásjogi törvény a *békítés* intézményét ismeri (jelenleg ez hazánkban is így van, hiszen a közvetítést egy külön törvény szabályozza).

*Lettországb*an 2006 júliusa óta a családi és gyermekügyi miniszter kezdeményezése alapján folyik egy *kísérleti program* a mediáció alkalmazásáról. Eddig 23 család részesült pszichológusi és jogász-mediátori segítségben.⁴⁷

*Lengyelországb*an a hatályos jog és a gyakorlat is a családi tanácsadók *békítési szisztémájá*t ismeri el, családi mediáció nem létezik. Ugyanez a helyzet *Oroszországb*an is.

Hazánkban – mint látni fogjuk – a családi és ezen belül is a *gyermekvédelmi-gyermekjóléti mediáció* alkalmazása terjedt el az utóbbi csaknem két évtizedben, 1990 óta. Ennek törvényi szabályozása csak részlegesen követte a gyakorlatot. Erről részletesen a kapcsolattügyeleti és a gyermekvédelmi mediáció kapcsán fogok szólni. A mediáció bírósági eljárásban történő alkalmazása is ezen a területen várható majd leginkább, tekintve, hogy az *új Polgári Törvénykönyv Szakértői Javaslat*a szerint a bíró számára kötelezővé teszi a mediáció felek részére történő ajánlását, különösen a szülői felügyeleti jogokat érintő esetekben.⁴⁸ Egy 2005-ben készült polgári eljárásjogi szakértői javaslat szerint *Bulgáriában* is *beemelnék a mediációs eljárást a bírósági eljárásba*, s ezt a lehetőséget a *Családjogi törvény is tartalmazná* a házasság felbontási- és a szülői felügyeleti jogok gyakorlása körében, beleértve a gyermekkel való kapcsolattartást is. A jogalkotási folyamat még *Bulgáriában* sem fejeződött be, így nem tudni, a parlament elfogadja-e ezeket a javaslatokat.⁴⁹ *Bulgáriában* a 2004-ben elfogadott, és 2006. október 12.-én módosított mediációs törvény felhatalmazza a bírót, hogy felhívja a feleket a

⁴⁷ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

⁴⁸ Szakértői Javaslat 3:181. §. *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Szerkesztő: Vékás Lajos Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008 529. old. Ezt a változást azonban egyelőre nem követi polgári perrendtartásunk különös részi rendelkezéseinek megváltozása. A 2008. évi XXX. törvény 12. §-a alapján ugyan módosul a jelenleg hatályos polgári perrendtartásunk, s 121/a. §-sal egészül ki. Nevesítve a mediáció csak az alábbi területen jelenik meg. Jelentősen bővül az EU ajánlásoknak megfelelően az eddig formális közvetítői eljárás, amennyiben azt a Pp. jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban a kereset benyújtása előtt meg kell kísérelni az alábbi részletes szabályok alapján:

- A fél a vitás kérdésben elfoglalt jogi és ténybeli álláspontjait ezek bizonyítékainak előadásával, szükség esetén az okirati bizonyítékok csatolásával az ügyben érintett összes féllel írásban részletesen közli, akik arra a kézhezvételtől számított 15 nap alatt az összes felvetett jogkérdésre és a teljes tényállásra kiterjedő, az ellenbizonyítékok előadását is tartalmazó részletes írásbeli választ adnak, melyhez az okirati bizonyítékokat szükség esetén csatolni kell.

Kivétel:

Ez az eljárás mellőzhető, ha a felek a közöttük felmerült véleményeltérésről közös jegyzőkönyvet készítenek. A fenti rendelkezések 2009. január 1. napjától lépnek hatályba.

⁴⁹ Velina Todorova: *Mediation and the role of Judges in Bulgaria*, 2007. Kézirat

közvetítői eljárás igénybe vételére konfliktusuk megoldásához, de a polgári eljárásjogi szabályok nem alkották meg annak feltételeit, hogyan ajánlható és gyakorolható a felek számára a közvetítés a bírósági eljárásban, így a gyakorlatban nem működik ez a forma. Ugyanakkor, Magyarországhoz hasonlóan (nálunk 2007. január 1-től) a büntető ügyekben alkalmazzák a mediációt a bírósági eljárásokban is a Büntető Törvénykönyv és Büntető Eljárásjogi Törvény módosítása nyomán. Nálunk kifejezetten „kárjövátételi mediáció” néven ment át a köztudatba ez a forma.

Számos **közép-és kelet-európai országban** tanácsstalanság uralkodik a békítés és a mediáció fogalmait illetően. Gyakorlatilag összemoszák a törvényi szabályozások is e kettőt, mint például Szerbiában, ahol a mediáció első lépéseként szabályozzák a békítést, mely *kötelező eleme a bontási procedúrának* a jelenlegi törvénytervezet szerint. Úgy gondolom azonban e tervezet nagyon haladó abból a szempontból, hogy a bírósági eljárásban a bíró részére is lehetővé teszi a mediációs eljárás alkalmazását egyesbírói eljárásban. Ennek sikertelensége esetén ez a bíró már a peres eljárásban nem vehet részt. Ugyanakkor kizárólag a békítési eljárást szabályozza a tervezet, mely irányulhat az életközösség helyreállítására, vagy ha már nem állítható helyre, a kölcsönös megegyezésre a gyermek sorsában a bontást követően. Lisa Parkinson fogalmazott úgy a „*The Future of Family Mediation*”⁵⁰ című munkájában, hogy alapvető különbség van a békítés és a mediáció között a családi mediáció gyakorlatában. A mediáció ugyanis kettős funkciót tölt be a „házaságok megmentésében” (*saving marriages*): egyrészt lehetőséget teremt és ösztönzi a kölcsönös megegyezésen alapuló bontást, másrészt tanácsadást tud nyújtani az együtt maradás mellett döntő párok részére.

E régióban egészen kimagasló Szlovénia helyzete, ahol a mediációs eljárás a bíróságok egyik szolgáltatása. A peres eljárás előkészítő szakaszában egy ajánló levelet kapnak a felek, melyhez egy, az eljárást és annak előnyeit ismertető kiadványt csatolnak. A levélben egy előkészítő megbeszélésre invitálják a feleket. A mediáció teljesen integrálódik a bíróság működésébe, s a felek is rendkívül fogékonyak iránta.⁵¹ Míg Angliában és Wales-ben a felek körülbelül 5%-át

⁵⁰ *Family Mediation in the UK: The Origins, Developments and Future of Family Mediation in the UK* by John Westcott, Lisa Parkinson, Gwyn Davis, Stephen Cretney, Elizabeth Walsh, Jordan Publishing Limited, 2004, Bristol

⁵¹ Aleš Zalar: *Report on Mediation in Slovenia, in particular in civil and criminal matters*, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003, p. 10ss. Lásd még: Valérija Kosi: *Report by Slovenia on statistical data of the pilot programme of alternative dispute resolution with mediation at the District Court in Ljubljana for 2001 and 2002*, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003, p. 18 ss.

sikerül megnyerni az előkészítő beszélgetéshez, Szlovéniában ez az arány 30%. A bírák is lehetnek mediátorok.⁵²

Vannak olyan államok, ahol polgári, kereskedelmi és családi ügyekben nincs törvényi szabályozás a mediációra vonatkozóan (pl. *Luxemburg*), s van, ahol csak gazdasági ügyekben működik (pl. *Észtország*).

Dél-Európa igen színes képet mutat a mediáció alkalmazása terén. *Görögországban* nem strukturálódott a bontással illetve a külön válással kapcsolatos eljárás a bírósági eljárásban, ideértve a szülői felelősség és a gyermekkel való kapcsolattartás kérdéseit. Sőt *a hagyományos mediációt külön törvény sem szabályozza*, hivatalos definíciója nem is létezik, nem említik a polgári- és polgári eljárásjogi törvénykönyvek. Kizárólag a pert megelőző békítést szabályozzák, mely minden esetben kötelező.⁵³ Nem jobb a helyzet *Portugáliában* sem, ahol *a családi mediáció kísérleti stádiumban van*, s csak Lisszabon és Coimbra illetékességi területén alkalmazzák családi mediációs centrumokban, elsősorban bíróságon kívüli eljárás keretében. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy Portugáliában kapcsolódik a legszervesebb *egységbe a békebírói és a mediációs tevékenység*. A 2001. július 13.-án kihirdetett 2001/78. törvény értelmében, ha a felek által kezdeményezett mediáció nem vezetett eredményre, a békebíró még mindig köteles a békítést megkísérelni, illetve annak sikertelensége esetén dönten.⁵⁴ *Cipruson* a bírósági jogvitákban, polgári ügyekben, így családjogi ügyekben sem alkalmazzák a közvetítést, *kizárólag* a ciprusi *egyház mediál* az ortodoxvallás szerinti válási eljárásban, amely azonban a polgári bontást nem ismeri el.⁵⁵ *Máltán* a 2003. december 16.-i törvény alapján a feleknek *kötelező mediátorral konzultálni* a különéléssel kapcsolatos minden esetben, s bírósághoz csak akkor fordulhatnak, ha a mediáció nem vezet eredményre.⁵⁶

Olaszországban több törvényjavaslat és helyi hatósági rendelet született a mediáció alkalmazásáról, de *a családi mediáció korlátozottan terjedt el*. A gyakorlatban összemosisódik a családi mediáció és a szociális szolgálatok családsegítő tevékenysége. A Polgári Törvénykönyv szerint a bíró, amennyiben az eljárás során úgy dönt, hogy egyik vagy másik szülőnek ki kell

⁵² Slovénie–Présentation mardi 24 avril 2007: Aleš Zalar: *Court annexed programmes of alternative dispute resolution*, Ljubljana, 2007. Kézirat

⁵³ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

⁵⁴ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, www.gemme.eu/nation/portugal/section/fundo-documental és Jaime Octavo Cardona Ferreira: *La conciliation dans l'histoire et dans les systèmes de justice portugais*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005, 5. old.

⁵⁵ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

⁵⁶ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, uo.

költöznie a közös lakásból, dönthet arról is, hogy az illetékességi területén levő jóléti szolgálathoz vagy családi mediációs központba irányítja a feleket.⁵⁷

Spanyolország kivételnek számít e régióban a mediáció gyakorlatát illetően. Már a '80-as évektől kezdve működnek *pszicho szociális team*-ek a családi bíróságok mellett, akik családi mediációt folytatnak. Az első családi mediációs szolgálatok *Barcelonában, Madridban* és más nagyobb városokban jöttek létre. A 90-es évek során a *Katalán törvényhozás* szorgalmazta a *családi mediáció törvénybe iktatását*, s 2001-ben a katalán parlament elfogadta a családi mediáció bevezetéséről szóló törvényt. Az *autonóm közösségek* saját törvényhozásukba is beépítették ezeket a rendelkezéseket, egy kis késedelemmel még *2001-ben Galícia és Valencia, 2003-ban* pedig a *Kanári-szigetek*. Mindegyik törvény kimerítő és általános szabályozást tartalmaz a családi mediációról, s teljes mértékben megfelel az Európa Tanács 1998. évi (1) ajánlásának, melyet jelen dolgozat is részletesen ismertet. A törvény alapján olyan *állami központokat* hoztak létre, melyeknek feladatai közé tartozik a mediáció szervezése, részvétel a szakmai szövetségekben, a családi mediáció alapelveinek és eljárásának az alkalmazása, valamint azoknak a mediátoroknak a szankcionálása, akik törvénytörő módon járnak el eljárásuk során.

Észak-Európában *Norvégiában kötelező mediációs* eljáráson részt venni mindazoknak, akiknek a házasságából született gyermek még nem töltötte be 16. életévét a bontáskor, kivéve azt az esetet, amikor családi erőszak miatt a mediáció nem alkalmazható. Kivételt képez az is, ha kölcsönösen megegyeztek a felek, de a városi kormányzói és a bírósági eljárást megelőzően kötelező a részvétel. A családi mediáció további specialitása, hogy *társ mediáció* formájában zajlik, s az egyik mediátor pszichológus. A másik mediátor maga a bíró is lehet, aki e tevékenységet csak egy rövid továbbképzést követően gyakorolhatja.⁵⁸ A családi jogviták kezelésére egy speciális mediációs formát alakítottak ki Norvégiában. Általában két mediációs ülést tartanak, s a két ülés között két-három hónap szünet is van annak érdekében, hogy a felek a lehetséges megoldásokon gondolkodjanak. Az utolsó, lehetőleg harmadik találkozás alkalmával a szükséges megállapodás is létrejön. A pszichológus minden alkalommal jelen van a megbeszélések alkalmával, hogy a szülők és a gyermekek közötti párbeszédet könnyítse. A családi mediációt hármas céllal alkalmazzák: a szülők tudják leginkább, hogy számukra milyen

⁵⁷ Marcello Marinari: *Il ruolo del giudice della conciliazione*, Gemme, Actes du Colloque de Rome du 18.3.2006. Lásd még: Marco Buchard: *La place de la conciliation et de la médiation dans le système judiciaire italien*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005

⁵⁸ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, www.gemme.eu/nation/norge

megoldások lehetnek elfogadhatók az életközösség megszűnése utáni időszakban, ők legyenek felelősek azért, hogy megtalálják a gyermekeik számára legjobb megoldást, ne térjenek vissza a bíróságra újabb perindítási céllal.⁵⁹ Svédországban együttműködési beszélgetéseknek (*cooperation talks*) hívják a mediációt, amelyen részt vesznek a szülők és egy szakértő, aki megpróbálja a megbeszélést a közös pontok felé terelni a *felügyeleti, tartózkodási hely kijelölési* és a járulékos *kérdések* tekintetében. Svédországban a különélő szülők 90%-a veszi igénybe a *mediációt* vagy a családi tanácsadót (*family counselling*) a gyermek szokásos tartózkodási helyének kijelölésénél és más felügyeleti és járulékos kérdésben való megegyezésnél, s csupán 10% fordul bírósághoz döntésért. A *bírósági mediáció* azért terjedt el a gyakorlatban és működik *kimagaslóan jó eredményességgel* szinte az összes jogterületen, mert a *polgári eljárásjogi törvény* előírja, hogy a bíróságoknak lehetővé kell tenniük a jogvita békés rendezését. A párok a helyi önkormányzattól kérhetnek szociális asszisztenst a kölcsönös megegyezés elősegítése érdekében. Ha a fenti kérdéseket a helyi bíróság elé viszik a felek, maga a bíróság kérheti fel a szociális jóléti tanácsokat. A mediáció igénybevételéről szóló döntéshez nem kell a felek jóváhagyása, de maguk a felek is kérhetik, hogy a bíróság rendelje el a mediációt. Ha azonban a mediáció azért nem vezet sikerre, mert az egyik fél önkéntesen nem vesz részt a beszélgetésen, nem szankcionálható ezért a magatartásáért.

Finnországban a Házassági Törvény ötödik fejezete külön rendelkezik a családi mediációról. Az alapelvek között szerepel, hogy előnyt élvez a törvény szerint a családi viták bíróságon kívüli egyezségi tárgyalások útján való rendezése, melynek során a családtagok kölcsönösen határoznak a vitás kérdésekben. A mediáció általános alkalmazását, szakmai felügyeletét és ellenőrzését az Állami Tartományi Hivatalok látják el, az Egészségügyi és Szociális Minisztérium felülvizsgálata mellett. Az egyes városokban a mediációhoz való hozzájutást a Városi Szociális Jóléti Vezetőség biztosítja, a mediációs tevékenységet vállalkozási, egyesületi, alapítványi vagy egyéni formában is lehet folytatni, az engedélyeket az Állami Tartományi Hivatal adja ki. Az engedélyek határozott időre szólnak, maximum öt éves időtartamra, de megújíthatók. Miután 1996-ban a családi mediációs eljárás törvényi rangra emelkedett, jelentősen megnőtt az igénybevételének aránya. A felek kölcsönös beleegyezése alapján kötelezően választható a mediáció, kivéve, ha a bíróság három hónappal a kérelmet megelőzően döntött vagy a felek megegyeztek, sürgős

⁵⁹ Øyvind Smukkestad: *La médiation dans le système judiciaire norvégien*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n ° 245 du 9.12.2005

esetekben, s ha korábban már a mediáció nem vezetett sikerre. A családi mediáció – hasonlóan a hazai gyermekvédelmi mediációhoz – szorosan a közsférához kötődik, s elsősorban az egyes városokban a *szociális munkások* töltik be ezt a funkciót.⁶⁰

Dániában 2001 óta van lehetőség az alternatív vitarendezés alkalmazására a Megyei Kormányzósági Hivatalokban zajló megbeszélések alkalmával, mind a kölcsönös megegyezésen alapuló *bontás*, mind a *házasság fenntartása*, a *gyermek feletti felügyeleti jog, kapcsolattartás* rendezése és *örökbefogadási* kérdésekben. Ha a megbeszélések nem vezetnek eredményre, a hivatalnál működő *ügyvédek* folytatnak egyeztetési tárgyalásokat a szülőkkel, amely lehet mediációs eljárás és tanácsadói megbeszélés is. Ezek sikertelensége esetén a hivatal által kibocsátott határozattal fordulhatnak az ügyvédek a bíróságokhoz. A felmérések szerint az esetek 64%-ban a mediációs eljárás során sikerül az összes vitás kérdésben megegyezniük a szülőknek. Mint láthatjuk, a dániai eljárás *tisztán közigazgatási processzus*, kísérleti jellegű mediációs program csak néhány bíróságon indult.⁶¹

Az *Európa Tanács* sem kívánta sérteni a nemzeti jogalkotási autonómiát, így ajánlásában⁶² külön figyelmet szentelt annak, hogy az *egyres országok jogosultak dönteni* abban, hogy *kötelezővé* teszik-e a mediációt (*compulsory*), vagy *kötelezően választhatóvá* (*mandatory*), illetve a teljes *önkénység* talaján maradnak (*voluntary*). Felhívta a tagállamok figyelmét arra is, hogy sem a bírósági eljárás előtti sem az utána kezdődő mediációban *nem szankcionálható az a fél*, aki nem választja ezt a lehetőséget, és *senkit sem lehet megfosztani attól, hogy a bírósági utat válassza*. Tulajdonképpen ez eredményezte azt, hogy igen *változatos a tagállamok mediációs térképe*, s ha a mediáció „öshazájának” számító Egyesült Államokat nézzük, azokban a tagállamokban (13), ahol a mediáció *kötelezően választható*,⁶³ sokkal *hatékonyabban tud működni*, mint azokban, ahol tisztán önkéntes jellegű.

Nyugat-Európa országainak mediációs helyzetével azért érdemes bővebben foglalkozni, mert az ebben az országokban bekövetkezett változások a mediáció alkalmazása és fejlődése terén adták a mintát – többek között – Magyarországnak is ezen alternatív konfliktuskezelő technika meghonosítására mind törvényhozási, mind gyakorlati szinten. A közvetítői eljárásnak a bírósági eljárásokba való bevezetésére már a fentiekben is láttunk példát, de az alább tárgyalt országok

⁶⁰ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

⁶¹ Vibeke Vindelav: *Report on Mediation in Denmark*, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, Octobre 2003, p. 3 ss.

⁶² Európai Unió Miniszterek Tanácsa n° R (98) 1. ajánlás

⁶³ Az Egyesült Államok tagállamai önálló jogalkotásának megfelelően kötelező vagy teljesen önkéntes lehet még a mediáció.

bírósági szisztémáinak változása nyújthat alapot a bírósági mediáció utolsó fejezetben tárgyalt magyarországi elterjedéséhez.

Németországban, a déli tartományokban a 80-as évek óta, az északiakban a 90-es évek óta datálják a mediációt. Az 1990-es évek folyamán minden mediátor két mediációs egyesületbe tömörült. Az egyik a *Bundesverband Für Mediation (BM)*, a másik a *Bundesarbeitsgemeinschaft Für Familienmediation (BAFM)*. Ez utóbbi kizárólag családi viták mediálással foglalkozik, olyan mediátorok részvételével, akik a *mediáció Egyesült Államokból származó elméleti alapjait sajátították el*.⁶⁴ Képzéseik nyitva állnak az *ügyvédek, pszichológusok* és mindazok számára is, akik csak második szakmaként kívánják gyakorolni ez a tevékenységet. Évek óta fejlesztik elméleti képzéseiket és *Módszertani útmutatót*⁶⁵ is kidolgoztak, amelyet az egész országban egységesen alkalmaznak. Németországban a bírósági mediációt maguk a bírák is végezhetik, a bírósági mediáció alkalmazása ugyanakkor fakultatív.⁶⁶

Franciaország, Angliával és Wales- szel együtt kiemelkedik az európai tagállamok sorából mind a gyakorlat honosítása, mind a törvényhozási aktivitás, mind a gyakorlat fejlesztése szintjén. Franciaország a *családi mediációt*⁶⁷ *kanadai minták alapján vezette be* a 80-as évek végén, egy időben azzal a felismeréssel, hogy a családi konfliktusokat nem sikerül kielégítően rendezni a bontóperek során, s a gyakorlati munkában a bírák egyre többször fordultak segítségért a szociális szolgálatokhoz mindkét fél illetve gyermekeik sorsának megnyugtató rendezése érdekében. Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy a bírósági eljárások elhúzódnak, drágák.

1988 áprilisában francia és más európai országok szakembereinek csoportja létrehozta az *Association Pour la Médiation Familiale (APMF)*, Családi Mediációs Egyesületet, amely olyan *tréning programot és szakmai feltételrendszert* dolgozott ki, mely a családi mediációs tevékenység végzéséhez szükséges volt. A tréningeket Québecben tartották és a *gyakorlati kézikönyvük* a kortárs észak-amerikai gyakorlatot követte. A bíróságokon a *családjogi bírák* informálisan *kezdték alkalmazni a mediációt*. 1991-ben létrejött egy másik fontos nemzeti

⁶⁴ A témáról lásd bővebben Christoph Strecker: *Versöhnliche Scheidung, Recht und Rat für eine Trennung ohne Streit*, 3. Auflage, dtv. Nomos, München 2006

⁶⁵ Lis Ripke: *Recht und Gerechtigkeit in der Mediation*, in: Haft Fritjof, Gräfin von Schlieffen Katharina (Hrsg.), *Handbuch der Mediation*, München, 2002, p. 137 ss.

⁶⁶ Lásd még Alexandra Rumo-Jungo: *Alternative Streiterledigungsmethoden in und ausserhalb von Gerichtsverfahren*, RFJ, Fribourg, 2002

⁶⁷ A témáról lásd bővebben Jocelyne Dahan: *La médiation familiale*, Ed. Morisset, Paris, 1996

szövetség, mai nevén a *Federation Nationale de la Médiation Familiale (FENAMEF)*,⁶⁸ majd egy kisebb csoport, a *Centre National de Médiation (CNM)*. Ezek a szervezetek tömörítik a mediációs szolgálatok nagy részét. 1992-ben az APMF kezdeményezésére Franciaország adott otthont egy *nagyszabású konferenciának*, ahol lefektették a családi mediáció európai standardjait, valamint az elméleti és gyakorlati képzést egységesítették. E szerint a mediátorképzés 120 órás, mely magában foglalja a mediációs eljárások látogatását, a gyakorlatot, valamint a diplomamunkát. A mediátor *képzés* ez alapján folyik Svájcban, Belgiumban, Olaszországban, Németországban és az Egyesült Királyságban is. 2003-tól állami *diplomát* kapnak azok, akik elvégzik e képzést.

Mint említettem, kezdetben a mediáció bíróságon kívüli konfliktuskezelő eszköz volt Franciaországban is. *1995-ban* készült az első *törvénytervezet és végrehajtási rendelete* a polgári ügyekben történő békítésről és mediációról, beleértve a családi mediációt is.⁶⁹ Az elfogadott törvény és rendelete értelmében a bíró tájékoztathatja a feleket a mediáció lehetőségéről, s a felek beleegyezése alapján három hónap időtartamú mediációt rendelhet el, ha úgy látja, hogy ettől a konfliktus megoldása várható. A mediátor kérésére ez további három hónappal meghosszabbítható. A bíró ellenőrzést gyakorol a folyamat felett, így amennyiben akár a felek – akár a mediátor jelzése alapján megszakíthatja a mediációt, ha az nem vezethet eredményre. A felek kérésére a mediációs eljárás során született megállapodást a bíró jóváhagyja és végrehajthatóvá nyilvánítja. A mediátor a mediációs eljárás során támadt nehézségekről, a sikertelen mediációról tájékoztathatja a bírót, egyéb információt azonban csak a felek felhatalmazása alapján adhat a bíró részére. Ez alól kivétel, ha olyan cselekményt jelez, mely büntetőjogi következményeket von maga után, ha családi erőszakot, vagy a gyermekkel szemben elkövetett abúzus cselekményt tapasztal.⁷⁰ *1998 óta* a családjogi törvény mediációval kapcsolatos szabályai rendkívül *gyorsan változtak*, miközben folytak az elméleti viták a békítés és a mediáció elhatárolásáról.⁷¹ A legátfogóbb a *2002. március 4-ei törvény* volt, amely *alapjaiban reformálta*

⁶⁸ Korábbi nevén *Comité Nationale des Associations et Services de Médiation Familiale*. A szervezetről bővebben lásd FENAMEF, *Evaluation des effets des processus de médiation familiale sur les médiés*, in: *Le médiateur familial*, sous la conduite de Jean-Pierre Bonafe-Schmitt, février 2007

⁶⁹ A bevezetett két új jogintézmény neve: conciliation judiciaire (bírószági békéltetés) és médiation judiciaire (bírószági mediáció). A békéltetésre a pert megelőzően, a mediációra az eljárás bármely szakaszában és az ideiglenes intézkedés kibocsátása során is sor kerülhet. . Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog V. évfolyam 2. szám 2007.június, 6. old.

⁷⁰ Lásd bővebben Marc Juston: *Pratique de la médiation familiale*, Actualité juridique famille, Dossier n° 380, novembre 2005, Dalloz

⁷¹ Pierre Couvrat et Geneviève Giudicelli-Delage: *Conciliation et médiation* in: *Jurisclasseur de Procédure civile*, Editions du Jurisclasseur, 2003, Fasc. 160

meg a szülői felügyeletre vonatkozó korábbi rendelkezéseket.⁷² Még ennél is fontosabb mérföldkő volt a mediáció terjesztésében és bírósági eljárásba történő bevezetésében *Monique Sassi*nek, a Családi Egyesületek Nemzeti Uniója Fő – Igazgatói Munkatársának a tanulmánya, mely 36 nagyon fontos ajánlást fogalmazott meg.⁷³ Ezek közül a legfontosabbak: a családi mediációt törvényileg részletesen kell szabályozni. Módosítani szükséges a polgári törvénykönyvet, amelybe be kell építeni a családi mediációt. Egy családi mediációs tanácsadó testületet kell felállítani. El kell készíteni a mediátorok etikai kódexét. Szükség van a mediációra vonatkozó törvények és rendeletek listájának az elkészítésére. Állami diplomát kell kapniuk a családi mediátoroknak, a családi mediáció költségeit országosan egységesíteni kell, mind közigazgatási, mind pénzügyi szempontból támogatni kell az eljárásokat. A családjogi bírácoknak tájékoztatniuk kell a feleket a családi mediáció igénybevételéről a bírósági eljárás kezdetén. S végül ingyenes és kötelező legyen a szolgáltatás azon családok részére, ahol komoly konfliktusokkal küzdenek.

2001 októberében létrejött a *Családi Mediációs Konzultatív Tanács*, majd 2004. május 26.-ai törvénnyel mind a *Polgári Törvénykönyvbe*, mind az új *Polgári Eljárásjogi Törvénybe* beiktatták a családi mediációra vonatkozó rendelkezéseket (*article 255 1 et 2 du CC et article 131-1 à 131-15 du NCPC*).⁷⁴

Végül 2003-ban az Államtanács Szociális Szekciója határozott az egységes állami családi mediációs képzésről és diplomáról. A képzésre jelentkezhetnek humán, szociális, jogi vagy orvostudományi végzettséggel rendelkezők. A maximum három éves képzés ötszázhatvan órás, hetvenórás gyakorlati képzéssel. 2001-től a válófélben levő családok nagy többsége továbbra is az ügyvédi közreműködést részesíti előnyben, a különélő párok mintegy 10%-a veszi igénybe a mediáció adta lehetőségeket. Az utóbbi néhány évben a családi mediációra vonatkozó 2004-es jogszabály-változások hatására a bírósági békítők elé kerülő ügyekben, a békítések során a L'Île de France-on az ügyek 56,3%-ban, a Versailles-i Fellebbviteli Bíróságon az ügyek 49,4%-ban születik megállapodás a felek között a szülői felügyeleti jogok gyakorlása körében.⁷⁵ A békítési vagy mediációs technika és eljárás elkülönítése tárgyában még nem született Franciaországban törvény vagy rendelet, így a mediációt, mint technikát akár a békebírák, akár a békéltetők

⁷² Article 373-2-10 du CC

⁷³ Az ajánlásról lásd bővebben: www.famille.gouv.fr vagy www.ladocumentationfrancaise.fr.

⁷⁴ Marc Juston: *Le juge aux Affaires Familiales et l'Évolution de la Famille- Nouvelles Lois – Nouvelles Pratiques?* Tarascon, 2008. Kézirat

⁷⁵ *Dossier de Médiation lettre du préfet de région, juillet et août 2008* www.idf.pref.gouv.fr/biblio/lettres/2008/L161.pdf

alkalmazhatják. A bírák általi alkalmazása azonban még 2005-ben is csekély mértékű volt, a *Párizsi Elsőfokú Bíróságon* például mindössze 47 esetben hozott 16 családjogi bíró határozatot a mediáció elrendeléséről. *2006-ban* már 181-re, *2007-ben* pedig 282-re emelkedett a mediációk száma. A 600%-os növekedés mögött az ügyvédek többségének a támogató közreműködése, a bíróságon megszervezett információs ügyelet hatékony működése is meghúzódik.⁷⁶

Angliában és Wales-ben a mediáció békítés néven indult fejlődésnek a '70-es években. *1978-ban* a *Bristol Bíróságok Családi Békítő Szolgálat*a kidolgozott egy bíróságon kívüli, önkéntességen alapuló módszert a különélő és válófélben levő szülők részére a gyermekükkel kapcsolatos kérdések: elhelyezés, kapcsolattartás és más, a házassági életközösség megszakadásával összefüggésben felmerülő problémák megoldására. Néhány évvel később már a *bíróságokon* és azokon kívül is több *családi békítő tanács* jött létre. *1990-ben* hivatalos támogatást is kapott a mozgalom, mert a kormány támogatta, hogy a mediáció nagyobb szerephez jusson azokban a perekben, amelyek az életközösség megszakadásának következményeként indulnak. Ugyancsak a mediátoroknak segített egy *összehasonlító elemzés* a mediáció, a hagyományos bírósági tárgyalás és azon ügyvédek szerepének egybevetéséről, akik a tárgyalás hívei.

1996-ban a *Családi Törvény reformjában központi helyet* kapott a bontóperi reform, melynek lényege az volt, hogy lehetőleg úgy kell eljárni, hogy az a legkisebb veszélyt jelentse a szülők és az érintett gyermekek számára, arra kell törekedni, hogy a körülményekhez képest jó kapcsolat maradjon fenn a szülők között és a szülő – gyermek relációban is, s ne járjon indokolatlan költségekkel az életközösség megszakadásától a házasság felbontásáig tartó eljárás. A *törvény II. fejezete* részletesen szabályozta azokat az eljárásjogi lépéseket, amelyeket a bíróságnak a bontóper kezdetétől a per folyamán meg kell tennie. Így első lépésként előírta, hogy legkésőbb három hónappal a házassági életközösség megszakadását megállapító határozatot megelőzően egy *tájékoztató jellegű megbeszélést* kell tartani, ahol egyéb más információk mellett a *mediációról is* informálni köteles a bíróság a feleket. A *törvény III. fejezet* előírja, hogy a per kezdeti szakaszában *ösztönözni is kell a feleket* a mediáció igénybevitelére, s törekedni kell arra az állam költségére, hogy a bírósági eljárás során a felek jogi képviselői az állami névjegyekben szereplő mediátorok nevével megismertessék az ügyfeleket, s megkaphassák a *szükséges információkat* a mediációról abból a szempontból, hogy ez az alternatívája is lehet a bírósági

⁷⁶Danièle Ganancia: *La pratique de la médiation familiale au TGI de Paris, Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie*. Rapport issu du groupe de travail sur la médiation, rédigé Jean-Claude Magendie Cour d'appel de Paris, 2008 www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf

eljárásnak. Az előkészítő megbeszélésen a mediátor vagy együttesen, vagy külön – külön tájékoztatja a feleket arról, hogy esetükben miért megfelelő a mediációs tárgyalás. Minthogy ez egy jobb és olcsóbb megoldás a bírósági eljáráshoz képest, *a törvény nem írja elő a kötelező mediációt*: alapelv az önkéntesség. A tapasztalatok azt mutatják, hogy amennyiben sikerül a feleket a per kezdeti stádiumában tájékoztatni erről a lehetőségről, az esetek szignifikáns részében mindkét fél kéri a mediáció igénybevételét. 1997 és 1999 között Anglia és Wales tizenegy településén tartottak mediációs előkészítő megbeszéléseket, majd később országos szinten is elterjedtté vált a módszer, miután az állami költségvetés ezt finanszírozta. Az első felmérések szerint 4593 esetből 70%-a a feleknek az ügyvédi tájékoztatón szerzett tudomást a mediációról, 12%-uk a bíróság útján, s a fennmaradó saját maga informálódott. Általánosságban *nagyon kedvező fogadtatásra talált a mediáció ezen angolszász országokban.*⁷⁷ A résztvevők 82%-a pártatlannak találta a mediátort, s 70%-uk ítélte úgy, hogy a mediációval nagyon elégedett vagy elégedett volt. 71%-a a feleknek ajánlaná a mediációt a hasonló helyzetben levőknek. A kutatás szerint a mediátorok gyakorlott tárgyalásvezetőknek bizonyultak. 55%-a azoknak a feleknek, akik a megegyezés egy bizonyos szintjére már eljutottak, azt mondta, hogy képesek egymás között tárgyalni módosításokról, ha szükséges. Az angol kormány 2004 júliusában jelentette meg „*Parental Separation: Children’s Needs and Parents’ Responsibilities*” (Szülői különélés: gyermekek szükségletei és szülői felelősség) címmel zöld füzetében programját, amelyben minden törvényes segítséget megad ahhoz, hogy az eddiginél sokkal hatékonyabban ösztönözzék a feleket a mediáció választására. Felhívta a figyelmet a mediáció fontosságára, de arra is, hogy az eljárás önkéntes, így senki sem kötelezhető a szülők közül a mediációs eljárás választására, ha azt nem akarja.

2005 januárjában a Kormány egy gyermek-központú mediációs programmal jelentkezett, s idősebb bírák és tanácsnokok összefogásával meghirdette, hogy még erősebben kell ösztökélni a családokat a részvételre, valamint a gyermekek bevonását a mediáció folyamatába.

2005. február 2.-án jelent meg a *Gyermek (kapcsolat) és Örökbefogadási Törvénytervezet*, amely egy jobb hozzáférési lehetőség, egy segítségnyújtó-vonal létrehozását foglalta magába, valamint a bírósági békítések számának növelését, kapcsolat-központok felállítását, s a mediáció erőteljes ösztönzését tartalmazta. A törvény *elfogadását* követően szinte minden jelentősebb helyi bíróság

⁷⁷ Hazel Genn: *Contemporary experience of mediation in England and Wales*, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003, p. 38

mellett működni kezdett egy mediációs szolgálat, olcsó hozzáférési lehetőséggel. Az ügyfélszolgálati telefonvonal és a központosítás hatására 2005. decemberi adatok alapján a mediációs eljárások 85%-a sikeresen, megegyezéssel zárult.⁷⁸

Skóciában a családi mediációról szóló törvény 1995-ben írta elő a bíró számára a *tájékoztatási kötelezettséget* a mediációról a rendes peres eljárás keretei között.⁷⁹ A törvényi rendelkezések azonban mellőzték a mediáció kötelező elrendelését a felek részére. Már 1994-ben létrehoztak skót ügyvédek egy *családi mediációs szolgálatot* (CALM), melynek jelenleg 56 tagja van, akik a skót ügyvédi kamara családi jogra specializálódott ügyvédei közül kerültek ki. A szociális munkásokról szóló törvény rendelkezései értelmében egy *Gyermekbizottság* minden olyan ügyben alkalmazza a mediációs szolgálatokat, amelyben az érintett gyermek 16. életévét még nem töltötte be.⁸⁰

Belgiumban a 2001. február 19.-től hatályos *Bírósági Törvény* már rendelkezik a *családi mediációról*. E szerint a bíró a felek egyikének vagy mindkettőnek a kezdeményezésére mediátort jelölhet ki a házasságból, a válásból, a szülői felügyeletből vagy az együttélésből fakadó problémák kezelésére. A bíró dönt arról is, hogy a mediációs eljárást rendeli el vagy ki is jelöli a mediátor személyét. A mediáció a felek együttes beleegyezése alapján kezdődhet el. A mediációs eljárás alatt a bírósági eljárást a bíró felfüggeszti. 2005 februárjában módosultak a belgiumi bírósági törvény mediációra vonatkozó rendelkezései. A *mediációt*, mint alternatív konfliktus kezelési mód alkalmazását *kiterjesztették a polgári és kereskedelmi ügyek teljes körére*. A törvény egy *Szövetségi Mediációs Bizottság* létrehozását is kimondja, mely egy általános bizottságból és három különleges bizottságból áll a családi, polgári és kereskedelmi valamint a szociális ügyek képviseletére. Az általános bizottság hat tagot számlál (két polgári ügyekre szakosodott közjegyzőt, két ügyvédet, s két olyan mediátort, aki nem közjegyző vagy ügyvéd). A bizottság felelős a mediátor *képzés intézményrendszerének, szakmai programjának és diplomakövetelményeinek* a kidolgozásáért. Ez magába foglalja a fegyelmi felelősség, a névjegyzékbe való felvétel és a módszertani útmutató fejlesztésének kérdéseit is. Az új törvény az alábbi *alapelveket* fogalmazza meg:

- a mediátornak szakmailag *képzettnek, függetlennek és pártatlannak* kell lennie

⁷⁸ Marco Bouchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

⁷⁹ Ruben Murdanaigum: *La situation de la médiation en Écosse*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9. 12. 2005

⁸⁰ Marco Bouchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, Róma, 2006. Kézirat

- a mediációs eljárás során birtokába jutott információkat *bizalmasan* köteles kezelni, s ezek nem használhatók fel egy későbbi peres eljárásban
- a mediációs eljárás a felek *önkéntességén* alapul
- a mediációs eljárás során született egyezség *végrehajthatóvá tételéhez* a bíró aláírása is szükséges (Franciaországban és hazánkban is a jóváhagyása kell). A bíró megtagadhatja a ratifikációt, ha a megegyezés közrendbe ütközik, vagy családi mediációs eljárás esetén, ha a gyermek érdekeivel ellentétes
- a felek nem kerülhetnek hátrányos helyzetbe attól, hogy ha nem tudnak megegyezésre jutni, ezért e törvény különös figyelmet szentel a felfüggesztésnek azon periódus alatt, míg a mediáció zajlik:
 - az önkéntes, *bírósági eljáráson kívül folyó mediációs* eljárásban a keresetindítást függesztik fel attól az időponttól kezdődően, amikor a felek a mediációs eljárás megindítására vonatkozó keret megállapodást aláírják, s onnantól számítva még egy hónapig tart a felfüggesztés, amikor bármelyik fél vagy a mediátor jelzi, hogy a mediáció befejeződik;
 - a *bírósági mediációban* a felek a bírósági eljárás megindítását követően együttesen kérhetik a mediációs eljárás megindítását. Ebben az esetben a felfüggesztés határideje a bíró mediációt elrendelő határozatával kezdődik.

A legtöbb *kritika* a törvény azon rendelkezését érte, mely szerint a bírósági eljáráson kívüli mediáció esetén nem követeli meg a szakképzett mediátor fellépését. (A korábbi törvény szerint családi ügyekben mediátorként közjegyzők, illetve ügyvédek járhattak el.) Ez azt vonhatja maga után, hogy bár a mediátor képes lesz a mediációs eljárást vezetni, de nem lesz képes egy olyan megállapodást létrehozni és írásba foglalni, amelyet a bíró is megerősít. A bírósági eljárásban ma már megkövetelik szakképzett mediátor közreműködését, aki megfelel egy külön királyi rendeletben meghatározott kritériumoknak.⁸¹

Hollandiában- bár nem szabályozza külön törvény a közvetítői eljárást – a Parlament 2005. április 1-jén határozott arról, hogy a mediációt bevezeti a bírósági eljárásba. 2007 áprilisától kezdve minden bíróságon működik *hivatali mediációs szolgálat*, amely orientálja a feleket a

⁸¹ Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, www.gemme.eu/nation/belgique/article. A belgiumi bírósági mediációról lásd bővebben Ivan Verougstraete: *Conclusion du groupe de travail belge sur la médiation civile et commerciale*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005

mediációs eljárás igénybe vételére. Ezen túlmenően széleskörű, országos kampány kezdődött a bírósági mediációs eljárás megismertetésére. Bár nem kötelező a mediációs eljárás ajánlása a bíróról, a bírák élnek ezzel a lehetőséggel, s a felek igenlő válasza után egy nyomtatványt töltenek ki, mely a szükséges információkat is tartalmazza a mediációs eljárás megindításáról és folytatásáról. A bíró jelöli ki a mediátort azok közül a mediátorok közül, akiket a bíróságok már előzetesen kiválasztottak a bírósági mediációra. A mediátor egyébként foglalkozását a bíróságon kívül gyakorolja. A bírósági eljárások keretében *házasság felbontási ügyekben működik rendkívül hatékonyan a mediáció.*⁸²

Ausztria gyakorlatában az jelentette a specialitást, hogy kezdettől fogva *társmediatori szisztémában* dolgoztak. Az egyik mediátor képzettsége szerint pszicho terapeuta, pszichológus, szociális munkás volt, aki speciális családi konfliktusok kezelésére alkalmas képzésen és gyakorlaton is részt vett, a másik alapvetően jogi végzettségű mediátor, tehát ügyvéd, közjegyző, bíró, s családjogi speciális képzésben is részesült. Egy *2004-ben* született törvényjavaslat szerint az egy mediációs csapatban dolgozó társmediátorok közül egy nő és egy férfi mediátor dolgozna egy csoportban, amennyiben ez kivitelezhető az adott centrumban, s a társ mediációt ugyanolyan erőteljesen kell javasolni a feleknek, mint az egyéb mediációs formát, a kezdeti miniszteri rendeletben meghatározott társmediatori szisztéma kizárólagosságához képest.

Az 1992-es *Házassági törvény (Ehegesetz)* házassági ügyekben a bírót feljogosította, hogy a *mediációt kötelezővé tegye a felek számára.*⁸³ 1999-ben az osztrák *Házassági törvényben* jelent meg először a családi mediáció intézménye, s 2004. március 1-től lépett hatályba a *Szövetségi Törvény* a polgári ügyekben alkalmazható mediációról, amely szerint a mediáció a magánjog minden területén alkalmazható, beleértve a családi jogot is. A törvény első fejezete általános rendelkezéseket tartalmaz, a mediáció fogalmát is beleértve. A második fejezet a *Mediációs Tanács felállításáról* rendelkezik. A mediációs tanács tagjait az Igazságügy miniszter jelöli ki öt évre a különböző mediációs egyesületek, a mediációval kapcsolatban álló jogász és nem jogász szakmák képviselőiből, beleértve a mediáció, mint tudományág képviselőit is. A Tanács feladatai

⁸² Marco Buchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, www.gemme.eu/nation/nederland/section/bibliotheek. Lásd még Marijke Scholten: *La situation actuelle de la médiation judiciaire au Pays-Bas*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005 és Machteld Pel: *Referral to mediation* Sdu Uitgevers, 2008

⁸³ Marco Bouchard: *Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe*, www.gemme.eu/nation/osterreich/section/rechtsgrundlagen-at. Az osztrák polgári perrendtartásnak az első mediációra utaló szabálya 2000. január 1-jén lépett hatályba. Házassági bontóperben a bíróság – a békítési kísérlet sikertelensége esetén – köteles a felek figyelmét felhívni a bíróságon kívüli tanácsadás illetve közvetítés lehetőségére. Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog V. évfolyam 2. szám 2007.június, 6. old.

közé tartozik a mediációs *képzési programok* és a képzési intézmények működésének engedélyezése, a *bizonyítványok kiadása* és a *mediátorok listájára* való felvétellel illetve törléssel kapcsolatos eljárás. A harmadik fejezet a szakmai követelmények rendszerét, s a *mediátorra válás* egyéb technikai *feltételeit* tartalmazza. A feltételrendszer különbséget tesz az alap végzettség és a speciális képzés között. Az alapidplomához képest, mely jogi, pszichológiai, szociális munkás lehet, különböző intézményekben szerezhető meg a mediátori végzettség. A negyedik fejezet a *mediátorok jogait és kötelezettségeit*, valamint a *gyakorlati kézikönyv és módszertani útmutató* szabályait tartalmazza.

A mediáció hazai fejlődésével több aspektusban is foglalkozik jelen dolgozat, így e helyütt csak a történeti alapok megemlézésére szorítkozom. Hazánkban a *Közvetítői törvény* (2002. évi LV. törvény) megalkotása előtt a konfliktuskezelés alternatív formáját a Választott bíróságokról szóló 1994. évi LXXI. Törvény és a Sportról szóló 2000. évi CXLV. törvény ismerte. Ez utóbbi rendelkezett a Sport Állandó Választott bíróság felállításáról. A Fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény és az 1992. évi XXII. törvénnyel módosított *Munka Törvénykönyve* már különbséget tesz az *egyeztetés-közvetítés-döntőbíráskodás* fogalmai között. A Fogyasztóvédelemről szóló törvény a fogyasztói jogok érvényesítését a békéltető testületeken keresztül valósítja meg. 1996-tól a hazai jogalkotás a *Munkaiügyi Közvetítői- és Döntőbírói Szolgálat* létrehozásával a közvetítői eljárást, mint alternatív vitarendezési módot elismerte a bíróságokon kívüli munkaügyi jogvitákban. Korábban polgári eljárásjogunk ismerte a bontóper előtti meghallgatás jogintézményét is.⁸⁴ Időrendben megelőzi a Közvetítői törvény megszületését a 2000. évi CXVI. törvény az egészségügyi közvetítői eljárásról, amely a maga nemében azért bír nagy jelentőséggel, mert csak ebben a törvényben, illetve a kiegészítő rendeletben fogalmazódik meg konkrétan a szükséges alapképzés és továbbképzés.

Ezek a jogszabályi változások jellemezték azt az átmeneti időszakot, mely a közvetítői eljárás általános elismerését előzte meg. A közvetítői eljárás bírósági eljárásokba történő bevezetése hazánkban elsőként a *Büntető Törvénykönyvbe* és a *Büntető Eljárásjogi Törvénybe* történt meg a 2006. évi CXXII. törvénnyel, mely 2007. január 1. napján lépett hatályba. Ezt követte a fentebb

⁸⁴ A Polgári Perrendtartásba az 1986. évi IV. törvény 40. § - a iktatta be a *bontóper előtti meghallgatást*. A Pp. 1987. VII. 1.-től hatályos 280. § (4) szerint a bontóper előtti meghallgatás során a bíróság tájékoztatja a feleket az eljárás jelentőségéről és a bontás várható következményeiről. A házastársakat személyesen meghallgatja, ennek során akként is rendelkezhet, hogy az egyik házastárs a másik meghallgatásánál ne legyen jelen. A bíróság megkísérli a házastársak kibékítését. Ha a békítés eredményre vezet, a bíróság az eljárást megszünteti. Ellenkező esetben, illetve ha a másik házastárs a meghallgatáson nem jelenik meg, a bontóper előtti meghallgatást végzéssel befejezetté nyilvánítja. E rendelkezés 1995. VIII. 29-től veszítette hatályát az 1995. LX. törvény 31. § (2) bekezdése alapján.

már említett 2008. évi XXX. Törvény 12. §.-ának rendelkezése, mely előírja a jogi személy gazdasági társaságoknak a közvetítői eljárás megkísérlését a kereset benyújtása előtt.

Az eddigi elemzésekből kitűnik, hogy akár Közép-, akár Nyugat-Európát szemléljük, a mediáció fejlődése hasonló szakaszokon ment keresztül. A kezdeti spontán gyakorlatot, a mediátorok szervezeteinek egyesületekbe való tömörülése, majd Gyakorlati Kézikönyv létrehozása, s végül olyan „ernyő” szervezetek létrejötte jellemezte, amely különböző egyesületek részvételével jött létre. Csak a legvégső lépés volt egy olyan általános törvény megalkotása, mely a mediáció, s ezen belül a családi mediáció részletszabályait tartalmazta.

3. A családi közvetítői eljárás alkalmazási területei

3.1. A válási mediáció⁸⁵

3.1.1. A házasság felbontásának rövid története⁸⁶

Ironikusan megjegyezhetnénk, hogy valóban rövid ez a történet, hiszen kizárólag a modern társadalmak kialakulásáig nyúlik vissza, azt megelőzően *a katolikus doktrína tiltotta a bontást*. A római katolikus egyház a házasság felbontását valóban tiltja, az ágytól – asztaltól való akár örökös elválást nem.⁸⁷ A „házasság felbontásának korlátozása, majd tilalma csak a bontó akadályok kiterjesztésével „kéz a kézben” válhatott uralkodóvá,” az alaposan megokolt (házasságtörés, kölcsönös megegyezéssel egyházi rendbe lépés) ágytól és asztaltól való elválasztás a továbbra is fennálló házassági köteleket azonban nem érinthette.⁸⁸ *A római jog, s némely barbár jog haladóbb szelleműnek bizonyult a kánonjognál*. A római jog szerint a manus (férji hatalom) nélküli házasságot megszüntette a közös akarat vagy egyoldalú nyilatkozat minden hatósági közreműködés nélkül. A közös akarattal történő házasság felbontása a köztársasági korban már kiterjedt a manusos házasságra is, melyet korábban csak a férj, illetve a

⁸⁵ A szakirodalomban ismert még a házassági mediáció elnevezés is. Álláspontom szerint mindkét elnevezés lefedi a bontóper előtti és alatti (utáni) mediációt, mert tartalmát tekintve a krízishelyzetben vagy válófélben levő párok közötti közvetítést jelenti.

⁸⁶ Ezen alfejezet megírásához – többek között – Roderick Phillips: *Amit isten összekötött... "A válás rövid története"* című munkája szolgált forrásul, Osiris kiadó, Budapest, 2004

⁸⁷ Grosschmid Béni: *A Házasságjogi törvény II.Kötet: Különös rész*, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1908, 646. old.

⁸⁸ Ruszoly József: *Európa jogtörténete*, Püski kiadó, Budapest, 1997, 250. old.

hatalomfő bonthatott fel. A klasszikus korban a manus nélküli házasságnál elegendő volt a válási szándék kijelentése (repudium) a házastársi együttélés egyidejű megszüntetésével. Manusos házasság esetén a formátlan különválás csak a házassági életközösséget szüntette meg, de a manus fennmaradt. A férji hatalom megszüntetéséhez szükség volt a remancipáció (a nő „visszaadása”) végrehajtására. A két ősi római forma szerint egyébként az a különbség, hogy a manusos házasságban a feleség a férj hatalma alá került. Ha korábban atyai hatalom alatt állt, úgy azt férje hatalma váltotta fel, ha önjogú volt, a manus megfosztotta önjogúságától. Ennek súlyos vagyoni következményei voltak a nőre nézve, mert minden vagyona a férj tulajdonába ment át, s a továbbiakban csak neki szerzett. A manus nélküli házassághoz nem kapcsolódott férji hatalom, ha önjogú volt a feleség, megtarthatta önjogúságát, s vagyonát. Gyermekei után azonban sem ő nem örökölt, sem azok utána. E helyzet fokozatosan csak a praetori majd a császári jogban számolódott fel.⁸⁹ A Justinianus korabeli törvényhozás már a férjeknek kedvezett elsősorban, bontó oknak számított a férfiaknál pl. a méregkeverés, sírgyalázás, házasságtörés estén viszont csak a feleség házasságtörése számított bontó oknak.⁹⁰ Haladó szelleme abban nyilvánult meg, hogy a nő is elhagyhatta férjét, ha az hamisan vádolta meg házasságtöréssel, s ha ágyast tartott. Az 5-9. századi germán törvényhozás *engedélyezte a kölcsönös megegyezésen alapuló bontást, s az egyoldalúan kezdeményezett bontást is*. A germán jogban a házasságot nemcsak valamely házastárs halála vagy békevesztésre való elítélése szüntette meg, hanem a házassági közösség kétoldalú (megegyezésen alapuló) fölbontása is. Kivételesen, rendszerint a férjnek volt egyoldalúlag is joga erre. Ha azonban nem a feleség súlyosan jogsértő magatartásán alapult az eltaszítás, ez a feleség nemzetségének jogos bosszúját idézhette elő.⁹¹ A frankok és a burgundiaiak ellenben halállal büntették azt az asszonyt, aki férjétől válni próbált. A Lex Burgundionum haladó rendelkezése volt, hogy a férjnek át kellett adnia házát a jogtalanul elhagyott feleség számára. (A feleség ritkán hagyhatta el jogosan férjét, ez csakis a római jog hatására fordulhatott elő – Lex Visigothorum.) Az elhagyás ugyanis általában nemcsak a házassági életközösség igazolatlan felbontását, hanem a férji mundium (családon belüli férfi jogosultság) jogellenes megtörését jelentette, ami pl. a Lex Burgundionum szerint

⁸⁹ Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*, XXII. Fejezet 3 – 4.§. 423 – 435. Copyright Diligens Bt., Szeged, 2001, 156 – 159. old.

⁹⁰ Brósz Róbert – Pólay Elemér: *Római Jog* XX. Fejezet 1. §. 397. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976

⁹¹ Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*, XXII. Fejezet 3 – 4.§. 423 – 435. id. kiad. 249.old.

halálbüntetéssel járt.⁹² Halálbüntetés járt a házasságtörést elkövető feleségnek I. László király dekrétumainak első könyve, 13. fejezete szerint is. De éppen úgy, ahogyan a germán nagycsalád rendjében, *házánkban* sem esett ki a nő a férjhez menéssel a vérszerinti családjának oltalma alól. Ezt mutatja, hogy a törvény szerint a házasságtörés címén megölt feleség rokonai bíróság elé vihetik az ügyet, de csak azt tehetik kérdés tárgyává, hogy a nő megölése csakugyan paráznaság miatt történt-e, vagy a férj igaztalanul ölte meg őt.⁹³

A kánonjogban a tiltás, bár bizonyára hevesen tiltakoznának a teológusok, a kezdetektől fogva látszólagos volt. Nem a 16. századi reformáció mérte az első csapást a katolikus doktrínára, hanem a páli privilégiumként emlegetett, Pál korinthusiakhoz írt levelében található tétel (1Kor 7, 15), mely azon keresztényeknek teszi lehetővé az újraházasodást, akiket nem keresztény házastársuk elhagyott. A másik lehetséges kivétel volt, ha a házasságot nem hálták el, és a feleség vagy a férj be akart lépni egy szerzetesrendbe. Igazából a katolikus tiltás a 13. században fogalmazódott meg egyértelműen, s csak a tridenti zsinatot követően győzedelmeskedett és szilárdult meg a katolikus világban, mely azt jelenti, hogy az érvénytelenítés és a különélés hosszú évszázadok alatt elfogadott lett, de a házasság felbontása soha. Az érvénytelenítéshez bizonyos, az egyház által megállapított házassági akadályok adtak alapot. Ilyen volt a vérrokonság (a 12. században még hetedíziglen, az 1215-ös lateráni zsinat után már csak negyedíziglen tiltották a házasságkötést), az illegálisan szerzett rokonság (szexuális kapcsolat létesítésével létrejött affinitas illegitima), vagy a lelki rokonság, mely egy család tagjait kötötte azokhoz a személyekhez, akik a családtagok keresztelőjénél vagy konfirmációjánál tevőlegesen részt vettek. Létezett ezen kívül házasságkötési korhatár, impotencia miatti semmissé nyilvánítás, titokban kötött házasságok érvénytelenítése, szerzetesi fogadalomtétel, szülői beleegyezés hiánya. Minthogy az engedélyeztetés, az érvénytelenítés egyházi hatáskörbe tartozott, az egyház adhatott mentességet is. Számos történész szerint a katolikus egyház *a bontást helyettesítő eljárásként használta az érvénytelenítés intézményét* (VIII. Henrik közismert példáit ismerve), de igen fukarul bánt a felmentésekkel (szintén VIII. Henrik közismert példáit ismerve). Egyes középkor kutatók szerint ez az arány 10-20% között volt. Tehát az érvénytelenítés feltételezett kiskapui mellett sem volt széles körben lehetőség egy házasságból való kilépésre, annak ellenére, hogy az egyház nagyobb rugalmasságot tanúsított házassági kérdésekben, ha a társadalmi és politikai elit

⁹² Ruszoly József: *Európa jogtörténete*, id. kiad. 249. old.

⁹³ Nizsalovszky Endre: *A család jogi rendjének alapjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963, 35. old

fordult hozzá, mint amikor közemberektől érkezett kérelem. A századok során az egyházi gyakorlatban ennek *három fő indoka* alakult ki: a házasságtörés, a kegyetlen bánásmód, eretnokség vagy a hit elhagyása. Ez azonban csak annyit jelentett, hogy a szexuális élet kötelezettsége, de nem a házastársi kötelék fenntartása alól mentesültek a párok.

Az *egyházi bírúk* – mondhatjuk – az *első „mediátorok”* voltak, mert nagy igyekezettel próbálták lebeszélni a párokat a különélésről. A társadalmi szokásokkal összhangban igen elnézően kezelték a családon belüli erőszakot, ha a férj verte a feleségét, s ilyen esetekben inkább *házassági tanácsadóként* léptek fel, mintsem döntőbíróként (valószínűleg engedelmességre intették a „fehérnépet”).

Az egyház a 13. századra Európa-szerte sikeresen a maga hatáskörébe vonta a házassági ügyeket, így nagyjából egységes lett az eljárás a nyugati egyházban. A keleti egyház végül is házasságtörés esetén engedélyezte a bontást. A kánoni jog alapján feltétlenül uralkodott *házánkban* is a házasság felbonthatatlanságának elve, mert a szentszékek a feleket csupán ágytól és asztaltól való elválásra bocsátották.⁹⁴

A *protestáns Európában* már keresztül is vitték a válás legalizálását. A lutheri alapelvek nyomán házasságtörés, elhagyás és impotencia okán tették lehetővé több országban is (Norvégia, Dánia) is a házasság felbontását. A kálvinista országok azonban a házasságtörésen és az elhagyás esetein kívül további bontó okokat nem ismertek el. A 16. századi Genfben súlyos büntető szankciókat alkalmaztak például paráznságért (börtönbüntetés), két házas személy házasságtöréséért pedig már halálbüntetés járt. Minden kornak megvolt persze a maga reformere (például *Zwingli*), aki a bírúk szabadságát hirdette az esetek megítélésénél, s ő volt az is, aki elsőként létrehozta a *házassági bíróságot (Ehegericht)*, amely egyházi és világi bírúkból állt.

Az *anglikán egyház* 1604-ben még csak a különélést engedélyezte, a házasság felbontását nem. A reform-gondolkodók közé sorolhatók azok is, akik nemcsak a bírúk liberális gondolkodásáért szálltak síkra, hanem a házasság intézményének ártértékeléséért is. Vagyis a *házasságot* nem annyira szexuális (utódnemzés) és gazdasági közösségnek, hanem sokkal inkább *társadalmi és érzelmi egységnek* fogták fel (Martin *Bucer*), amely lehetővé tette, hogy egyre szélesebb körben

⁹⁴ Az 1894. évi XXXI. Házassági törvény is azért szabályozta ezt a jogintézményt, mert az már a római katolikus egyháznál létezett. Az 1893 júliusában elkészült házassági törvényjavaslat miniszteri tervezetében külön fejezetben szerepeltek az ágytól és asztaltól való elválás szabályai, pedig az 1891. május 19.-i Györy Elek- féle alaptervezet már mellőzni igyekezett az ideiglenes ágy- és asztaltól való elválasztásnak külön intézményként való fenntartását. Grosschmid Béni: *A Házasságjogi törvény I. Kötet: Általános rész*, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1908,166. old.

elismerje a jogalkotás a kölcsönös megegyezésen alapuló bontás jogosultságát. E haladás léptékeit azonban nem években, nem is évtizedekben, hanem száz-kétszáz éves távlatokban kell elképzelnünk. Az mindenesetre az első és nagyon lényeges lépése volt a békítés intézménye házassági ügyekben való bevezetésének és általánossá válásának, hogy az új, reformációból gyökerező eszmék áthelyezték a hangsúlyt a házasság formáságairól a tartalmára, a felek kapcsolatának minőségére. A *protestantizmus Magyarországon* való elterjedésével a protestánsok házassági perrei protestáns egyházi bíróságok, a görögkeletiek házassági jogvitái pedig görögkeleti egyházi bíróságok elé kerültek. Vegyes vallásúak házassági ügyeiben viszont katolikus egyházi bíróságok ítéleztek. A protestáns és görögkeleti egyházi bíróságok lehetővé tették a házasság felbontását is. A protestáns egyházi törvényszékek valójában csak Erdélyben állandósultak. (Magyarországon a XVII. század vallási üldözései nem tették lehetővé működésüket.) 1731-ben királyi rendelet (a Resolutio Carolina) írta elő, hogy a protestánsok házassági perreit is a katolikus szentszékek tárgyalják. II. József a kétféle egyházi jog érvényesüléséből fakadó összeviesszágatot azzal próbálta megszüntetni, hogy a házassági pereket a polgári bíróság elé utalta, de halála után a régi rend állt vissza, kivéve, hogy polgári bíróságok ítéleztek a protestánsok ügyeiben Magyarországon. Erdélyben fennmaradt az egyházi bíráskodás.⁹⁵

Az *észak-amerikai gyarmatok* is nagyon hamar szakítottak az anglikán hagyományokkal, sőt itt jelent meg először az az elv, hogy a házasságot *polgári szerződésnek* tekintették, és nem a lelkészeknek, csak civil tisztviselőknek állt jogában a házasságokat érvényesíteni. A gyarmati törvényhozásokra általánosságban jellemző volt, hogy a házasságtörést, az elhagyást, a hamis szerződést, vagy a hétévi távollétet tekintették bontó oknak. Az 1776-os függetlenné válást követően rohamosan legalizálták a házasság felbontását és *kizárólag bírósági hatáskörbe* (Legfelsőbb Bíróságok) utalták az eljárást.

A *szekularizáció* folyamata *Európa-szerte* is két fő formában öltött testet. Az egyik az *intézményi funkciók* átkerülése a vallási hatóságoktól a *világi, laikus testületek*hez, a másik, az *ideológiai változás*: a teológiai jelleg háttérbe szorulásával a politikai, társadalmi és jogi elméletekben a társadalmi, erkölcsi és egyéni ismérveken alapuló világi megfontolások kerültek előtérbe. A világi törvényhozó testületek és bírói intézmények egyre nagyobb mértékben vettek részt a

⁹⁵ Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerkesztette: Csizmadia Andor, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1987, 232-233. old.

házasságok felbontásában. Nagyon érdekes, hogy például Svédországban, az átmenet időszakában mindkét bíróságnak (egyházi-világi) megvolt a maga létjogosultsága. Az első mediátorok az egyházi bíróságokon működtek, ahol első fokon a házastársak összebékítése volt a feladatuk, ámha ez nem sikerült, az ügyet világi bírók hatáskörébe utalták. A 18. századra már bővült az európai szinten elfogadott bontó okok listája is (érzelmi összhang hiánya, gyógyíthatatlan betegség), ezeket árnyalta az, hogy egyes bíróságok, sőt több helyütt maguk az uralkodók is – méltányosságra hivatkozva – újabb és újabb okokat neveztek meg. A 18. század folyamán a természetjog teoretikusai nagy figyelmet szenteltek a házasságnak és a bontásnak, s többségük liberális válási tanokat alakított ki. *Újszerű hangsúlyt kaptak például a gyermekek*, mert mint korábban csak az utódnemzéssel kapcsolatban említették őket, most kezdték jobban tekintetbe venni a szülőkre háruló társadalmi kötelezettségeket. Ez együtt járt azzal is, hogy a gyermektelen párok részére igazolható indok volt a házasság felbontására az utódnemzés elmaradása. A természetjog alapján más boldogtalansági tényezők is a házasság felbontásához vezethettek: az összhang megbomlása például. Az 1782. évi porosz ediktum szerint a felvilágosodás és a természetjog hatására individualizálódó házasságfelfogásból eredő „helyrehozhatatlan elidegenülés” is bontó okká vált.⁹⁶ Ezen természetjogi elveknek a törvényhozás szintjére való emelését jelentette Franciaországban, hogy az 1792-es házassági bontóperi törvény egalitárius szemléletű volt, tehát egyaránt engedélyezte a bontást nőknek és férfiaknak, rendelkezett a gyermekelhelyezésről, a vagyonmegosztásról és a tartásdíjról is. Engedte, hogy a felek a fenti kérdésekben megegyezzenek, az elvált nő kárpótlást kérhetett a házasságba vitt vagyonáért és hozományáért. Maga a bírósági eljárás azonban hosszadalmas volt, mert megpróbálta a békítést ötvözni a döntési mechanizmussal. Ez azt jelenti, hogy akár mindkét fél, akár csak az egyik kérte a bontást, háromszor meg kellett jelenniük a *rokonok gyűlése* (*assemblée de famille*) előtt, amelynek az volt a feladata, hogy megpróbálja összebékíteni őket. Ha ez nem sikerült, a *családi bíróság* (*tribunal de famille*) vette át az ügyet, amely rokonokból, szomszédokból, barátokból állt. A kérelem elutasítása esetén egy *laikus felsőbb bíróság* járt el a jogorvoslati eljárásban. Az egyoldalú bontáshoz hat hónapi különélést kellett igazolni. E rendelkezések nyomán az 1793. év első harmadában-Párizsban 1875 házasságkötéssel szemben 562 bontás következett be. A Konvent utóbb visszavonta e rendeletet az „erkölcstelenség viharának megállítása.” A békítési kísérletek e bonyolult sorozata mellett tehát egy éven belül

⁹⁶ Ruszoly József: *Európa jogtörténete*, id. kiad. 250. old.

négyszer kellett kijelenteni a megegyezést, hogy a tulajdonképpeni bontási kérelmet előterjeszthessék a felek.⁹⁷

A francia példán is jól látható, hogy az *eljárásjogok* meglehetősen *szigorúak* voltak *egész Európában*, így a *nem hivatalos válásokról* is maradtak fenn források a korai modern társadalom korából. A legelterjedtebb nem hivatalos formák a *gyilkosság*, az *elhagyás*, a *bigámia* és a *feleség eladás* voltak. Nyilvánvalóan a férfiak voltak privilegizált helyzetben, s ezen belül is a magasabb társadalmi osztályokba tartozók. A középosztálybelieknek hosszú évekbe tellett, míg összegyűjtötték a pénzt a költségekre, az alsóbb néposztályok számára pedig szinte teljesen elérhetetlennek bizonyult a válás, mint hivatalos jogintézmény. Ám akár szenttelenül gazdag, akár tehetős, akár szegény volt valaki, ha türelmetlen volt, a nem hivatalos formákhoz folyamodott. Minthogy a férfiak mozgásszabadsága lényegesen nagyobb volt, az *egalitárius szemlélet elterjedésével a nők egyre nagyobb hányada nyújtott be bontókeresetet*, ami már a 19. század elejére is világszerte jellemző lett. Szinte kizárólag az elhagyás, a távollét, a rossz bánásmód (durva erőszakra kell gondolni) szerepelt a bontó okok között. A 19. századra e sokféleségből a *polgári bontójog* teremtett viszonylagos egységet a bontó okok között, bár a királyi hatóságok még mindig „magukhoz vonhatták” az ügyeket, ha úgy ítélték meg, hogy az ügyet tárgyaló bíróság túllép a hatáskörén (appel comme d’abus). *A korai modern társadalmak gazdasági válságai közepette nagyon sok férfi hagyta el családját azzal az indokkal, hogy az ország más területén, vagy éppen azon kívül vállal munkát, akik aztán soha nem tértek vissza. Az elhagyás vagy a távollét eseteit kivéve többnyire minden jogrendszer előírta a felek békítésének kísérletét minden bontó ok esetén.*

A házasságok felbontása népszerűséghez viszonyított számarányait tekintve azt hihetnénk, hogy a múltban nagyon tolerálták egymást a házastársak, s a házasságok nagy része nem ment tönkre. Nos, a mondat második fele nem igaz, az első viszont annál inkább. Ha a házasságok akkori problémás oldalait tekintjük, tehát a házasságtörést, azt mondhatjuk, hogy több jogrendszerben a nőknek kellett az ártatlanságukat bizonyítaniuk, ha a férjük bevádolta őket. A házasságtörés önmagában csak ritkán vezetett a házasság felbontásához. *A magyar gyakorlatban a „házasságtörés, mint feltétlen bontó ok a felek állandó együttélésének idején elkövetve is csak akkor került megállapításra, ha a házastársak életközössége ebből az okból szűnt meg. A bírói gyakorlat egyébként a házasságtörési esetek legtöbbszörét a házastársi kötelezettségek*

⁹⁷ Nizsalovszky Endre: *A család jogi rendjének alapjai*, id. kiad. 50.old. és 241. old.

megsértésének viszonylagos bontó okaként kezelte. Ebben a körben viszont a jó hírnevet veszélyeztető, vagy arra árnyat vető, a hitvesi hűség tekintetében alapos kételyt támasztó magatartásokat a nővel szemben sokkal szélesebb körben állapította meg a bíróság, mint a férjjel szemben.”⁹⁸

A *békítők* igyekeztek lebeszélni a bontóperről a becsapott felet, a békítési kísérlet érdekében gyakran *rendeltek el haladékat*. Ami az erőszakot illeti, általánosan bevett szokás volt a nők fenyítése, a fizikai erőszak alkalmazása. Az *első mediátorok* türelemre, elnézésre intették a férjük durvaság ellen lázadó asszonyokat. A felek egymás iránt tanúsított érzelmeinek pedig a premodern társadalmakban még igen eltérő jelentősége volt, a skála a szexuális és gazdasági kötelezettségek pusztá teljesítésén túl bizonyos érzelmi megfelelések széles köréig terjedt. A mérsékletes erőszak a működő házassággal összeegyeztethető volt, s nem tekintették a házasság megromlására utaló jelnek.

A házasság tönkremenetele szempontjából a harmadik vonás az érzelmi tartalom: a szerelem intenzitása, a szenvedély, a vonzalom, a barátság, az elhidegülés, az ellenszenv, a gyűlölet vagy egyszerűen a közömbösség. Annyi bizonyos, hogy az érzelmi kapcsolat a múltban nem volt olyan fontos a házaspárok életében, a romantikus szerelem nem volt a házasság előfeltétele, amit manapság „érzelmi beteljesülésnek” nevezünk, csak csekély mértékben tartozott az elvárások közé, s a kapcsolat érzelmi tartalmának nem sok köze volt a házasság megromlásához, mint ahogy létrejöttében sem játszott szerepet. Az utóbbi néhány évtizedben ugyanakkor a párválasztás hangsúlyeltolódása az érdektől az érzelmi tényezők felé igazolhatónak tűnik.⁹⁹ A férfiakat és a nőket tekintve egyaránt szembeötlő, hogy milyen rugalmasak, és alkalmazkodóak tudtak lenni a házassággal szemben támasztott elvárásaikban. Ma megváltozott a helyzet. Ma minden apróság miatt megromolhat egy házasság. Nyilvánvaló, hogy a *preindusztriális társadalmakban* óriási kohéziós erőnek számított a családi és a házassági gazdaság működőképessége. A válást ez a fajta összefonódás szinte teljességgel kizárta, halál esetén pedig viszonylag gyorsan (férfiak esetében a feleség halálától számított egy éven belül, nők esetében a férj halálától számított egy éven túl) gondoskodott a túlélő házastárs a másik pótlásáról a zavartalan gazdálkodás biztosítása érdekében. Az is világos, hogy a premodern társadalmakban a nők nem, vagy csak korlátozott mértékben rendelkezettek tulajdonnal, házasságkötés esetén

⁹⁸Nizsalovszky Endre: id. mű 106. old.

⁹⁹Roderick Phillips: *Ami isten összekötött... "A válás rövid története"* id. kiad. 149-151. old.

különvagyonuk a férjre szállt, amit a házasság felbontása esetén nem kaphattak vissza, sőt nem is örökölhettek. Tehát a házasság felbontása esetén sem élet-, sem munka-, sem lakáskörülményeiket nem tudták volna megoldani. Egy vagyontalan nő számára épp elég tragédia volt maga az özvegység is (bár az özvegyek legalább örökölhettek házastársuk után), netán több gyerekkel, mint a bontóper megkockáztatása. Ilyenformán a nők még szűkebben értelmezték azokat a magatartásformákat, amelyek nem feleltek meg a házasság általuk, a fennálló társadalmi hagyományok és ideológiák által felállított kritériumoknak, beleértve a boldogtalanság mérlegelését is. A magányos nők megítéléséhez pedig csak mást ne említsünk, mint a 16. és 17. század boszorkányüldözéseit. Arról sem szabad ugyanakkor elfeledkeznünk, hogy a 16-19. századi átlagéletkorok függvényében a holtodiglan-holtomiglan eskü semmiképpen sem jelentett 50 éve fennálló házasságokat, mint manapság. Ha leszámítjuk, hogy a nők még a 19. század elején is tömegesen haltak meg gyermekágyi lázban, a betegségek, a háborúk miatt is rendkívülinek számított egy 15-35 évig tartó házastársi kapcsolat. Egyszóval ma jó eséllyel háromszor annyi ideig is eltarthat egy házasság, mint 200 évvel ezelőtt. Vagyis azt mondhatnánk, hogy a modern válóper tulajdonképpen nem más, mint az egyik fél halálának a funkcionális helyettesítése? Ez persze egy kicsit morbidan hangzik, de az kétségtelen, hogy a *mai társadalmakban* a házassági krízisek és válóperek soha nem látott mértéket öltöttek. Az „erjedési folyamat” a 19. századi *liberalizációnak* köszönhető. Azokban az országokban, ahol lehetőség volt a házasság felbontására, az eljárás kizárólag bírósági hatáskörben zajlott. Jelentős változás ment végbe *a bontásra vonatkozó alapelvekben* is: a bontó okok tágabb köre, a bíróság mérlegelési lehetőségének a szabadsága. A 19. század második felére Franciaországban, Angliában, Németország-szerre teljes körűen engedélyezték a törvények a bontást. Angliában 1857-ben még csak a házasságtörést ismeri el a törvény a házasság felbontásának alapjául, mégpedig gyakorlatilag csak a nő házasságtörését. További bontó okok csak 1937-ben jutnak elismeréshez.¹⁰⁰ A common law is csupán az ágytól és asztaltól való elválást ismerte korábban. Az 1857. évi Matrimonial Causes Act szigorú feltételekkel – így pl. fenyegetés, két évet meghaladó alaptalan elhagyás – miatt szűk körben vezette be a bontást (dissolution), de megtartotta az elválás (judicial separation) intézményét is.¹⁰¹ A fenti változások hatására a

¹⁰⁰ Nizsalovszky Endre: *A család jogi rendjének alapjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963, 94. old.

¹⁰¹ Ruzsoly József: *Európa jogtörténete*, id. kiad. 247. old.

katolikusok válaszképpen kibocsátották *Syllabusukat (IX. Pius pápa 1864-ben)*, melyben a polgári házasságot és a válást a modern kor két hibájának bélyegezték.

Magyarországon az állami szabályozás igénye már az 1848-as, később az 1867-es törvényalkotási folyamatok során is felmerült, de egységes állami jog nélkül ez nehezen volt keresztülvihető. A Főrendiház ellenállásán túlmenően a házassági jognak a hazai fejlődése a vallási állapotok fejlődésével állt kapcsolatban. Külön házassági joga volt például az unitáriusoknak, a zsidóknak. Ehhez a sokféleséghez járult, hogy az alkalmazásra hivatott fórumok is különbözőek voltak, és eltérő volt az eljárás. A zsidók kivételével különféle egyházi bíróságok ítéleztek minden felekezeti esetében.¹⁰² A házasság szekularizálása csak 1894-ben következett be és a törvényes házassági vagyoni jogi rendnek a házasság rendi jogállása szerinti kétféle kiépítése a polgári rend egész ideje alatt, 1946-ig fennmaradt.¹⁰³ Az 1894. évi XXXI. törvény *három alapelv* mentén rendezte a házassági jogot Magyarországon. Ezek az alapelvek: minden állampolgárt egyaránt kötelező egységes állami jog, állami bírászkodás, s kötelező polgári házasságkötés. Ez által megvalósulhatott a bontó okok egységesítése, amelyek korábban a kánoni jog kivételével a felekezeti jogok eltérő szemléletét tükrözték. Az egyes felekezeti jogokban a legkülönbözőbb alakban jelent meg például az engesztelhetetlen gyűlöletre alapított házasság felbontása, mely a legkülönbözőbb visszaélésekre adott lehetőséget az áttérések gyakorlatával, mind a felbonthatatlan házasság felbonthatóvá tétele vagy a bontás nehezítése terén. A vétkességet megállapító felbontó ítéletek aztán kihatottak a vagyoni jogi, tartási perek kimenetelére is.¹⁰⁴ A bontó okok egységes rendszere a korabeli nemzetközi jogszabályi környezethez igazodó, vétkességi alapú rendszer volt. Ennek lényege, hogy házasság felbontásával szankcionált minden olyan jogszabályban nevesített magatartást, amely a korabeli társadalmi és erkölcsi normákból kiindulva a jogi normák szintjén is elítélendő volt, s megalapozhatta a másik házasság fél jogos igényét a házasság felbontására. A bontó okokat taxatív felsorolta, s azokat abszolút és relatív bontó okok szerint kategorizálta.¹⁰⁵ Ilyenek voltak a házasságtörés, a természet elleni fajtalanság, a bigámia, a házastárs szándékos és jogos ok nélkül való elhagyása, a házastárs életére törés illetve a testi épségét, egészségét veszélyeztető módon való bántalmazás, a házastárs halálra vagy legalább ötévi fegyház-, vagy börtönbüntetésre ítélese.

¹⁰² Grosschmid Béni: *A Házasságjogi törvény I. Kötet: Általános rész*, id. kiad. 150-151. old. 236. old.

¹⁰³ Nizsalovszky Endre: *A család jogi rendjének alapjai*, id. kiad. 81. old.

¹⁰⁴ Grosschmid Béni: *A Házasságjogi törvény I. Kötet: Általános rész*, id. kiad. 286. old. 356. old.

¹⁰⁵ Pap Tibor: *Magyar Családi Jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1967, 116. old.

Megalapozhatta az egyik házaspár kérelmére a házasság felbontását az is, ha a másik házaspár a házassági kötelezettségeit szándékos magaviseletével súlyosan sértette, a házastársak családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére vagy erkölcstelen életre rábírja, erkölcstelen életet megátalkodottan folytat, a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatti fogházra ítélték. Nem kérhette a házasság felbontását az a házastárs, aki a másik házastárs cselekményébe beleegyezett, vagy abban részes volt, illetve elenyészett a kereseti joga, ha a cselekményt megbocsátotta. Haladó szelleműnek mondható abból a szempontból a törvény, hogy lehetőséget biztosít a felbontás kérelmezésére annak a házastársnak is, aki ellen is forog fenn bontóok. Az okok taxatív felsorolása ellenére a bírónak rendkívül széles volt a mérlegelési jogköre, különösen a házasságtörés, a megátalkodott erkölcstelen élet folytatásának vagy a kölcsönös felróhatóság megítélése körében, s csak abban az esetben mondhatta ki a házasság felbontását, ha a házassági viszony súlyos megromlásáról meggyőződött annak mérlegelésével, vajon elviselhetetlenné vált-e a házassági együttélés.¹⁰⁶ Akkoriban az európai gyakorlatban nem volt elterjedt a válásnak a házassági törvényünkben szabályozott, a kölcsönös felróhatóságon alapuló „kompenzációs rendszere.”

Mivel az európai gyakorlat is megosztott volt (sőt Olaszországban és Spanyolországban továbbra sem engedélyezték a házasság felbontását), s Amerika-szerte is jelentős különbségek voltak a válóper feltételeiben, elterjedtté vált a *migrációs válás*. Nemcsak Amerikán belül indult meg a népesség nyugati irányú áramlása, de Európából is milliók vándoroltak ki az újvilágba. A *bontó jog nemzetközi zűrzavara* végül oda vezetett, hogy *1902-ben Hágában* Franciaország, Németország, Ausztria-Magyarország, Spanyolország, Olaszország, Portugália, Svájc, Svédország, Norvégia, Luxemburg és Románia nemzetközi egyezményt írt alá. Itt találkozunk először a határozatok kölcsönös elismerésének elvével és gyakorlati bevezetésével, ugyanis az egyezménynek az volt a célja, hogy egyik ország sem váljon egy másik ország lakosai számára válási paradicsommá, és kikötötte, hogy ha egy ország állampolgára egy másik országban válik el, azt csak olyan bontó ok alapján teheti meg, amelyet hazája elismer.¹⁰⁷

A válás tehát *társadalmi kérdéssé* vált a XIX.-XX. század fordulójára, társadalomtudósok, szociológusok foglalkoztak a jelenség elemzésével. *Nőmozgalmak* tüzték zászlajukra a bontás

¹⁰⁶ Grosschmid Béni: *A Házasságjogi törvény II. Kötet: Különös rész*, id. kiad. 714.old.

¹⁰⁷ Kicsit olyan ez, mint manapság az „eutanázia-turizmus” Hollandia és Svájc irányába.

liberalizálását. Kétségtelen, hogy a liberális bontótörvények már védték a nőt, például családjogi vétséggé vált az iszákosság, s ehhez kapcsolódóan a család eltartásának elmulasztása. Ez persze nem annyit jelentett, hogy a nőt egyenjogúnak tekintették, sokkal inkább azt, hogy alárendelt helyzetükből fakadóan védelemre van szükségük a legrosszabb fizikai és erkölcsi hatásokkal szemben.

A polgári család felszámolásának kommunista eszméje a *Szovjetunió*ban teremtette meg a nyugati tudósok által is pozitívan értékelt *új családpolitikát*.¹⁰⁸ *Bertrand Russel* angol filozófus 1929-ben látogatott a Szovjetunióba, a látottak nagy része kiábrándították, a házassági politika változásáról azonban elismerően nyilatkozott,¹⁰⁹ az abortusz legális volt és támogatott, szabadon lehetett alkalmazni a fogamzásgátló szereket. A házasságot szekularizálták, s a törvény előtt a nők minden szempontból egyenjogúak lettek a férfiakkal. Ezek az alapelvek a szovjet államok 1926. évi, illetőleg egyes államoknak az ezt követő években megalkotott családjogi törvénykönyveiben jelent meg. Ezek a házasság felbontásához elegendőnek tekintették bármelyik fél egyoldalú akaratnyilvánítását, s a felbontást az erre komoly és alapos okot megállapító bírói határozathoz kötötték, amely lehetővé teszi a bírói mérlegelést. *Nizsalovszky Endre* egyébként hat olyan alapelvet lát felismerhetőnek, amelyek a szocialista család rendjének új alapelveiként valamennyi szocialista családjogban egyformán jelentkeznek. Ezek: az apa, az anya, továbbá a házasságból és a nem házasságból született gyermek teljes egyenjogúságának megvalósítása, a házassági kötelék felbonthatóságának elvi elismerése a társadalmi feladatuk betöltésére alkalmatlanná és a házaspár számára elviselhetetlenné vált formális kötelékek kiküszöbölése céljából, a házaspár függetlenségének és szabadságának az elve. A családi viszonyokból a hatalmi jelleg kiküszöbölése, a gazdasági érdekek, mint a családi kapcsolatokat keletkeztető motívumoknak a háttérbe szorítása, valamint a család rendjének minden faji, nemzetiségi, származási és hasonló megkülönböztetéstől független felépítése. A fent említett fejlődési vonal az

¹⁰⁸ A család felszámolásának eszméje egyáltalán nem új keletű gondolat, hiszen Platón az ideális államában így ír: „Mármost a kiváló szülők gyermekeit átveszik, s úgy gondolom, csecsemőgondozókba viszik dajkákhöz, akik külön laknak a város egy részében.” Majd így folytatja: „... az anyákat, akiknek teje van, odavezetik a csecsemőgondozóba, de mindenképpen ügyelnek rá, hogy egyikük se ismerje meg a magáét.” Ugyancsak előre szabályozottá és részben kötelezővé tette volna a szülést is. Vö. Platón: *Állam* 460.c-d. Ezt a mintát követte a sztálini modell, de ezt testesítette meg, ha nem is olyan drasztikus formában, mint a Szovjetunióban, a magyar „Ratkó korszak”. De hasonlót látunk Orwell: *1984* című művében is.

¹⁰⁹ *Bernard Shaw* is a család rendjének magasabb fokát ismeri fel a családjog 1926-ban megvalósult szocialista rendjében, mind a házasságkötés alakszerűségének feloldásában, mind annak felismerésében, hogy ha a házastársak nem tudják egymást elviselni, a nélkül válhatnak el, hogy mint a protestáns Angliában, úgy kellene tenniük, mintha ez nagy szégyen volna. *Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai*, id. kiad. 49.old.

1936. június 27-i rendeleten át az 1944. július 8-i rendelettel zárul, mely a Szovjetunió egész területére kiterjedő hatállyal mondta ki, hogy a házasság csakis bírói eljárás útján bontható fel (korábban ez anyakönyvvezető előtt történt) és csakis akkor, ha a bíróság a házasság felbontását szükségesnek tartja.¹¹⁰ *Magyarországon* a Tanácsköztársaság családi joga tárgyában kibocsátott kormányzótanácsi rendelet szerint a házasság felbontására a házasfelek közös megegyezése vagy az egyik fél kérelmére kerülhetett sor. Az első esetben tárgyalás nélkül, azonnal jogerőre emelkedő végzéssel, a második esetben ítélettel bonthatta fel a házasságot a bíróság. A házasság felbontásáról rendelkező, a szovjet, 1926. évi kodifikációs folyamatokat megelőző dekrétumok nyomán a bíróság a házasságot csak akkor bonthatta fel, „ha a házasfelek egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével oly körülményeket állapít meg, amelyek miatt az életközösség további folytatását a házastársak nem lehet többé kötelességévé tenni”.¹¹¹

Míg a jogalkotásban az első fontos mérföldkő a protestáns reformáció volt, a második a fentebb részletesen taglalt XIX. századi törvényhozás, a harmadik, és kétségtelenül a legnagyobb szemléletváltást hozó korszak mégiscsak a *60-as évek* voltak a maga nagyszabású társadalmi változásaival, amelyek a jogi reformok síkján is éreztették hatásukat. A jog válaszul az új társadalompolitika vívmányaira bevezette a *nem vétkességi alapú bontást*, mely lehetővé tette a házasság felbontását a nélkül, hogy bármilyen hibát, felelősséget megállapítottak volna, vagy az egyik félnek valamilyen vétséget tulajdonítottak volna. A *80-as évek* közepére ez az alapelv már minden ország bontótörvényében megjelent. E törvények azonban nem voltak szükségképpen engedékenyek is, sokféle garanciát építettek be a meggondolatlan válóperek megakadályozására, így a *hosszantartó különélést*, vagy a *kötelező békítő tárgyalást*. *Hazánkban* a vétkességi alapú bontórendszer első áttörése a 688/1945. ME. sz. rendeletben történt meg. Ez a rendelet három olyan bontó okot létesített, amelyek a házasfelek vétkességétől függetlenül szolgálhattak a házasság felbontásának alapjául (ötévi különélés, közös megegyezés, a házastársak egyikének gyógyíthatatlan elmebetegsége). Maga a rendelet azonban érintetlenül hagyta a házassági törvény vétkességi rendszerét, és a rendeletben foglalt bontó okok beilleszkedtek a törvény abszolút bontó okainak rendszerébe.¹¹² A vétkességi alapú bontórendszer csak a szocialista családjogi törvény

¹¹⁰ A házasság felbontása korábban ugyanis az anyakönyvi szervnél történt, de mindkét házastárs megidézése után, ami lehetővé tette, hogy az anyakönyvi szervek megkíséreljék a házasfelek *kibékítését*. Nizsalovszky: id. mű 48-49, 96-97. old.

¹¹¹ Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerkesztette: Csizmadia Andor, id. kiad. 517. old.

¹¹² Pap Tibor: *Magyar Családi jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1967, 116. old.

hatálybalépésével szűnt meg 1952-ben /1952. évi IV.törvény (Csjt.) a Házasságról, a Családról és a Gyámságról/. A törvény kizárólag a bíróságot hatalmazza fel a kötelék mindkét házastárs életében való megszüntetésére, mely csak komoly és alapos indok alapján bontható fel. Ezen indokokat a Legfelsőbb Bíróság 3. számú, 1964-ben meghozott irányelve részletezte. E szerint nincs olyan egyedi ok (abszolút bontó ok), amelynek fennállása esetén a bíróságnak a házasságot minden további vizsgálat nélkül fel kellene bontania. Még a tartós különélés sem bizonyítja minden esetben a házasság teljes megromlását. A házasság felbontását bármelyik házastárs kérelmére lehetővé teszi, s a bontást kérő fél köteleességsértő magatartása alapján is fel kell bontani a házasságot, ha az már teljesen és véglegesen megromlottnak tekinthető. Továbbá lényeges körülménynek tekintette a házastársaknak a házasság felbontására irányuló szabad, befolyásmentes, komolyan megfontolt, végleges elhatározáson alapuló közös akaratnyilvánítását. A *bíró békítő szerepére* való első utalás is e törvényben történik meg, amennyiben a bíróságnak erre megszabott előkészítő eljárás lefolytatása (békítési kísérlet) során meg kell kísérelnie a házaspár kibékítését.¹¹³ A bíró békítő szerepére való közvetlen utalás pedig a bontóper előtti meghallgatás intézményének bevezetésével jelent meg a hazai jogszabályi környezetben 1986-ban (1986. évi IV.tv. 40. §).

Ettől függetlenül ez az időszak mutatja a válási arányok hirtelen növekedését. Hiba lenne persze ezt a jelenséget egy az egyben a reformok számlájára írni: alapvetően meggyengültek azok a korábbi kényszerítő körülmények gazdasági, társadalmi, ideológiai szinten is, melyek a férfit és a nőt kényszerű házasságba láncolták. A nők nagy számban voltak képesek önmagukat is eltartani, de a munkavállalás csak az egyik forrása a magyarázatoknak. Megváltoztak a tulajdoni szabályok is: a nők rendelkezhetek a vagyonukkal, lehetett önálló tulajdonuk. A fizikai erőszakon túl hangsúlyt kapott a lelki és érzelmi erőszak elítélése is, mely a tűrőképesség határát lényegesen lejjebb szállította. Ezen időszakban jelent meg az a tendencia, hogy a nők kezdeményezték a házasság felbontását, amely a mai napig kimutatható a válási statisztikákban. Ennek lehet az egyik magyarázata, hogy a férfiak, ha számukra elviselhetetlenné válik egy házasság, elhagyják a feleségüket. Függetlenebbül, szabadabban döntenek ebben a kérdésben. A nők – talán még mindig a hagyományos viselkedés rabjaként – igazolást, jogi elégtételt keresnek arra, miért bomlasztottak fel egy családot. A külső segítség növeli az érzésük szerint még mindig kisebb társadalmi és családon belüli hatalmukat. Ezen kívül a mai napig egyenes összefüggés mutatható

¹¹³ Pap Tibor: id. mű 119-129. old.

ki a válással járó belső kudarc, gyengeségérzet és a külső elemek, például az életközösség megszakadásával járó anyagi veszteségek és a procedúra költségeinek a visszatartó ereje között. A múltban is a jobb módúak kezdeményezték nagyobb számban a házasság felbontását, ez döntően ma is így van, vagy legalábbis a kevésbé jómódúak éveig gyűjtenek például az ügyvédi költségekre, még akkor is, ha nyilvánvalóan *a válás reálértéke* folyamatosan *csökkent* a válás demokratizálódásával.

A házasságokkal szemben támasztott fokozott elvárásokat többen a válási ráta növekedésének egyik okaként jelölik meg, míg a másik okként a házastársi egyenlőséget, mely a házasság felbontását követően megnyilvánul a nő otthon végzett munkájának az elismerésében: az egyenlő vagyonmegosztásban és a tartásdíjakban. Egy *redistribúciós elmélet* szerint viszont a válási ráta növekedése csupán azt tükrözi, hogy a tönkrement házasságokat a korábbinál nagyobb arányban bontják fel bíróság útján.¹¹⁴

Így vagy úgy, sokféle magyarázat létezik, például Voltaire-é, aki szerint „a válás valószínűleg egyidős a házassággal. Én mégis úgy vélem, a házasság néhány héttel öregebb, hisz a férfi az esküvő után két hétig küzd a feleségével, egy hónap után megveri, majd hatheti együttélés után különköltöznek.”¹¹⁵ Ezt a tempót azért a nagyra tartott modern társadalmunk sem tudta túlszárnyalni.

A történeti áttekintés alapján megállapítható, hogy a békéltetés egészen a korai polgári társadalmak kialakulásáig a bontást helyettesítő intézmény volt az érvénytelenítés mellett. Az egyházi bíraskodás alapvetően kijelölte a békéltetés irányait: az „első egyházi mediátorok” inkább házassági tanácsadók voltak, mintsem döntőbírók. A békéltetés pedig arra irányult, hogy a házasfeleket eltérítse válási szándékuktól. A békéltetés intézményesített formában a protestantizmus elterjedésével jelent meg, azzal párhuzamosan, hogy a jogalkotás a kölcsönös megegyezésen alapuló bontás jogosultságát elismerte. A házassági ügyekben elterjedt békéltetés

¹¹⁴ A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint hazánkban 2001- ben 43 500 házasságkötés mellett 24 000 házasságot bontottak fel a bíróságok. Közel azonos házasságkötés szám mellett évről-évre növekvő tendenciát mutat viszont a válások száma. 2006-ban 44 528 házasságra 24 399, 2007-ben 40 842 házasságra 25 160, 2008-ban 40 100 házasságra 25 300 válás jutott. A házastársi egyenlőség és a házasságok felbomlása közötti összefüggéssel kapcsolatban Somfai Balázs idézi Hernádi Miklóst, aki szerint a házasság intézményének megroppanása az információs bizalmasság, a jelentős szabadságtöbblet, a megfelelő tolerancia megvilágításában abból is fakad, hogy a házastársak információs és cselekvési autonómiája a különféle ideológiai és állami beavatkozások miatt átminősül, áthangolódik, és jószerivel lehetetlenné válik. Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog V. évfolyam 2. szám 2007.június, 1-8. old.

¹¹⁵ Voltaire: *Du Divorce* (1767) édition Luis Moland, Ouvres complètes de Voltaire, Garnier 1877-1885 tome17 (68-70)

hátterében az állt, hogy a házasság tartalmára, a felek kapcsolatának a minőségére helyeződött a hangsúly. A XVIII. században kialakult annak a rendszere, hogy az összebékítés sikertelensége esetén került a házaspárok ügye világi bíróság hatáskörébe. A békéltetők szerepe még mindig elsődlegesen a lebeszélésre korlátozódott, türelemre intették a feleket, vagy haladékat rendeltek el. Ez a szisztéma hagyományozódott aztán a későbbi századokra, amennyiben a bontóper előtti kötelező békéltetésekben, a legalább kétfordulós bontóperekben esélyük van a házaspároknak átgondolni azt, hogy véglegesnek tekintik-e válási szándékukat vagy sem. Azt azonban, hogy ez milyen nehéz folyamat, az alábbiakból rövidesen kiderül.

3.1.2. A válási tárgyalások

Mielőtt a válási tárgyalások sajátos folyamatát leírnánk, érdemes *a párok érzelmi dinamikájának változását* érzékeltetni *a szakítás folyamatában*. Alapvetően az aktív, kezdeményező párok a probléma tagadásától a szétválás lehetőségének felvetődésén keresztül haraggal, vádaskodással, büntudattal, bánattal, veszteségérzettel telve jutnak el az életközösség végleges megszakításáig. A szétválást követő fázisban még mindig a házasság lesz a viszonyítási pont, de ezek a párok, vagy annak egyik tagja ehhez képest már birkózik az életmód gyökeres megváltozásával. Az egyéni élet újraépítésének fázisában új kapcsolatokat épít, új elfoglaltságok és kihívások várnak rá. Feldolgozza a szakítást, az ebben való felelősségének mértékét tisztán látja, s eljut a teljes önállóság szintjére. A bontóperi eljárásban, ezekben az esetekben a mediációs eljárás alkalmazására nincs szükség. Annál inkább azoknál a pároknál, ahol a szétválást követően kezdődik el a „háború”, s a napról napra menedzselni kell őket cselekedeteik szintjén, a legkisebb döntések meghozatalában is mindaddig, míg teljesen eljutnak oda, hogy képesek legyenek új életre berendezkedni.¹¹⁶

*A bontóperi, illetve válási tárgyalásokra,*¹¹⁷ akár bírósági keretek között, akár azon kívül folynak, egyaránt jellemző, hogy *pozicionális alkufolyamatnak* tekinthetők. A pozíciók persze még inkább megkövesednek és polarizálódnak a bírósági bizonyítási eljárás során, ahol egyértelműen a győzni akarás, a másik megleckéztetése, a bosszúállás a fő motiváló erők. *Sok*, hacsak nem az

¹¹⁶*Divorce and family mediation*, The Family Therapy Collections-James C. Hansen editor, Sarah Childs Grebe volume editor, Aspen Systems Corporation Rockville, Maryland, Royal Tunbridge Wells, 1985. 87.old.

¹¹⁷ A terminológia használatában érdemes különbséget tenni a között, hogy a bírósági eljárás keretei között zajló, (bontóperi mediáció) vagy azon kívüli (válási mediáció) közvetítői eljárásról beszélünk.

összes válófélben levő házastárs támadóként/áldozatként kezd hozzá a válási tárgyalásokhoz (a mediációhoz is). A partnerek nem csupán azt érzik, hogy a másik felelős azért, hogy becsapta őt, hanem azt is akarja, hogy a másikat felelősségre lehessen vonni ezért. Vádaskodások, gorombaságok hangoznak el, bántóan viselkednek a felek, félbeszakítják egymást. Ahhoz, hogy ebből a pozícióból a feleket elmozdítsuk, mind a mediátornak, mind a bírónak a *facilitációval* kell kezdenie a tárgyalásokat. Nagyon jól elkülöníthető a bontóperi, illetve válási mediációban a *facilitáció* a *békítéstől*, hiszen addig, amíg a másik előtt saját (valódi) álláspontjukat, érdekeiket közvetlenül egymásnak nem fogalmazzák meg, nem kezdhető el az érdekalapú tárgyalás-sorozat, a békítés vagy a mediáció. Miután, illetve mindaddig, amíg a felek némi eredményt tapasztalnak a másikinál az érzések fogadására, a kapcsolatteremtésre, fogékonyak lesznek a *mediációra* is. Miután a mediátor sikeresen *facilitálta* a feleket, a családi, ezen belül a válási mediátor is alapvető fontosságúnak tartja az érdekalapon történő tárgyalástól a közös tervek készítéséhez történő eljutást. A bírósági eljárásban természetesen sokszor „*megelégszünk*” a *pozicionális egyezkedés állapotába való eljutáshoz*, ha célként azt tűzzük ki, hogy az ítéletnél egy békésebb megoldással, egyezséggel záruljon a per. Tehát a *facilitáció* segítségével az indulatokat megpróbálhatjuk tárgyiasítani, azaz „hűvösebb”, tárgyilagosabb kommunikációvá átalakítani azokat. Nyitott kérdésekkel a pozíciók „*felpuhítására*” törekedhetünk, mely nyitott kérdések a közös felelősség, a gyermek érdekei, a szándékok feltárására irányulnak. Ezzel rá lehet világítani az indulatoktól hamissá vált érzékelés és cselekvések, szándékok és indítékok, felelősség és felelősségre vonás közötti különbségekre. A legideálisabb persze az, ha a mediátor közreműködésével a felek a *pozicionális egyezkedésből* tisztán az érdekalapú tárgyalásra térnek át. A bírósági tárgyalások tér-idő koordinátái miatt nincs lehetőség *mediációs eljárást* folytatni,¹¹⁸ de a *mediációs technikáknak* nagyon sok eleme *felhasználható* a megállapodás megkötéséhez vezető egyezkedés során. Itt, a békítés folyamatában a békítőnek is van módja arra, hogy az embert eltávolítsa a problémától, újrafogalmazással pontosítsa a nézőpontokat, átértékelje a hamis félelmekből eredő, ártó szándékot tételező jeleket. A negatív viselkedésekre való hivatkozást állapotként fogalmazza újra (például a „*lusta vagy*” éle tompítható azzal, hogy „*rendetlenség van*”). Méltányolja és erősítse a megfelelő érzelmek kifejezését, ismerje el és

¹¹⁸ Nemcsak az időhiány az oka, hanem a peres eljárás kontradiktórus jellege is megakadályozza a folyamat teljes feltárását. A felek ugyanis csak olyan tényekre tudnak hivatkozni, amit bizonyítani is tudnak. A bizonyítás nehézségei, kényes mivolta pedig tovább „*merevítik a felek hadállásait*”, így sokszor viszonyuk a per során romlik meg igazán. Ennek megoldására említi Somfai Balázs a mediációt, illetve a különélés intézményét. Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog V. évfolyam 2. szám 2007.június, 1-8. old

nyugtázza a múltbéli tapasztalatokat, de a figyelmet a jelenre és a jövőre vonatkozó elgondolásokra irányítsa. A szégyent keltő és vádaskodó magatartást a háttérben húzódo problémák szimptomáiként értelmezze. Többször foglalja össze a már elért eredményeket, ösztönözze a feleket arra, hogy a további problémákra is dolgozzanak ki javaslatokat, amely megfelel mindkettejük érdekeinek. Az érdekek azonosítására újabb kérdéseket tehet fel, amelyben a pozíciókat az érdekekkel kapcsolja össze, s így az *érdekekre terelődik a hangsúly*.¹¹⁹ A békítő a kölcsönösen előnyös választási lehetőségekre javaslatot tehet, a megoldásra is adhat mintákat. A békítőnek és a mediátornak is lehetősége van felhívni a figyelmet a gyermek legfőbb érdekeire, a törvényes jogokra, a valószínű bírósági intézkedésekre, a peres eljárás költségeire (anyagi, erkölcsi áldozatvállalásra), a végrehajtási nehézségekre, ha valamelyik fél nem tartja a döntést igazságosnak és elzárkózik az önkéntes teljesítéstől. A mediátornak annyiban nehezebb a dolga, hogy megoldási javaslatokat közvetlenül nem tehet, de a közös tervezés szakaszában nyilván súlypontozhatja azokat az ötleteket, amelyek egy végrehajtható megállapodás alapjait képezhetik.

Egyértelműen látszik, hogy *a válási problémák kezelése a kapcsolat kezelése nélkül nem vezethet sikerre*. Kérdés, hogy erre mennyi energiát és időt szánhat a bíróság. Természetesen vajmi keveset. A teljes feltárás érdekében azonban feltétlenül több időt kell szánni a felek meghallgatására, mint egyéb esetekben. A meghallgatás során kellően tapintatosnak kell lenni, a bizalmi légkör megteremtésének ez elengedhetetlen feltétele. Ha a mediáció beiktatható egy ilyen folyamatba, olyan vitamegoldási eljárásoktól téríthetők el a házastársak (pereskedés vagy peres ügyvédi egyeztetés), amelyekben erőforrásaikat a közös megoldások kidolgozása helyett inkább kényszerítő vagy fenyegető jelleggel használják fel. Feltétlen előny, hogy ha már vitapartnernek tekintik egymást a felek, az információcserével együtt járó folyamatos teherterelés és a harmadik fél produktív közbeavatkozása pedig a tárgyalás folytatására, a teljes körű egyezség létrehozására ösztönzi a feleket.

Teljes nézőpont azonosságot fedezhetünk fel a mediátor és a békítő bírósági szerepében az érzelmi kihívásokat jelentő helyzetben is. Hogyan lehet fenntartani a *pártatlan mediációt, pártatlan békítést* ezekben a helyzetekben? Nagyon fontos, hogy aktívan figyeljünk, s ezzel segítsük elő a kommunikációt a felek között. Hagyjuk, hogy a résztvevő felek szabadon kifejezhessék

¹¹⁹ Desmond Ellis-Laurie Wight: *A válási tárgyalások során megjelenő hatalom elméletének megalkotása és gyakorlati vonatkozásai*, Mediációs szöveggyűjtemény, Szemelvények a mediáció irodalmából, Partners Hungary Alapítvány 2001, 84-86. old.

érdekeiket, hiszen sokszor a felek kudarcából fakad, mert nem látnak esélyt saját álláspontjuk érvényre juttatására. Fogékonynak kell lenni az indítékokra is, hiszen például a gyermek elvesztése miatti szorongás egyik vagy másik felet holtpontra juttathatják a tárgyalások során. Feltétlenül hitet és bizalmat kell ébreszteni a felekben az iránt, hogy a kötendő egyezség méltányos jellegére a mediátor és a bíró is vigyáz.

Összefoglalásként tehát érdemes megjegyezni, hogy a bontóperi, illetve válási mediáció (s úgy vélem, minden válási tárgyalás) sajátossága, hogy az érzelmi összefüggések tisztánlátása és kezelése a központi kérdése a sikeres tárgyalásnak, az eredmény létrehozásának. Látni kell, hogy bár sokan reménykednek a közös megegyezésen alapuló válásban, erre vonatkozó igényeiket is kifejezik, a düh, a szomorúság, a kétségbeesés, a tehetetlenség érzet olyan erős érzelmekhez vezethet, amely akadályozza a békés tárgyalásokat. Az érzelmi összeütközéseken túl számos váláshoz kapcsolódó gondolat okozat szorongást a résztvevőkben. Így a kapcsolat felbontásáért érzett büntudat, a személyes kudarc, a boldogtalan jövőkép, amely elsöpörheti a felek józan ítélőképességét. A gyermek rendezetlen helyzete erős félelmet, büntudatot kelthet. A gyermek összekötő kapocs jellege további bizonytalanságot szülhet a további együttműködés fenntarthatósága kérdésében, könnyen válik a gyermek a bosszú eszközévé. Az érzelmi hátterek ismeretében könnyű belátni, hogy borzasztóan nehéz egy megfigyelő-résztevő pozíciót kialakítani a semleges harmadik személynek, de szakmailag ez az egyetlen helyes választás.¹²⁰

3.1.3. A válási mediáció nehézségei

Richard D. Mathis: Pokoli pár: Nem elhidegült házastársak a válási mediációban című munkájában¹²¹ százhárom válófélben levő család longitudinális tanulmányozásának eredményeiről számol be. A kutatások azt igazolták, hogy azok a párok, akik *érzelmileg képtelenek elszakadni egymástól*, nem sikeresek a mediációban. Az ilyen párok házastársi kettősként krónikusan addig harcolnak, míg anyagilag és erkölcsileg is teljesen kimerülnek. Gyakran kikerülnek az ellenőrzés alól a mediációs folyamatban is. Valójában a családrendszer szempontjából maga a mediáció egy olyan közbelépés lehet, melynek az a célja, hogy az ilyen

¹²⁰ Robert A. De Mayo: *A válási mediáció gyakorlati és etikai szempontjai, különös tekintettel a mediátor döntését befolyásoló érzelmi tényezőkre*, Mediációs szöveggyűjtemény, Szemelvények a mediáció irodalmából, Partners Hungary Alapítvány, 2001, 97-102. old.

¹²¹ De Mayo: id. mű. 108-121. old.

megakadt egyközpontú családi szervezetet segítse a válási folyamat különböző lépcsőfokain való áthaladásban, hogy így végül egészséges, újjászervezett, kétközpontú, elvált családi rendszerként működhessenek tovább. Ehhez egyrészt az szükséges, hogy a nem elhidegült házastársakra jellemző intenzív, de felszínes kommunikációt eredményes kommunikációvá transzformálja a mediátor az egyszerűség, a nyitottság, az őszinteség, a valósághű információnyújtás és a kölcsönös tisztelet támogatásával.

Mathis szerint a kismértékű családi elhidegülés szélsőséges eseteiben, melyekben a szülők komoly érzelmi hálóban vannak, és nagymértékben támaszkodnak a gyerekekre, a sikeres mediáció lehetséges, de nem valószínű. Ezt a megállapítását a szerző arra a megfigyelésre alapozza, hogy ezekben az esetekben nagyobb szükség van a külső beavatkozásra, mint a standard, mindenkire ráhúzható mediációs megközelítés alapján történő kezelésre. Az esetek sajátosságaitól függően párterápiára, ügyvédi tanácsra, bírói intézkedésre van szükség a siker esélyének a növelésére. Ezért nagyon hasznos lehet a bírósági kiegészítő programok alkalmazása, s az átjárhatóság megteremtése a mediáció és a bírósági eljárás között. Angliában vannak olyan kiegészítő programok, ahol a mediáció rendszerint kizárólag egy csoportos orientációs programból és egyszeri, néhány órás megbeszélésből áll, ugyanígy a szülők oktatására irányuló csoportok, melyeket sok bírósági mediációs program nyújt. A mediátornak, ha szükséges, tehát számolnia kell a bírósághoz való visszaküldés lehetőségével.

A válási mediációban nagyon fontos eredménynek tekinthető, ha mindkét házastárs érzelmileg elegendő mértékben levált ahhoz, hogy komolyan higgye, hogy önálló egyén, aki elvált emberként is képes boldogulni. Ennek egyik eleme, hogy megértsék a házastársi és a szülői társi kapcsolat közötti különbséget. A *mediáció célja* tehát az ön-irányítás és a stabilitás megszilárdítása az elvált családban.¹²²

Az angol kutatási tapasztalatok szerint a törvényszéki mediátoroknak aktívabbnak kell lenniük a nem elhidegült házaspárokkal, mint más típusokkal. Azonnal erőteljes kontrollt kell gyakorolniuk és elsőként a kismértékű érzelmi elkülönülés szervezeti feltételét kell meghatározniuk, még mielőtt bármi is vita tárgyává válna. A családi bírósági használatban különbséget tesznek a *nyilvános* és a *privát mediáció* között. Az átlagos mediáció néhány órát vesz igénybe, egy-három találkozót jelent, míg a privát akár tíz órát is, öt-tíz alkalmat. A

¹²² Lovas Zsuzsa és Herczog Mária ezt így fogalmazta meg: a válási mediáció célja, hogy a párok minél gyorsabban megállapodjanak, minél hamarabb túltegyék magukat a múlt fájdalmas eseményein, és energiáikat a jövőjük kialakítására koncentrálják. Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog V. évfolyam 2. szám 2007.június, 8. old

mediátoroknak elegendő családterápiás ismerettel, netán szakképzettséggel kell rendelkezniük ahhoz, hogy a család rendszerét viszonylag gyorsan felismerjék, s a megfelelő eljárást válasszák. *A standard módszerek is többfélék lehetnek. Az egyik tehát a fentebb részletezett* terápiás szemléletű mediációs *modell*, mely a válást úgy tekinti, mint a családi kapcsolat újradefiniálását. A másik a *jogi személetű közvetítés*, ahol a hangsúly a válási szerződés elkészítésén van, a résztvevők racionális szinten maradnak, érzelmi kérdésekről alig esik szó. Itt a mediátor kontroll funkciója a jogi alapú megállapodás részleteire terjed ki. Végül a *kiegyensúlyozott szemléletű mediáció* a terápiás és a jogi mediáció szintézise.¹²³ Véleményem szerint a hazai családi mediátorok ez utóbbi modell szerint dolgoznak az esetek túlnyomó többségében, hiszen a családi keretek újraszerkesztése mellett határozottan törekednek a megállapodás megkötésére és írásba foglalására is. Ha a mediátor egy személyben nem rendelkezik pszichológiai és jogi ismeretekkel is, társmediatori, vagy szakértői teamekben dolgoznak. Ez utóbbi esetben a szakértő a mediátor felkérésére vesz részt az eljárásban. Ez mindenképpen egy, a bontóperi, illetve válási mediáció teóriájához rugalmasabban alkalmazkodó gyakorlat. Nem ritka persze, hogy elegendő, ha a mediátor, mint semleges harmadik személy van jelen a tárgyalásokon.¹²⁴

Családi mediációs modell kísérletek a tengeren túl Kanadában és az Egyesült Államokban, Európában pedig Anglián kívül Németországban és Ausztriában is zajlottak.¹²⁵ Mivel e kísérletek szorosan kapcsolódnak a bírósági eljáráshoz, a franciaországi rendszer bemutatásával még visszatérek ennek taglalására. Annál is inkább, mert Magyarországon is elkerülhetetlen lesz egy hosszabb lélegzetű és alapos vizsgálat és elemzés, amely a magyar szokásokat, vitakultúrát és bírósági eljárási szabályokat figyelembe véve alapul szolgálhat a mediáció alkalmazási szabályainak a kidolgozásához.

¹²³ A családterápia és a mediáció elhatárolására a szakirodalomban létezik olyan nézet is, mely szerint a párok vagy a családtagok személyéből és viszonyukból adódó problémák megoldására alkalmasabb a családterápia, a mediációban a tárgyi kérdésekre (pl. vagyonmegosztás, a gyerek láthatása stb.) érdemes koncentrálni. Barcy Magdolna – Szamos Erzsébet: *„Mediare necesse est” A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása*, Animula Kiadó, Budapest, 2002, 70. old.

¹²⁴ Dr. Barinkai – Dr. Herczog – Lovas: *Nemzetközi közvetítői gyakorlat*, Dr. Barinkai – Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás – Dr. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: *A Mediáció. A közvetítői tevékenység*, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006, 95. old.

¹²⁵ Atlantában 1974-ben egy Coogler nevű ügyvéd kezdte el a mediációt alkalmazni magánpraxisában kifejezetten abból a célból, hogy a gyermek érdekei markánsabban kifejezésre jussanak. Kanadában kezdték el először közelíteni a válási mediációt a bíróságokhoz. Az első európai modell-kísérletek a kanadai modellen alapulnak. (Michèle Guillaume-Hofnung: *La médiation familiale deux ou trois choses que je sais d'elle, Célérité et qualité de la justice, La médiation: une autre voie*, Id.kiad. 18. old.)

A válási mediáción kívül a családi közvetítói eljárás speciális területének tekintendő még a gyermekvédelmi közvetítói eljárás, a kapcsolatügyeleti és a határokon átnyúló mediáció is. Mindhárommal érdemes részletesen foglalkoznunk, hiszen a gyermekvédelmi közvetítói eljárás és az ehhez elválaszthatatlanul kapcsolódó kapcsolatügyeleti szolgáltatás magyar specialitás, a vegyes házasságokból eredő bontóperi – szülői felügyeleti jogot érintő jogviták pedig az utóbbi években fokozottan izgatták úgy a közvéleményt, mint az uniós jogalkotást.

3.2. A gyermekvédelmi közvetítói eljárás

Fentebb magyar specialitást említettem, így mindenképpen hasznos, hogy mielőtt a kapcsolatügyeleti mediáció témakörét érintenénk, megismerkednénk azzal a jogszabálykörnyezettel, mely hazánkban a kapcsolattartási jog formáit és gyakorlását összefüggésbe hozza a közvetítói eljárással. Mindjárt érdemes megemlíteni, hogy a nálunk létező gyermekvédelmi közvetítói eljárás nevesített, jogszabályi szintű rendezése kivételes az európai jogalkotásban. Önmagában az a gyakorlat, hogy a veszélyeztetett helyzetben levő gyermekek ügyében alkalmazzák több európai országban is a mediációt, nem keverhető össze a nálunk létező komplex jogszabályi háttérrel. A gyermekek védelme természetesen más országokban is a társadalom számára kiemelt jelentőségű terület, nálunk azonban, Európában egyedülállóan, jogszabályi garancia alapján társul a gyermekvédelemhez a közvetítói eljárás. E lehetőséget alapvetően hazánkban az 1977-ben megalkotott gyermekvédelmi törvény teremtette meg, amely közel egy évszázad után (újra) egységes szemléletű, minden területre kiterjedő, a gyermekvédelem addigi gyakorlatához képest teljes körű reformot jelentő szabályozás.¹²⁶ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló (2002. évi IX. illetve 2003. évi IV. törvénnyel módosított) 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) a *gyermekvédelem* fogalmát akként határozza meg, hogy az a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység. Az általános gyermekvédelem a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a megelőzését jelenti. A speciális gyermekvédelem az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges fokozott védelmét

¹²⁶ Rózsás Eszter: *A gyermekvédelem rendszere*, Jura 2004/2. 148.old.

garantálja. Az 1952. évi IV. törvény (*Csjt.*) eltörölte az „elhagyott gyermek” fogalmat és helyette bevezette az „állami gondozott gyermek” elnevezést, illetve az állami gondoskodás időtartamát kiterjesztette a gyermek 18 éves koráig. Az atyai hatalmat felváltotta a szülői felügyelet és az elhagyatottság helyett a veszélyeztetett helyzetet vette figyelembe.¹²⁷ Ezt követően a 1991. évi LXIV. Törvénnyel kihirdetett, a gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény (*New Yorki Egyezmény*) hatására új cél és alapelv kezdett megfogalmazódni a gyermekvédelem területén is: a speciális hatósági beavatkozásra épülő gyermekvédelmi rendszert minden esetben előzze meg az önkéntes ellátásokra épülő gyermekjóléti rendszer.¹²⁸ Vagyis a hatósági és a szolgáltatói tevékenység egymástól szétvált: hatósági beavatkozásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha a gyermekek védelme az ellátások önkéntes igénybevételével nem valósult meg. A gyermekvédelmi törvény mind az általános mind a speciális értelemben vett gyermekvédelmet, mint a minden rászoruló gyermek esélyegyenlőségét növelő általános ellátó rendszer keretét határozza meg. Ennek érdekében biztosítja – többek között – a gyermek mindenképp felett álló érdekének, a szülővel való kapcsolattartás jogának, a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak az érvényesülését. A gyermekvédelmi közvetítői eljárás megjelenése a magyar jogrendszerben e fenti három jog érvényesülését az alábbiak szerint tudja biztosítani. A Gyvt.-be 2003-ban épült be a *gyermek mindenképp felett álló érdeke*, mint alapvető biztosító rendelkezés a szerint, hogy a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálat, más szervezetek és személyek a törvény alkalmazása során a gyermek mindenképp felett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el. Vagyis a fenti hatóságok, a szociális intézmények, a szülők, gyámok, illetve a gyermekekért törvényesen felelős más személyek a gyermekeket érintő döntéseikben kötelesek ezt az érdeket figyelembe venni. A gyermek mindenképp felett álló érdeke – az Alkotmánybíróság határozata szerint – a szülő gyermekének nevelésével kapcsolatos jogait is meg kell, hogy előzze.¹²⁹ Nem beszélve arról, hogy a „gyermek mindenképp felett álló érdekét” nemcsak azzal lehet sérteni, ha a döntés nem megfelelő, hanem azzal is, ha e szervek valamely döntést vagy intézkedést elmulasztanak meghozni. A fenti elv érvényesülésének biztosítása azt a kötelezettséget rója tehát a gyámhatóságokra, bíróságokra is,

¹²⁷ Dr. Barzó Tímea: *A magyar családjog múltja, jelene és jövője 2. rész: A gyermekvédelem fejlődésének rövid történeti bemutatása és az európai családjog jövője*, Családi Jog IV. évfolyam 2. szám, 2006. június, 5. old.

¹²⁸ Dr. Barzó Tímea: id. mű 7. old.

¹²⁹ Dr. Szüdi János: *A gyermek mindenképp felett álló érdeke – Egy alapelv jelentősége*, Magyar Jog, 2006. 5. szám, 276. old. Az Alkotmánybíróság határozatát lásd uo.

hogy az eljárásokban a tényállást helyesen kell feltárni, és ehhez kapcsolódóan meghozni a megfelelő döntést, e hatósági eljárásokban különösen a gyermekek elhelyezésére, illetve a gyermek és szülő kapcsolattartására vonatkozóan. Ezt nagyon fontosnak tartom kiemelni, hiszen ez azt jelenti, hogy a jogalkotó felismerte: a kapcsolattartáshoz való gyermeki jog védelme nem merülhet ki kidolgozatlan és végrehajthatatlan határozatokban.¹³⁰ A gyermekvédelmi közvetítői eljárás fogalom meghatározása alapján a *kapcsolattartási jogok* érvényesülésével van szorosabb összefüggésben. A New Yorki Egyezményen túlmenően az *Európai Unió Alkotmánya* is az alapvető gyermeki jogok között említi, hogy minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy rendszeres, személyes, közvetlen kapcsolatokat tartson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez érdekeivel ellentétes (EU Alkotmány II-24.cikk). A szülői jogok (és kötelezettségek) egy részének célja annak elősegítése, hogy a szülő együttműködjön a gyermekét gondozó személlyel, és a lehető legnagyobb mértékben bekapcsolódjék a gyermek sorsának további alakításába. A gyermekvédelmi törvény nem állapít meg olyan szankciókat, amelyek a szülők kifogásolható magatartásának megváltoztatására irányulnak, de lehetővé teszi a szülőt megillető kapcsolattartási jog korlátozását vagy megvonását, ha e szülő e jog gyakorlásával a gyermekét veszélyezteti.¹³¹ A Gyvt. 7. § (4) bekezdése értelmében a kapcsolattartáshoz a gyermeknek a szülő felügyeleti joga megszűnése esetén is joga van, ha törvény másként nem rendelkezik. A Csjt. 92.§-ának (1) bekezdése a kapcsolattartási jogot egyrészt a gyermek jogaként, másrészt a szülő jogaként és kötelezettségeként határozza meg. A Csjt. szabályozása alapvetően keretjellegű, a kapcsolattartás célját, módját, ritmusát, a szabályozás feltételeit, valamint a *gyermekvédelmi közvetítői eljárást* a Gyer.¹³² 14/2003. (II. 12.) számú *Kormányrendelettel* történt módosítása állapította meg, s a Gyer. 30/A.§-30/D.§-ai és 33. §-a szabályozzák. Ha a szülők, illetve más jogosultak (pl. nagyszülők) a kapcsolattartás módjában vagy idejében nem tudnak egyezsége jutni, a gyámhivatal felhívja a feleket a gyermekvédelmi közvetítői eljárás igénybevételének a lehetőségére. Ez a lehetőség a *végrehajtási eljárás során is* igénybe vehető. A közvetítői eljárásra a felek együttes kérelme vagy a gyámhivatal kezdeményezésére, a felek beleegyezésével kerülhet sor. A felek ilyen irányú szándékukat a kapcsolattartás szabályozása tárgyában folyó eljárásban vagy a végrehajtási eljárás során jelenthetik be. Ezt követően a gyámhivatal tájékoztatást ad

¹³⁰ Somfai Balázs: *A szülői felügyelet és a gyermekvédelmi gondoskodás* in: *A családjog kézikönyve 2007* szerkesztette: Dr. Kőrös András, II. kötet, 774. old.

¹³¹ Rózsás Eszter: *A gyermeki jogok rendszere*, Jura 2005/2. szám, 174 – 176. old.

¹³² 149/1997. (IX.10.) sz. Kormányrendelet a gyermekvédelmi eljárásról (Gyer.)

számukra a közvetítői eljárás helyéről, menetéről, és egyidejűleg elrendeli az előtte folyamatban levő eljárás négy hónapra történő felfüggesztését.

Ha a közvetítői eljárás nem vezet eredményre, erről a közvetítő tájékoztatja a gyámhivatalt. Ilyen esetben a gyámhivatal az eljárást hivatalból folytatja. Amennyiben a közvetítői eljárás valamelyik fél együttműködésének hiánya miatt nem vezet eredményre, a másik fél kérelmére a gyámhivatal az eljárást négy hónapon belül is folytatja.

A jogalkotó felismerte, hogy a kapcsolattartás rendezése érdekében szükséges és érdemes egy olyan módszert biztosítani a felek számára, amely alkalmazásával a közvetítő nem, mint hatóság dönt a családi élet egyik legkényesebb, legérzékenyebb kérdésében, hanem a feleknek nyújt segítséget abban, hogy érdekeik, érzelmeik mentén kidolgozzák a családot, de elsősorban a gyermek érdeke szempontjából a legjobb egyezséget.¹³³

A felek ebben az eljárásban is együttesen jelölik ki a közvetítőt a nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet által vezetett Országos Gyermekvédelmi Szakértői névjegyzékbe felvett közvetítők közül. Megállapodásukat követően a gyámhivatal értesíti a közvetítőt a kijelölésről. A közvetítőnek három napon belül kell nyilatkoznia írásban a kijelölés elfogadásáról vagy visszautasításáról, illetve az elfogultsági, kizárási okokról.

Az elfogadást követő 15 napon belül a közvetítő megbeszélésre hívja meg a feleket, ahol tájékoztatja őket az eljárás menetéről, annak lényeges elemeiről és a titoktartási kötelezettségről.

A gyermekvédelmi közvetítői eljárásban a mediátornak nemcsak a feleket, hanem a 12 éven felüli gyermeket is minden esetben meg kell hallgatnia, az egyébként *ítélőképessége*¹³⁴ *birtokában levő gyermeket* pedig vagy a felek kérésére, vagy a gyámhivatal javaslatára hallgatja meg. A gyermek véleménynyilvánítási szabadsága a *New Yorki Egyezmény 12. cikkében* akként jelenik meg, hogy az egyezményben részes államok biztosítják az *ítélőképessége birtokában levő gyermek számára* azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben *szabadon kinyilváníthassa véleményét*, amelyet figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ez az alapelv megjelenik a *Csjt. 71. § (1) bekezdésében* is, mely szerint a szülőknek biztosítaniuk kell,

¹³³ Somfai Balázs: *A szülői felügyelet és a gyermekvédelmi gondoskodás* in: *A családjog kézikönyve 2007* szerkesztette: Dr. Kőrös András, II. kötet, 772. old.

¹³⁴ Az *ítélőképesség* nem azonos a Ptk. 12-12/C. §-ában található korlátozott cselekvőképességgel, illetve cselekvőképtelenséggel. Az *ítélőképesség* kifejezés a gyermek szabad véleménynyilvánítási jogához kapcsolódik. Ha a kiskorú cselekvőképtelen, de *ítélőképessége birtokában van* – vagyis képes arra, hogy a jogügylet lényegét, következményeit átlássa, arról véleményt formáljon, és e véleményét kifejezésre juttassa, - a szülő (törvényes képviselő), bíróság, más hatóság köteles a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe venni. Lásd erről bővebben: Dr. Somfai Balázs: *A családból kiemelt gyermek kapcsolatai* 2. rész, Családi Jog, 2007. június 16-17. old

hogy az ítélőképessége birtokában levő gyermekük az őt érintő döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson. A gyermek véleményét – korára, érettségére figyelemmel – tekintetbe kell venni. A *Gyvt. 8. § (1) bekezdése* még markánsabban fogalmaz: „a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségéről, továbbá ahhoz, hogy személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.” A *Gyer. 11. § (1) – (3) bekezdése* szerint a gyermek meghallgatását csak abban az esetben lehet mellőzni, ha a meghallgatás miatti késedelem elháríthatatlan veszéllyel vagy kárral jár. Egyébként a gyámhatóság nem mellőzheti a gyermek közvetlen meghallgatását, ha azt az ítélőképessége birtokában levő gyermek maga kéri, vagy azt jogszabály rendeli el. A meghallgatás a gyermekjóléti szolgálat, továbbá nevelési tanácsadó, szakértő- és rehabilitációs bizottság, pszichiátriai szakellátó intézmény, vagy családvédelemmel foglalkozó más szerv megkeresése útján hallgathatja meg. Igénybe vehetők a szakértői névjegyzékbe felvett személyek is. Ugyanígy a gyámügyi eljárás speciális szabályai között helyezkedik el a gyermek meghallgatásához, véleménynyilvánításához való joga. A gyámügyi eljárásban meg kell hallgatni a szülőt és más törvényes képviselőt, a gondozót, a korlátozottan cselekvőképes személyt és az ítélőképessége birtokában levő cselekvőképtelen gyermeket, továbbá minden esetben azt, akivel szemben kötelezettséget kívánnak megállapítani, valamint – szükség szerint – a gyermek közeli hozzátartozóit. (*Gyer. 128. §*)¹³⁵ Ez az alapvető jog persze más jogszabályokban is megjelenik, például a közoktatásról szóló törvényben is,¹³⁶ de bármely megjelenési formáját vesszük, mindegyikben közös az, hogy e szabályok lehetővé teszik, hogy a gyermek az eljárásnak alanya és ne tárgya legyen. Ez érvényesül a közvetítői eljárásban is, a nélkül azonban, hogy a mediátor számára ebben a kérdésben döntési kompetenciát biztosítana, hiszen a gyermeket a közvetítő csak a felek vagy a gyámhivatal javaslatára hallgatja meg.

A *Gyer. 30/C. § (3) bekezdése* külön is rendelkezik arról, hogy egy ügyben szükség szerint több megbeszélés is tartható. A közvetítői eljárás általános szabályai szerint is a felek és a mediátor diszkrecionális joga, hogy egy vagy több fordulás az eljárás, de hatékonyságát tekintve a három-

¹³⁵ Dr. Filó Erika - Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: *Gyermekvédelem, gyámügy*, HVG-Orac Lap – és Könyvkiadó Kft. Budapest, 1998, 43. old.

¹³⁶ Erről bővebben lásd *Dr. Szüdi János: A gyermek mindenképp álló érdeke – Egy alapelv jelentősége*, Magyar Jog, 2006.5. szám 275-286. old.

négy órás egyszeri megbeszélések a legösszefogottabbak és leghatékonyabbak. Nyilvánvalóan a gyermekvédelmi közvetítói eljárásban több kérdésben, több síkon zajlik az érdekegyeztetés, ez magyarázza, hogy a jogszabály is szükségesnek tartotta ráirányítani a figyelmet erre a lehetőségre. A felek közötti egyezséget a közvetítő foglalja írásba, melyet a közvetítő és a felek is aláírnak. Az aláírt egyezséget a mediátor küldi meg a gyámhivatalnak, amely a felek kérésére azt jóváhagyja. Sikertelen eljárás esetén pedig tájékoztatja a gyámhivatalt vagy a gyermekjóléti szolgálatot, amennyiben gyermeki jogsérelmet észlelt a család működésében. A kiskorú gyermekek részvétele az eljárásokban feltétlenül indokolja, hogy két közvetítő (mediátor és co-mediátor) együttesen vegyen részt a megállapodás kidolgozásában. Gyakran tapasztalható, hogy a felek előre megfogalmazott, „kész” történetekkel érkeznek az első ülésre. Az eljárás során a felek az első és akkor még véglegesnek tűnő „verzióikhoz” képest nagy utat tesznek meg, de ez jelentős érzelmi megterheléssel jár. A hosszú órákon keresztül tartó kimerítő beszélgetések zökkenőmentes lebonyolítása egy fő közvetítőre aránytalanul nagy terhet jelenthet és veszélyeztetheti az eljárás sikerét is.¹³⁷

Magyarországon jelenleg folyó kodifikációs munkálatok eredményeként a *Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének Szakértői Javaslat*a szerint a szülői felügyeletre vonatkozó rendelkezések körében témánk szempontjából jelentős tartalmi változtatás lesz, hogy a bírósági eljárás során lehetőséget ad a közvetítói eljárás igénybe vételére, ami a gyermek érdekében hivatalból is elrendelhető lesz. A tervezett új szakasz (3:176. § (5) bekezdés)¹³⁸ értelmében a bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása, illetve az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – külön törvényben szabályozott közvetítói eljárást vegyenek igénybe.

Ez megeremti az anyagi jogi alapját a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködési kötelezettség biztosítása érdekében a *kötelező mediáció* elrendelésének. Láttuk, hogy a gyermekvédelmi közvetítói eljárás egy részterületen (kapcsolattartás) erre kísérletet tesz. A Javaslat azonban ezt a lehetőséget kibővíti és azt nemcsak a szülők együttes kérelme vagy beleegyezése esetén teszi lehetővé, hanem akkor is, ha a bíróság úgy látja, hogy a közvetítói eljárástól bármiféle eredmény várható (pl. a felek csak egyes

¹³⁷ Somfai Balázs: *A szülői felügyelet és a gyermekvédelmi gondoskodás* in: *A családjog kézikönyve 2007* szerkesztette: Dr. Kőrös András, II. kötet, 774. old.

¹³⁸ *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, szerkesztő: Vékás Lajos, Complex Kiadó Jogi és üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2008, 528. old.

részkérdésekben nem tudnak megegyezni, vagy közel állnak a megegyezéshez és a gyermek érdekében további tartós együttműködésük kívánatos). A kötelező mediációra, annak bírósági eljárásban történő használatára a dolgozatom egy külön fejezetében részletesen kitérek majd nemzetközi összehasonlító elemzés formájában.

A Javaslat rendelkezik a gyámhatósági eljárásban a közvetítői eljárás igénybevételének lehetőségéről is a 3:181. §.- ában. Ez azt jelenti, hogy a készülő Családjogi Könyv régi igénynek tesz eleget azzal, hogy egy törvényben szabályozza, s egységessé teszi a gyámhatóságokra és a bíróságokra vonatkozó szabályozást e kérdéskörökben. A jogszabály szövege úgy szól, hogy „a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása érdekében a gyámhatóság – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a szülők számára külön törvényben meghatározott közvetítői eljárás igénybevételét rendelheti el.”¹³⁹

Láthatjuk, hogy a jelenleginél szélesebb körben rendelheti tehát el a gyámhatóság a mediációt a hatáskörébe tartozó ügyekben. Lényegében bármely esetben, ha azt a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása érdekében szükségesnek tartja. Fontos változás az is, hogy erre nemcsak a szülők kérelmére, hanem a gyermek érdekében *hivatalból is* sor kerülhet. Szükséges hangsúlyozni, hogy e rendelkezés megvalósítása a közvetítői eljárásnak a mainál olcsóbb (egyes esetekben ingyenes) hozzáférhetőségét indokolja.

Lényeges tehát kiemelni, hogy a gyermekvédelmi közvetítői eljárás tárgya a szülő (hozzátartozó) és gyermek közötti kapcsolattartás módjának és idejének a meghatározása és a szabályozás végrehajtása. Az eljárás tehát tárgyánál fogva kapcsolódik szorosan a gyermekjóléti szolgálatok kapcsolattartási ügyeletének szolgáltatásához, ami egyben azt is jelenti, hogy az új jogi szabályozás nem érinti a Gyer. 14/2003. (II.12.) Kormányrendelettel való módosításával felállított struktúrát, amely a gyermekjóléti szolgáltatások körében a negyvenezernél több állandó lakost számláló települési önkormányzatok és a megyei jogú városok feladatává teszi gyermekjóléti központok működtetését. A gyermekjóléti szolgáltatás olyan, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával a gyermek testi és lelki egészségét, családban történő nevelkedését,

¹³⁹ Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, id.kiad. 529. old. Lásd még www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf

veszélyeztetettségének megelőzését, illetve a családjából kiemelt gyermek visszahelyezését szolgálja.¹⁴⁰ A gyermekjóléti központ pedig az az önálló intézményként működő gyermekjóléti szolgálat, amely a fentebb ismertetett általános szolgáltatási feladatain túl egyéni és csoportos speciális szolgáltatásokat, programokat nyújt, így különösen: utcai és lakótelepi szociális munkát, *kapcsolattartási ügyeletet*, kórházi szociális munkát, készenléti szolgáltatásokat biztosít.¹⁴¹ E szolgáltatások közül a kapcsolattartási ügyelet az, amelynek célja – többek között – konfliktuskezelő, segítő szolgáltatás nyújtása, vagy az érintettek kérésére, illetőleg gyámhivatal kezdeményezésére gyermekvédelmi közvetítői eljárás (mediáció) biztosítása, melynek célja a felek közötti konfliktusok feloldásának segítése, közöttük a megállapodás létrehozása, és annak mindkét fél részéről történő betartása, vagy önálló szakmai módszertani programmal rendelkező *kapcsolatügyeleti* szolgáltatás nyújtása. A magyar jogi szabályozás alapján nem teljesen világos, hogy mennyivel több vagy kevesebb a kapcsolattartási ügyelet során igénybe vett gyermekvédelmi közvetítői eljárás a kapcsolatügyeleti szolgáltatás során nyújtott szolgáltatásokhoz képest. Álláspontom szerint a jogalkotó szándéka arra irányult, hogy már a kapcsolattartás semleges helyszínéként kijelölt kapcsolattartási ügyeleten is ugyanolyan jól képzett szakemberek nyújtsanak komplex mediációs szolgáltatást a rászoruló családok részére, mint a szakmai módszertannal rendelkező kapcsolatügyeleti szakemberek teszik azt. A zavart tovább fokozza, hogy a fenti szolgáltatások igénybe vétele feltételez egy már megszületett alaphatározatot, melyből az következik, hogy az ügyeleti szolgáltatás igénybe vétele a végrehajtási eljárásra koncentrálódik. Ez pedig alapvetően ellentmond a gyermekvédelmi közvetítői eljárás és egyáltalán a közvetítői eljárás szellemiségének, mely szerint a konfliktuskezelésre, a mediáció módszereinek az alkalmazására a lehető leghamarabb, a vita kibontakozásakor sor kerülhessen. Így van annak értelme, hogy a gyámhivatali ügyintéző vagy a bíró együttműködve a gyermekjóléti központ szakembereivel, a felek és a gyermek számára legmegfelelőbb döntést hozza a kapcsolattartás kérdésében, ahogyan ezt a kötelezettséget a jogszabályok róják a hatósági feladatokat ellátó személyekre. Ebből az anomáliából következik az is, hogy a felek vagy a gyermekvédelmi közvetítői eljárást, vagy az alább részletesen ismertetett kapcsolatügyeleti mediáció kapcsolatügyeleti módszertana szerint működő szolgáltatást vehetnék igénybe, ami nonszensz, hiszen a felek számára egyféle mediáció létezik,

¹⁴⁰ Gyvt. 39. § (1) bek.

¹⁴¹ Gyvt. 40. § (3) bek.

amely egyben az ő és a gyermekeik védelmét is szolgálja. Úgy vélem, hogy épp ezeket az ellentmondásokat kívánja feloldani az alábbiakban majd részletesen ismertetett kapcsolatügyi szakmai protokoll, amely a kapcsolattartást szabályozó egyezség létrehozása és végrehajtása során is alkalmazhatja a mediációt, s értelemszerűen nem kíván és nem is tud különbséget tenni a között, hogy mediátorai a gyermekvédelmi közvetítői eljárás keretében a kapcsolattartást bonyolítják vagy netalán mediátorként is jogosultak eljárni. A továbbiakban azt kívánom bemutatni, hogy mitől speciális formája a családi mediációnak a kapcsolatügyi mediáció, s miért állíthatjuk, hogy a magyar rendszer komplexebb, a szakmai módszertan pedig egyedülálló az egyes európai országokban létező rendszerekhez képest. Ezzel azt is hangsúlyozni kívánom, hogy minden gyermekvédelmi közvetítő eljárás keretében konfliktuskezelésre és a mediáció módszerei alkalmazására is szükség van, ezzel lehetne igazán a szülőket is orientálni a mediáció igénybe vételére. Külön szabályozást igényel tehát a Ptk. Új Családjogi Könyvének rendelkezései nyomán a mediáció, mint módszer és eljárási szabályok együttese a kapcsolattartási ügyekben a kapcsolódó jogszabályokban, így a Gyvt.-ben és a Gyer.-ben, a Közigazgatási eljárási törvényben (Ket.) és a gyámügyi igazgatásról szóló jogszabályokban is. A gyermekvédelmi közvetítői eljárás intézményének bevezetése óta az ügyek elenyésző (1%) hányada kerül mediátorhoz a gyámhivatalok ügyforgalmához képest.¹⁴² Ennek okát elsősorban abban látom, hogy a Gyer. a határozatok végrehajtása körében biztosít lehetőséget a gyámhivatalok számára a kapcsolatügyi szolgáltatás igénybe vételére, amikor a gyermekjóléti szolgálat már csak korlátozott mértékben (a határozat keretei között) tud fellépni.¹⁴³ Ezzel szorosan összefügg, hogy az alább részletesen ismertetésre kerülő önálló szakmai módszertani programmal nincs összhangban ez a korlátozás, hiszen, mint látni fogjuk, az önálló szakmai módszertani program tulajdonképpen a kapcsolatügyi szolgáltatás körében ötvözi a kapcsolattartási ügyeletet és a mediációt, mely egyrészt feltétlenül tágítja a határozatok szabta kereteket, másrészt – ha úgy tetszik – a protokollt kiterjeszti a gyermekvédelmi közvetítői eljárásra. Ebből viszont az következik, hogy a mediátoroknak minden esetben szakképzett gyermekvédelmi szakembereknek és mediátornak kellene lenniük, mely képzési feltétel teljesülése a jelenlegi névjegyzékbe való

¹⁴² Somfai Balázs: *Közvetítés a gyermek érdekében*, Családi Jog, 2009. március, 13. old.

¹⁴³ Gyer.33.§ (5) bekezdés szerint, ha a kapcsolattartásra jogosult vagy a kapcsolattartásra kötelezett a (4) bekezdés szerinti végrehajtást elrendelő végzésben foglalt kötelezettségének nem tesz eleget, a Ket. 140. § (1) bekezdésben foglaltakon túl a gyámhivatal kérelemre, a kérelem beérkezésétől számított 30 napon belül végzéssel a gyermekjóléti központ kapcsolatügyeletének, illetve a gyermekjóléti szolgálatnak a közreműködését vagy a védelemben vétel elrendelését kezdeményezheti, ha a kapcsolattartás gyakorlása konfliktussal jár, folyamatosan akadályokba ütközik, illetve a felek között kommunikációs zavarok állnak fenn.

felvételnek nem része, hiszen háromféle névjegyzékből választhatnak a hatóságok, illetve a felek. Ha hatósági eljárás van folyamatban, egyaránt választhatnak az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (általános), és az Országos Gyermekvédelmi Szakértői (tehát speciális) Névjegyzékből, hatósági eljárást megelőző esetekben viszont csak a felek kérésére, s csakis olyan mediátorok járhatnak el, akik a gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények alkalmazottainak szóló konfliktuskezelő vagy mediációs tréningen vettek részt (15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 7-7/B. §). A gyermekvédelmi közvetítői eljárásban ugyanakkor lenne lehetőség gyámhivatali eljárás folyamán, tehát a határozat meghozatala előtt a közvetítői eljárás igénybe vételére, de a fenti problémák miatt alig kerül sor erre.

3.3. A kapcsolatügyeleti mediáció

A családi közvetítői eljárás újabb lényeges alkalmazási területe tehát a kapcsolatügyeleti szolgálatok tevékenységéhez kapcsolódik. Az itt folyó mediációs munka a *családi mediáció speciális formájának* tekinthető annyiban, amennyiben a gyermek jogait még fokozottabban segít érvényesíteni, mint az általános családi mediáció.

Természetesen a kapcsolatügyeleti mediációra is érvényesek a mediáció általános szabályai. Így a mediátor az a harmadik, kívülálló, a konfliktusban nem érintett személy, aki a felek közötti tárgyalást közben tartja, és hozzásegíti őket a mindenkinek előnyös megállapodás létrehozásához. A mediáció itt is a jövőre koncentrál, a felek tartják kezükben a döntést, önkéntes, érdekek feltárásán keresztül igyekszik a közvetítő a feleket – a megértés és elfogadáson keresztül – hozzásegíteni a megegyezéshez, az indulatok kezelésével, a viselkedési szabályokra vonatkozó megállapodással, a nyilvánosság kizárásával.¹⁴⁴

Minthogy azonban a kapcsolatügyelet is *gyermekvédelmi célú szolgáltatás*, a mediátornak célszerű *gyermekvédelmi szakembernek* lennie. A végzettség itt fontos szerephez jut (gyermekpszichológus, pedagógus, szociális munkás). Szerephez jut a további specializáció is, amennyiben az ilyen ügyekben közvetítőként dolgozó szakembernek *kapcsolatügyeleti mediációs tréningen* kell részt vennie, s tevékenységét a kapcsolatügyeleti mediátorok *Etikai kódexében*¹⁴⁵ lefektetett alapelveknek megfelelően kell végeznie. A közvetítői eljárás alatt a *mediátor* nem

¹⁴⁴ Kapcsolatügyeleti kézikönyv: *A kapcsolatügyelet gyakorlata* 28. o., Írta és szerkesztette: Dr. Kardos Ferenc Budapest, 2006.

¹⁴⁵ Kapcsolatügyeleti kézikönyv: id.mű 50. old.

lehet semleges résztvevő, hanem *a gyermek érdekeit képviseli* a szülők közötti konfliktusban. A mediációs folyamatban megengedett, hogy azt a szülőt erősítse, aki véleménye szerint jobban képviseli a gyermek érdekét. Mindeközben vigyáz arra, hogy az egyensúly a szülők között fennmaradjon. Mivel a szülők között létrejött megállapodást a mediátor aláírja, módjában áll ellenőriznie, hogy gyermekvédelmi szempontból kielégítő-e a felek megegyezése. Tulajdonképpen felel azért, hogy a létrejött megállapodás gyermekvédelmi szempontból helyes legyen. A másik lényeges különbség az általános értelemben vett mediációhoz képest az, hogy *segítséget nyújt a megállapodásban foglaltak maradéktalan megvalósulásához, végrehajtásához*. Nem ér véget tehát a mediáció a megállapodás létrejöttével. A megállapodás megkötését követően a kapcsolatügyi eljárást a találkozások megszervezésével, felügyeletével, folyamatos figyelemmel kíséréssel, szükség esetén a szülő-gyermek teljes kapcsolattartásának fokozatos bevezetésével (kapcsolattartási szintek) és a megállapodás megvalósulásáról vagy meghíúsulásáról szóló feljegyzések készítésével folytatódik, mely utóbbi rendkívül hasznos lehet a hatóságok munkájának segítésében is.¹⁴⁶

A fentiekhez képest a kapcsolatügyi mediátoroknak is komplexebb a feladatuk az általános közvetítői feladatokhoz képest. Munkájuk *két fő területe* a kapcsolatügyi *megállapodás létrehozása*, és *a szülő-gyermek találkozások kontrollálása*. Közvetítői szerepben a kapcsolatügyeletre küldött, vagy a szolgáltatást önként igénybe venni szándékozó szülőket előkészítő beszélgetésen fogadja, ahol tájékoztatja őket a kapcsolatügyelet munkamódjáról, felméri, hogy a felek kellően motiváltak-e a mediációra, illetve konfliktusuk mediálható-e vagy sem. A mennyiben a felek a közvetítői eljárás mellett döntenek, s a mediátor is úgy értékeli, hogy a felek számára előnyös és hasznos lehet az eljárás lefolytatása, megállapodnak az együttműködés feltételeiről. Nem ritka, hogy a mediációs ülést *két mediátor* vezeti. Az eljárás alkalmával speciális technikák is alkalmazhatók. Így a mediátor döntésén múlik, hogy a két fél közvetlenül tárgyalhat egymással, vagy külön-külön. Ez utóbbi a „*sétáló mediációnak*” nevezett módszer, amely a szülők helyzete, a konfliktus mélysége függvényében sikeresebb lehet a szülő-gyermek közötti kapcsolattartás kialakítása érdekében. A kapcsolattartási alkalmak megteremtésekor a mediátor dönt arról is, hogy *ellenőrzött* vagy *segítő* legyen-e a *kapcsolattartási forma*.

¹⁴⁶ Kapcsolatügyi kézikönyv: id.mű 29. o.

Ha a kapcsolatügyileti mediátor segítő szerepben van jelen, a találkozások alkalmával mindig két mediátor dolgozik együtt. A találkozás előtt egy órával kijelölik a családok számára előkészítendő szobákat, instrukcióval látják el az *önkéntes segítőket* (játékok kiválasztása, speciális igényekre, várható reakciókra felkészítés).

Alapesetben a családok megérkezésekor a mediátorok átveszik a kapcsolattartásra hozott gyermekeket. Ha a szülők igénylik, a mediátorok beszélgetnek velük a gyermek távollétében. A találkozás időtartama alatt nincsenek jelen a szobában.

- *Segített kapcsolattartás* esetén a mediátorok azzal a látogató szülővel foglalkoznak kiemelten, akinek nem hozták el a gyermekét, vagy azokkal a gondozó szülőkkel, akiknek problémát okoz, hogy el kell válni a találkozás időtartamára a gyermeküktől. A problémák megbeszélésére szülőcsoportokban és egyénileg is sor kerülhet. A mediátor fő szabály szerint ebben az esetben sincs jelen a rendben zajló kapcsolattartás alatt, de beavatkozik a folyamatba, ha az önkéntes segítő problémát jelez.
- *Ellenőrzött kapcsolattartáskor* a mediátor végig a szobában tartózkodik, de csak akkor avatkozik be a szülő-gyermek kapcsolatba, ha a gyermek biztonsága veszélybe kerül, vagy a kapcsolat nehezen alakul ki. Egyébként megfigyelő marad, s tapasztalatait lejegyzik.

A találkozók után a mediátorok *záró értekezletet* tartanak. Az ügyeletem történeteket a kapcsolatügyileti naplóba jegyzik be, és elkészítik a következő ügyelet jegyzékét. A mediátorok kötelesek minden – akár befejezett, akár sikertelen – ügyről rövid, írásos *összefoglaló elemzést* készíteni. Ezeket az elemzéseket szükség esetén a gyámhatóságok és a bíróságok is fel tudják használni eljárásuk során.

Említést tettem a fentiekben az *önkéntes segítőkről*. Az ő feladatuk elsősorban a mediátor munkájának a segítése, valamint a szolgáltatás tárgyi feltételeinek, a kellemes, otthonos légkörnek a biztosítása. Részt vesz azokon a munkamegbeszéléseken, amelyen a mediátorok az aznapi teendőket tekintik át, illetve értékelik a nap eseményeit. Előkészíti a szobákat, fogadja az érkező szülőket, fogadja a telefonokat. Regisztrálja az érkezések, távozások idejét. A szülők és a gyermekek rendelkezésére áll, felügyeletet tart a szobákban, jelzi, ha rendellenességet, konfliktust tapasztal.

3.3.1. A kapcsolatügyleti rendszer kialakulása, fejlődése és működése egyes európai országokban és hazánkban

Ezt a szolgáltatást eredetileg olyan személyek hozták létre – szociális munkások, pszichológusok, szociális nyomozók, ügyvédek, bírúk, de szülők is – akik mindennapjaik során találkoztak a válás problémájával konfrontálódó szülők és gyermekek nehézségeivel és rossz érzéseivel. Az elmúlt 20 évben mindenféle átfogó terv, nemzetközi vagy hazai szintű egyeztetés, tapasztalatcsere nélkül a világ legtávolabbi pontjain születtek egymással igen rokon intézmények az azonos univerzális élethelyzetre adott azonos válaszként. Az Egyesült Államoktól, Ausztrálián, Új-Zélandon keresztül számos európai országban (pl. Franciaország, Nagy-Britannia) hoztak létre a gyermekvédelmi szakemberek olyan külön helyet, ahol *találkozókat lehetett szervezni* a gyermek és a tőle külön élő szülő között a célból, hogy a kapcsolat ne szakadjon meg, vagy tartósan ne szűnjön meg. *A láthatási jog gyakorlásából eredő problémák megoldására szolgáló*, a szülők lakóhelyétől világosan elkülönülő tér mindenhol különbözött a szociális szolgálatok közönséges terétől. E tér különböző feladatokat lát el: lehetővé teszi, hogy a találkozó a gyakorlatban létrejöjjön. Szükség esetén némi biztonságot is jelent a résztvevőknek. Főként azonban mivel egy helyen gyűjti össze az érintetteket, lehetővé teszi, hogy a kapcsolat, amit bátorítani, támogatni, követni szeretnének, egy megfelelő helyen realizálódjon. A munkamódszerek tekintetében is sok hasonlóságot mutatott az egymástól függetlenül létező „nemzetközi gyakorlat”. A szakemberek ugyanis egy „háttérbe húzódó” beavatkozást alakítottak ki, amelynek az a lényege, hogy a szolgáltatást igénybe vevők maguk tudják véghezvinni a kapcsolattartást, a szülő-gyermek közötti viszony normalizálását egy *semleges helyen*. A munkavégzés körülményei nincsenek szigorúan rögzítve, hanem alakíthatóak. Az elméleti keretek igen sokszínűek. Voltak és ma is vannak olyan helyek, ahol a mediációs eljárást, vagy a párterápiát, vagy akár a pszichoanalízist helyezik előtérbe. Mindenképpen különleges helyet kap benne az apa, az apai szerep hangsúlyozása, hiszen úgy vélik, kívánatos, sőt nélkülözhetetlen, hogy gyermekei mellett betölthesse szerepét.

E szolgálatok tevékenységének a magját tehát közös célok megfogalmazása és elérése képezi. Ez a felismerés hívta életre, hogy *nemzetközi szintű koordinációra* lenne szükség. Egy 1998-ban, Párizsban szervezett nemzetközi találkozó indított el egy nemzetközi, majd szorosán európai mozgalmat ezen új, eredeti beavatkozási forma összehangolására, fejlesztésére, s a tapasztalatok

cseréjére. Jelenleg is folynak azok a nemzetközi szintű szociológiai kutatások, amelyek alapján olyan jellemzőket tárnak fel, melyek megkülönböztetik, változatosabbá, színesebbé teszik e szolgálatokat az egyes országokban. Az egyik különbség a célközönségben rejlik. Olyan embereknek szánják, akik önkéntesen fordulnak a szolgálathoz, vagy olyanoknak, akiket a bíróságok küldenek. Ez a szándék is alakult, formálódott az elmúlt évtizedekben. Ma Franciaországban már az esetek 90%-át a bíróság küldi a szolgálatokhoz, tehát a bírói igény „nőtte ki” azokat a helyeket, akik eredetileg csak a hozzájuk forduló szülőkkel kívántak foglalkozni.¹⁴⁷ A családi konfliktusok bonyolultsága, a kezelésük elnehezülése profilbővítésre, profilváltásra sarkallt több ilyen intézményt: ahol korábban csak azoknak a szülőknek szerettek volna semleges helyet biztosítani, akik messze laktak, és akik számára nem akadt olyan hely, ahol gyermekükkel találkozhattak volna, ma már nem foglalkoznak ilyen szolgáltatással, vagy komplexebbé tették azt a mediációnak, párterápiának helyet adva.

Fontos különbség az is, hogy az egymással konfliktushelyzetben álló szülők fogadására szorítkozik egy intézmény, vagy bármely módon észlelt, potenciális veszélyt hordozó környezetben (alkoholista, erőszakos szülő) nevelkedő gyerekek szüleinek a követésére, illetve súlyosabb, esetleg orvosilag is támogatott esetek (elmebeteg szülő) fogadására is.

Az *angliai* példák mutatják talán legjobban, hogy ez nagymértékben az ott dolgozók összetételétől, szakképzettségétől függ. Nagy-Britannia számos szolgálata a „*Supported Centers*” (*Támogatott Központok*)¹⁴⁸ elnevezést használja, utalva arra, hogy az egyházi épületekben, bölcsődékben dolgozó önkéntes ügyeletesek olyan családokat nem gondoznak, akiknek az önkéntesek kompetenciáját meghaladó foglalkozásra lenne szükségük. Ezek a centrumok hetente-kéthetente vannak nyitva, szombaton vagy vasárnap, néhány órán keresztül. A terminológiát az elmúlt időben több részre tagolták éberségi fokok szerint (alacsony, közép, magas).

Ezek mellett léteznek a szakosított állami központok, amelyek közel állnak a bíróságokhoz, és amelyek a konfliktusosabb vagy összetettebb szakértői fellépést – szorosabb „nyomon követést” vagy „felügyeletet” – igénylő eseteket fogadják. A „*Supervised Centers*” (*Ellenőrzött Központok*)¹⁴⁹ jelentéstartalmába beletartozik, hogy a gyermek-szülő találkozás során jelenlevő ügyeletes felügyeletet gyakorol, és sajátos felelősséggel rendelkezik. Az ellenőrzött központok

¹⁴⁷ Caroline Kruze: *Munka a kapcsolatügyeleteken*, in: *Kapcsolatügyeletek Európában I. A kapcsolatügyeletek országos találkozóinak előadásai* (Berekfürdő, 2000 – 2004), Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ, NCA 28. old.

¹⁴⁸ Barbara Majudmar: *A NCCC (National Association of Child Contact Centers)*, in: *Kapcsolatügyeletek Európában I. id. mű* 19-20. old.

¹⁴⁹ Uo.

sokkal költségesebbek a szakképzett munkaerő miatt, de itt is fellelhető az önkéntesek jelenléte. E két forma alapján a legtöbb állami, szociális szolgáltató elkezdett különbséget tenni a fokok között, az ellenőrzött és támogatott kapcsolattartások között. Az ilyen típusú szolgálatoknak különféle megkülönböztető elnevezése létezik az egyes európai országokban. Svájcban például „nyitott” és „zárt” szolgálatról beszélhetünk, Franciaországban pedig a magán- és egyesületi szektorban működnek túlnyomórészt ezek a centrumok, az angol „Supervised Center”-eknek megfelelő tevékenységi körrel.¹⁵⁰

Igen sokszínű képet mutat a szolgálatok működése a támogatás és az ellenőrzés funkcióinak gyakorlása, a kollektív és az egyéni munka privilegizálása szempontjából. Általánosságban az európai gyakorlatról elmondható, hogy messze áll az *Egyesült Államokban* megfigyelhető „*Supervised visitation*” (felügyelt látogatás) gyakorlatától. Egyrészt az erőszak, és következésképpen a biztonság miatti aggodalom ott sokkal markánsabb. Másrészt a szociális kapcsolatokban egyre inkább megjelenő bírói felügyelet nagyon szigorú kötelezettségeket hárít az ügyeletesekre: minden egyes intézkedésüket igazolniuk kell az ügyvédek és az igazságszolgáltatás előtt.¹⁵¹ Franciaországban a kapcsolatközpontok nagy része kollektív formában működik. Néhányban csak a gyerekeket adják át a másik szülőnek, míg másoknál a látogatás a helyszínen zajlik bírói döntés alapján. A mediációs központok azonban általában egyedül fogadják a családtagokat a rendelkezésre álló helytől vagy a szolgálat megszokott munkamódszerétől függően.

Németországban az intézmények nagy része egyéni munkát kínál. A német jog 1998 óta biztosítja a gyermek jogát, hogy fenntartsa a kapcsolatot mindkét szülővel. Ugyanakkor a törvény szerint a gyermekkel való kapcsolattartást a bíróság egy *találkozóhely* keretei közé szoríthatja. Az intézmények létrehozásának a feladata többnyire állami feladat. Jelenleg ezt a szolgáltatást különböző, nem a kapcsolattartásra specializálódott szervezetekben nyújtják: az állami ifjúsági szolgálatokon, a családsegítő központokban, speciális válási tanácsadóknak, gyermekvédelmi szolgálatoknál vagy magánszemélyeknél. Ezekben a szolgálatokon a találkozók általában egyéni formában zajlanak le, egy családot egy ügyeletes gondoz. A *különböző* szolgálati csoportokat a szerint osztályozhatjuk, hogy különleges szakértelemmel rendelkeznek-e vagy sem. Az első típus azokat a szolgálatokat foglalja magába, akik rendelkeznek különleges szakképzettséggel. Ezek az

¹⁵⁰ Benoit Bastard: *A kapcsolattartások Franciaországban és Európában*, in: *Kapcsolattartások Európában* I. id. mű 42. old.

¹⁵¹ Uo.

un. *hivatásos kapcsolatközpontok*. Ilyennek tekinthetők a speciális válási tanácsadók, melyek munkamódszere a családi mediáció hagyományában gyökerezik. Főként a segített kapcsolattartás iránti szükségletet fedezik, s ezt egészítik ki tanácsadással a szülők részére. A mediációt egy-egy kezelő páros végzi, s az igényeknek megfelelően külön – külön is tartanak megbeszéléseket a szülőkkel (*shuttle-mediation*). A *nevelési tanácsadók*ban pszichológusok, olykor pszichiáterek is dolgoznak, sőt egyre gyakrabban szociálpedagógusok, többnyire klinikai továbbképzéssel. Ebbe a csoportba tartoznak a családi és párkapcsolati konfliktusokkal foglalkozó speciális intézmények, amelyek jellemzően két különböző származású, eltérő kulturális adottságokkal rendelkező szülőkkel foglalkoznak. Itt is elterjedt a mediáció módszere, a rendszeres családterápia, a pszichoanalízis és a viselkedésterápia módszereinek kiegészítéseként.

A *részben szakmai kapcsolatközpontok* közé sorolhatók a *gyermekvédelmi szövetség intézményei*, amelyek kezdettől fogva fontos szolgáltatói a segített kapcsolattartásnak. E szerveknél gyakran önkéntesek is dolgoznak. Főként akkor nyújtanak hasznos segítséget, ha a kapcsolattartási probléma családon belüli erőszakkal is párosul.

Ugyancsak a segített kapcsolattartás biztosítását kötelesek ellátni az *ifjúságsegítő intézetek*. Feladataik azért komplexebbek a többi európai országban működő szervezethez képest, mert a német szociális törvény rendelkezései kifejezetten is előírják számukra a *segített kapcsolattartás* szolgáltatására irányuló kötelezettséget a gyermek mindkét szülővel való kapcsolattartásának biztosításán túl.

Az 1998-as reformhoz kapcsolódóan a müncheni pedagógiai intézet a potsdami egyetem alkalmazott család-, gyermek – és ifjúsági kutató intézetének az együttműködésével egy *átfogó kutatási programra* kapott megbízást. Ennek eredményeképpen a segített kapcsolattartás szolgáltatásához kapcsolódóan, ennek a projektnek a keretén belül kifejlesztettek egy *saját ellenőrzött kapcsolattartási modellt*, melynek lényege, hogy a nagymértékű felügyeletet videofelvételek – és feljegyzések alkalmazásával tették lehetővé.¹⁵²

Látható tehát, hogy az amerikai „Supervised visitation” modelljétől eltérően a német szisztéma is lehetővé teszi, hogy az ellenőrzött, illetve segített kapcsolattartási szolgáltatás a szülő és a gyermekek részére nyújtott részletes tanácsadási és egyéb terápiás intézkedésekkel egészüljön ki.

¹⁵² Mechtild Goedde: *A segített kapcsolattartás Németországban. Tanácsadás nélkül nem megy?* 2006. Kézirat

Németországban a családjogi bíróságok a segített kapcsolattartási intézkedésekkel szemben azt az elvárást támasztják, hogy döntésükkel megoldják a család konfliktusos helyzetét. Az elrendelésére vonatkozóan azonban nagy eltéréseket mutat az országos gyakorlat. Felmérések szerint 1999-ben a bírák mintegy 10%-a egyáltalán nem rendelt el segített kapcsolattartást, 25%-uk 5-10 esetben alkalmazta azt. A bírák ötven százaléka azonban teljesen tájékozatlan volt: az új intézmény lényegéről annak ellenére nem tudott semmit, hogy ítéletében alkalmazta.¹⁵³

Általában is elmondható, hogy a tájékoztatás, tájékozódás hiánya jellemzi a bíróságok és a szervezetek kapcsolatát a mai napig is európai szinten. Ez nyilvánvalóan összefüggésbe hozható azzal, hogy az állampolgárok részére sem zavartalan és zökkenőmentes az információ-áramlás. Erre a problémára mutatott rá a határokon átnyúló mediáció alkalmazásával kapcsolatban is több előadó az Európai Jogakadémia konferenciáján. Több év távlatából is megállapítható, hogy az állampolgárok igen széles köre nincs a megfelelő információk birtokában, sem figyelemfelkeltő reklámok, sem egyéb pedagógiai jellegű tájékoztatók nem láttak napvilágot.¹⁵⁴ Ezen túlmenően ritkán születnek olyan együttműködési megállapodások is, melyek elősegíthetnék a kapcsolatközpontok és a bíróságok közötti tapasztalatcserét, az együttműködés – és gondolkodás lehetőségeit megteremtve. Németországban a fenti felmérések időszakában (2000 decembere és 2001 júliusa) a bírák egyharmada vett részt kerekasztal-beszélgetéseken, további egyharmadát érdekelte ez a lehetőség, egyharmada viszont nem mutatott érdeklődést az ilyen együttműködés iránt.

Az utóbbi években ez a tendencia megváltozni látszik. Bár az *Európai Unió Miniszterek Tanácsa* már 1998. január 21-én kihirdette a tagországok számára a *no.R. (98) 1. ajánlását* a családi mediáció bevezetéséről és népszerűsítéséről a tagállamokban,¹⁵⁵ az igazi áttörést a mediáció alkalmazásában a polgári – és kereskedelmi ügyekben, valamint a bírósági eljárásokban a 2002-ben Brüsszelben kidolgozott vitairat, a már említett „Zöld könyv” jelentette. Ez a dokumentum azzal a céllal készült, hogy ennek alapján széles körű konzultációt rendezzenek, és megvitassák a polgári jog és kereskedelmi jog területén lehetséges alternatív vitarendezéssel kapcsolatban felmerülő jogi kérdéseket. A családi mediáció fontosságának a hangsúlyozása irányította a

¹⁵³ A statisztikai adatok közlése a fenti kézirat közlésén alapul.

¹⁵⁴ Gyengéné dr. Nagy Márta: *Határokon átnyúló mediáció: esélyek és nehézségek* Családi jog V. évfolyam 3. szám 2007. szeptember 26. old.

¹⁵⁵ Lásd bővebben: *Recommandation no. R (98) 1*

www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/series/Etudes5Ameliorer.fr.pdf

figyelmet a kapcsolatügyeleti központok munkájának az alaposabb megismerésére és elfogadására is, hiszen – mint láthattuk – a mediáció módszerét a legtöbb országban már alkalmazzák a családsegítés területén. Alapvetően a kapcsolatközpontok típusai határozzák meg, hogy milyen munkamódszert választanak, elutasítják vagy alkalmazzák a mediációt, mint a konfliktuskezelések egyik alternatív módozatát. A munkamódszer megválasztása pedig nagymértékben függ attól, hogy egyéni vagy kollektív alapon működik-e egy-egy szolgálat. Más a helyzet *Franciaországban*, ahol a centrumok egy része a mediációra támaszkodik, más részüknél a gyakorlat a pszichoanalízisben gyökerezik. Az első esetben szociális, kollektív jellegű a szolgáltatás, a másik esetben külön terápia- és kapcsolatszervezés folyik a gyermekek és az egyes szülők között. A mediációs eljárásban fennmarad a „szülőpár” gondolata, tehát a szülők közötti kapcsolat fejlesztése a gyermek érdekében, míg a másik esetben a család szétesése utáni állapotban az egyes szereplők külön-külön történő kezeléséről van szó. A későbbiekben a magyarországi példákon keresztül a kétféle módszer hasznos és egyben leleményes ötvöztetését mutatjuk majd be.

Ám először lássuk, hogy Nagy-Britanniában és Franciaországban hogyan épülnek fel és működnek a kapcsolatközpontok.

Az *Egyesült Királyságban* két hálózata is van a kapcsolatközpontoknak. Az egyik a *NACCC (National Association of Child Contact Centers)*, amely egy olyan szervezet, ami 2002-ben 280 tagot számlált. A másik a *SACCC*, egy skót szervezet, mely 43 központot foglal magában. Ezek legtöbbször a *családi mediációval* foglalkozik. Mindegyik központ egy *standard módszer* szerint működik, amely központilag is elfogadott. Az *NACCC*-ben sok olyan önkéntes dolgozik, akik nyugdíjasok, de vannak fizetett állásúak is, úgymint tanárok, szociális munkások. Az önkéntesek foglalkoztatásának a szigetországi gyakorlatban rendkívüli jelentősége van, mely felismerés tapasztalati alapokon nyugszik: a családok sokszor a szakembereket nem tekintik egyenlőnek. Ezért a családoknál levő feszültséget az *önkéntesek* gyakran jobban tudják mérsékelni. A legtöbb központ a „támogatott” terminológiát használja a kapcsolatügyeleti munkamódszer jellemzőjeként. Az ellenőrzött központok ugyanis sokkal költségesebbek a szakképzett munkaerő foglalkoztatása miatt, mint a támogatottak. Nemcsak a háttér különbözik e szervezeteknél, hanem a mediáció fogalma alatt is mást értenek. Angliában a családi mediátorok nem szerves részei a központok szolgáltatásának. A családi mediátorok ugyanis a bíróságokon dolgoznak, mediációs üléseiken a feleken kívül az ügyvédek és a bíró is jelen van. Ha szükséges, a kapcsolatügyeletek

munkatársai segítenek a kapcsolat felvételnél, de nem mediálnak.¹⁵⁶ A családi mediáció és a kapcsolatügyleti munka azon a ponton keresztezik egymást, ahol a gyermeknek a családtagokkal való kapcsolatáról van szó. A legtöbb esetben ez a szülő és a gyermek közötti kapcsolatot takarja, de esetleg más családtag és a gyermek kapcsolatáról is lehet szó. A viták többsége arról folyik, hogy hol lakjon a gyermek, milyen gyakran, és milyen körülmények között találkozhat a gyermek a szülőjével. A *családi mediáció vezérelve*, hogy a *gyermek jóléte* a legfontosabb. Ez minden egyes ügyben elsőbbséget élvez, akár a szülő akaratával, érzéseivel szemben is. A másik fontos elv a „*nincs késlekedés*” *elve*. Ez azt jelenti, hogy a gyermek érdekét egyáltalán nem szolgálja, hogy ha késlekedés, várakozás történik. Ennek alapja, hogy minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy biztonságban érezze magát, s minél tovább húzódik egy peres eljárás, annál jobban asszociálódik egy bizonytalanság érzéssel, s annál ártalmasabb ez a folyamat, minél hosszabb ideig tart, függetlenül attól, hogy mi lesz a peres eljárás eredménye.

Angliában a családi mediációs eljárásoknak *két formáját* különböztetik meg. Az egyik a *válással* kapcsolatos összes felmerülő kérdésre, a másik a *gyermekre* fókuszál. Ez utóbbinál – mondhatjuk – fontos, hogy az eljárás a gyermek sorsának végleges rendezésével záruljon. A gyermekközpontú mediáció ingyenes, állami támogatást élvez. Ez összhangban van azzal a törvényi előírással Angliában, miszerint a bírósági eljárás előtt kötelező a feleknek ügyvédjeikkel együtt mediáción részt venni. Az ügyvédek számára is nagyon hasznos lehet ebben a folyamatban részt venni, mert betekintést nyerhetnek abba, hogy milyen pozitív eredményei lehetnek egy mediációs folyamatnak. Ez segíti őket abban, hogy ne érezzék szükségét annak, hogy változást akarjanak alkalmazni. Segíti, hogy mindkét szülő pozícióját meg tudja ismerni. A szülők pedig azért tartják hasznosnak az ügyvédek jelenlétét, mert ha hosszabb ideje nem látták partnereiket, ez a találkozás kellemetlen, traumatikus élmény lehet számukra, az ügyvéd jelenléte nyújt biztonságot. A mediációs ülés során a felek bármikor elhagyhatják a termet, hogy konzultáljanak saját ügyvédjükkel. Ez gyakran előfordul, amikor már nagyon közel vannak a megoldáshoz, és meg akarnak bizonyosodni a felől, hogy valóban ez a jó út, hogy a mediációs eljárás alatt szülessen megegyezés. Általában az esetek 70-80%-ában tudnak megegyezésre jutni a párok, további 5-10%-ban részleges megegyezés születik. A mediációs eljárást követően a bírónál

¹⁵⁶ Barbara Majudmar: *A NCCC (National Association of Child Contact Centers)*, in: *Kapcsolatügyletek Európában I. A kapcsolatügyletek országos találkozóinak előadásai* (Berekfürdő, 2000 – 2004), *Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ, NCA* 21. old.

mindenki megjelenik, aki bátorítja a szülőket abban, hogy a megegyezésüket véglegesítsék, vagy eldönti, hogy milyen további eljárásra van szükség. Ez a folyamat érvényes a kapcsolattartás rendezésére is. Ezekben az esetekben nagyon ritka az, amikor a gyermek nem akar találkozni a látogató szülőjével. Akármilyen is a kapcsolat a két szülő között, a gyermek mindkét szülőt szereti, és mindkettőt szeretné látni. Ugyanakkor a szülő-gyermek kapcsolat szabályozásának mikéntjénél a gyermek közvetlenül nem vesz részt a mediációs eljárásban, a mediátor a gyermeket csak akkor hallgatja meg, ha a szülők nem tudnak a mediáció adta lehetőségeikkel élni, s egymás között megtalálni azt a megoldást, amely gyermekük számára a legmegfelelőbb. A kapcsolattartási mediáció egyik fő jellemzője, hogy van egy olyan előzetes cselekmény, amely miatt a szülő jobbnak látja a kapcsolattartás szigorítását, vagy, hogy ne is lássa a gyermek a másik, látogató szülőjét. Sokszor az anyának szüksége van arra, hogy tudja, hogy biztonságban lesz a gyermek a kapcsolattartáskor, vagy aggódik, hogy ha újra találkoznak, ismét vita alakul ki közöttük. Ezek azok az esetek, amelyekben a mediációs szolgálat megkeresi a kapcsolatközpontokat a célból, hogy ott jöjjön létre a láthatás, és ez arra is alkalmas, hogy a látogató szülőt támogassa jogai érvényesítésében. Angliában *a bírósági döntés meghozataláig a kapcsolat központokon keresztül történik a kapcsolattartás.*¹⁵⁷

Mint ahogyan fentebb utaltunk már rá, ehhez hasonlóan, de eltérő tartalommal, *Franciaországban* ugyancsak két fő irányzat, két szülő-gyermek találkozóhely-típus létezik. Az egyik a *mediációs módszert* előnyben részesítő, a másik a *pszichoanalízist preferáló irányzat*. Úgy vélem, hogy az elmúlt években ez a markáns különbségtétel oldódik. Ennek egyik oka, hogy gazdaságossági szempontból is közös házasság-, párterápiás-, családterápiás- és mediációs tanácsadó irodák jönnek létre, s nem egy esetben a kapcsolatügyleti szolgáltatást végző találkozóhelyek helyszínén, ami a különféle módszerek átjárhatóságát teszi lehetővé. A másik oka, hogy a *francia Polgári Törvénykönyv* rendelkezései *2002-től* a szülői felügyeleti jogok körében, *2004 óta* pedig a bontóperekben teszik *kötelezővé* a *közvetítői eljárás* alkalmazását a bírósági eljárásokban. Mivel a mediációs eljárás elrendelése a privilegizált intézkedések közé tartozik a hatályos jogszabályok alapján, maguk a bíróságok is együttműködési megállapodást kötnek olyan civil szervezetekkel, akiket a felek egyetértésével a bíró jelölhet ki mediátorként.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Sylvia Ould: *Mediátorok Angliában*, in: *Kapcsolatügyletek Európában* I. id.mű 14-19. old.

¹⁵⁸ Ilyen megállapodás született 2005. május 23-án a Bresti Elsőfokú Bíróság és a TY-YANN Egyesület között. Ennek nyomán, Magyarországon elsőként a Csongrád Megyei Bíróság és a Magyar Kapcsolatügyleti Mediátorok Országos Szakmai Szövetsége (MAKAMOSZ) között jött létre együttműködési megállapodás a családi mediációs-

Az így kezdeményezett munka során nem kizárólag a kapcsolatügyleti szolgáltatás igénybevételére van mód, hanem a konfliktusok komplex módon történő kezelésére is. Az angolszász példa alapján, s később a magyarországi példa alapján is azt kívánom érzékeltetni, hogy milyen a *mediációs alapú kapcsolatügyleti szolgáltatás*. Az alábbi francia példa a pszichoanalízisből merített elméleti alapok gyakorlati alkalmazását mutatja be. Az AFCCC (*Association Française des Centres de Consultation Conjugale*)-hoz tartozó kapcsolatügyletek elsősorban klinikai segítséget nyújtanak a gyermek számára, hogy kialakítsa vagy megújítsa identitását azáltal, hogy hozzáférést biztosít számára mindazokhoz, akik meghatározó szerepet játszanak pszichés fejlődésében. A látogató szülőt abban támogatja, hogy az a kapcsolat, amely „természetes úton” nem tudott létrejönni vagy tartósan kialakulni, kialakulhasson, s élhessen jogával a látogató szülő. A gyermekét gondozó szülőt pedig annak az ambivalens érzésnek a feldolgozásában erősíti, amely a másik szülő részére biztosított kapcsolattartás és a gyermek biztonságérzete feletti aggodás között feszül. A szülők egy része számára a szolgáltatást csak átmenetileg szükséges igénybe venni: addig, amíg a gyermeket látogató szülő közötti kapcsolat helyreáll és a gondozó szülő elfogadja, hogy ez a kapcsolat rajta kívül alakul ki. A másik részük számára huzamosabb pszichológiai követés indokolt, különösen a problematikusabb esetekben, a rendkívül konfliktusos helyzetekben: erőszak, alkoholizmus, kábítószer, gyermekrablás, rossz bánásmód, zaklatás, szexuális bántalmazás gyanúja, pszichés betegségek fordulnak elő. Ezekben az esetekben tulajdonképpen a láthatás gyakorlására semmiféle más mód nem létezik, mint a kapcsolatügylet. Elviekben nem tesznek különbséget az ilyen típusú centrumok a supporting és a supervised látogatás között, a gyakorlatban azonban a problematikus esetekben az utóbbi technikát alkalmazzák.¹⁵⁹ Úgy vélem, a klinikai segítségnyújtásra sokszor éppen azért van szükség, mert a szülők képtelenek egymással szót érteni. Ebben a stádiumban még nyilvánvalóan nem is lehetne alkalmazni a mediációt hatékonyan. A különböző pszichoterápiás módszerek alkalmazását követően azonban a mediáció hasznos lehet a kommunikáció újraindítása, fejlesztése terén. Ezért fordulhat elő, hogy más kapcsolatügyleteken a kapcsolatügyletesek betölthetik a mediátor szerepét. Természetesen az igazságszolgáltatás a pszichoterápiás típusú szolgáltatásokra is igényt tarthat, hiszen a bírák (Franciaországban és általában a tagállamokban a

és kapcsolatügyleti szolgáltatás ajánlására, s igénybevételének szorgalmazására a felek részére a bírósági eljárás során. Lásd erről bővebben: Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: *Kezdeményezés a Csongrád Megyei Bíróságon Családi jog IV. évfolyam 1. szám 2006. március. A megállapodás aláírására 2006. május 26.-án került sor.*

¹⁵⁹ Caroline Kruze: *Munka a kapcsolatügyleteken*, in: *Kapcsolatügyletek Európában I. id.mű 28-29. old.*

családjogi bírón túlmenően a gyermekbírók is ide sorolhatók)¹⁶⁰ már *döntésük meghozatalát követően jelölhetik ki a kapcsolatügyeleteket* a láthatás helyszínéül. Így a felhasználók 90%-át az igazságszolgáltatás irányítja a találkozóhelyekhez. E centrumoknak a munkamódszere is ehhez az elváráshoz igazodik. Amint a bíró meghozta és írásba foglalta a látogatás körülményeiről szóló döntését, a szülőket egyenként fogadják, s elmagyarázzák nekik a kapcsolatügyelet működését. A látogatásokat írásos formában szervezik meg. A találkozók alkalmával, vagy előtte és utána megbeszélést tartanak a szülőkkel és a gyermekkel. Ez a meghallgatási munka még nem terápiás jellegű, inkább szorongást csökkentő célzatú. Ezt követően a párbeszéddel szemben teljesen ellenségesen viselkedő szülővel elkezdődhet a *terápiás* munka. Nem ritka, hogy a találkozások egy *kollektív térben* zajlanak több család esetében. Ez tulajdonképpen a terápia része. A tér átjárható, egyfajta szocializációt is lehetővé tesz. Az egymással játszó gyerekek vagy a szülők között barátság, támogatás, kölcsönös segítség alakulhat ki. Sok szülő számára oldottabb viselkedést tesz lehetővé, ha nem kell attól szorongania, hogyan töltsön el egy-két órát a gyermekével. Ez a gyermek magatartására is igaz lehet.

Mint fentebb utaltunk rá, lehet kapcsolódási pont a terápiás jellegű és a mediációs alapú szolgáltatások között. Arról, hogy az átjárás a folyamat melyik szakaszában jöhet létre, már megoszlanak a vélemények. A mediációt pártolók úgy vélik, hogy a szülő-gyermek kapcsolatának helyreállítását meg kell, hogy előzze a két szülő közötti kapcsolat újraélesztése. A terápiás felfogás követői szerint a szülő-gyermek kapcsolat feléledéséhez kell először a kereteket biztosítani, s ez után esetlegesen lehetővé válik a mediációs munka. Véleményem szerint ez a szemlélet ahhoz az elváráshoz igazodik, hogy a bírói döntés végrehajtása megtörténjen a találkozóhelyeken. Úgy gondolom, hogy épp a hazai példák mutatják a két forma együttélésének és kölcsönösségének az indokoltságát, illetve azt, hogy a gyermek mindenek felett álló érdeke úgy biztosítható leginkább, ha a szülők közötti kapcsolat a gyermek érdekeire való tekintettel helyreáll. A mediációs eljárás képes ugyanis azt a legnagyobb problémát kezelni, hogy a szülő megértse: a gyermek érdekét kell elsősorban figyelembe venni. Keserű érzéseik, a másik szülő felé áradó bizalmatlanságuk kifejeződéséhez eszközt keresnek, s ezt találják meg a gyermekben. Mérgüket azzal adják ki magukból, hogy nem engedik, vagy korlátozzák a kapcsolattartást. A

¹⁶⁰ Családi jogi bírón a családjogra szakosodott bírókat értjük, a gyermekbírók azok a bírók, akik pl. Franciaországban ítéleznek – többek között – a nálunk gyámhivatali hatáskörbe tartozó gyermekvédelmi ügyekben (védelembevétel, nevelőszülő- gyámrendelés, családgondozás stb.). Lásd erről bővebben: Code Civil Art. 375-1 – 375-9. Édition Dalloz, 2004, 472-481. old.

mediációs eljárás alkalmas arra, hogy rávilágítson: nem azt kell kutatni, hogy ki volt a hibás, nem az a téma, hogy ki követett el házasságtörést, vagy hogyan viselkedtek egymással. A lényeg, hogy képessé váljanak az eljárás során sérelmeiket a vitás kérdések megoldása érdekében félretenni. Amennyiben ehhez terápiás kezelésekre is szükség van, az eljárásba szakértőként bekapcsolódhatnak a pszichológusok, pszichiáterek. Úgy vélem, hogy teljesen esetfüggő, hogy a szülők tudnak-e élni egy harmadik, semleges fél által nyújtott lehetőségekkel, vagy olyan mértékben tele vannak gyűlölettel és dühvel, hogy nincs értelme a mediációs eljárást elkezdni vagy folytatni. Nyilvánvalóan a mediáció nem lehet gyógyír minden válási helyzetre. Ebben az esetben sem engedhető meg azonban, hogy a szülők egyike ne gyakorolhassa jogait, tehát időt kell szánni a terápiás kezelésre, akár hosszú hónapokat is, hogy a szülők egyenként is megerősödjenek az egymással való találkozásra, miközben a találkozások a mesterségesen kialakított rendben zajlanak. Ezért tarom jó megoldásnak, ha a *centrumok* fel vannak készülve az esetek együttes kezelésére, s egy *komplex probléma-megoldást*, konfliktuskezelést tudnak ajánlani a felek részére.

Látható, hogy munkamódszereik, szakmai hátterük, látásmódjuk tekintetében különböző szolgálatok ugyanakkor azonos gondolathoz kötődnek és egységes elveken nyugszanak. Tevékenységüket közös cél indokolja: biztos és rendet adó tér- és időbeli kereteket hoznak létre, a szülő-gyermek kapcsolatra fókuszálnak. Óriási lökést adott a találkozóhelyek (l’Espace de Rencontre) működésének a 2007. március 5.-i 293-as törvény, mely módosította a Code Civil rendelkezéseit a gyermekvédelemre vonatkozóan. E szerint ugyanis, ha a kapcsolattartások megvalósulásához szükséges, *a kapcsolattartások helyéül a családi jogi bíró kijelölheti a találkozóhelyeket*. Ezzel a korábbi informális gyakorlat legalizálódott.¹⁶¹

A kérdés európai szinten merül fel. Hogyan lehet egy intézményben egyesíteni olyan szereplőket, akik a lényegét tekintve egyetértenek, és mégis nagyon különböznek? A kérdésre adható egyik lehetséges választ a gyermek-szülő kapcsolat fenntartásával foglalkozó *kapcsolatügyeletek európai chartájában* találhatjuk meg.¹⁶² A charta 1-4. pontjában a *kapcsolatügyeletek működését*,

¹⁶¹ Benoit Bastard: *Le développement des espaces de rencontre en France*, 2008. Kézirat.

¹⁶² A dokumentum véglegesítésére és elfogadására 2004.január 26-27-én Genfben került sor a Találkozóhelyek 4. Nemzetközi konferenciája alkalmával a résztvevő országok, Franciaország, Németország, Belgium, Olaszország, Egyesült Királyság, Svájc, Spanyolország, Magyarország részéről. A résztvevő államok ekkor határozták el egy nemzetközi szövetség létrehozását „Confédération Européenne des Points de Rencontre pour le maintien des relations Enfants-Parents” (CEPREP) /Találkozóhelyek Európai Szövetsége a gyermek-szülő kapcsolat fenntartásáért / néven. A nemzetközi szövetséget végül 2006. szeptember 11-én Brüsszelben alakították meg a 4. találkozó résztvevő államok, mely nemzetközi szervezet azonnal csatlakozott a chartához. Ezt az európai chartát a nemzetközi

tevékenységét jogi környezetbe helyezik, s gyermekvédelmi kontextusban határozzák meg. E szerint a kapcsolatügyeletek működése a leszármazási kötelék elismerésén alapul, valamint a gyermeknek azon érdekén és jogán, hogy létrejöjjön, és folyamatosan működjön minden, identitása fejlődéséhez szükséges kapcsolata. A kapcsolatügyelet a pszichológia, a szociális valamint a jogi szféra metszéspontjában helyezkedik el.

A kapcsolatügyelet tevékenységének határait minden esetben a gyermek legfőbb érdeke, valamint pszichikai, fizikai és morális biztonságának tiszteletben tartása szabja meg.

A gyermek fejlődésére és identitásának kialakulására minden esetben hatással van, ha nem tudja kiépíteni vagy fenntartani kapcsolatát szülei egyikével. Bizonyos esetek ezek közül olyan intervenciós folyamatot tesznek szükségessé, amelyben minden érintett személy részt vesz, annak érdekében, hogy a nehézségek és konfliktusok felismerésre és kimondásra kerüljenek, hogy a gyermek meghatározhassa saját történeti helyét és származását.

A kapcsolatügyeletek olyan semleges helyet biztosítanak, ahol mindenki, felnőtt és gyermek egyaránt megismerheti saját és a másik helyét, és a gyermek kiépítheti saját identitását a másikkal való kapcsolatában. A kapcsolatügyeletekhez olyan esetekben lehet tehát fordulni, amikor a gyermek-szülő kapcsolat megszakad, nehézzé válik vagy soha nem jött létre. A gyermek és szülője az ügyeleten meghatározott és átmeneti időre találkozhatnak.

A charta 5. pontjában megfogalmazzák a *szervezetek célját*. A Kapcsolatügyeletek célja, az egyes országok jogi szabályozásának és etikai alapelveinek megfelelően, hogy lehetővé tegyék minden gyermek számára alanyi jogon összes szülőjével való személyes kapcsolata kiépítését és fenntartását. Minden szülő számára pedig, hogy hozzáférhessen gyermekéhez, és gyakorolhassa irányában szülői kötelességeit. A 6. pontban megfogalmazott működési alapelvben már a charta is érinti azt a problematikát, mely a *határokon átnyúló mediáció* gyakorlata során merült fel élesen, nevezetesen a különböző kulturális adottságok tiszteletben tartását és figyelembe vételét a találkozók megszervezése és lebonyolítása kapcsán. E bekezdés kimondja, hogy ha nem létezik más lehetőség, a kapcsolatügyeletek keretét, biztonságos fizikai, pszichikai és morális környezetet, valamint a kapcsolatnak megfelelő kíséretet biztosítanak, amely lehetővé teszi, hogy a gyermek és a vele együtt nem élő szülő kapcsolata fennmaradjon, létrejöjjön, vagy

szövetséghez csatlakozó államok magukra nézve kötelezőnek ismerik el. A charta francia nyelvű szövege szolgál minden fordítás alapjaként. A szövegben a szülő szó nemcsak az anyát és az apát, hanem minden olyan személyt jelöl, akinek lényeges szerepe van a gyermek fejlődésében. A charta francia szövege olvasható: <http://www.ceprep.org/pages/charte.html> . A charta magyarul megtalálható: <http://www.kapcsolatalapitvany.hu/index.php?column=5&id=4&side=6> és <http://www.csaladmediator.gportal.hu> .

újraépülhessen. Az ügyeleti munkatársaknak alkalmazkodnia kell minden érintett személy egyéni szükségleteihez, kultúrájához és saját ritmusához, a gyermek érdekeinek figyelembe vételével.

Az utolsó pontban felsorolják azokat a jogszabályokat, amelyekre tevékenységüket alapítják. Így minden tagország saját, belső, érvényben levő jogi rendelkezéseit, a tagállamoknak a gyermekek személyes kapcsolataira vonatkozó egyezményét valamint a gyermekek jogairól szóló nemzetközi egyezmény rendelkezéseit.

3.3.2. Kapcsolatügyeletek Magyarországon

A fent említett nemzetközi jogszabályokon túl az *ENSZ Gyermekjogi Egyezmény I. Rész 9. Cikk. 3. pont*¹⁶³ megfogalmazza a gyermeknek azt az *alapvető jogát*, hogy mindkét szülőjével rendszeres kapcsolatot tartson fenn. Ennek a jognak az érvényesülését tartják szem előtt a *hazai kapcsolatügyelet*ek is. Céljuk a *gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolat kiépítése, javítása, ápolása*, annak az állapotnak a megközelítése, amely lehetővé teszi a szülőnek, hogy szülőként tudjon működni, és a gyermeknek, hogy szülője gyermekének érezhesse magát. Ez az állapot teszi lehetővé, hogy a szülői szerep működhessen, a szülői minta érvényesülhessen, és a gyermek szocializációjában szerepet kapjon a tőle távol élő szülő is. Vagyis akkor dolgoznak jól, ha elérik azt, hogy a gyermek a szülőtől, nagyszülőtől, testvértől való fizikai elszakadása ellenére sem távolodik el lelkileg a számára fontos személyektől, és így nem támad olyan érzelmi hiányérzete, amely megzavarná személyiségfejlődését és egészséges felnőtté válását. A hazai kapcsolatügyelet a családokkal való foglalkozáskor fontosnak tartják a *házastársi és a szülői szerepek szétválasztását*, a szülői szerep megerősítését, a szülők közötti kommunikáció javítását.

Hazánkban Kapcsolatügyelet névvel 1990-től indult rendszeres szolgáltatás Budapesten az Erzsébetvárosi Nevelési Tanácsadóban az Országos Gyermekvédő Liga támogatásával. 1992-ben a Tanácsadó dolgozói hozták létre a *Kapcsolat Alapítványt*, mely uniós támogatással kezdte el az országos hálózat kiépítését. 2003-ban megalakult a *Magyar Kapcsolatügyeleti Mediátorok Országos Szakmai Szövetsége (MAKAMOSZ)*, amely felvette a kapcsolatot a többi európai országos szövetséggel, és 2005 januárjában Budapesten megszervezte az európai nemzeti szövetségek tanácskozását. Ezen a tanácskozáson a résztvevők kidolgozták a *Kapcsolatügyelet*ek

¹⁶³ Ez az 1991. évi LXIV. Törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény.

Európai Szövetségének Alapszabályát, melynek ratifikálására 2006. szeptember 11.-én, Brüsszelben került sor. A magyar szövetség Balatonlellén, 2004. július 8.-án fogadta el *Etikai kódexét*, mely a kapcsolatügyletekben dolgozó mediátorok alapvető magatartási szabályait és tevékenységének alapelveit fektette le.

A magyarországi kapcsolatügyletek 90%-a az önkormányzatok által fenntartott *gyermekjóléti szolgálatban* működnek állami és önkormányzati támogatással. Ezen kívül egy-két *nevelési tanácsadó*, illetve *civil szervezet* működtet kapcsolatügyletet. Minden kapcsolatügyleten *humán diplomás szakember* (szociális munkás, pedagógus, pszichológus), speciálisan kapcsolatügyleti munkára kiképzett szakemberek dolgoznak, akik elvégezték a *Kapcsolat Alapítvány 60 órás kapcsolatügyleti mediációs tréningjét*. Így minden kapcsolatügylet vállal *ellenőrzött és segített kapcsolattartást* is.¹⁶⁴ Önkéntesek által működtetett kapcsolatügylet hazánkban – úgy ahogyan az Egyesült Királyságban – nincs, de önkéntesek dolgoznak a szakemberek mellett. Ennek egyik magyarázata nyilvánvalóan abban rejlik, hogy a kapcsolatügylet munkatársai *egyben mediátorok* is, a mediátori tevékenység teljes mértékben összefügg a kapcsolatügyleti szolgáltatással. Fentebb láthattuk, hogy ez nincs minden európai országban így, sőt elméleti síkon – Franciaországban – élesen elválnak a munka. A szolgáltatást alapvetően az elmúlt években a gyámhivatalok vették igénybe, ez még markánsabbá vált a gyermekvédelmi közvetítői eljárás gyámhivatalok részéről történő kötelezhetősége óta. Kisebb részben önként jelentkező családok és – az Európai Unióhoz való csatlakozással a nemzetközi gyakorlat mind szélesebb ismeretével egyidejűleg – a bíróságok is. Később kitérek majd részletesen is a hazai alkalmazás – különös tekintettel a Polgári Törvénykönyv jogszabályi hátterének hiányából fakadó – nehézségeire. Ugyanakkor a jogharmonizációs kodifikációs munkálatok megoldani látszanak ezt a problémát jogszabályi szinten. Az informális háttér mellett működő gyakorlat elsajátítása azonban az egyik legfontosabb és aktuális feladata a bíróságoknak, a minél professzionálisabb alkalmazás elsajátítására való törekvés a jövőbeni felhasználás sikeressége érdekében.

A kapcsolatügyleteknek a fenti hatóságokkal való együttműködését jellemzi, hogy részükre *összefoglalót* készítenek a kapcsolatügyleti tapasztalatokról. Ez az írásos anyag tartalmazza egyrészt azt a *megállapodást*, amit a szülők kötöttek egymással a közvetítő segítségével, másrészt a megállapodás alapján létrejött kapcsolattartási alkalmak *tapasztalatait*. Így azt is, ha nem jött

¹⁶⁴ Kapcsolatügyleti kézikönyv: *A kapcsolatügylet gyakorlata* Írta és szerkesztette: Dr. Kardos Ferenc Budapest, 2006, 12. old.

létre megállapodás, ha megszakadtak a találkozások. Ennél a pontnál jelezhetik, hogy melyik fél magatartása játszott ebben döntő szerepet. Javaslatot tehetnek igazságügyi gyermekpszichológus, illetve pszichiáter bevonására. Tanúként semmilyen hatósági eljárásban – így a bíróságiban – sem vesznek részt. Ez a kitétel összhangban van a közvetítői törvény ide vonatkozó rendelkezéseivel is. Az alábbiakban azt kívánom bemutatni, hogyan lehet a mediációs típusú kapcsolatügyeleti tevékenység során a *kapcsolatügyeleti és mediációs tevékenységet* összehangolni. A hazai kapcsolatügyeleteken nem jöhet létre a szülő-gyermek közötti találkozás a szülők *előzetes*, mediátor segítségével történő *megállapodása* nélkül. Ebben a szülők nyilatkoznak, hogy elfogadják a kapcsolatügylet módszerét és vállalják, hogy a kapcsolattartási találkozás előtt mediátor részvételével *előkészítő beszélgetés*en vesznek részt és a mediációs tárgyalás eredményeként megállapodnak a látogató szülő és a gyermek közötti találkozás mikéntjére vonatkozóan. Vállalják a kapcsolatügyeleti munkatársakkal, közvetítőkkel való együttműködést, tartózkodnak a múlt eseményeinek, sérelmeinek a felidézésétől, a jövőre vonatkozó megoldásokat keresik. A mediátor részére minden lényeges információt átadnak, aktívan részt vesznek a megoldás megtalálásában.

Az előkészítő beszélgetés alapján a mediátoroknak módjuk nyílik arra, hogy eldöntsék, a mediációs tárgyaláson találkozhatnak-e a szülők, vagy az úgynevezett *sétáló mediációt* alkalmazzák, ami azt jelenti, hogy a külön szobában elhelyezkedő felek ajánlatait a mediátor közvetíti. Meghatározhatják a szülők érkezésének és távozásának időeltolódással való megoldását (*zsilipezés*). A mediációs üléseken csak a tárgyalt kérdésekben közvetlenül érintettek vehetnek részt, ha a mediátor jónak ítéli, bevonhatók más személyek is. A kapcsolatügyeleti közvetítők a szolgáltatás szakaszait a mediációs eljárás általános szabályainak megfelelő *szakaszokra* bontják (előkészítő beszélgetés, mediációs ülés, szülő-gyermek találkozás megszervezése és lebonyolítása). Minden fázisban a gyermek biztonságát és jogait veszik figyelembe, azaz a gyermek számára megfelelő fokozatosságot követve a látogató szülő és a gyermek viszonyának *egyéni fejlődési ütemét* helyezve a középpontba. Ennek érdekében alkalmazzák a megfelelő kapcsolattartási szinteket is a szülő-gyermek kapcsolat kialakításánál. Amennyiben a mediátorok azt tapasztalják, hogy a szülők a normálistól eltérő magatartásukkal veszélyeztetik a kapcsolatügylet nyugodt, otthonos, biztonságos légkörét és sikeres működését, azonnal felfüggeszthetik a mediációt illetve leállíthatják a találkozásokat. A szakemberek ezt követően eldöntik, hogy a feleknek egyéb, segítő szolgáltatás igénybevételére van-e szükségük (például

pszichoterápia). Amennyiben ezeknek a szolgáltatásoknak az igénybe vételét követően alkalmassá válnak a kapcsolatügyelet szabályainak a betartására, a találkozások a kapcsolatügyelet módszerei szerint folytathatók.

A *mediációs tárgyalások* is a kapcsolatügyelet, tehát *a találkozások helyszínén* zajlanak. A kapcsolat fejlődésével újabb mediációs üléseken egyeznek meg a szülők a továbblépésről.

Tulajdonképpen létrejöttétől számítva csaknem 10 évig a hazai szolgáltatás is az európai hatásoktól függetlenül létezett és alakult. Ezt követően angliai, majd francia, spanyol, belga, svájci illetve német kollégáktól megismert tapasztalatok alapján fejlődött ki az a *sajátos magyar módszer*, amely *ötvözi a mediációs eljárást a találkozási helyek hagyományos funkciójával*.

A hazai szolgáltatásnak ugyanis *elválaszthatatlan* részét képezi *a semleges találkozási pont* biztosítása, amely egyik szülő számára sem jelent előnyt a másikkal szemben. A hazai szolgáltatásnak elválaszthatatlan részét képezi továbbá a *mediáció alkalmazása* a két szülő között a találkozások előtt, a *kapcsolattartási szintek* alkalmazása, *képzett szakemberek* alkalmazása, az *ellenőrzött és a segített kapcsolattartási forma* alkalmazása, *szülőcsoportok* megszervezése a kollektív foglalkozáshoz mind a látogató, mind a gondozó szülő számára, a *gyámhivatalokkal és a bíróságokkal való együttműködés*, egy *kidolgozott adminisztrációs rendszer*, *esetmegbeszélések és szupervíziók*.

A hazai módszer azon a felismerésen alapul, hogy a találkozási pont biztosítása önmagában nem elegendő, de ugyanígy kevés a mediáció alkalmazása is egyedül. A mediációt arra használja, hogy a szülők a kapcsolattartás módját illetően meg tudjanak állapodni. *A mediációs megállapodás megkötése nélkül nem is működhet találkozóhelyként az ügyelet*. A gyermek mindenek felett álló érdekét a mediátor hivatott képviselni a tárgyalások alatt. Ezzel a módszerrel sikeresen kivédhető, hogy a francia példákban is említett éles konfliktusok kirobbanjanak. A gyámhivatal vagy a bíróság által szabályozott kapcsolattartások megvalósítása közben ugyanis olyan éles viták alakulhatnak ki a szülők között, amely a mediáció alkalmazását teszi szükségessé a semleges hely felhasználásával. A kapcsolatügyeletek nemcsak olyan esetekkel foglalkoznak, ahol válásról van szó, hanem minden olyan esettel, ahol a szülő és a gyermek kapcsolata megszakadt, vagy sérült. Tehát nevelőszülőhöz vagy intézetbe került gyermek és szülője, testvérei, nagyszülei közötti kapcsolattartásnál, vagy a szülők és nagyszülők ellenségeskedése esetén is használható a szolgálat. Jól illeszkedik a mediáció és a semleges találkozóhely együttes alkalmazásához egy olyan szülő-csoport, amely mind a gyermekükkel együtt élő, mind a

különélő szülőket segít felkészíteni a találkozásokra, illetve segít feldolgozni a találkozások utáni érzéseket, indulatokat.

Akár önként, akár a gyámhivatal vagy a bíróság határozata alapján keresik fel a szülők a szolgálatot, először *külön-külön négy szemközti beszélgetésre* hívják őket levélben az ügyelet munkatársai. Már a levélben tájékoztatják őket a kapcsolatügyelet munkamódszeréről és házirendjéről. Megismerhetik a kapcsolatügyeleti együttműködés kereteiről szóló egyezség szövegét.

A mediációs ülést előkészítő beszélgetés, és a kapcsolatügyelettel kötött egyezség aláírását követően vehetnek részt a szülők a mediációs tárgyaláson, ahol megkötik egymással a kapcsolattartást szabályozó megállapodásukat (*Kapcsolattartási Megállapodás*), amelyet a mediátor is aláír. A szülők közötti írásbeli megállapodásban foglaltaknak megfelelő időpontokban, időtartamban, helyszínen és módon jöhetnek létre ezután a találkozások a szülő-gyermek kapcsolat aktuális szintjének megfelelő formában. Az újabb kapcsolattartási szintre lépés előtt újabb mediációs tárgyaláson egyeznek meg a szülők megállapodásuk módosításában mindaddig, amíg segítség nélkül is rendezni tudják kapcsolattartási ügyüket.

A hazai kapcsolatügyelet az ellenőrzött és a segített vagy támogatott kapcsolattartási módok között a gyakorlati tapasztalatok alapján beépítettek egy *köztes szintet* is.

Ellenőrzött kapcsolattartásra kizárólag abban az esetben kerül sor, ha a gyámhivatal vagy a bíróság ezt kérte. Ez azt jelenti, hogy a látogató szülőn és a gyermekén kívül a kapcsolat alapítvány pedagógus, szociális munkás, vagy pszichológus szakembere is a szobában van. A találkozásról feljegyzés készül. A tapasztalatokról összefoglalót készítenek a gyámhivatal és a bíróság részére, amelyet a szülők is megkapnak.

A *folyamatos jelenléttel segített kapcsolattartásra* akkor nyílik mód, ha a gyermek nem ismeri meg a látogató szülőt, vagy nagyon régóta nem látta, vagy ellenállást mutat a látogató szülővel szemben. Ezt a módszert célszerű alkalmazni akkor is, ha a szülők közötti nehezített kommunikáció terheli a gyermeket. A folyamatos jelenléttel segített, segített, vagy mediációval segített kapcsolattartás azt jelenti, hogy a látogató szülő és a gyermek közötti kapcsolat hosszabb-rövidebb ideig, átmenetileg segítségre szorul, de a szintről szintre lépéssel a fejlődés biztosított, a kapcsolat fejlődik.

Végül *segített* kapcsolattartásra van lehetőség akkor, ha semleges találkozóhelyre van szükség, ha a szülőknek támogatásra van szükségük ahhoz, hogy a láthatás ideje alatt gondoskodjanak a

gyermekükről, ha segítségre van szükségük akár a szülőknek- akár a gyermekeknek ahhoz, hogy megszokják az elválást, a különélést, a külön életet. Feltétlenül ezt a módszert alkalmazzák kapcsolatügyeleteink, ha a gyermek nevelőszülőknél lakik, és szükség van egy semleges helyszínre a biológiai szülővel való találkozáshoz, és ha a látogató szülőnek nincs hová vinni a gyermeket a kapcsolattartáskor.

Hazánkban – mint említettem – szórványos még a gyakorlat a bíróságok körében a kapcsolatügyeleti mediáció alkalmazására a bírósági eljárásokban. A Szegedi Városi Bíróság gyakorlata alapján azonban már rendelkezésre állnak olyan összehasonlító adatok, amelyek összevethetők a Szegedi Gyámhivatalnál alkalmazott gyermekvédelmi közvetítői eljárás adataival. A 2008- as évben a Szegedi Gyámhivatal 119 db kapcsolattartás szabályozása és újraszabályozása tárgyában indított eljárásban két esetben alkalmazta a gyermekvédelmi közvetítői eljárást. De a gyámhivataloknál és a kapcsolatügyeleti mediáción is megjelent ügyek száma 2006-ban (6 db) és 2007-ben (4 db) sem volt lényegesen több. A Szegedi Városi Bíróságon és kapcsolatügyeleti mediáción is megjelent ügyek száma 2006-ban 10, 2007-ben 20, 2008-ban 23 volt. Ez az érkezett ügyek 2 % -át, a befejezett ügyek 6 % -át tette ki. Ezekből az adatokból egyelőre messzemenő következtetések még nem vonhatók le, annyit azonban már most meg lehet állapítani, hogy a bírósági eljárás folyamán, s nem a határozat megszületése után van igénye a bírónak is, a szülőnek is a mediációs eljárásra, s a megegyezésre is az eljárás folyamán hajlamosabbak a felek.

3.4. A határokon átnyúló mediáció

3.4.1. Az „európai család” mint fogalom

Több évtizedes folyamat a családok internacionalizálódása. A *vegyes házasságok* száma egyre több, mely részben az unió területén az uniós polgárok szabad vándorlására, a letelepedés, tartózkodási hely szabad megválasztására vezethető vissza. Az uniós szabályozás gyakorlatilag egységessé vált az elmúlt évtizedekben a családi jog területén, mely garantálja az uniós polgároknak és harmadik állambeli polgároknak is a családegyesítés lehetőségét. Az uniós polgárokra az *Európa Tanács 2004/38 számú rendelete* vonatkozik. Ez azt jelenti, hogy e rendelet hatálya kiterjed azokra a polgárookra, akik egy tagállamban telepedtek le, mindemellett

nemzetiségük, állampolgárságuk megfelel az *Európai Unió alapszerződése 17. szakaszának*, vagyis a család minden tagja uniós tagállam állampolgára. A családtagok közé sorolandó a házastárs, a 21 éves kor alatti, vagy e fölött, de eltartásra szoruló leszármazó, eltartásra szoruló felmenő, és legújabb vívmányként, a regisztrált élettárs.¹⁶⁵ A házasság felbontása esetén az uniós családtagok nem veszítik el a tartózkodási jogukat az adott államban, ha alkalmazotti státuszban vannak, vagy függetlenek ugyan, de maguk és családtagjaik is rendelkeznek teljes körű betegbiztosítással, megfelelő jövedelemmel és a fogadó tagállam szociális juttatására szorulnak rá. Azon családtagok számára, akik harmadik államból érkeznek, válás esetén akkor nem veszítik el letelepedési jogukat, ha a házasság vagy az együttélés legalább három évig fennállt a bontóper megindítása előtt, vagy a házasság megszűnése az életközösség megszakadása előtt. Ebből legkevesebb egy évet a fogadó államban éltek, illetve ha a gyermeket a harmadik államból származó házastárs vagy partner gondozza, illetve ha megilleti őket a kiskorú gyermek láthatási jogának gyakorlása, vagy ha életkörülményei rendkívüli módon elnehezedtek. E családtagok is kötelesek kereső tevékenységet folytatni vagy megfelelő vagyonnal kell, hogy rendelkezzenek, továbbá betegbiztosítással.¹⁶⁶ Mindazon polgárok számára, akik nem uniós tagállamból érkeztek, s nem is uniós tagállam állampolgárával kötöttek házasságot, de legalisan tartózkodnak az unió területén, az *Európa Tanács* 2003. szeptember 22-én elfogadott *2003/86/CE Iránymutatása* ad felhatalmazást a családegyesítésre, a családtagok szabad költözködésére az unió területén. E szabályozás jogi indoka az, hogy házastársak és kiskorú gyermekeik számára, illetve nagykorúak és nem házastárs partnerek, valamint közeli, de nem egyenes ági rokonok részére is biztosítsák a hasonló lehetőségeket családvédelmi érdekekre tekintettel. Persze a feltételek specifikusabbak, mondhatni szigorúbbak a fenti szabályozásához képest. E dolgot kereteit azonban meghaladja ennek a részletes ismertetése.

¹⁶⁵ Hazánkban a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása a házasságéhoz hasonlít annyiban, hogy a kapcsolat létrejötte és az élettársak életében történő megszűnése is formalizált, hatósági aktushoz (nyilvántartásba való bejegyzéshez, illetve törléshez) kötött, és nem az együttélés tényéből fakad. A jogviszony vagyoni jogkövetkezményei (tartás, lakáshasználat, gazdasági közösség, törvényes öröklési jog) is azonosak a házasságéival. Kivétel a szorosan a házassághoz tapadó jogok (élettársi névhasználat, a kötelékhez fűződő apasági vélelem), illetve a gyermek alapvető jogait érintő jogok (örökbefogadás). Bejegyzett élettársi kapcsolatot csak nagykorú személyek létesíthetnek, kiskorú tehát még 16. életévének betöltése után és gyámhatósági engedéllyel sem léphet ilyen kapcsolatba (oka: az azonos neműek számára is nyitva álló jogintézmény választása, a szexuális orientációt is kifejezésre juttató döntés a felnőtt megfontolt belátási képességét igényli). *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Szerkesztő: Vékás Lajos, id. kiad. 467-468. old. E rendelkezések utóbb külön, a bejegyzett élettársakról szóló 2009. évi XXIX. törvényben jelentek meg, mely 2009. július 1-én lép hatályba.

¹⁶⁶ Alain Brun: *La directive 2004/38/CE constitue une étape importante dans l'élaboration d'une définition de la citoyenneté de l' Union Européenne*. L'Observateur de Bruxelles N.67, 2007. január, 10-15.old.

E folyamattal párhuzamosan egyértelműen nőtt a „vegyes válások” száma is, amely számos jogalkalmazási kérdést vet fel. Gondoljunk például arra, hogy egy francia-belga vegyes pár, akik Olaszországban laknak, és az életközösség megszakadásának időpontjában, Németországban és Spanyolországban is vannak ingatlanaik, kielégítő megoldást találnak-e életkörülményeik és vagyoni viszonyaik rendezésére az egyes tagállamok nemzetközi magánjogi jogszabályaiban?

Nyilván nem. A közösségi jogalkotásnak kell tehát megoldani azokat a problémákat, melyek ilyen esetben is felmerülnek. E felismerést követően mind a házassági -, mind a házassági vagyoni-, és szülői felügyeleti jogi területen sor került az egységes közösségi szabályozásra a *Brüsszel I, II és II/a rendeletek* megalkotásával. Ezek a rendeletek a házassági ügyekben *alkalmazható jogszabályoknak*, a házassági és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a *joghatóságoknak*, valamint a *határozatok elismerésének és végrehajtásának* részletszabályait tartalmazzák. E területeken a jogbizonytalanság megszüntetésével a bíróságoknak esélyük van a házasság megromlását követően olyan eltérő gyakorlatot mutató belső szabályozások helyett egy *egységes*, a felek egyéni érdekeinek legmegfelelőbb *döntések* hozatalára. Ugyanakkor azon túl, hogy a *határokon átnyúló házasságok* esetében a bíróságoknak mindazon kérdésekben dönteniük kell, mint a „belföldi” házasságok esetében, így többek között a gyermekelhelyezés és a szülői felügyelet kérdésében is. A határozathozatal során gyakran *más szempontokat* is mérlegelni kell, mint a tisztán belföldi elemeket tartalmazó jogviszonyok esetében, és a határozattal adott esetben elégedetlen külföldi fél az esetek igen nagy számában a törvényes jog – és perorvoslatok helyett a *jogellenes gyermekelvitel* eszközhöz folyamodik. Ez a gyermekelvitel azonban nemcsak a szülői felügyeleti jogok egyoldalú, súlyos megsértését jelenti, hanem a gyermek egészséges értelmi, erkölcsi, szellemi fejlődésére is káros hatással van.

Becsült adatok szerint közel *hétmillió* uniós polgár él a hazájához képest másik tagállamban, s a nemzetközi házasságfelbontások száma az Unióban történő házasságok felbontásának 16%-át teszi ki.¹⁶⁷ Az *Európa Tanács 2201/2003/EK rendelete (Brüsszel II/a)* a fenti problémákra reflektálva *új alapokra helyezte* a nemzetközi gyermekelvitel elleni harcot úgy, hogy érintetlenül hagyta a *Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, 1980. évi október 25. napján kelt nemzetközi szerződés* bevált és hatékony rendelkezéseit. Ez utóbbiak a joghatóságra vonatkozó szabályok, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó rendelkezések. A *szülői felügyelettel kapcsolatos*

¹⁶⁷ Elisabeth Deflers: *La famille en Europe*. L’Observateur de Bruxelles N.67, 2007. január, 8. old.

rendelkezések és a nemzeti hatóságok egymás közötti együttműködésére vonatkozó előírások alapvetően megváltoztak. A rendeletet ugyanis minden gyermekre, tehát nemcsak a felek házasságából származó, hanem a házasságon kívüli, korábbi kapcsolataikból született, illetve örökbefogadott gyermekekre is alkalmazni kell. A rendelet hatálya kiterjed a házasság felbontásától függetlenül indított szülői felügyeleti ügyekre is, mely ügyekben az eljárás lefolytatására a gyermek lakóhelye szerinti bíróság az illetékes. A kapcsolattartási és a gyermek visszaadásával kapcsolatos ügyekben az exequatur eljárást megszüntette, s új szabályokat iktatott be a gyermekelvitel megakadályozására és a gyermek visszaadására. Új szabályokra azért volt szükség, mert a Hágai egyezmény alapján kialakult joggyakorlat az alábbi problémákat vetette fel: egyrészt gyakran nem határolta el a bírói gyakorlat a gyermek visszaadását kimondó és a szülői felügyeletről döntő ítéleti rendelkezéseket. A nem egyértelmű joghatósági szabályok miatt kevés jogerős, és nemzetközileg is végrehajtható ítélet született, végül nem volt egységes szabályozás, és nem alakult ki egységes gyakorlat sem a gyermek visszaadásának határidejére nézve. Olyan új jogi szabályozásra volt tehát szükség, mely *a gyermek visszaadását gyorsabban és hatékonyabban biztosítja*, megakadályozza, hogy az országhatárokat a bírósági ítéletek szülői felügyelettel és láthatással kapcsolatos rendelkezésit érvényesülésüktől megfosszák. Ezért *élesen külön választja* a rendelet, hogy a *gyermek lakóhelye szerinti bíróság* dönt a *szülői felügyelet kérdésében* (azaz az a bíróság, amelynek az illetékességi területén a gyermek az elvitelt megelőzően lakott), a *visszaadás kérdésében* pedig annak az államnak a *bírósága*, ahová a *gyermeket vitték*. Gyermekelviteli ügyekben a határozatok kölcsönös elismerését és a végrehajtását célzó *exequatur eljárást megszüntették*, e *határozatokat bármely tagállam közvetlenül és automatikusan köteles elismerni*.

A gyermek visszaadásával kapcsolatos bírósági *eljárás határidejét csökkentették*: a bíróságnak a keresetlevél beérkezését követő 6 hét alatt meg kell hoznia döntését. A gyermek visszaadását kérelmező felet és – ha annak egyéb akadálya nincs (például életkor) – a *gyermeket is kötelező meghallgatni* az eljárás során. Ezen túlmenően a bíróságnak akkor is el kell rendelnie a gyermek visszaadását, ha nem állapítható ugyan meg, hogy a Hágai egyezmény 13. cikk b) pontban¹⁶⁸ foglalt feltételek fennállnak, de a gyermek „származási országában” intézkedések történtek a

¹⁶⁸ A hivatkozott egyezmény 13. cikk b) pontja azt mondja ki, hogy a megkeresett állam igazságügyi vagy államigazgatási szerve nem köteles elrendelni a gyermek visszavételét, ha az azt ellenőrző személy, intézmény vagy más szerv bizonyítja, hogy a gyermek visszavitele testi vagy lelki károsodásnak tenné ki vagy bármi más módon elviselhetetlen helyzetet teremtene számára.

gyermek érdekének védelmében. Ha a gyermek *visszaadására vonatkozó kérelmet elutasítják*, a pervesztes fél hazájában a gyermek lakóhelye szerinti bíróság előtt *új eljárást indíthat a gyermekelhelyezés vagy szülői felügyeleti jogok megváltoztatása iránt*. Amennyiben ez a bíróság elrendeli a gyermek elhelyezésének megváltoztatását és a gyermek visszaadását, *ez a határozat elsőbbséget élvez* a korábbi, a visszaadást elutasító határozattal szemben és ebben az esetben sincs szükség exequatur eljárásra a végrehajtáshoz.

A fentiekből látható, hogy a *nemzeti hatóságokra is nagyobb felelősséget* telepít az a 2005. március 1-től alkalmazott rendelet, e bíróságok hangsúlyosabb szerepet kapnak a gyermekelviteli ügyek megoldásában a korábbiaknál. A rendelet olyan *új technikai megoldásokat* (formanyomtatványok) is alkalmazott, amely gyorsítja az eljárást és egyben megkönnyíti a kapcsolattartást a nemzeti hatóságok között.

E bonyolult nemzetközi ügyek megoldására már az *Európa Tanács* is *javasolta* a mediációnak, mint alternatív konfliktuskezelő technikának az alkalmazását e jogviták elbírálásához. Az Amszterdami szerződés alapján, a határokon átnyúló családi viták megoldása egyik legjobb eszközének is tekinti a határokon átnyúló mediációt, rugalmas jellege miatt. A *családi mediáció* valóban lehet egy megoldás, még akkor is, ha jelenleg a bírósági eljárásokkal szemben nem eléggé preferált módszer. Az alábbiakban részletesen fogom elemezni azt a folyamatot, mely a Brüsszel II/a rendelet nyomán uniós és tagállami szinten is elindult a *határokon átnyúló mediáció* bírósági eljárásokban történő alkalmazására. E folyamat eredményeképp több olyan állami és államközi szervezet is létrejött, amely hatékonyan alkalmazza a mediációt, mint a jogvita békés, nyugodt megoldásának eszközét. Az első kezdeményezés uniós szinten 1998-ban datálódik, a *Bécsi Cselekvési Programmal*, s 1999-ben folytatódott a *Tamperei tanácskozással*. Ehhez dolgozta ki az *Európa Tanács Miniszterek Bizottsága* a tagállamoknak szóló *ajánlását* a családi mediációról 1998. január 21-én. A *MARC (des modes alternatifs de resolution des conflits)* elnevezésű program a polgári és gazdasági ügyekben *szorgalmazta a mediáció alkalmazását*. Családjogi területen a MARC különösen a szülők együttműködésére hívta fel a figyelmet, egyúttal a családtagok közti kapcsolat fenntartására, amelyet a gyermek mindenek felett álló érdekvédelme indokol, s megfelel az ENSZ gyermekjogi egyezményének. E területen különösképpen fejlődésnek indult az új módszer alkalmazása, hiszen a rosszul működő családi kapcsolatok óriási mértékben voltak jelen, így a mediáció társadalmi és emberi haszna gyorsan megmutatkozott. A tagállamok számára a belső jogalkalmazói tevékenység során a legfőbb

problémát a határokon átnyúló családi viták kezelése jelentette, hiszen a távolság, a költségek, a perben résztvevők számának megnövekedése, a jogrendszerek különbözősége miatt komoly nehézségekbe ütközött a békítés. Ezért a MARC különösen a megegyezés jelentőségére, *a vita megegyezéssel történő megoldására hívta fel a figyelmet*, melynek prioritása megjelenik jogszabályi szinten is a 2201/2003 (Brüsszel II/a) Európa Tanács rendelet 55. cikk e.) pontjában: "A központi hatóságok egy másik tagállam központi hatóságának vagy a szülői felelősség jogosultjának kérelmére egyedi ügyekben együttműködnek e rendelet céljainak elérése érdekében. E célból közvetlenül vagy hatóságokon, illetve egyéb szerveken keresztül megteszik a megfelelő lépéseket az adott tagállamnak, a személyes adatok védelmével kapcsolatos jogával összhangban azért, hogy elősegítsék a szülői felelősség jogosultjai közötti megállapodást közvetítés vagy egyéb eszközök útján, és elősegítsék a határokon átnyúló együttműködést ebből a célból." A 21. és a 64.cikk első bekezdése értelmében pedig a valamely tagállamban született szülők közötti egyezséget vagy hozott határozatot, amely végrehajtható az adott tagállamban, a többi tagállam külön eljárás nélkül köteles elismerni.

Az egyes tagállamokban természetesen *nem volt egységes gyakorlat* arra vonatkozóan, hogy milyen peren kívüli eszközöket alkalmaztak a konfliktus megoldására. Voltak olyanok, ahol a *mediációt*, máshol az *ombudsmant* választották, vagy *választott bírósági eljárást* kezdeményeztek, illetve *együttműködési jog (Collaborative Law)*¹⁶⁹ alapján szabályozták ezt a kérdést. A mai napig nincs teljes konszenzus ebben a kérdésben, nyilvánvalóan a családi konfliktusok összetettsége, s heterogenitása okán. A mediáció ugyanakkor vitathatatlanul a legismertebb és legelfogadottabb módszerré vált a tagállamokban. Az unió különböző országaiban a legkülönfélébb szinteken, legváltozatosabb sikerrel alkalmazzák. A nemzeti gyakorlatban megjelenő különbözőségeket próbálta egy irányba terelni az *Európa Bizottság* azzal, hogy a mediáció keretét, módszerét ajánlotta a családi konfliktusok kezelésére. 2004 júliusában az Európai Bizottság kibocsátott egy *Módszertani Útmutatót*¹⁷⁰ a mediátorok számára, amelyet nagy számban használnak is a szakemberek. 2004 októberében a Bizottság az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa elé terjesztette azt az *iránymutatás-tervezetét*,¹⁷¹ mely a

¹⁶⁹ Charlotte Butruille-Cardew: *Les modes alternatifs de résolution des conflits en matière de droit européen de la famille et le cas particulier du droit de la famille collaboratif*, L'Observateur de Bruxelles N. 67, 26-28.old.

¹⁷⁰ www.ec.europa.eu

¹⁷¹ 2004/0251 (COD) Proposition de Directive du Parlement Européen et du Conseil sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale

mediáció polgári és kereskedelmi ügyekben, nevezetesen családi ügyekben való alkalmazásának néhány aspektusáról szól. Az Európában használt alternatív konfliktus-kezelési technikák közül az együttműködési jog egy új, Egyesült Államokból származó autonóm és strukturált módszer, amelynek alkalmazása exponenciális növekedést mutatott az elmúlt 15 évben a családi jog területén, különösen az angolszász országokban. Európában pedig, Angliában, Skóciában és Írországból terjedt el a gyakorlata, de ismert Ausztriában, Olaszországban, Svájcban és Franciaországban is. Az útmutató a családjogi együttműködés területén javasolja a feleknek, hogy szerződéses kötelezettségeik keretében keressék meg választott jogi képviselőjük közreműködésével a legkonstruktívabb megoldást, enyhítve ezzel nézeteltéréseiket a méltóság és az igazságosság tiszteletben tartása mellett.

A családi jogban a megegyezés írásos formája az *együttműködési megállapodás*. Az együttműködési jog alapján a fél arra kötelezi magát, hogy nem fordul bírósághoz a jogvita rendezése érdekében, tehát nem folytat párhuzamos eljárást, mediációt és bíróságit egy időben. Kizárólag akkor fordul bírósághoz, ha megegyezés születik. Azt ugyanis ugyanúgy jóvá kell hagynia a bíróságnak, mint egyéb esetekben. A felek választott ügyvédjeikkel négy alkalmat jelölnek ki a tárgyalás lefolytatására, s az egyes alkalmakkor azokat a problémákat érintik, amelyeket a felek saját ügyvédjeiknek az előkészítő tárgyalások során külön-külön elmondtak. A megbeszélések alatt a különválás egyéb járulékos kérdéseit is érintik, például a gyermek harmadik személyekkel való kapcsolatát, amely néha meghatározó a felek számára. A négy résztvevő között egy olyan közvetlen kommunikáció alakul ki, mely a kölcsönös megegyezés keresésének az irányába mutat. A felek által választott szakértő vagy szakértők segíthetnek a feleknek a döntéseik meghozatalában. Ők lehetnek gyermekpszichológusok, könyvelő- és adótanácsadók, közjegyző, illetve más megfelelő személyek. Az együttműködési megállapodásnak *előfeltétele*, hogy a feleknek *konstruktív párbeszédet* kell folytatni. Ez teszi ugyanis lehetővé egymás megértését vagy éppen újra megértését. A feleknek kötelezniük kell magukat arra is, hogy normális hangnemben folytatják a tárgyalásokat, s minden olyan szükséges információt megadnak, amely jövedelmeikre és saját vagyonukra vonatkozik. A legnagyobb vívmánya ennek a jogintézménynek az *elállási jogban való megegyezés*. Ez abban az esetben illeti meg a feleket, ha kiderül, hogy a másik fél egyirányúan bírósághoz fordul, vagy az egyeztető eljárás kedvezőtlen fordulatot vesz, illetve visszaélés történik. A titoktartási kötelezettséget vállaló résztvevők sem direkt sem indirekt módon nem léphetnek fel egyik fél

védelmében sem. Ez az elakadás sok esetben a legjobb megoldás megtalálására sarkallja a feleket, s megmentik a folyamatot a bukástól. Az ügyvédek elsődlegesen az ügyfeleikért felelősek, de feladatuk a megfelelő csapatmunka végzése is, mely az egyezség létrehozására koncentrál. A másik fontos feladatuk, hogy az eljárás során messzemenően az ügyfelek érdekeit képviseljék úgy, hogy lehetőleg a tárgyalások ne fulladjanak kudarcba, s ne mérgesedjenek el, hanem fenntarthatók legyenek. Az együttműködési jog egy olyan önálló alternatív konfliktuskezelő mód, ahol szükségeszerű az együttműködés a bíróságokkal. Az egyezség jóváhagyása ugyanis szinte mindig elengedhetetlen. De lehetőség van biztosítási intézkedés, ideiglenes intézkedés meghozatalára is a két fél együttes kezdeményezésére. S szükség lehet a bírósági fellépésre bizonyos családi krízishelyzetekben, házastársi tettegesség vagy más éles konfliktus esetén, ahol az együttműködési jog intézménye nem tud megfelelő megoldást nyújtani a felek problémájára. Mivel az együttműködési jog az ügyvédek tárgyalási szerepén nyugszik, e szerep jelentőséghez jut akkor is, amikor a klasszikus kommunikáció távkommunikációvá válik (fax, levélváltások, telefon, e-mailek), melyet a négyes személyes találkozó zár. A megbeszélések különböző érdekek mentén zajlanak, zárt és elmélyült tanácskozás formájában. Az elállási jog pedig reális alapokra helyezi az érdekek szerinti elkülönülést azért, hogy a fennakadást, az eljárás bukását elkerüljék, miközben biztosítva van a felek számára, hogy egymás elsődleges célkitűzéseit tiszteletben tartsák.¹⁷²

Látható, hogy e szisztéma szerint az ügyvédnek jut az a szerep, hogy tanácsokkal lássa el ügyfelét a célból, hogy egy előremutató megegyezés szülessen a felek között. Ennek érdekében összpontosít a tárgyalás menetére, a kölcsönös megegyezés létrehozására törekszik. Szerepe olyan, mint a bíróé a bírósági tárgyalás során az egyezség létrehozása érdekében kifejtett békítő tevékenysége alapján. Fontos hangsúlyozni, hogy mindenképpen a jogvita megoldására koncentrál a jogi érdekek összehangolásával, mely a kölcsönösen elfogadható, kompromisszumos megoldás létrejöttéhez vezet. Nyilván a bírótól is különbözik annyiban, hogy az ügyvéd e szerepkörben is a saját ügyfele érdekeit képviseli, míg a bíró pártatlan. A másik nagyon fontos különbség, hogy a mediátor általában egyedül vezeti a tárgyalásokat (ez alól egyébként – majd látni fogjuk – épp a határokon átnyúló mediáció a kivétel, a maga sajátos társmediatori

¹⁷² Charlotte Butruille-Cardew: *Les modes alternatifs de resolution des conflits en matière de droit européen de la famille et le cas particulier du droit de la famille collaboratif*, L'Observateur de Bruxelles N.67, 26-28.old.

szisztémájával). A *kollaboratív jog*¹⁷³ alapján viszont az ügyvédek együttesen lépnek fel az ügyben, amely egy olyan csapatmunkát tesz lehetővé, mely megkönnyíti a megoldás megtalálását, s megakadályozza, hogy az ügyfél egyes problémákon átlépjen és blokkolja ezt a fajta mediációs eljárást. Az ügyvédi közreműködés egyre inkább kiterjed a külső szakértők, szaktanácsadók felkérésére is, amely szintén egyfajta biztosíték és bátorítás az ügyfél számára, hogy a megnyugtató megegyezés irányába kötelezze el magát. Megjegyzem, hogy azokban az országokban (például Franciaországban is), ahol a mediáció nem kapcsolódik szorosan a kapcsolatügyeleti tevékenységhez, a megegyezésnek ezek a garanciái tényleg hiányoznak. Ám Magyarországon a kapcsolatügyeletes egyúttal gyermekvédelmi mediátor is, mely felhatalmazza őt arra, hogy a gyermek érdekében mindennemű külső segítséget igénybe vegyen a tárgyalások során (társmediátor, gyermekpszichológus, párterapeuta). Nyilván az ügyfél biztonságérzetét a kollaboratív jog alkalmazása esetén növeli a saját érdekeit képviselő ügyvéd közreműködése olyan szempontból is, hogy ha társa személyiségéből adódóan kételkedik annak intellektuális vagy emocionális képességeiben, az ügyvéd a megegyezés alternatíváit tudja nyújtani ügyfelének. A kollaboratív jog mind az ügyvéd mind a fél szempontjából vizsgálva az esetek túlnyomó részében elégedettséggel jár és sikerre vezet, amely magyarázza az exponenciális növekedését. Az ügyvédek képzése, az etikai szabályok és az eljárást körülvevő garanciák hatására elfogadottá vált a jogász-és bírósági berkekben az egész világon, ott, ahol a megegyezés alternatívájával komolyan számolnak a felek jogai és érdekei tiszteletben tartása mellett. A családi jog területén szinte azonnal meghonosodott, mind a nemzeti mind a határokon átnyúló jogvitákban. A bírósági megoldásokhoz képest egy olyan átfogó és konstruktív alternatívát kínál, amely képes választ adni azokra a szemléletbeli változásokra, amelyek az elmúlt évtizedek családi konfliktusait jellemzik.

A különböző alternatívák rövid összehasonlításával szemléltetni próbáltam, hogy valójában a bíróságon kívüli alternatív konfliktuskezelési technikák sok hasonlóságot tükröznek, számos közös vonásuk van, ugyanakkor a nüansznai különbségek meghatározóak lehetnek a tekintetben, hogy melyik forma a legmegfelelőbb a konfliktus kezelésére. Ennyiben az összes alternatív technika „használhatóbb” a bírósági eljáráshoz képest, ahol szigorú jogszabályi keretek

¹⁷³ Az együttműködési jog (kollaboratív jog) azt jelenti, hogy az ügyvédek kötelesek megkísérlni egymással és ügyfeleikkel tárgyalóasztalhoz ülni és tárgyalásokat folytatni egy lehetséges megegyezés reményében. Hazánkban az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 1. §-a is rendelkezik erről a kötelezettségről annyiban, amennyiben az ügyvéd feladatává teszi a közreműködést abban, hogy az ellenérdekű felek jogvitájukat megegyezéssel intézzék el.

korlátozzák a felek és a bíró mozgásszabadságát. Nem véletlen, hogy már a XIX. században Antónió Cánovas del Castillo¹⁷⁴ úgy fogalmazott, hogy „Az igazságosság (*iustitia*) a bíró lelke”.¹⁷⁵ A latin eredetű szó kettős jelentésű. Egyrészt az igazságosságot, mint eszmét, másrészt a bírósági szervezetet jelenti. Az, hogy a lélek kívánsága és az igazságszolgáltatás között ellentét feszül, nem elsősorban a bíró, mint ember, hanem a bírósági szervezet tökéletlenségét mutatja. Az igazságosság és a lélek közötti összefüggés boncolgatása sem XIX. századi probléma. Már Platón úgy definiálta az igazságosságot, mint a lélek egy bizonyos állapotát: egy olyan lélek, melyet a Jó megismerése vezérel. Egy olyan lélek, melynek lényege, hogy követi az ész „szavát”, mely által kordában tartja szenvedélyeit, s végül egy olyan lélek, amelyről azt mondhatjuk, hogy harmonikus, szép, erős és egészséges, mert távol tartja magát az igazságtalanságtól, s nem engedi szabadjára a szenvedélyeket. Csakúgy, mint az erény, az igazságosság is az egyén benső állapotából fakadó jogi cselekvés, s nem külső társadalmi normákból, vagy más olyan normákból ered, melyek cselekedeteink következményei.¹⁷⁶ A platóni elveken túl nyilvánvaló persze, hogy nem kizárólag a belső igényesség, hanem számos gazdasági, társadalmi jelenség, s az egyéni elvárások voltak annak okai, hogy a hagyományos bírói úthoz képest új, más (alternatív) konfliktuskezelési módszerek kezdtek elterjedni a világon. Egy adott ország kultúrájától, tradícióitól függött, hogy ez szélesebb vagy szűkebb körben történt-e, korábban vagy később az emberi társadalmak történetében, ahogyan erre már utaltam dolgozatomban.

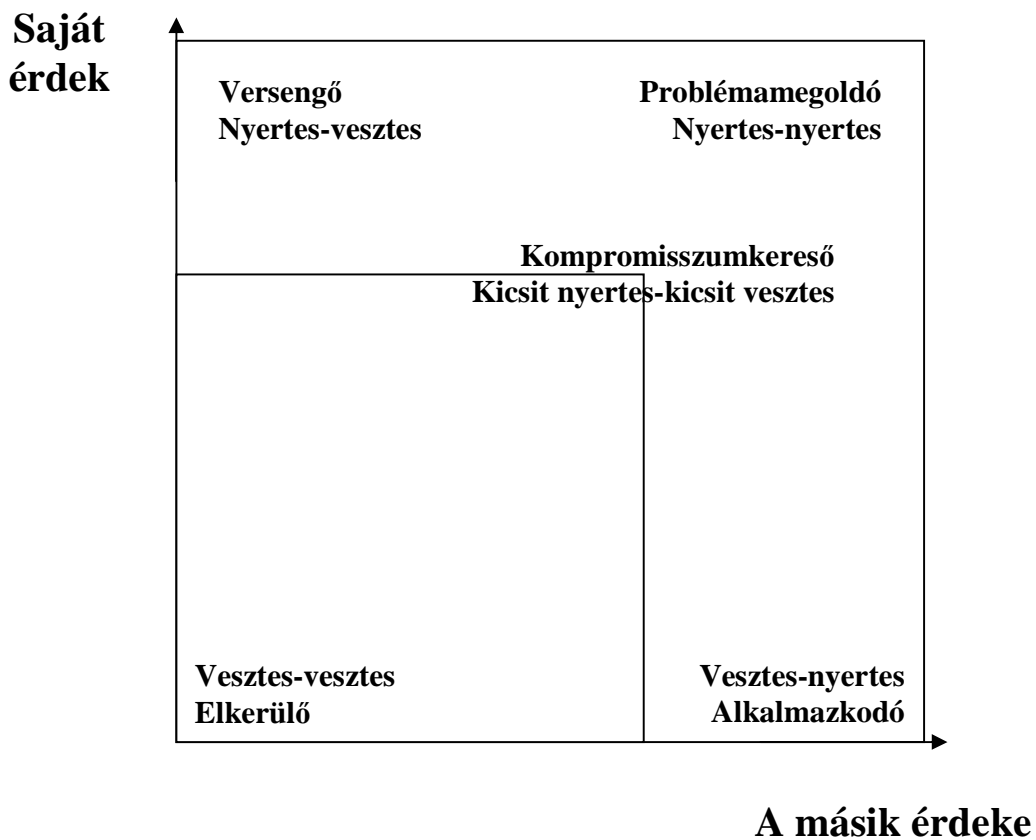
A későbbiekben részletesen összehasonlítom majd a bírósági és a mediációs eljárást, valamint bemutatom, hogy a hagyományos és az alternatív eljárások milyen remekül kiegészíthetik egymást, ha a társadalmi és bírósági környezetben van fogadókészség az alternatív kezdeményezésekre. Ezért jelen elemzésben már csak egyetlen dologra kívánom felhívni a figyelmet, amellyel azt a megállapításomat próbálom alátámasztani, mely szerint mindig a legautentikusabb konfliktuskezelési módot kell megválasztani az ügy sajátosságainak figyelembe vételével. Úgy gondolom, hogy a bírósági békéltető- és a kollaboratív jogi eljárásban közös vonás, hogy az összes érdekelt a kompromisszum keresésén, a kompromisszumos megegyezés létrehozásán fáradozik. E szemléletet, s a kompromisszum-kereső típusú embert is az jellemzi, hogy kis nyereségek, kis veszteségek árán, de létrejön valamiféle egyensúly a felek között, s ennek megtestesülése az

¹⁷⁴ Antónió Cánovas del Castillo (1828-1897) spanyol történész, politikus, diplomata. Főműve a Spanyol dekadencia története címmel jelent meg 1854-ben.

¹⁷⁵ Jaime Octávio Cardona Ferreira: „*La Justice est l'âme du juge*”, Valencia (Spanyolország), 2008. november 16-17. Kézirat

¹⁷⁶ Platón: *Phaidrosz*, vö. 246 b-248 a.

írásba foglalt megállapodás. Ez azonban soha nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a felek időről időre megpróbálják tágítani ezeknek a kompromisszumoknak a határait, még egy kicsit nagyobb nyereség elérése céljából. (Gondoljunk csak a gyermekelhelyezés, kapcsolattartás tárgyában kötött egyezségek „törékenységre”, melyet röviddel megkötésük után megtámadnak a felek, s kéri a megváltoztatást, újraszabályozást). Tehát úgy vélem, hogy éppen a családi jog területén a kompromisszum-keresésnél sokszor többre van szükség. Nemcsak a jogvitát kell megoldani, hanem a feleket, családtagokat, gyermekeket kell olyan helyzetbe hozni, hogy a jövőben működőképes családi kapcsolat maradjon fenn a szülők és családtagok között a gyermek érdekében. Ez a szükséglet generálja, hogy ne csak a szűken vett „kompromisszumos állapot” jöjjön létre a felek között, hanem a minden érdekelt egyéni érdekeit is összehangoló, hosszú távú megoldás szülessen, vagyis a probléma megoldódjon. E folyamatban sokszor elengedhetetlen egy olyan harmadik személy részvétele, aki pártatlan, nem ad tanácsokat, hanem úgy irányítja a tárgyalást, hogy a felek maguk jöjjenek rá a számukra legmegfelelőbb megoldásra. Ez ugyanis mindkét fél számára nyereséggel zárul, s ez lehet a biztosítéka a hosszú távú együttműködésnek.

A fenti ábra problémamegoldó pólusán helyezkedik tehát el a mediáció, s a rajz jól szemlélteti, hogy a mediáció az érdekek legoptimálisabb összehangolására törekvő folyamat, amely a legoptimálisabb pozíció (nyertes-nyertes) elérését kínálja a tárgyalási folyamata végén. Az ábrából egyben levezethető, hogy az érdekviszonyoknak megfelelően milyen különböző tárgyalási stratégiák alkalmazhatók, s ezek milyen eredményt céltételeznek.

3.4.2.A közösségi jogalkotás változása

E téma tárgyalása kapcsán térjünk vissza oda, hogy 1999-ben az Európa Tanács a finnországi *Tamperében* tartott tanácskozásán felhívta a tagállamok figyelmét arra, hogy a bírósági eljáráson kívüli kiegészítő jellegű eljárásokat hozzanak létre és vezessenek be a hazai jogalkotásukba. 2000 májusában a *Tanács* elfogadta azokat az irányelveket, amelyek polgári és kereskedelmi területen az alternatív konfliktuskezelő technikák alkalmazására vonatkozott, deklarálta azokat az alapelveket, amelyek alapján kidolgozhatók és működőképessé tehetők a jogviták bíróságon kívüli megoldásai, egyszerűsítve ezzel a polgári és kereskedelmi eljárásokat, a bíróság út igénybevételét. 2002-ben a *Zöld Könyv* összefoglalta a jelen európai helyzetet az alternatív konfliktus megoldások terén és elindított egy olyan széleskörű konzultációt a tagállamok és polgárai körében, amellyel a mediációs eljárás bevezetésére bátorította a tagállamokat a bírósági eljárásokban is. Hangsúlyozta, hogy a polgárok szabad áramlásának, a biztonságának és a joghoz való hozzáférés lehetőségének a közösségi szinten való biztosítása nélkülözhetetlenné teszi az igazságszolgáltatás gyors és jó minőségű működéséhez, hogy a polgárok ne csak bíróságon, hanem azon kívüli eljárásokban is megoldhassák jogvitáikat. A belső piac működéséhez is elengedhetetlen, hogy a mediációs szolgáltatást igénybe vehessék a gazdasági társaságok. A mediációt egy olyan gazdaságos, gyors eljárásnak tartja a polgári és kereskedelmi ügyekben, amely a felek szükségleteinek megfelelő megállapodás létrehozására alkalmas, az önkéntesség tiszteletben tartásával. Biztosítja, hogy az eljárás folyamán a felek baráti hangnemben tárgyaljanak, s további előnye, hogy határokon átnyúló esetekben is jól alkalmazható. Természetesen ahhoz, hogy a mediáció a tagállamokban alkalmazható legyen, felhívta a tagállamok figyelmét, hogy eljárásjogukat is e szerint módosítsák.

2007 októberében elkészült egy újabb tervezet a tagállamok számára, hogy megkönnyítsék a mediáció alkalmazását jogrendszerükben ne csak törvényalkotói, hanem jogalkalmazói szinten is.¹⁷⁷ A tervezet az új iránymutatásait *mind a hazai mind a határokon átnyúló ügyekben* alkalmazni ajánlotta a tagállamoknak, s nem akadályozza meg azt sem, hogy minden *modern kommunikációs eszközt alkalmazzanak* a mediáció során, amelyet a bírósági eljárásokban is használnak (telefon-és videó konferencia-tárgyalás, stb.). Az iránymutatás azokban a *fellebbviteli eljárásokban is* alkalmazható, amelynek kimerítésére a nemzeti jog alapján a feleknek lehetőségük van. Ezen túlmenően, amennyiben a nemzeti jog lehetővé teszi, hogy maga a bíró mediáljon e direktíva szellemében, az iránymutatást alkalmazni kell a bírónak minden olyan ügyben, ahol a kérdés eldöntése, illetve a jogvita tárgya ezt kívánja. Nem kell, hogy a mediációt minden vitás kérdés eldöntésénél alkalmazzák, hogy lefedje a jogvita és a bírósági eljárás egészét, s természetesen nem kell alkalmazni akkor, ha a bíróság más közreműködőket, tanácsadókat (szakértőket) vesz igénybe az eljárás során. A tervezetben előírt mediáció *önkéntességen alapul* (tehát a mediáció kötelező elrendelésére nincs lehetőség), az ügy urai és felelősei a felek, akiket a bíró vagy a mediátor irányít úgy, hogy meghallgassák egymást.

Egyes nemzeti jogokban előfordul, hogy a bíróságoknak lehetőségük van a *mediációs eljárás időbeli korlátozására*. A tervezet egyetlen rendelkezése sem kíván szembe menni a nemzeti jogalkotással, nem akar abban zavart okozni vagy szankcionálni, mindamellettt hangsúlyozza, egyetlen törvényalkotás sem akadályozhatja meg a felek számára, hogy a bírói utat válasszák. A határidőket a szerint kell a mediációnál alkalmazni, legyen az bírósági vagy azon kívüli mediáció, hogy határokon átnyúló ügyekről van szó, vagy sem. A feleknek *írásban kell beleegyezésüket adniuk* ahhoz, hogy kifejezetten a mediációs eljárásnak vetik alá magukat. A célból, hogy a felek kölcsönös bizalommal legyenek egymás iránt a mediációs eljárás megkezdésekor, valamint, hogy a mediáció alapján született megállapodásban foglaltakat kölcsönösen elismerjék, és az végrehajtható legyen, a *tagállamoknak* minden eszközzel *bátorítaniuk* kell *bíráikat* arra, hogy mediátori képzéseken vegyenek részt és hatékony minőségi kontrollt kell bevezetni a médiának kibocsátott közlések vonatkozásában. A tagállamoknak kell ezeket a mechanizmusokat úgy szabályoznia, hogy sem a mediációs eljárás sem a felek autonómiája ne szenvedjenek csorbát. Hatékonyan működjön a pártatlanság és a szakértelem. A mediátorok számára készült *európai*

¹⁷⁷ Ez a későbbi 2008/52/ET/EP Irányelv. Az eredeti tervezet a 2004/0251 (COD) Proposition de Directive du Parlement Européen et du Conseil sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale volt.

módszertani útmutatót hozzáférhetővé kell tenni minden mediátor, s az interneten keresztül bárki számára.

A 2201/2003-as számú *Tanácsi rendelet* kifejezetten előírja a tagállamok számára, hogy minden felek által kötött megegyezésnek végrehajthatónak kell lennie abban a tagállamban, ahol megkötötték. Ha a családjogi mediáció nyomán létrejött megállapodás tartalma szerint nem végrehajtható abban a tagállamban, ahol kötötték, kérelmezni kell a végrehajtást. A tervezet bátorítja a feleket arra, hogy saját államuk törvényei alapján kezdeményezzék az *exequatur* eljárást, a célból, hogy másik tagállam is elismerje a gyermekre vonatkozó megállapodást, s az így végrehajtható legyen. Ugyanakkor nem kívánja csorbítani azokat a szabályokat, amelyek a mediációs megállapodás érvényességét külön végrehajtási eljáráshoz kötik.

A *titoktartási kötelezettség* nagyon fontos követelmény a mediációs eljárásban. Ezért az irányelv-tervezet előírja azoknak az *összeférhetetlenségi szabályoknak* a minimumát, amelyeket a polgári eljárásjogi szabályoknak tartalmazniuk kell a mediáció bizalmi légkörének és a titoktartási kötelezettség védelme érdekében minden egyes belső eljárásjogban, legyen az bírósági, polgári vagy kereskedelmi, illetve választott bírósági eljárás.

A tagállamoknak azzal is *ösztönözniük* kell a feleket a mediáció igénybevételére, hogy nem akadályozzák meg számukra a bírósági vagy választott bírósági út igénybevételét a közvetítés sikertelensége estén. A tagállamoknak tehát úgy kell módosítaniuk jogszabályaikat, hogy az harmonizáljon az irányelv előírásaival. Az egyik tagállam mediációs megállapodása tartalmának olyannak kell lennie, hogy végrehajtási záradékolását ne kelljen elutasítani azért, mert jogszabályellenes, nemcsak a belső, hanem a nemzetközi egyezmények szabályaival is ellentétes. A tagállamoknak folyamatosan tájékoztatniuk kell polgáraikat arról, hogy milyen módon vehetik fel a kapcsolatot a mediátorokkal, illetve milyen formában fordulhatnak a mediációs szolgálatokhoz. A gyakorló bírákat is ösztönöznie kell a tagállamoknak arra, hogy tájékoztassák ügyfeleiket a mediáció lehetőségéről.

Az irányelv fenti rendelkezésével az alapvető jogok érvényesülését előmozdítja, és olyan alapelveket fogalmaz meg, melyeket az Európai Unió Alapvető Jogok Chartája is elismer.

Az új irányelvek célkitűzése, hogy közösségi szinten elősegítse a mediáció alkalmazását. A határokon átnyúló jogviták esetére külön rendelkezéseket is tartalmaz. Ezeket a rendelkezéseket akkor lehet alkalmazni, ha a felek állandó lakóhelye vagy tartózkodási helye eltérő államban van, s attól az időponttól kezdődően alkalmazható, amikor a felek bejelentették a szándékukat a

mediáció igénybevételére a jogvita kirobbanását követően, vagy bíróság rendelkezése folytán belekezdtek az eljárásba. Ugyanígy, ha a nemzeti jog alapján kötelező mediáción részt venni.

A mediációs eljárás nyomán született *megállapodás végrehajthatóságának a részletszabályait* is külön pontban tárgyalja a tervezet. Fentebb utaltunk rá, hogy ennek óriási jelentősége van a határokon átnyúló jogviták esetében a tagállamok határozatainak kölcsönös elismerése körében. Vagyis nem mellőzhető az ilyen tartalmú egyezségek végrehajtási záradékkal való ellátása, elismerése és végrehajtása, kivéve, ha a megállapodás tartalma annak az országnak a belső jogrendjébe ütközik, ahol a végrehajtást kezdeményezték, vagy a végrehajtás lehetőségét a belső jog elveti. A *végrehajtási záradékot* vagy a bíróság vagy más hatóság állítja ki ítélet, illetve más határozat formájában, amelyet a belső jog szabályoz. A hatáskörrel rendelkező bíróságokról vagy más hatóságokról a tagállamok a Bizottságtól kérhetnek felvilágosítást.

A bíróságok nemcsak arra hívhatják fel a felek figyelmét, hogy a jogvita megoldása érdekében mediációt vehetnek igénybe, hanem meghívhatja őket egy, a mediációs eljárás lényegét ismertető *tájékoztató jellegű megbeszélésre*. Az irányelv nem kíván beleszólni abba, ha egy ország jogrendszere a mediációs eljárás elutasításához különböző szankciókat fűz (például a per végén a teljes perköltség megfizetése).

A tervezet ráirányítja a figyelmet a mediáció *bizalmas* jellegére, arra, hogy az eljárásnak minden körülmények között a titoktartási kötelezettség betartásával kell folytatódnia. Ennek egyik biztosítéka, hogy semmiféle információt nem szolgáltathatnak ki az eljárás eredményéről, illetve a felek közötti kapcsolatról. A másik biztosítéka, hogy betartsák az összeférhetlenségi szabályokat is, s – kivéve, ha a felek megengedik – sem a mediátor, sem az eljárás más hivatalos résztvevője (például egy tanácsadó) ne vehessen részt az adott ügyben indult polgári, kereskedelmi, választott bírósági eljárásban. Az adott tagállamnak a közrend védelméen túl a gyermek mindenekfelett álló érdekét is szem előtt kell tartania, tehát meg kell akadályoznia minden olyan cselekményt, amely a fentieket csorbítja.

3.4.3.A határokon átnyúló mediáció sajátosságai

A mediáció monokulturális, mondhatjuk, nyugati modelljéhez képest a határokon átnyúló mediációnak számos sajátossága van.¹⁷⁸ Az első szembetűnő különbség már a fogalom

¹⁷⁸ Lisa Parkinson: *Cross-Border Family Mediation: Opportunities and Difficulties*, Trier, 2007. április 23-24. Kézirat

definiálásakor észrevehető. A határokon átnyúló mediáció ugyanis egy olyan eljárás, mely közvetlenül vagy közvetett módon elősegíti a felek közötti tárgyalásokat, melyek egy kölcsönösen elfogadott, minden érdekelt részére a legjobb megoldást nyújtó egyezséghez vezethetnek. Ennek keretében a mediátornak *tisztelnie kell az eltérő kulturális adottságokat, ismernie kell a nemzetközi kapcsolattartás diplomáciai és jogi formáit, el kell fogadnia a felekre vonatkozó eljárásjogi illetve törvényi privilégiumokat, együtt kell működnie a közös jövőt érintő megállapodás jóváhagyásában.* Különösen a *jogellenes gyermekelviteli ügyek* kapcsán vált világossá, hogy a konfliktusok mögött sok esetben ideológiai nézetkülönbségek húzódnak, melynek megszüntetéséért több frontos harcot kell vívni. Egyrészt a Hágai egyezményhez csatlakozó államok között a legvitásabb területeken *kétoldalú hatósági (bírószági) együttműködésekre* is szükség van, így Anglia, Németország, Franciaország, Pakisztán, Egyiptom, valamint más afrikai államok között, valamint az egyes államok és az Egyesült Államok között. Az iszlám államokkal való együttműködés kifejezetten fontos a hágai konvenciót alkalmazó tagállamok és az iszlám jog talaján álló nemzeti bíróságok kapcsolatának harmonizálása céljából. A másik, s egyben az egyik legfontosabb specialitás, hogy már a házasságkötések előtt, úgynevezett *preventív funkciót* betöltve is felléphet a mediátor. Vagyis felhívhatja a figyelmet arra, hogy a különböző kultúrából érkező pároknak mire kell figyelniük vallási, társadalmi tradíció szempontjából, illetve, hogyan juthat érvényre a gyermek mindenek felett álló érdeke a szülői és a családi viszonyokban. (Több olyan civil szervezet is létezik az Unión belül, akik speciálisan a megelőző tájékoztatással foglalkoznak. Ilyen például a genfi központú International Social Service). A preventív funkció másik aspektusa, hogy a konfliktusos helyzetben a jogvitát kezdeményező felet a jogi képviselő, a bíróság tájékoztatja a mediációról, mely eljárás, ha ebben a szakaszban indul meg, a párkapcsolat helyreállítására törekszik. A mediátor ebben a szakaszban már külföldi társmédiátor bevonásával könnyítheti meg a kapcsolatfelvételt a családtagok között, elősegítheti, hogy a kommunikációnak szabályozott gyakorlata alakuljon ki az ügy végleges befejeződésig. Tulajdonképpen ezek az egyedi vonások szorosan kapcsolódnak a határokon átnyúló mediáció *tárgyához*, nevezetesen a *jogellenes gyermekelviteli ügyekhez*. Ez a típusú mediáció tulajdonképpen *szülő központúbb* a hagyományos gyermekvédelmi mediációhoz képest abban az értelemben, hogy a szülői magatartásokat a kulturális különbségek, a közösségi szokások és az állami törvények ismeretében értékeli, befolyásolja. A mediáció sikere érdekében *más családtagokat* is bevon a

mediációs folyamatba a sikeresség érdekében. A földrajzi távolságok miatt a kommunikáció minden modern eszközt felhasználhatja a mediációs eljárás lefolytatásához, *a gyermeket* azonban mindig *közvetlenül hallgatja meg*. A pártatlanság elve tehát a *többpártúság* (multi-partial) elvévé alakul át.

A határokon átnyúló jogviták esetében a már említett jogellenes gyermekelviteli ügyek kapcsán fokozott jelentősége van a bírák, illetve a *bíróságok nemzetközi szintű összefogásának*. Az ezzel kapcsolatos nemzetközi gyakorlat kialakításának és fejlődésének is döntő lökést adott a már fentebb említett, 2003. március 1-től hatályba lépett *Brüsszel II-es*, valamint ennek 2005. március 1-től hatályos módosítása (*Brüsszel II/a*). A családi jog nemzetközi szintű szabályozása kapcsán az Európa tanácsi rendelet elsőként az uniós bíróságok együttesen végzendő munkájának a fejlesztését tűzte ki célul, amelynek a módosítás már az eszközeit és intézményi formáit is kialakította. Ezek közül a legfontosabb, hogy olyan, családi jogra szakosodott bírók együttműködésére van szükség, akik az országokon átívelő ügyekben is tudják a kapcsolatot tartani egymással.¹⁷⁹ Az un. *magistrats liaison*-ok képezik magukat a nemzetközi gyermekvédelmi jogszabályok ismerete terén, valamint rendszeresen részt tudnak venni olyan nemzetközi és regionális megbeszéléseken, melynek témája a határokon átnyúló gyermekvédelmi ügyekre koncentrálódik. A közvetlen kommunikáció elősegítése érdekében a Tanács 2005 márciusától kezdve javasolta a tagállamoknak *családjogi kapcsolattartó bíró* kijelölését. Eddig az Unióban 11 állam nevezett ilyen bírót. Ezen belül az egyes tagállamokban is szorgalmazta a gyermekelviteli ügyekre szakosodott bírók csoportosulását. Így Angliában a Legfelsőbb Bíróság nyolctagú családjogi csoportja foglalkozik kizárólagosan a hágai egyezménybe ütköző jogellenes gyermekelviteli ügyekkel. A kapcsolattartó bírók kijelölésénél további követelmény, hogy a jelenlegi hazai és nemzetközi szabályozást ismerjék, megfelelő gyakorlattal rendelkezzenek, s kövessék a jövőbeni változásokat. Megfelelő felvilágosítással tudjanak szolgálni és azt kérni e speciális ügycsoportban. A közvetlen bírósági párbeszéd megteremtése érdekében a szerződő államoknak bátorítaniuk kell bíráikat, más személyeket és hatóságaikat is arra, hogy nemzetközi szinten is vegyék fel a kapcsolatot a bírák, illetve bírák és más hatóságok egymással. Ezt megkönnyítendő, az államok kötelesek biztosítani azokat a speciális eszközöket, melyekkel a kommunikáció lebonyolítható, például video-vagy telefon konferencia formájában is.

¹⁷⁹ Mathew Thorpe: „*The Role of the Judge in International Mediation*”, Trier, 2007. április 23-24. Kézirat

Thorpe szerint a nemzetközi családjogi bíraskodás fő törekvései közé tartozik a kapcsolattartó bírók számának a növelése, akiknek a szakosodáson és a szakmai gyakorlaton túl kifejezett érdeklődést kell mutatniuk a nemzetközi családjog iránt. Nem kizárólagosan a jogviták elbírálása, hanem bármilyen *közreműködés* is a munkájukhoz tartozik a nemzetközi gyermek-és családvédelem körében. Feladatát képezi, hogy *bíróságát képviselje* speciális bizottságokban, illetve olyan konferenciákon, ahová bíróságát meghívták.

A határokon átívelő mediáció további sajátossága, hogy *párhuzamosan kell folynia* a jogellenes gyermekelviteli ügyben, vagy szülői felügyeletet és láthatási jogot érintő más ügyben zajló *bírósági tárgyalással*. Ezért az európai bíróságok számára a *Reunite International Child Abduction Centre*¹⁸⁰ nevű civil szervezet dolgozta ki azt a gyakorlatot, amellyel e jogvitákban a mediáció alkalmazása lehetővé válik. A *Reunite Mediation Pilote Scheme*¹⁸¹ elnevezésű módszer kidolgozásánál azt vették figyelembe, hogy az 1980-as Hágai konvenció alapelveinek megfeleljen az új eljárás. Vizsgálták továbbá, hogyan illeszthető be a bírósági eljárás gyakorlatába a közvetítői tevékenység, s nem utolsó sorban *gyakorlati módszertant* dolgoztak ki. A szempontok között első helyen szerepel a biztonság kérdése. A *közvetítés kiegészítő* jelleggel lép be a visszaviteli eljárásba annak megindulásakor illetve a bíróság általi első meghallgatás során. A bíróságnak ebben az esetben biztosítania kell, hogy az eljárás alatt a *gyermek* már *ne legyen tovább* mozdítható egy másik országba vagy ismeretlen helyre. A másik lényeges elem, hogy a közvetítői tevékenység megfeleljen a Hágai nemzetközi egyezmény, illetve az ezen alapuló hazai törvények előírásainak. A mediációs eljárásnak összhangban kell lennie továbbá a nemzetközi jogszabályban meghatározott határidővel, vagyis a kérelem beérkezésétől számított *hat hét* alatt a bíróságoknak dönteniük kell a visszavitel kérdésében. Ez magyarázza, hogy a *mediációnak párhuzamosan kell folynia a bírósági eljárással*, vagyis a mediációt úgy kell időzíteni, hogy a bírónak is módjában álljon a mediáció eredményét megismerni. Ezért nem lehet késlekedni az első meghallgatást követően a munka megkezdésével. A mediációs tárgyalások során törekedni kell arra, hogy *nemzetközileg*, külföldi központi hatóságok által is *elismert megállapodás* szülessen. Biztosítania kell mindkét szülő számára, hogy közvetlenül kinyilváníthassa véleményét, előadhassa érveit és védekezését a közvetítői eljárás során is. További nagyon fontos elem a *szakértelem* kérdése. A *külföldi társmediátor* jelenléte

¹⁸⁰ Denise Carter: *The Work and Role of Reunite and the Reunite Mediation Service*, Trier, 2007. április 23-24. Kézirat

¹⁸¹ Uo.

elkerülhetetlen a jogellenes gyermekelviteli ügyekben. Az eljárás során a résztvevők közösen döntenek az *eljárás nyelvéről* is. Elengedhetetlen szakmai követelmény, hogy a mediátorok országos tréningeken vegyenek részt, ahol széles körű tájékoztatást kaphatnak a nemzetközi gyakorlatról is. Mivel a mediátoroknak tisztában kell lenniük a Hágai egyezmény előírásaival, s az érintett országok bírósági eljárásaival is, kezdetben arra törekedett a Reunite, hogy egy *ügyvéd mediátor* is részt vegyen az eljárásban, aki szakmai ismeretekkel és gyakorlattal rendelkezik a szülők által veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatos jogvitában. A gyakorlat jelenleg úgy módosult, hogy az ügyvédnek nem feltétlenül kell az eljárás teljes időtartam alatt jelen lennie, *konzultatív szerep* viszont megmaradt.

További nagyon fontos szempont itt is a *végrehajthatóság* kérdése. A mediáció során született megállapodást jóvá kell hagynia a nemzetközi ügyben eljáró bírónak is, végrehajtási záradékkal kell ellátnia annak érdekében, hogy a külföldi bíróság ezt elismerje. Ennek kiemelkedő jelentősége van a további perek elkerülése érdekében.

A *Reunite* által közzétett adatok¹⁸² szerint a fenti módszer szerint végzett 28 mediációs eljárás 75%-a zárult eredményesen, vagyis megállapodás született a felek között. Nyilvánvalóan a megállapodás a gyermekek mindenek felett álló érdekét veszik elsősorban figyelembe. A felmérés szerint a szülők 95%-a ajánlja a mediációt másoknak, 86%-a majdnem teljesen illetve teljesen elégedett volt az eljárás menetével. A közvélemény kutatás szerint a felek úgy ítélték meg, hogy a nemzetközi egyezmény ismerete döntő jelentőségű volt, ám túlzott jelentősége nem volt annak, hogy a mediátor a háttér nemzeti családjogi szabályokat mennyire ismerte. Az eljárást társmediátor nélkül elképzelhetetlennek tartották a felek. Személyének megválasztásánál azonban nem érvényesültek nemi vagy professzionális szempontok, a semlegességet tartották kulcsfontosságúnak a felek. Az esetek nagyobb részében az előírt határidőben lezajlott a mediáció, volt olyan eset is, ahol mindössze háromszor három óra alatt sikeresen megoldódott az éles konfliktus. Az első meghallgatás alkalmával annak volt döntő jelentősége, hogy a szülők érezzék, hogy megértik őket és párbeszéd folytatására van lehetőség az eljárás alatt.

Az utóbbi években nagy visszhangot kap európai szinten a családon belüli erőszak kezelése, visszaszorítása. Rengeteg civil szervezet hallatja hangját, elsősorban a nők és a gyermekek jogainak a védelme érdekében. Nyilvánvalóan a mediációs eljárásban is megjelenő új elem, a

¹⁸² Uo. Hazánkban határon túli kapcsolattartási ügyben 2004 – 2008 között 15 család és 15 gyermek részesült kapcsolatügyi ellátásban, így az annak keretében végzett mediációs tevékenységben.

családi erőszak minden eszközzel való megakadályozása a közvetítői eljárás alatt, összhangban áll a fenti törekvésekkel. Ez ismételten felveti a bíróságok és a mediációs eljárás közti szoros kapcsolat kérdését, hiszen a jövőbeni együttműködés során – amennyiben erre szükség van – a megfelelő bírói intézkedésekkel lehet és kell a szülő számára biztosítani, hogy biztonságban érezhesse magát. Az együttműködésnek tehát ki kell terjednie a gyors információcserére és teljes körű jelzőrendszeri tevékenységre is (pl. a bűnüldöző szervek tájékoztatása). Nálunk a hazai gyermekvédelmi komplex szolgáltatásnak is az egyik legfontosabb részét képezi a *jelzőrendszeri hálózat kiépítése* a hatékony gyermekvédelem érdekében, mely magában foglalja a gyermekvédelmi szervezetek és a rendőrség, ügyészség, bíróság, különböző hatóságok közti folyamatos és kölcsönös együttműködést. Ennek nemzetközi szintű megvalósítása is elengedhetetlen egy jól működő európai igazságszolgáltatási közegben.

III. Fejezet

A közvetítói eljárás a bírósági eljárás keretében

1. A mediációs eljárás és a bírósági eljárás összehasonlítása

Az összevetésnél álláspontom szerint a hagyományos bírósági szisztéma hiányosságaiból, hátrányaiból érdemes kiindulnunk. A bíró előtt zajló jogvita „jogi követelések” szembenállására korlátozódik. A perben a konfliktus jogi terminusok alakjában jelenik meg, s nem úgy, ahogyan azt az egyének megélik. Amikor a jogvitát a bíró eldönti, korántsem biztos, hogy ugyanazt a konfliktust oldja meg, mely fennáll a felek között, vagy amelyben a jogvita testet ölt. Ez magában hordozza annak a kockázatát, hogy az érintett felek szükségletei és a formális bírói szisztéma szerint nyújtott megoldások között egyre nagyobb lesz a távolság. Ez főként azokban az erős pszichológiai vagy szociális töltetű jogvitákban érhető tetten, amelyben a bíróságok, mielőtt még a törvény legalizálta volna ezt a gyakorlatot,¹⁸³ mediátorokat kértek fel, vagy azért, hogy a jogvitát megtisztítsák viszálykodó kinövéseitől (a családi mediáció jellegzetessége), vagy azért, hogy rendezzék a konfliktust, mely bírói hatáskörbe tartozna (pl. a munkaügyi konfliktusok). Ezekben az esetekben tehát a mediáció tárgya a szociális kapcsolat helyreállítása a felek között a párbeszéd és a kölcsönös megértés eszközeivel. Tévedés lenne azt hinni, hogy épp ezért a közvetítés a vita bírói megoldásának kiegészítő eszköze. Ez utóbbi a békítés, melyet számos jogrendszer ismer és a hatékonyság céljából alkalmaz is az eljárás során. Itt tetten is érhető a békítés és a közvetítés közti egyik különbség, nevezetesen, hogy a polgári mediáció lényegileg a vita „jogon kívüli” aspektusaira vonatkozik, vagyis azon akadályok leküzdésére (párbeszéd megromlása, meg nem értés, harag stb.) ami a vita konszenzusos megoldását lehetetlenné teszi.¹⁸⁴ A különböző jogrendszerekben nem is okoz különösebb nehézséget a békítés technikájának az alkalmazása, hiszen a jogvita keretein belül, a jogszabályok alkalmazásának a talaján állva kísérel meg a bíró a vita megoldását. Ebben az esetben annak az egyszerű tételnek a

¹⁸³ A gyakorlat megelőzte a törvényhozást Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban. A magyarországi példáról lásd még Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: *Kezdeményezés a Csongrád Megyei Bíróságon*, Családi Jog, IV. Évfolyam 1. szám, 2006. március

¹⁸⁴ Beatrice Gorchs: *Discours de Synthèse Général. Médiation et conciliation dans différents systèmes judiciaires européens*, Petites Affiches, Actes de Colloque, Numero special, 2005. december 9, 245.szám, 21. old.

felismeréséről van szó, hogy „a konfliktushoz tartozó függelék: a békülés”.¹⁸⁵ A békülésnek az együttműködésben van szerepe, tehát a felek a kölcsönös tolerancia bizonyos szintjét teremtik meg a bíró segítségével, elcsitítva, kiküszöbölve a konfliktust. Amennyiben a békítés sikertelen marad, ő maga dönti el a jogvitát. A közvetítés esetében, mint az alábbiakban látni fogjuk, ez a megoldás lehetetlen még akkor is, ha maga a bíró mediál. Helytelen lenne tehát kiegészítő szisztéma elnevezéssel illetni a mediációt a hagyományos bírósági eljáráshoz képest. Az alternatív technika kifejezés viszont már takarja e módszer önálló, egyedi stílusjegyekkel felruházott jellegét. A békítés példájánál maradva, a mediátor elfogadja a konfliktust, nem kiküszöböli, tudomásul veszi és dolgozik vele.¹⁸⁶ Hiányzik nála tehát az az aspektus, hogy a felek jogait és kötelezettségeit hangsúlyozva erélyesen lépjen fel egy megkötendő egyezség reményében. A békítő személy szerepe tehát erőteljesebben beavatkozó, aki megoldási javaslatokat és a kérdések minél szűkebb körét próbálja mederben tartani.

A peres eljárás hátrányai között kell még említenuk azt is, hogy a bíróságok előtti eljárás igen sok esetben hosszadalmas, akár évekig is elhúzódhat. Ennek oka részben a bíróságok túlterheltsége, részben az eljárásjogi rendszerek korszerűtlenségében keresendő. Az eljárás befejezését követően pedig sok esetben az ítélet végrehajthatatlan marad. Ez azt jelenti, hogy a vesztes fél nem hajlandó az önkéntes teljesítésre, aminek következtében egy újabb, igen kilátástalan végrehajtási eljárás veszi kezdetét. E problémák miatt sokszor még a győztes (jogvitát megnyerő fél) sem érezheti úgy, hogy nyert, hanem mindkét fél úgy érezheti, hogy veszített az eljárásban.

A bíróság előtt folyó eljárás tovább mélyítheti a konfliktust a felek között, hiszen a hosszadalmas és bonyolult bizonyítási eljárás során az ellentétek, a sérelmek fennmaradnak, s elmérgesedhetnek, s a kontradiktórius jelleg miatt a tárgyalásokon nincs mód a konfliktusok enyhítésére az érvek-ellenérvek, bizonyítékok csatájában. Az ügy ellenőrzése kikerül a felek hatóköréből, s a bíróság, illetve a jogi képviselők veszik át az irányítást. A tárgyalás (akár bírósági, akár ügyvédi) is lehet természetesen a viták rendezésének a módja, sőt jogi környezetben ez az elsődleges módja.¹⁸⁷ S persze a mediáció is magában hordja a tárgyalás

¹⁸⁵ Freddie Strasser-Paul Randolph: *MEDIÁCIÓ a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, Nyitott Könyvműhely Kiadó Budapest, 2005, 37. old.

¹⁸⁶ Strasser- Randolph: id.mű. 39. old.

¹⁸⁷ Elsődleges szerepét annak köszönheti, hogy kikényszeríti a cselekvést és pontosan meghatározott szabályokat kell alkalmazni. Barcy Magdolna – Szamos Erzsébet: *„Mediare necesse est” A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása*, Animula Kiadó, Budapest, 2002, 97. old.

bizonyos elemeit, de jellege merőben eltér attól, amit a jogi tárgyalásokon tapasztalunk. A *Strasser–Randolph* szerzőpáros szerint a mediációban használatos tárgyalást *elvi alapú* tárgyalásnak hívjuk, míg a jogászok által alkalmazott mód az úgynevezett *pozicionális* vagy *stratégiai* tárgyalás. A kettő közti különbség abban áll, hogy a mediátor leválasztja az embert a problémáról, az érdekekre összpontosít, nem a pozícióra. A mediátornak ragaszkodnia kell az objektív kritériumok használatához, s a feleket a kölcsönös nyereséghez vezető utak megtalálása felé irányítja. Az ügyvédek vagy a felek közötti tárgyalások – külső, pártatlan résztvevő nélkül – olyan képviseleti egyezkedések, ahol versengés folyik a jobb eredmény eléréseért. Ennek azonban sajátos stratégiája van, ami megengedhetetlen a mediációs eljárásban. A felek, képviselőik határozott és szélsőséges álláspontot foglalnak el, kevés engedményt adnak, visszatartanak információkat, nyomást gyakorolnak a másik félre, félrevezetik a másikat, sőt sokszor a felek jogi képviselőik számára sem tárják fel valódi motívumaikat, mögöttes szándékaikat. „A versenyző típusú tárgyaló arra törekszik, hogy meggyőzze a másik oldalt tárgyalási feltételeinek általa kijelölt határaitól. Azon munkálkodik, hogy elhitesse a másik féllel, hajlandó valamilyen egyezséget kötni, csak azt nem árulja el, hogy ez mennyiben tér el a saját maga által meghatározott vonaltól. Ha a tárgyaló partner határozottan kiáll álláspontja mellett, s ebből csak kicsit enged, akkor a másik fél könnyen hiheti, hogy nincs miből többet engednie. Tehát, amennyiben meg akarnak egyezni, a másik fél kénytelen nagyobb kompromisszumra.”¹⁸⁸

A mediációs és a bírósági eljárás közti *különbség* legpregnansabban az *eljárási szabályok*, a *célok* és a *következmények* közti eltérésekben mutatkozik meg.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Barczy- Szamos: id. mű. 87.old.

¹⁸⁹ Dr. Barnáné dr. Muczer Erzsébet: *A mediációról*. Magyar Jog 2000.évi 10. szám 600.old.

Mediációs eljárás	Bírósági eljárás
a felek közös kérelmére, illetve a másik fél hozzájárulásának megszerzését követően indul	egyik fél kérelmére indul, a másik fél részvétele kényszerű
a mediátort a felek választják	a bírót hivatalból jelölik ki
menetét a kialakult alternatív konfliktuskezelési módszer határozza meg	az eljárás menetét törvény határozza meg, melyet szigorúan be kell tartani
célja, hogy a felek közösen oldják meg a konfliktust	célja a jog szolgáltatása
gyors, általában egy ülésen befejeződik	több tárgyalás van, a döntés elhúzódik
olcsó, az eljárási költségek alacsonyabbak	drágább, az eljárási költség összetett (illeték, szakértői díj, ügyvédi munkadíj)
a folyamat a mediátor kezében van, de a felek jutnak el a megoldáshoz	a döntést a bíróság hozza, a felek megegyezését is a bíró irányítja és ügyel a jogszabályok betartására
a jogi képviselő hallgatóként van jelen, legfeljebb tanácsokat adhat	az ügyvéd az eljárás aktív résztvevője
a döntés felelőssége a feleké	a döntés felelőssége a bíróságé
a felek jövőbeni kapcsolatát javíthatja	a felek jövőbeni kapcsolatát nem javítja, ronthatja
a megoldással mindkét fél elégedett	a megoldással az egyik fél vagy mindkettő elégedetlen

E szemantikus összevetésből is kitűnik, hogy a két eljárásban szembevetendő a különbség a *felek és a bíró szabadságfokában*. Gondoljunk arra, hogy a bírósághoz benyújtott kereseti kérelem egyértelműen meghatározza, hogy miben igényli az egyik fél a bíróság döntését, az ebben való döntést nem mellőzheti a bíró, de másról sem dönthet a vitával összefüggésben, még ha az célszerűnek látszana is a felek jövőbeni kapcsolata szempontjából. A közvetítő nem dönt, a felek szabadon tárják a közvetítő elé valamennyi kérdésüket, megoldandó problémájukat, a megegyezésük tartalma a jogszabályok rendelkezéseitől eltérő is lehet. Láthatjuk, hogy ez teljesen elképzelhetetlen a bírósági döntés esetében. A feleknek a közvetítői eljárásban szabadságuk van a közvetítés menetének az irányításában, a bírósági eljárásban ez a bíró kezében van. A mediációs eljárás a felek önkéntességén alapul, szabadon dönthetnek annak folytatásáról vagy felfüggesztéséről is. A bírósági eljárás mindenképpen egy kényszer, legalább az egyik fél, de elképzelhető, hogy mindkettő számára. Gondoljunk azokra az esetekre, amikor azért kell bírósághoz fordulni, mert a peren kívüli tárgyalások elakadtak, nincs, aki a feleket tovább

lendítse. A felek a közvetítői eljárásban szabadon elmondhatják érzéseiket, ötleteiket, észrevételeiket, egyezkedhetnek, tárgyalhatnak, felszínre hozhatnak minden olyan problémát, amelyet bizalmas keretek között megvitathatnak. A felek a bírósági eljárás során éppen perbeli pozíciójuk megőrzése vagy javítása céljából a lényegi kérdéseket elhallgatják, információkat tartanak vissza, amely akadály a vita valódi lényege feltárásának.

Láttuk jelen írás korábbi fejezetében, hogy vannak más alternatív megoldások is a konfliktusok rendezésére (kollaboratív jog), s ugyanígy némileg szabadabb légkörű a választott bírósági eljárás is. A választott bírósági eljárásnak a rendes bírósági eljárással szemben ugyanis legfőbb előnye, hogy:

- „- a felek szabadon választhatják meg az eljáró tanácsot,
- az eljárási szabályok valamelyest egyszerűbbek, mint a rendes bírósági eljárásban,
- relatíve olcsóbb az eljárás,
- biztosított a konkrét ügyben a szakértelem,
- az első fokon meghozott jogerős ítélet és a viszonylag gyors és egyszerű végrehajthatóság jelentősen meggyorsíthatja az ügy lezárását.”¹⁹⁰

A mediációs és a hagyományos bírósági eljárás (ily módon a választott bírósági eljárás) közötti eltérés a *felek megítélésében* is megnyilvánul. A bíróságok ugyanis nem tekinthetnek el a bizonyítási eljárás lefolytatásától, a jogellenesség, felróhatóság vizsgálatától. A felek – a minél kedvezőbb döntés érdekében minél kedvezőbb benyomás elve alapján – igyekeznek magukat a másik fölé helyezni, minél kedvezőbb színben feltüntetni. A versengés pedig nem szolgálja a felek valós érdekeit, amely komoly akadály a érdekek mentén történő megegyezésnek. Láttuk fentebb, hogy a versengő tárgyalások során működő egyezkedő stratégiák ellenkező hatásai tovább romolhatnak, így a felek viszálya egyre élesebb kontúrokat kap, a helyett, hogy a közös érdekekre tevődne a hangsúly. A felek egymással már nem is kommunikálnak, kommunikációs csatornáik az ügyvéd vagy a bíróság.

S miért lesznek elégedetlenek a felek akár azzal, hogy nem tudnak megegyezni, akár azzal, hogy kölcsönös engedményeket tesznek egymásnak? Mert ha nem tudnak megegyezni, a bírósági döntés is pozícionált. Az ügyfél csalódott, hogy a bíró nem hallgatta őt meg vagy nem is hallotta

¹⁹⁰ Dr. Barinkai – Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás – Dr. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: *A mediáció. Dr. Kutacs Mária: A közvetítés új törvényi és egyéb szabályai*, HVG-ORAC, 2006 237. old.

meg, amit mondott neki. Nem értette meg az álláspontját, nem szolgáltatott igazságot, holott neki van igaza. A győztes fél hajlamos azt hinni, hogy a döntés arra való, hogy a bíró szigorával nyilvánosan megalázza a másik felet, hogy a másik „körmére koppintson”, s hogy igazolja, neki, és csakis neki van igaza. Nem árt hangsúlyozni: az eljárásjogi rendszerek az utóbbi évtizedekben a bíróság feladatává a jog szolgáltatását, nem az igazság keresését, hanem a tényállás felderítését tették. Hamis elvárás tehát a felek részéről a pereskedéssel szemben támasztott követelmény, hogy az ő igazságukat szolgáltatja majd a bíróság. Nos, az igazság keresésének a vágya, csakúgy, mint a konfliktus, az ember ősi magatartási formáihoz, ösztöneihez kapcsolódik, az igazságosság „eszméje” pedig szubsztanciális lényegéhez. Soha nem mondhatjuk, hogy a gonoszság az emberi cselekedetek mozgatórugója, még azoknál az embereknél sem, akinek cselekedeteit utóbb gonosznak minősítjük.¹⁹¹ Tehát a pereskedés szándéka is abból a naiv elgondolásból fakad, hogy ha én magam már nem vagyok képes az igazságnak érvényt szerezni, a bíróság fogja az igazságot szolgáltatni. Ezért a csalódás. Persze a bíróság nem azért nem tudja az igazságot szolgáltatni, mert nem ezt teszi feladatává a törvény, hanem azért nem, mert maga sem tudhatja, mi az igazság.¹⁹² Erre a kérdésre minden érintett, aki szembekerül ezzel a problematikával, más választ ad vagy próbál adni. Ezek közé a lehetséges válaszok közé tartoznak az emberi konfliktusokat megoldó intézményesített kísérletek is, úgymint háború, béke, törvények, szokások, kompromisszumok. A kölcsönös engedményeknél érdemes megállni még egy pillanatra, azért, hogy visszatérjünk ahhoz a kérdésünkhöz: a békítéssel elért kölcsönös engedmény hatására miért támad hiányérzete a feleknek? Nos, a legkézenfekvőbb válasz, hogy mindkettő úgy érezheti, ő engedett többet a másiknál. Azt gondolhatja, hogy kényszerítették, engedjen követeléséből, amit egyébként elérhetett volna. A felek ezt veszteségként élik meg, s azon tűnődnek, nem kellett volna-e kitartani a követelés mellett, később nem tud-e ennek még érvényt szerezni.

A részletes elemzésen túl érdemes rámutatni arra is, hogy a mediációs eljárás alternatív karaktere megengedi, hogy gyakran legyen ott sikeres, ahol a tárgyalások már kudarcot vallottak, hogy a jogok és kötelességek igényekké és érdekekké transzformálódjanak. A meghallgatással érzelmileg és pszichológiailag kikerülhetők azok a csapdahelyzetek, amelyeket a felek éreznek, s

¹⁹¹ Hannah Arendt a „gonosz banalitásáról” szóló gondolatmenet kapcsán hívja fel erre híres könyvében a figyelmet. Vö. H. Arendt: *Eichmann Jeruzsálemben*. Budapest: Osiris 2001. 11. skk.o.

¹⁹² Gondoljunk arra, hogy az angol „justice” és „truth”, illetve a német „Gerechtigkeit „és Wahrheit””, vagy a francia „justice” ill. „vérité” nem ugyanazt jelenti. A magyar nyelv sajátossága, hogy az igazság és igazságosság fogalma nem válik el így egymástól.

esetleg kétségbeesetten reagálnak rá. (A családi mediációban ez a momentum szépen tetten érhető a pszichológiai, párterápiás szolgáltatások népszerűségénél.)

A mediációs eljárás első gyakorlati alkalmazásai időszakában még hazánkban is az volt az általános nézet, hogy „a bírósági eljárásban nem lehet 'egy az egyben' a mediációs eljárást beépíteni, de elemeit jól lehet hasznosítani (...) az eljárási jog módosítása nélkül is igénybe vehető lenne egy külső, független szerv által működtetett mediációs központ segítségével a peres eljárás alatt.¹⁹³” Ez a megállapítás csak annyiban igaz, hogy *az eljárásjog módosítása nélkül valóban nem lehet átültetni a bírósági gyakorlatba a mediációt*. Annak módosításával azonban a bírósági mediáció minden elemét „átveszi” a hagyományos mediációnak, annak módszerét és eljárási sajátosságait nyilván a bírósági keretkehez igazítva. Az alábbiakban azt mutatom be, hogy az utóbbi hét évben ennek megvalósítására mennyi kísérlet és megvalósult ötlet született. Előljáróban annyit, hogy természetesen számos változata létezik a közvetítés alkalmazásának a bírósági eljárásokban, a külső szervezetek igénybe vételétől a mediáció egyes technikáinak az alkalmazásán keresztül egészen addig, hogy maga a bíró a mediátor, de minden törekvés a konfliktus megoldásának a jövőbeni jó viszony fenntartását biztosító, békés és barátságos módját célozza meg. Nagyon fontos kritérium, hogy a felek szabad rendelkezésén alapul úgy az eljárásban való részvétel, mint a megállapodás tartalmának a kidolgozása. Nem kizárt, hogy kontradiktórius formában történjen meg a felek meghallgatása, ahol a tárgyalás során ütköztetik érveiket, álláspontjaikat, a lényeg, hogy a mediátor a párbeszéd helyreállításában tudjon segítséget nyújtani és hagyja, hogy a felek maguk találják meg a számukra legmegfelelőbb, kölcsönösen elfogadott megoldást.

1.1. Bírósági mediáció és hagyományos mediáció

A felek, akik a bírósághoz fordulnak jogvitájuk eldöntése céljából, az őket megillető jogok keretei között szabadon tárgyalhatnak és közvetlenül megegyezhetnek, vagy a választott tanácsok segítségével illetve közvetítésével juthatnak megegyezésre. De egy szabadon választott, képzett *harmadik személyhez is fordulhatnak* annak érdekében, hogy közeledjenek egymáshoz álláspontjaik, aki semleges és nem dönt az ügyben, ez a mediátor, s ez a *hagyományos értelemben vett mediáció*, mely a pert megelőzően és megindítását követően is folytatható.

¹⁹³ Dr. Barnáné Dr. Muczer Erzsébet: *A mediációról*. Magyar Jog 200. 10. szám 601.old.

Ha a mediátor személyét a felek egyetértésével a bíró jelöli ki, nos, ez a bírósági mediáció. Értelemszerűen a per megindítását követően beszélhetünk bírósági mediációról, s feltételez egy eljárásjogi aktust a bíró részéről.

Mindkét esetben ugyanazok az alapelvek érvényesülnek: a felek szabadon választják ezt a lehetőséget, titoktartási kötelezettség áll fenn, az etikai szabályokat betartó képzett mediátor vesz részt az eljárásban, és az összes résztvevő jóhiszeműen jár el, mindezek nélkül nincs mediáció.

A bírósági mediáció célja, hogy egy olyan eszköz legyen a felek kezében, amely lehetővé teszi számukra konfliktusuk lehető legjobb megoldását, miután már bírósághoz fordultak. Ez a kiegészítő forrás nyitva áll a bíró részére is, vagyis a mediáció eszközeivel lehetővé teszi a felek számára, hogy ők maguk találják meg a jogvitájuk legmegfelelőbb megoldását.

A mediáció lehetőséget ad arra, hogy a felek *enyhítsék* a konfliktust azáltal, hogy megfogalmazzák érzéseiket, magyarázatot adjanak. A mediáció a párbeszéd helyreállítását is elősegíti és a felek jövőbeni kapcsolatát megalapozza. A mediáció *fokozza* a felek *felelősségérzetét* azzal, hogy lehetővé teszi számukra, hogy saját maguk találják meg a legmegfelelőbb megoldást a jogvitájukra. A megegyezés gyorsan létrejön, s a felek jogainak és kötelezettségeinek tiszteletben tartása mellett a felek *érdekeinek megfelelőbb* megegyezés lehetőségét teremti meg. A megállapodás *tartós és könnyebben végrehajtható* lesz, tekintettel arra, hogy a felek egyetértésével jött létre.¹⁹⁴

A bírósági mediáció alapelvei a következők:

- a felek közös egyetértésével indul az eljárás;
- a bírótól független mediátor jár el titoktartási kötelezettség hatálya alatt;
- a mediációs eljárást a bíró ellenőrzése alatt tartja s abból a szempontból ellenőrzi, hogy a kölcsönös megegyezés tartalma alkalmas legyen a bírósági jóváhagyásra;
- garantálja, hogy a mediáció időtartama alatt a bíró nem hoz az ügyben érdemi határozatot, s nem folyik kettős eljárás (bírósági és mediációs) egy időben.

A mediáció alkalmazása a bírósági eljárásokban a bírák részéről megfogalmazott igényként jelentkezett az uniós tagállamokban, az 1970-80-as években, miután felismerték, hogy az ítéletek nem tudtak kielégítő megoldást adni a problémára, vagy emberi oldalról a döntések következményei nyilvánvalóan sokkolóak és rendkívül súlyosak voltak, s a vesztes számára

¹⁹⁴ Bulletin d'Information de la Cour de Cassation: *La médiation* Numero 4 hors serie Les éditions des Journaux Officiels 4. old.

elfogadhatatlan ítéletek végrehajtási problémákat vetettek fel. Legtöbb esetben a bírói döntés további „olaj volt a tűzre”, tehát nem segítette elő a párbeszéd helyreállítását és a felek közötti kapcsolatot tovább rombolta.

Mielőtt a mediációs eljárás bírósági eljárásban való alkalmazásának lehetőségeiről beszélünk, nemcsak a bírósági és mediációs eljárást, valamint a bírósági és a hagyományos mediációt érdemes összevetnünk. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy feltétlenül foglalkozni kell a bírósági eljárás keretei között zajló, egyezségkötést elősegítő békeltető tevékenység és a mediáció összehasonlításával is. A gyakorlatban ugyanis zavart okoz e két tevékenység elhatárolása. Az egyes mediációs technikák felszínes ismerete és alkalmazása ugyanis arra a téves kijelentésre sarkallhatja a bírót, hogy „ő is mediál” az egyezség létrehozása során. (Hasonló szerepzavar az ügyvédeknel is megfigyelhető az ügyvédi egyeztető tárgyalások és a mediáció fogalmainak összekeveréséből fakadóan.) Az alábbi táblázattal a legfontosabb különbségeket igyekszem megvilágítani:

Bírósági békeltetés	Mediáció
<u>Cél:</u> kompromisszum létrehozása (zéró mérlegeredmény)	<u>Cél:</u> mindkét fél számára a legjobb megoldás megtalálása (pozitív mérlegeredmény)
<u>A konfliktus fázisa:</u> tárgyalókészség növelése	<u>A konfliktus fázisa:</u> párbeszéd, kommunikáció helyreállítása
<u>A felek viszonya:</u> pozicionális tárgyalás, pozicionális egyezkedés (a felek meghatározzák, hogy mit akarnak elérni, meddig hajlandóak engedni, erősítés – gyengítés)	<u>A felek viszonya:</u> érdekalapú tárgyalás (információ – csere, együttműködés, a probléma megoldására való koncentráció, kielégítő megoldás megtalálása)
<u>Keretei:</u> szigorúan a jogvita keretei között	<u>Keretei:</u> az érdekvita keretei között (jogvita keretein kívüli konfliktus kezelése, megoldása)
<u>Eredmény:</u> jogilag releváns egyezség	<u>Eredmény:</u> nemcsak jogilag releváns egyezség
<u>A bíró szerepe:</u> a bíró az ügy ura	<u>A bíró szerepe:</u> a felek az ügy urai
<u>Szemlélet:</u> a konfliktus megszüntetésére rábírná a feleket (jelen – hatály)	<u>Szemlélet:</u> a konfliktus megoldását célozza meg (jövő – hatály)
<u>A békítő személye:</u> erőteljesebben beavatkozó, ő irányítja az egyezkedést	<u>A mediátor személye:</u> semleges, nem beavatkozó, az eljárás irányítása a felek

	kezében van
<u>Tartalmi keretei</u> : megoldási javaslatokat tehet, a kérdések szűk, jogvitára koncentráció köre	<u>Tartalmi keretei</u> : megoldási javaslatokat nem tehet, tágabb: a konfliktus kezeléséhez szükséges összes motívum, felszínre kerülő probléma megvitatása
<u>Dimenzió</u> : ítélkező, megőrző karakter, az emberi kapcsolatok konzerválása	<u>Dimenzió</u> : döntést képessé tevő, transzformatív, átalakító karakter (empowerment dimenzió), az emberi kapcsolatok minőségi átalakítása
<u>Motiváció</u> : kényszerű vállalás	<u>Motiváció</u> : önkéntes vállalás
<u>Felek megítélése</u> : a felek a kedvezőbb benyomás keltésére törekednek	<u>Felek megítélése</u> : őszinteség, bizalmi légkör táplálása
<u>Hatás</u> : a felek viszállya elmérgesedhet, hiányérzet: ő engedett többet a másiknál, veszteségérzet: ha tovább erőlteti, többet is kicsikarhat. Újabb jogvitát indukálhat.	<u>Hatás</u> : a kapcsolat javulhat, kölcsönös meglegedettség – érzet. Lezárja a vitát.

A legfontosabb különbségek közül is kiemelést érdemel két eltérés, mely csökkentheti az egyezségkötés esélyét: az egyik a bírói szerep dominanciája a békéltetésnél, mely a felek passzivitásához, egymással szembeni felelősségérzetének csökkenéséhez vezethet. A másik ok a motivációban keresendő. A peres eljárásban a jogvita „csapdájából” kikerülni szándékozók inkább a kényszerű kompromisszumot vállalják, mint a hosszadalmas, megterhelő pereskedést. Ez utóbbit elkerülendő, vizsgáljuk meg, hogy mit kínál a másik alternatíva, a közvetítés beillesztése a bírósági eljárásba.

2. A mediáció alkalmazásának lehetőségei a bírósági eljárásban

A mediáció alkalmazásának nyugati modelljét a bírósági eljárásban a *francia Polgári Törvénykönyv* és *Polgári Eljárásjogi Törvény* rendelkezései, valamint a bírói gyakorlat

ismertetése alapján kívánom bemutatni, külön részt szentelve a családi mediációnak.¹⁹⁵ Ez utóbbi ugyanis példaként szolgálhat a hazai bírósági eljárások reformja számára is, tekintettel arra, hogy az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve a bírósági mediáció alkalmazását lehetővé teszi a házassági ügyek egy részénél, különös tekintettel a válással és a szülői felügyelettel kapcsolatos ügyekre. Ugyanakkor az eljárásjogi szabályokat még nem harmonizálták az anyagi jogszabályokkal, amely viszont már megtörtént a francia jogalkotásban. Ezen túlmenően azért választottam a francia modell bemutatását, mert ötvözi az Európába az Amerikai Egyesült Államok és Kanada közvetítésével jutott mediáció bírósági eljárásokba beilleszthető mediációs szisztémát a kifejezetten a bírósági szervezeti rendszert érintő módosításokkal, mely holland mintákon nyugszik. A gyakorlati módszertan kidolgozására, a bírók számára készült tájékoztató- és határozat-minták összeállítására is a francia joggyakorlatban találtam példákat. Ez utóbbiakat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért mellékletben közlöm, s lábjegyzetben utalok erre a körülményre a szövegben. A francia modell bemutatását követően más európai országokban alkalmazott módszerekről is nyújtok áttekintést, különösen tekintettel a már hivatkozott holland modellre. Vázaolom az angol és a német modellt is, mely utóbbiban figyelemreméltó, hogy a bírók is végezhetnek mediátori tevékenységet.

2.1. A francia modell

Azt is mondhatnánk, hogy Franciaországban az 1995. február 8-i törvény óta, mely beemelte a mediációt a bírósági eljárásba, *a bírósági mediáció az igazságszolgáltatás modern felfogását eredményezte.*¹⁹⁶ Elsősorban olyan jogviták elbírálásánál alkalmazhatók, melyek pszichológiailag és érzelmileg jobban érintik a feleket, tehát családi, öröklésjogi, munkaügyi és egyéb polgári és gazdasági ügyekben (szomszédjogi, bérlet, társasági és folyamatos gazdasági kapcsolatokat érintő ügyek). Az eljárásjogi szabályok szerint¹⁹⁷ a jogvitát elbíráló bíró a felek beleegyezésének megszerzését követően megnevezi azt a harmadik személyt, aki meghallgatja a feleket, ütközteti

¹⁹⁵ A mediáció bírói gyakorlatban történő meghonosításáért nagyon sokat tesz a GEMME (Groupement Européen des Magistrats pour la Médiation) elnevezésű egyesület, mely 2003. december 10-én alakult Párizsban. A szervezetről ásd bővebben: www.gemme.eu

¹⁹⁶ „... a jogvita békés megoldása megfelel az igazságszolgáltatás modern felfogásának, egy olyan igazságszolgáltatásnak, mely megfigyel, elősegíti a megegyezést, megkönnyíti a végrehajtást, vigyáz a felek közötti jövőbeni kapcsolatra, amely megóvja a társadalom szövetét.” G. Canivet: Valence-i Kollokviumi akta: *A bíró és a konfliktus megoldás keresése*, Semaine sociale, Lamy, 2003. december 2.-i, 100. szám

¹⁹⁷ Art. 131-1 du nouveau Code de Procédure civile (NCPC)

álláspontjaikat annak érdekében, hogy az általuk körülhatárolt konfliktusokra megoldást találjanak. Az eljárásjog szabályozza a mediáció időtartamát, a mediátor személyére vonatkozó követelményeket, a mediátor feladatkörét, a mediációs eljárás lefolyását, a mediáció befejezését, az egyezség jóváhagyását, a mediátor javadalmazását, a titoktartási kötelezettséget, a mediációt elrendelő és folytatását elrendelő határozat elleni jogorvoslati lehetőség kizárását.¹⁹⁸ A családjogi speciális szabályok között további lehetőségként szerepel, hogy a családjogi bíró nemcsak javasolhatja a mediációt és kijelölheti a mediátort a felek beleegyezését követően, hanem kötelezheti a feleket a családi mediátorral való találkozásra, ahol a feleket a mediátor tájékoztatja az eljárás tárgyáról és lefolytatásáról. Mindezekről ideiglenes intézkedés keretében dönt a bíró. Ugyanez megilleti a családjogi bírót a szülői felügyeleti jogok körében hozott, gyermekeket érintő ideiglenes intézkedések során is.¹⁹⁹

Láttuk tehát, hogy a bíró ajánlhatja a mediációt mind az ügyfeleknek, mind az ügyvédeknek, s ők is kérhetik azt a bírótól. Az eljárás bármely szakaszában hozhat határozatot a felek kölcsönös beleegyezése alapján a mediációs eljárás elindításáról, kijelölheti a mediátort, a mediációs eljárás lefolytatására nyitva álló határidőt pedig egy alkalommal a mediátor kérésére ugyanilyen időtartamra meghosszabbíthatja.²⁰⁰ Egyúttal újabb határnapot tűzhet a tárgyalásra,²⁰¹ megállapítja a mediátornak járó költséget, joga van értesüléseket szerezni a mediátorral való találkozások megghiúsulásáról és nehézségeiről, s az eljárás bármely szakaszában határozhat a mediációs eljárás befejezéséről, ha nem született megegyezés, illetve ha megszületett a megegyezés, s annak bírósági jóváhagyása van hátra.²⁰²

Ami a bíró tájékoztatási kötelezettségét illeti, álláspontunk szerint nem elhanyagolható szempont, hogy *az eljárás bármely szakában szisztematikusan és egyénre szabottan kell tájékoztatni az ügyfeleket* erről a lehetőségről, figyelemmel arra, hogy az állampolgárok tájékoztatása az alternatív konfliktuskezelés módszereiről nagyon sok kívánni valót hagy maga után még a mediációt több éve a gyakorlatban alkalmazó nyugat-európai országokban is. Franciaországban a bírók havonta egyszer tartanak olyan személyes meghallgatásokat, ahol eljárásjogi információkkal látják el a feleket tárgyaláson kívül (*mise en état*), ez nyilvánvalóan kiváló alkalom a széleskörű tájékoztatásra. Ám azokban az országokban, ahol nincs ilyen jogintézmény,

¹⁹⁸ Art. 131-3-15 du NCPC

¹⁹⁹ Art. 255,256,373-2-10 de nouveau Code Civil (NCC)

²⁰⁰ Art.131-3 de NCPC

²⁰¹ Art.131-6de NCPC

²⁰² Art.131-13,131-9,10,12

több más lehetőség is adott a bíró számára: így az idézéssel vagy attól függetlenül is küldhet a feleknek egy tájékoztató levelet, amelyben felhívja a felek figyelmét arra, hogy jogvitájuknak egy másfajta megoldása is létezik: a mediáció.²⁰³ Ugyancsak lehetőség nyílik a tárgyalásra szóló idézővel egyidejűleg egy kérdőív megküldésére, amelyet kitöltés után a felek visszaküldhetnek a bíróságnak.²⁰⁴ A gyakorlati tapasztalatok szerint eredményesebb volt a kérdőívet visszaküldők száma, ha megelőzőleg már kézhez kapták a tájékoztató levelet.²⁰⁵ A bírónak legkésőbb a tárgyaláson is lehetősége nyílik a szóbeli tájékoztatásra,²⁰⁶ családügyi ügyekben ezen túlmenően a mediáció elrendelésére is.²⁰⁷ Az utóbbi négy év tapasztalata alapján viszont az állapítható meg, hogy a bírók szóbeli tájékoztatása lényegesen eredményesebb, mint az írásbeli tájékoztatás. A felek beleegyezését az esetek 50%-ban meg tudják szerezni a bírók a tárgyalások során.²⁰⁸ E lehetőségek megkövetelik a bírótól, hogy az ügyeket ebből a szempontból szétválogassa, mielőtt még a feleket bármiféle eljárási cselekményre szólítaná fel.²⁰⁹ A válogatás kritériumait három csoportba lehet sorolni. Az első csoportba azok az ügyek tartoznak, amelyekben a felek későbbi kapcsolatának fenntartása követeli meg a békés megoldást (szomszédjogi, munkaügyi perek). A második csoportba tartoznak azok az ügyek, ahol a konfliktus jellege túl személyes (családi perek), s a harmadikba mindazok, ahol épp a konfliktus azon kifejezett hátrányos következményeit kellene elkerülni, amelyek a per során bekövetkezhetnek (elszámolási,

²⁰³ A tájékoztató levél szövegéhez lásd melléklet 1. pont

²⁰⁴ Ez a gyakorlat honosodott meg a Grenoble-i másodfokú bíróság szociális (munkaügyi, társadalombiztosítási) ügyeket tárgyaló tanácsánál, ahol a perek 70%-a eredményes mediációval zárul. A kérdőívben szereplő kérdések figyelemfelkeltőek, inspiratívak. Ehhez lásd melléklet 2. pont

²⁰⁵ Bulletin d'Information de la Cour de Cassation: La Médiation, numero 4. Hors serie, Les editions des Journaux Officiels 4. old.

²⁰⁶ Ehhez lásd melléklet 3. pont

²⁰⁷ A családi mediációt elrendelő határozat szövegét lásd melléklet 4. pont

²⁰⁸ Cathrine Deslaugiers-Wlache-Orianne Louail: *Synthèse des réponses par les juridictions du ressort de la Cour d'appel de Paris aux questionnaires relatifs à leurs pratiques en matière de médiation, Célérité et qualité de la justice*, la médiation: une autre voie, id. kiadás 27. old.

²⁰⁹ Minden ügýtípusban, s mindazokban az esetekben alkalmas eszköz a mediáció a jogvita megoldására, amelyekben a bírói megoldás egyenlőtlenséget és méltánytalanságot eredményezne a felek bármelyikére vonatkozóan. Ahol fennáll a veszélye, hogy az eljárás hosszadalmas lesz, ennél fogva előrelátható a felek közti incidensek megsokszorozódása, ahol végrehajtási nehézségekkel lehet számolni, ahol a kölcsönös engedmények elképzelhető megoldások, de a klasszikus tárgyalási keretek ezt nem teszik lehetővé, ahol a konfliktus nyilvánvaló félreértésen alapul, s a kölcsönösen kifejezésre juttatott elvárások, érvelések és álláspontok elmondásával ez tisztázható.

A kereskedelmi, gazdasági ügyekben különösen javasolható a mediáció akkor, ha a feleknek alapvető érdeke fűződik a további jó üzleti kapcsolat fenntartásához és újra felvételéhez, ha a feleknek elemi érdeke, hogy konfliktusukat bizalmasan tudják kezelni, ha bármelyik félnek érdeke fűződik ahhoz, hogy minél gyorsabban rendeződjön a jogvita, s a vállalkozást terhek nélkül tudja értékesíteni.

házastársi vagyonmegosztási perekben, gazdálkodó szervezetek jogvitáiban a jövőbeni végrehajtás alól kivonható vagyontárgyak szempontjából).²¹⁰

Azokban az ügyekben, ahol a bírói ítélet szükséges a joghatás kiváltásához (családi jogban ilyen például a házasság felbontását kimondó ítélet, vagy a gondnoksági, apasági perek), vagy a közrend védelme érdekében, nincs lehetőség az ügyeket mediációra utalni.

Mindazokban az ügyekben, ahol a személyes megjelenés kötelező, vagy hivatalból intézkedéseknek is helye van (tipikusan ilyenek a családi ügyek) számos más lehetősége is van a bírónak, hogy az eljárás folyamán ajánlja a mediációs eljárást a feleknek, képviselőiknek.²¹¹

A családi és más, például munkaügyi perekben, amelyekben a mediáció előfordulási lehetősége nagyobb az átlagosnál, külön mediációs eljárást tanácsoló személyes meghallgatás is tartható. Itt a bíró szóban ismertetheti azokat a tudnivalókat, melyeket egyébként írásban küld ki a feleknek vagy képviselőiknek, továbbá azonnal tud válaszolni a felmerülő kérdésekre is. A személyes meghallgatásra a bíró a mediátort is meghívja, akihez a felek a mediációs eljárással kapcsolatban bármilyen kérdést intézhetnek.²¹²

A már megindult bírósági eljárásban a tárgyalás elhalasztásának egyik esetkörként szabályozza a francia eljárásjogi törvény és kiegészítő rendelete²¹³ a mediációs eljárással kapcsolatban a felek beleegyezésének a megszerzését, melyet követően határoz a mediációs eljárás megindításáról. Érdekessége a szabályozásnak, hogy a tárgyalás elhalasztására a berekesztést követően is sor kerülhet. Ebben az esetben a bíró a határozathozatal időpontjáról akként rendelkezik, hogy a mediációs eljárás sikertelensége esetén tűz a határozathirdetésre időpontot (vagy azonnal kihirdeti ezt az általában három hónapon túli dátumot, figyelemmel a mediációs eljárás átlagos időtartamára), illetve kihirdeti az új határnapot a megegyezés jóváhagyására. Franciaországban az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy *a mediációs eljárást minél előbb, a pernek már a legelején érdemes javasolni a feleknek, de egyáltalán nem haszontalan – akár a végén is – visszatérni ehhez.* Mint fentebb írtuk, a bontóperi eljárások egyik sajátossága, hogy a felek érzelmileg egy-két év után jutnak el a teljes kifáradás állapotába, a holtpontra, amikor

²¹⁰ Egy 2000-ben a Párizsi Fellebbviteli Bíróságon készült statisztika szerint e kritériumokat támasztja alá, hogy a mediáción részt vevő ügyek 21,5%-a kisperértékű vagyoni ügy volt. 19%-a kereskedelmi-gazdasági jellegű, 16,5%-a öröklési, házassági vagyoni jogi, ingatlan jogi sorsát érintő, 12,55%-a szomszédjogi, tulajdonjoggal kapcsolatos, 10%-a szociális (értsd: munkaügyi- a ford.), s csupán 3%-a egyéb ügy volt.

²¹¹ Ehhez lásd melléklet 5. pont

²¹² A határozatmintához lásd melléklet 6. pont

²¹³ Art. 131-1 du NCPC et le décret n. 96-652 du 22 juillet 1996

kompromisszumkésztségük jelentősen javul. A pernek ebben a stádiumában ismét lehet eredményesen mediálni.

Az eljárásjogi törvény szerint²¹⁴ mediációt természetes személy és egyesület is végezhet. Amennyiben ez utóbbit jelöli ki a bíró, az egyesületnek meg kell neveznie azt a természetes személy tagját, aki képviseli az egyesületet és az intézkedés végrehajtásáért felelős a bírósági mediációs eljárás során. A bíróság által kijelölhető mediátorokkal kapcsolatos feltételrendszert is szabályozza az eljárásjog. E szerint az alábbi *feltételeknek* kell megfelelniük a természetes személy mediátoroknak ahhoz, hogy bírósági mediációt végezzenek:

- erkölcsi bizonyítvánnyal igazolt büntetlen előélet és feddhetetlenség;
- a feddhetetlenségnek ki kell terjednie a fegyelmi és adminisztratív felelősség eseteire is: tehát nem sújtották fegyelmi büntetéssel, nem mozdították el hivatalából, nem törölték, nem hívták vissza, hozzájárulást, engedélyt nem vontak meg tőle soha;
- jogvita tárgyának megfelelő végzettséggel és e területen eltöltött gyakorlattal kell rendelkeznie;
- igazolnia kell, hogy mediátori végzettséggel és gyakorlattal rendelkezik;
- igazolnia kell az önálló munkavégzéshez szükséges feltételeket.

A bíró a felek megkérdezését követően jelöli ki a mediátor személyét vagy az egyesületet, akire, vagy amelyre a bíró javaslatot tehet.²¹⁵ A felek szabad döntési joga tehát kiterjed a mediátor személyének a megválasztására is. Mielőtt a határozatát meghozza, a bíró megkeresi a mediátort, s meggyőződik arról, hogy e fenti kritériumoknak megfelel, s az eljárásban való részvételt is tudja vállalni vagy személyesen, vagy az egyesület, illetve egy mediációs központ jóváhagyását követően. A mediátornak tehát erkölcsi bizonyítvánnyal, a jogvita természetének megfelelő végzettséggel és mediátori képesítéssel is kell rendelkeznie.

A bíró ezt követően határozatában, a felek jóváhagyásával kijelöli a mediátort, meghatározza az eljárás kezdő időtartamát, s kitűzi a tárgyalás időpontját a mediációs eljárás befejezését követő dátumra. Rendelkezik a mediátor javadalmazásának és a költségeknek az ismeretében az összeg letétbe helyezéséről, annak határidejéről, s arról, hogy ki, illetve kik és milyen arányban kötelesek letétbe helyezni az összeget. Ennek elmulasztása esetén a mediációt elrendelő végzés

²¹⁴ Art. 131-4 és 131-5 du NCPC

²¹⁵ Art. 131-6 du NCPC

hatályát veszti és a peres eljárás folytatódik.²¹⁶ A bírósághoz történő letétbe helyezés indokolatlanul meghosszabbíthatja a határidőket, így érdemesebb álláspontunk szerint arra kötelezni a feleket, hogy az első mediációs tárgyalás alkalmával teljesítsenek készpénzben, vagy csekken, átutalással tegyenek eleget a költség-előlegezési kötelezettségüknek. A mediátor azonnal köteles jelezni a bíróságnak, hogy a felkérést elfogadja vagy sem. Ha a felek a bíróságon helyezik letétbe az összeget, a hivatal a mediátor számára küldi meg a letéti értesítőt. A letéti értesítő kézhezvételét követően a mediátor köteles a feleket az első megbeszélésre megidézni.

A mediációs eljárás befejezését követően a bíró megállapítja a mediátor részére járó díjat, s a különbözet megfizetésére hívja fel a feleket abban az arányban, ahogyan a perköltség megfizetésére is kötelesek lennének. (Az előlegezett összegeket elszámolhatja természetesen a felek között, ugyanígy a maradványösszeg visszautalásáról is rendelkezik.)²¹⁷ Amennyiben a felek vagy valamelyike a költségmentesség kedvezményében részesül, természetesen nem kell rendelkezni a letétbe helyezésről. Ebben az esetben elegendő erre a körülményre a mediációs eljárást elrendelő határozatban utalni, s az eljárás befejezésekor az ellátmány terhére kiutaltatni a gazdasági hivatallal a megállapított díjat.

A mediátor köteles díjjegyzéket csatolni, mely alapja lesz a bíróság díjmegállapító határozatának. A bíró részére támpontot ad a költsége megosztásához, hogy a már említett külön jogszabály főszabályként a felek szabad megállapodására bízza a költségek megosztásáról való rendelkezést. Ha nincs ez irányú megállapodás a felek között, egyenlő arányban kell a költségeket megosztani, kivéve, ha ez az egyik félnek méltánytalanul súlyos terhet jelentene.

Előfordulhat, hogy a három hónap nem elegendő a felek számára a megegyezéshez. Amennyiben a mediátor úgy ítéli meg, hogy a felek komolyan törekednek a megállapodásra és határidő meghosszabbításától eredmény várható, a bíróságtól kérheti legfeljebb további három hónapra a határidő meghosszabbítását.²¹⁸

Nagyon érdekes, hogy az egyezség jóváhagyása a francia eljárásjogban nem peres eljárás keretében történik. A bíró a felek kérelmére az egyezséget jóváhagyja, s a jóváhagyó végzést jogerőssé és végrehajthatóvá is nyilvánítja. A nem peres eljárás költségeit a felek egyenlő arányban kötelesek viselni. A jóváhagyást megelőzően köteles nyilatkoztatni a feleket arról, hogy

²¹⁶ Art. 131-7 du NCPC. A határozatmintához lásd melléklet 7. pont

²¹⁷ Art. 131-13 du NCPC. A mediációs eljárás polgári, büntető-és közigazgatási eljárásban érvényes díjtételeit külön törvény szabályozza Franciaországban (1995. február 8-i 95-125 sz. törvény 22. szakasz)

²¹⁸ Art. 131-3 du NCPC. A határozatmintához lásd melléklet 8. pont

a megállapodás egyező akaratnyilvánításon, kölcsönös megegyezésen alapul. Köteles meggyőződni arról, hogy a felek a megállapodás megkötésekor teljes mértékben ismerték jogukat, s harmadik személyek jogait sem kívánták sérteni.

Köteles megvizsgálni, hogy a megállapodásban foglaltak teljesítése nem ütközik végrehajtási nehézségekbe (például nem tartalmaz felfüggesztő vagy vagylagos feltételeket), illetve nem ütközik értelmezési nehézségekbe. A megegyezés nem sérti a közrendet (ehhez a bíró előzetesen beszerzi az ügyész véleményét írásban), s nem sérti harmadik személy jogait. (Ez utóbbi kontroll-funkció arra az esetre korlátozódik, ha harmadik személyek jogait is érinti a megállapodás.) A jóváhagyás elutasítása csupán annyit jelent, hogy jogerősítési záradékkal nem látja el a bíró a megállapodást, mellőzi a végrehajthatóságot, de önmagában az egyezés tartalmát *nem változtatja meg*. Kivételt képez, ha jogszabályba ütközik a megállapodás valamely rendelkezése, azt ugyanis az elejétől a végéig ki kell hagyni a megállapodásból.²¹⁹ Hazai jogrendszerünkben a megállapodás jóváhagyása a peres eljárás keretében, annak záró akkordjaként, a már korábban kitűzött utolsó tárgyaláson, a mediációs eljárás befejezését és a megállapodás peres iratokhoz való érkezését követően történhet. Ebben az esetben a peres eljárás a bíróság által jóváhagyott jogerős és végrehajtható egyezséggel fejeződik be.

Felvetődhet a kérdés, hogyan kerülhető el az a szituáció, hogy egy már megkötött megállapodástól egymást követően, sorozatosan elálljanak a felek, vagy a fenti kritériumoknak való meg nem felelés miatt ne lehessen jóváhagyni egy egyezséget. Ez esetben több lehetősége is van a feleknek és a mediátornak is. Egyrészt a *felek* még a mediációs eljárás alatt *nyolc napos határidőt* kapnak az egyezés aláírása előtt, hogy még egyszer újratárgyalják a közvetítővel azokat a pontokat, amelyekben nem tudtak egységes álláspontra jutni. Másrészt a mediátor kérheti, hogy még a jóváhagyást megelőzően *a bíró vizsgálja meg* a már kitűzött tárgyaláson *a megállapodást* abból a szempontból, hogy az jóváhagyható-e. A felek kérhetik azt is a bíróságtól, hogy a fennmaradó vitás pontokat a bíróság vizsgálja felül és a tárgyaláson szülessen megegyezés azokban. Persze nyilatkozhatnak úgy is, hogy előzetes bírói vizsgálat nélkül terjesztik be megállapodásukat a bírósághoz, elállási joguk fenntartásával. Mindenesetre a jogszabály azt javasolja a mediátornak, hogy a felek szándékáról előzetesen tájékozódjon, s erről a bíróságot is értesítse írásban. Így a mediátor is megerősítést kaphat a megállapodás helyes jogi karakterét

²¹⁹ Art. 131-12 du NCPC

illetően, másrészt tisztázható, hogy a jogvita egy részében kötöttek-e végleges és visszavonhatatlan megállapodást a felek vagy teljes körű egyezség jött létre közöttük.

Amennyiben nem született megegyezés a felek között, a bírónak el kell bírálnia a jogvitát. A mediációs eljárást követő első tárgyaláson arra is figyelnie kell, hogy sem a felek, sem jogi képviselőik ne mondjanak olyan tényeket, ne hivatkozzanak olyan körülményre, amely a mediációs eljárás bizalmi jellegének, a titoktartási kötelezettségnek a megsértésével járna. Sőt, a mediációs eljáráson elhangzottak más, a mediációs eljárást követő peres eljárásban sem használhatók fel.²²⁰

2.1.1. A mediátor szerepe

A mediációs eljárásnak a bírósági eljárásokban való alkalmazását lényegesen megkönnyíti, ha tisztázuk a bírósági mediációs eljárásban részt vevő szereplők feladatait. Általános szabály, így a francia jogrendszerben is érvényesül, hogy a mediátornak az elsőfokú eljárásban *nincs intézkedési jogköre*, perbeli cselekményeket nem fogantathat. Hivatalból nem kezdeményezhet intézkedést sem a bíróságnál. A természetes személy mediátor csak a feladata ellátásával kapcsolatos nehézségekről, akadályokról tájékoztathatja a bírót. Megállapításait, a felek nyilatkozatait nem tárhatja a bíróság elé a felek hozzájárulása nélkül sem a folyamatban levő, sem egy másik bíróság előtt folyó eljárásban.²²¹ Vagyis a mediátor *szerepe* a bírósági eljárásban is *a hagyományos feladataira korlátozódik*, nevezetesen: a felek közötti párbeszéd helyreállítására törekszik azzal, hogy a felek kölcsönösen meghallgatják egymást, s ezzel esélyt teremt arra, hogy megértsék egymást. *Nem ad és nem javasol megoldást*. A felek maguk dolgozzák ki a megegyezésüket. Természetesen a közreműködése garancia arra, hogy a megállapodás jóhiszemű legyen, a felek akaratát tükrözze az őket megillető jogok teljes ismeretének birtokában, s ne ütközzön a közrendbe. Nem hozhatja nyilvánosságra a felek mediációs eljárás alatt felvetett javaslatait, nem-verbális attitűdjüket, amely mediációban elfoglalt pozícióikat felfedné. Amennyiben nem születik megegyezés, a mediátor minden további kommentár nélkül tájékoztatja erről a körülményről a bírót. A mediációs eljárásban született megállapodást a mediátor vagy a felek és jogi képviselőik szerkesztik meg olyan formában, hogy

²²⁰ Art. 131-14 du NCPC

²²¹ Art. 131-8, 131-9, 131-14 du NCPC

ez a bírósági eljárásban jóváhagyható legyen. A végrehajthatóság érdekében – a fentebb már említett formában – a mediátor megkeresheti a bírót.

A tagállamok jogrendszerei *eltérőek* a tekintetben, hogy *a bírók* maguk is *lehetnek mediátorok vagy sem*. Az általunk elemzett *francia jogrendszerben a bírók nem mediálnak*, minden esetben külső mediátort kérnek fel a mediációs eljárás lefolytatására. A nemzetközi joggyakorlatban azonban ismert metódus, hogy a perekben a bírók, mint mediátorok, a mediációs eljárás szabályai szerint közvetíthetnek a felek között. A problémát a legtöbb országban az jelentette, hogy egyes országokban a bíró, aki egyben az ügy gazdája is, végez mediációt az erre a tevékenységre vonatkozó előírások betartásával és technika alkalmazásával, de ha ez nem vezetett eredményre, ő maga döntött a jogvitában is.²²² Ez a gyakorlat nemegyszer a mediációk számát is csökkentette, hiszen a felek részéről aggályok merültek fel azzal kapcsolatban, hogy a bíró mediátorként olyan információk birtokába jutott, ami előnytelen lehet a perbeli pozícióikra nézve. A felek aggályait teljesen jogosnak tarthatjuk, e gyakorlattal ugyanis a mediációs eljárás bizalmi légköre teljes mértékben sérült. A helyes választ erre a problémára elsőként *Kanadában* próbálták megadni, egy *új bírósági békéltetési szisztéma* kidolgozásával. Ennek lényege, hogy a mediáció sikertelensége esetén a békéltető vagy más néven békebíró az ügyet egy másik bírónak adja át elbírálásra a mediációs eljárás sikertelensége esetén. Ez a szisztéma garantálja a bizalmas információ-kezelést, de megköveteli, hogy erre specializált bírók végezzék a mediációt. Ők csak arra koncentrálnak munkájuk során, hogy a felek az érdekeiknek, akaratuknak legmegfelelőbb egyezséget kössék meg, és teljesen átveszik a mediátor szerepet, kibújva a bírói szerepből. *Svájcban, Belgiumban* teljesen *elkülönül* e két szereplő, s ma már több országban, így például *Németországban* is ezek a *bírók* speciális képzésen vesznek részt, sőt többen *mediátori képesítést* is *szereznek*.

Az új rendszer bevezetésének és elterjedésének egyetlen korlátja, hogy általában a tagállamok bíróságai közül egyazon bíróságon belül a bírók többsége nem támogatja ezt a gyakorlatot.

²²² A már említett hazai *bontóper előtti meghallgatás* alkalmával eljáró bíró sem volt kizárva az ügy elbírálásából, ha a felek békítése nem vezetett eredményre. Ügyvédek nem lehettek jelen a békítő tárgyaláson, sőt a házastársak külön is meghallgathatók voltak. A bontóper előtti meghallgatáson ugyanakkor kötelező volt a feleknek megjelenniük, s a tárgyalás nélkül a per nem indulhatott meg.

2.1.2. Az ügyvéd szerepe

Amennyiben a mediációs eljárást beépítik a hagyományos bírósági eljárásjogokba, nemcsak az vetődik fel rögtön kérdésként, hogy megváltozik-e a bíró szerepe, hanem az is, mi lesz az ügyvéd hagyományos szerepeivel? A kérdés okozta bizonytalanság sokáig megakadályozta a francia ügyvédtársadalmat abban, hogy bizalommal legyenek az új alternatív konfliktuskezelő technika iránt.²²³ Más kérdés, hogy – amint fentebb erről már esett szó – *ügyvédek is lehetnek mediátorok*, s ma már ügyvédi irodák praxisában találunk arra példát, hogy erre szakosodott ügyvédek csoportja mediációt végez. A legtöbb ellenérzést a bírósági szakaszban levő ügyekben az ügyvédek *szerepvállalási bizonytalansága* táplálta. Úgy ahogyan a bírák közül is többen a bírói szerep csonkításaként élték meg e technika alkalmazását, az ügyvédek is félték attól, hogy ügyfeleik elvesztésével, szerepük fölöslegessé válásával jár a mediáció alkalmazása a bírósági eljárásokban. Ma már egyre többen látják, hogy a mediációval tulajdonképpen *szélesedik a szolgáltatásuk köre*. Ahol az ügyvédi irodák egyben mediációs centrumokká váltak, szoros kapcsolatban állnak azokkal a bíróságokkal, amelyekkel együttműködési megállapodást kötöttek a mediáció alkalmazását megkönnyítendő a bírósági eljárásokban. Az ügyvédek mediátorként jobban meg tudnak felelni tanácsadói szerepüknek is: a per és a mediáció közti választást elősegíthetik tájékoztatással és tanácsadással, mint jogi képviselőknek, közvetlenül be kell kapcsolódnuk a mediációs eljárásba is. *Grenoble*-ban született egy *felmérés* arról, hogy azokban a mediációs eljárásokban, ahol az ügyvédek aktívan közreműködtek, a mediációs eljárások *hetven százalékában* megegyezés született.²²⁴ Amennyiben a felek ragaszkodnak ahhoz, hogy jogi képviselők is részt vegyenek a mediációs tárgyalásokon, érdemes, hogy az ügyvédek már az eljárása kezdetén bekapcsolódjanak a mediációs folyamatba, s tanácsokkal lássák el az ügyfeleiket. Természetesen az ügyvédi költségeket érdemes külön meghatározni a mediációs eljárás és a peres eljárás időtartamára, hiszen a perben a bíróság már csak a perrel felmerült ügyvédi költségekről tud döntést hozni. Az olyan ügyekben, amelyekben összetett jogi problémákkal áll szembe a mediátor, kifejezetten kívánatos a jogi képviselő, hiszen az ügyvéd személye garancia arra, hogy az ügyfél jogainak teljes ismeretében köti meg a megállapodást, s ez utóbbi minden olyan érvényességi feltételt tartalmaz, amely nélkülözhetetlen a bírósági jóváhagyáshoz és a

²²³ *S'entendre pour éviter la case tribunal*. Grand Paris, 2006. november 23. 3. old.

²²⁴ Bulletin d'Information de la Cour de Cassation: *La médiation*, Les éditions des Journaux Officiels, Hors séries, numero 4, 8. old.

végrehajthatósághoz. Továbbá az ügyvédek szerepe meghatározó a tekintetben is, hogy *az ügyvédek akaratával szemben nem tud a mediáció meghonosodni a bírósági eljárásokban*. A bírósági mediáció tehát – nyugodtan mondhatjuk – a bírák, mediátorok, ügyvédek közös munkája, amelyben a bíróságnak is biztosítania kell minden olyan törvényi feltételt, mely a mediációs eljárás zavartalan folytatásához szükséges. A *Párizsi Ügyvédi Kamara 1998 óta* különböző módokon ösztönzi az ügyvédeket arra, hogy ügyfeleiknek ajánlják a mediációt. Rendszeres tanácskozásokon, konferenciákon, a hivatalos lapjukban tájékoztatják az ügyvédeket a mediáció lényegéről, a legújabb gyakorlati tapasztalatokról. Az ügyvédek alapképzésük során sajátítják el a mediáció elméletét és gyakorlatát, de akár mediátorképzésben is részt vehetnek. Külön ügyvéd-mediátorokat tömörítő európai egyesületük van, mely 1999-ben jött létre a Kamara kezdeményezésére.²²⁵

Amikor a fentiekben a bírósági mediációról beszéltünk, mindig az elsőfokú eljárást értettük alatta. Érdekes azonban szót ejtenünk arról is, hogy a mediáció alkalmazására lehetőség van a másodfokú eljárás keretei között is. Az alábbiakban ennek bemutatására szentelünk néhány mondatot, amelyhez szintén a francia joggyakorlatot hívjuk segítségül.

2.1.3. Mediáció a fellebbviteli bíróságon

A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy célszerű *nyomban a fellebbezés beérkezését követően tájékoztatni a feleket* a mediáció lehetőségéről az ügynek megfelelő mértékben és olyan határidőben, amely alatt a félnek módjában áll a kérelmet kellő gondossággal benyújtania. A peres eljárás e szakaszában is lehetőség van *az idézéssel egyidejűleg* ellátni a feleket a szükséges információkkal, akár egy külön végzésben, amelyben rövid határidőt biztosítanak a félnek a válaszadásra. A fentebb már vázolt kérdőív elküldésével is meggondolásra készíthető a fél. E szakban is *kizárólag az ügyek szétválogatását követően* kerülhet sor a bírói tájékoztatásra és ajánlásra, mégpedig a fellebbezéssel támadott ítélet és a fellebbezés tartalmától függően.

Az ügyek szelekciója lehetővé teszi, hogy a feleket egy olyan tárgyalásra idézzék, ahol a mediációt javasolják és ajánlják fel részükre. A *Grenoble-i Fellebbviteli Bíróságon* két emberből egy él a felajánlott lehetőséggel már a tárgyalás alkalmával. Öt év alatt 1600 kiválasztott ügyből

²²⁵ Martin Bourry-d'Antin: *La pratique du barreau de Paris de la médiation*, Célérité et Qualité de la justice. La médiation: une autre voie, id. kiadás 62. old.

800-ban rendeltek el mediációt, a szelekció a bíróság Munkaügyi Tanácsa teljes ügyforgalmának 17%-át érintette, vagyis 83%- a az ügyeknek nem volt alkalmas a mediációra.²²⁶

Mediációt javasolni elsősorban az olyan perekben lehetett, amelyeknek tárgya a szolgáltatati idő megállapítása, felmondás, családi- és egyéb társkapcsolatok miatt, szolgáltatati állománnyal kapcsolatos, vagy olyan ügyekben, ahol a felek között több peres eljárás is folyamatban van egyszerre. Tárgyalásonként kb. negyven ügyben tájékoztatja a bíró a feleket általánosságban a mediációról a mediátorok jelenlétében, akik a felekkel eltávoznak egy külön helyiségbe, hogy az ügygel kapcsolatos speciális tudnivalókat is ismertessék a felekkel. Amennyiben a felek úgy határoznak, hogy igénybe kívánják venni a mediációt, a bíró erről határozatot hoz és kijelöli a mediátort is.

A per tárgya azonban sokszor nem elégséges információ annak eldöntéséhez, hogy az ügy alkalmas-e a mediációra. A válogatás másik szempontja a jogvita jellegén, a felek intencióin alapulhat. Ez sok esetben lehetővé teszi a célzott, a megoldást elősegítő tanácsadást is a mediációról. Célszerű természetesen a feleket tájékoztatni már arról is, hogy ügyüket ilyen szempontból is megvizsgálja a bíróság.²²⁷ A jogi képviselővel akár telefonon is fel lehet venni a kapcsolatot a célból, hogy ösztönözzék a felet a kapcsolatfelvételre és a tájékozódásra.

A bírósági mediáció fejlesztéséhez természetesen *szervezeti átalakításokra*, a *bírói munka fázisainak újragondolására* is szükség van. Mind a békítésnél, mind a mediációnál, mint a jogvita megoldásának ősi eszközeinél az egyenlőség elve érvényesül, s a bíró is *megőrzi lényegi szerepét* azzal, hogy ő jelöli ki a mediátort, s ő hagyja jóvá az egyezséget. Ez együtt jár egy *konszenzusosabb, enyhítőbb* bírósági tárgyalási *metódussal*. Ahhoz, hogy a bírák e módokat alkalmazni tudják munkájuk során, elengedhetetlen, hogy *terminológiailag tisztázzuk* a mediáció és a békítés, illetve más alternatív konfliktuskezelési mód közti különbséget *mind törvény- mind rendeletalkotási szinten*, illetve felvetődik a kérdés, hogy a bírósági mediációt – úgy ahogyan a bíróságon kívülit – külön jogszabályban szabályozza - e a jogalkotó.²²⁸

Hangsúlyt kell fektetni a bírók, a leendő bírók, s az igazságszolgáltatásban résztvevők *képzésére*, a *mediáció alkalmazását egységesítésére* minden bíróságon, az etikai alapelveket tiszteletben

²²⁶ *Bulletin d'Information de la Cour de Cassation – la Médiation*, Hors Série, Numero 4, Les édition des Journaux Officiels 13. old.

²²⁷ Ehhez lásd melléklet 9. pont

²²⁸ Charles Jarosson: *Glossaire*, Célérité et qualité, la médiation: une autre voie, id. kiadás 15. old. és Jean- Pierre Ancel-Charles Jarosson-Jacques Pellerin- Marie-Pierre Certin-Teitgen-Sonia Cohen-Lang: *La médiation judiciaire: perspectives législatives ou réglementaires?* Charles Jarosson: id. mű 72-76.old. és <http://www.ca-paris.justice.fr/index.php?rubrique=11048&article=16097>

tartó, képzett mediátorokat alkalmazására, s hogy meghatározott protokoll szerint történjen az *együtműködés* a bírók, ügyvédek, igazságügyi alkalmazottak, mediátorok között. Nagyon fontos a *költségviselési-illetve mentességi szabályokat megváltoztatása*. Ezeken túlmenően szükség van egy *állandó mediációs bizottság* létrehozására a bíróságon belül az elért eredmények fejlesztése céljából.²²⁹

Ennek keretében sor kerülhet a tapasztalatok értékelésére és munkájának a fő célja egy reális, szilárd metodológia kidolgozása lenne. A mediációs eljárás alkalmazásának a fő sikere az elfogadtatásában rejlik. Megfelelően *széles körű tájékoztatással* a polgárok, megfelelően alapos képzéssel a bírák és a jövőbeni bírák fogékonyra tehetők e módszer iránt. A pozitív gyakorlatokat, tanulmányokat közzé kell tenni, *gyakorlati kézikönyveket* szükséges szerkeszteni.

A bíróságok vezetői *egységes protokoll* és *együtműködési szerződések* kidolgozását javasolhatják a jog más szereplőivel való együtműködés elősegítése érdekében, melyben meghatározhatják az eljárás menetét, a mediátorok képzettségét, fellépésük lehetőségeit a mediáció céljainak elérése érdekében. *Egységesíthetik az etikai elvárásokat* (pártatlanság, semlegesség, titoktartási kötelezettség) a mediátorokkal szemben, a *javadalmazásuk rendjét*, a *törvényességi garanciákat* alkalmazásukkal kapcsolatban (polgári jogi felelősség), kijelölhetik a működésük helyét a bíróságon belül. Tekintettel arra, hogy több, s egyre több magánszemély és társaság végez mediációt, érdemes egy „*mediáció figyelő*” *szolgáltatást* is rendszeresíteni, amellyel nyomon követhetők a mediátorok adatai, s javaslatot lehet tenni az ügyben kompetens mediátor személyére.²³⁰

Arról már ejtettünk szót, hogy a tárgyalásra való kitűzést megelőzően mennyire fontos az ügyek elkülönítése abból a szempontból, hogy mediációra alkalmasnak találjuk-e vagy sem. Ugyanakkor ezt a tényt a *gépi lajstromprogramokban* is érdemes rögzíteni az eredményesség követése vagy az érdemi adatszolgáltatás céljából. A fent idézett javaslat szerint egy *önkéntes bírókból álló tanács* feladata lenne a szelektált ügyekben a mediátor kijelölése és a mediáció során létrejött egyezség jóváhagyása. Ezt követően a bíró, azon túlmenően, hogy meghatározza a mediációs eljárás időtartamát és a bíróság számára szükséges információkat megkéri (pl. a javadalmazáshoz szükséges nyilatkozat, stb.), semmilyen formában nem diszponál a mediációs eljárás felett, sem személyesen a bíró, sem maga a bíróság. Az elképzelés szerint vagy egy

²²⁹ Jean-Claude Magendie: *Développer la médiation judiciaire*, Les Annonces de la Seine-jeudi 22 mai 2008- numero 33, 2. oldal

²³⁰ Uo.

kijelölt bíró (magistrat référent) vagy egy *mediációs csoport (l' unité de médiation)* a bírósági ügyintézők segítségével könnyítheti meg a mediációs eljárás lefolytatását, biztosíthatja a mediátorokkal való kapcsolattartást és szorgalmazhatja a mediáció alkalmazását. A mediációs csoport egy bíróból, egy bírósági ügykezelőből, két vagy három bírósági ügyintézőből állna, mely nyomon követné a mediáció folyamatát, kapcsolatot tartana a tanáccsal, tájékoztatna és figyelemmel kísérné a gyakorlatot, statisztikát készítené. Másrészt a csoport feladata lenne egy olyan mediatori lista készítése, melynek van egy ismertetője a mediátorokról, valamint tartalmazza az igénybe vételükhöz szükséges adatokat (internet elérhetőség, kiadványok, hirdetések). A javaslat elengedhetetlenül szükségesnek tartja a bíró részvételét a csoport munkájában, aki lehet *tiszteletbeli bíró is (magistrat honoraire- nálunk nyugdíjas bíró- a szerző megj.)*, figyelemmel arra, hogy az intézkedések érintik a bíróság és a bírók munkáját is. A tiszteletbeli bíró mindenképpen meg tudná könnyíteni a konfliktuskezelés e módszerének az elterjesztését. Egyebekben az ügygel kapcsolatban minden bírói intézkedést a tanács tehet meg, a csoportnak, vagy a kijelölt bírónak adminisztratív jogköre lehet. E feladatköröknek a meghatározása, a munka elosztás rendjének az újra szabályozása főként arra lehet garancia, hogy a mediációs eljárás bírósági eljárásban való alkalmazásának a nehézségeit enyhítsük, biztosítsuk a lehetőségét az ügyfeleket segítő információk áramlásának, az ügyvédekkel, az ellenérdekű felekkel való kapcsolattartásnak a tárgyalásokon kívüli időszakokban is.²³¹

A fenti modell *holland mintákon* nyugszik, s látható, hogy bevezetése minden olyan tagországi bíróságokon javasolt (így Magyarországon is), ahol a törvényi szabályozás nem teszi lehetővé, hogy a bíró egyben mediátorként is eljárhasson. *Hazánkban bírósági titkárok* segíthetik a bíró munkáját a mediációval kapcsolatos *adminisztratív feladatok* átvállalásával, s a munka megosztása mindenképpen hozzájárulhat a mediáció fejlődéséhez, s az ügyek felek megelégedésére szolgáló befejezéséhez. A párizsi elsőfokú bíróságon a családi ügyeket tárgyaló csoport mellett *mediatori ügyelet* is létezik, ahová a feleket az információs előkészítő megbeszélés céljából irányítani lehet. Célszerűnek mutatkozik, hogy az *első* bírósági tárgyaláson részt vegyen az *ügyeletes mediátor*, s már ott tájékoztassa a feleket a szükséges lépésekről. A

²³¹ Lásd erről bővebben: Jean-Pierre Ancel-Charles Jarrosson-Jacques Pellerin- Marie-Pierre Certin-Teitgen-Sonia Cohen-Lang: *La médiation judiciaire: perspectives législatives ou réglementaires?* Célérité et qualité, la médiation: une autre voie, id. kiadás 73-76.old. Benoît Rault-Gabrielle Vonfelt-Michèle Guillaume-Hofnung, Martin Bourry d'Antin, Marie-Pierre Certin-Teitgen-Dominique Gantelme-Michel Guizard-Eloïde-Anne Telemaque-Véronique Tuffal-Nerson: *Recommandation en faveur d'une implantation de la médiation civile dans les juridictions*, id. mű 77-89.old. és <http://www.ca-paris.justice.fr/index.php?rubrique=11048&article=16097>

párizsi javaslat lehetőséget lát arra is, hogy a perbeszédnek alkalmával, vagy határozathozatal, illetve határozathirdetés előtt, illetve ha a feleket személyes megjelenés kötelezettségével idézi a bíróság, javaslatot tehessen az ügyeletes mediátor a mediációra. Tudnunk kell azonban, hogy Franciaországban a határozatok meghozatalára a tárgyalások berekesztését követően minden esetben 15 nap áll rendelkezésre a polgári ügyekben. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kisebb módosításokkal e javaslatokat ne alkalmazhatnánk a hazai gyakorlatban. S ehhez ténylegesen nem elég a jogszabályoknak a mediációs eljárás beépítéséhez szükséges igazítása. A bírósági mediáció fejlődéséhez fel kell ismernünk az eljárás sajátosságaiban és az eredményességében rejlő lényegét, nevezetesen, hogy az emberi kapcsolatok ápolásában, megőrzésében, azok pszichológiai, szociológiai és gazdasági vetületének figyelembe vételében óriási szerepe van a megegyezés létrehozatala során. Többek között ez az elv vezérelte az Európai Tanácsot 2008. február 28-án, amikor egy közös álláspontot alakított ki a polgári és gazdasági ügyekben alkalmazandó mediációról, s készített el egy olyan Irányelv-javaslatot, melyet az Európai Parlament 2008. április 28-án elfogadott, majd 2008/52/CE számon 2008. május 21-én hirdetett ki. Az *Irányelv* teljes szövege a Journal Officiel de l' Union Européenne (Európai unió hivatalos lapja) 2008. május 5-i számában jelent meg. E szerint *harminchat hónap* áll a tagállamok rendelkezésére a jogszabályaik az irányelvben foglalt elvárások szerinti módosítására. Az Irányelvet már részletesen ismertettük e dolgozatban, így az alábbiakban csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy míg a mediációs eljárás bírósági eljárásban történő alkalmazását már korábban szabályozó régebbi tagállamok (így Franciaország is) törvényeinek az átfogó, mélyreható változtatására nem lesz szükség, addig a több újonnan csatlakozott állam esetében a változtatás egyben a minden jogterületet érintő jogharmonizációs folyamat része lesz.

Az alábbiakban még részletesen kitérünk a magyarországi változtatások ismertetésére. Ehhez előljáróban csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a közép-kelet-európai térség igen változatos képet mutat: a palettán olyan országokat is találunk, ahol még meg sem született a polgári és a kereskedelmi ügyekben a közvetítői eljárásról szóló törvény, vagy megszületett ugyan, de nem alkalmazzák. Magyarország némiképp élenjárónak számít a tekintetben, hogy a bírósági eljárásban való alkalmazás speciális szabályainak a kidolgozására van szükség, amely persze nemcsak az anyagi-, hanem az eljárás jogi törvények és számos alacsonyabb rendű jogszabály (pld. a költségmentességről szóló többszörösen módosított 6/1986. (VI. 26) IM. Rendelet) módosítását is magával vonja. A másik megjegyzésünk arra irányul, hogy kötelező jelleggel

csakis a határokon átnyúló jogvitákban kell alkalmazni az irányelvet, amely „felmentést ad” a tagállamoknak a perek túlnyomó részét kitevő hazai karakterű jogviták elbírálásában való alkalmazás alól. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy amennyiben a belső jogviták elbírálásánál is alkalmazzák a tagállamok, a jogszabályok módosításánál figyelembe kell venni, hogy a mediációs eljárásban való részvétel az *elévülési időt* megszakítsa, mert nem sérülhet a fél keresetindításhoz és bírósági úton történő igényérvényesítéshez való joga a közvetítői eljárásban való részvétellel.²³² Ugyancsak megszakítja az elévülést a mediátor kijelölése, így nem következhet be az, hogy a közvetítői eljárás alatt évjön el a követelés.²³³ Nálunk a *Közvetítői Törvény 31. § (2) bekezdése* tartalmazza az *elévüléssel* kapcsolatos rendelkezéseket. E szerint a közvetítői eljárás megindítása az elévülést megszakítja. A közvetítői eljárás eredményes befejezése után az elévülésre a *Ptk. 327. §- a (1) és (2) bekezdésében*, a közvetítői eljárás eredménytelensége esetén a *Ptk. 326. §- a (2) bekezdésében* foglaltak az irányadók.²³⁴ Ugyanakkor a mediáció kockázata legfeljebb annyi, hogy eredménytelen marad, a többi kockázatot (nyilvánosság, harmadik személy bevonása) a titoktartási kötelezettség elvének maradéktalan érvényesülése csökkenti. A direktíva is elsősorban a bírósági békítés keretében tartja elképzelhetőnek a bíró mediációról való tájékoztatási kötelezettségének érvényesülését, amely tehát nem a mediációs eljárás elindítását, hanem pusztán az információs elvárást fogalmazza meg. Persze az a körülmény, hogy családi jogi ügyekben mind a francia jogszabályok, mind a hazaiak (nálunk a szülői felügyelet körében) felhatalmazzák a bírót arra,

²³² A direktíva jelen rendelkezésével teljesen összhangban áll a közvetítő törvény 36. § (1) bekezdése, mely kimondja, hogy a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás nem érinti a feleknek azt a jogát, hogy a vitás ügyben igényüket bírósági vagy választott bírósági eljárás keretében érvényesítsék.

²³³ Ezt a rendelkezést a francia új polgári eljárásjogi kódexbe a 2008. június 17-i 2008-561számú törvény iktatta be (art. 2238 NCPC), mely szerint az elévülés attól a naptól kezdve megszakad, amikor a jogvitát követően a felek elhatározzák, hogy igénybe veszik a mediációt vagy a békítést, vagy ha nem születik erről írásbeli megállapodás, attól a naptól kezdődően, amikor az első békítő- vagy mediációs megbeszélés megtörtént. Az elévülés újból kezdődik attól a naptól fogva, de legkésőbb hat hónap múlva, amikor a felek egyike vagy mindkét fél, illetve a békítő vagy a mediátor bejelenti, hogy a békítés vagy a mediáció befejeződött. Ez egész pontosan azt jelenti, hogy a mediátornak igazolnia kell az első megbeszélésen való részvétel dátumát írásban a felek részére, hogy ne történhessen visszaélés a határidők számításánál. Erre hívja fel a figyelmet Claude Bompoin Laski: *Le Temps suspendu de la médiation* című cikkében is: <http://www.gemme.eu/en/article/le-temps-suspendu-de-la-mediation>

²³⁴ Ptk. 327. § (1)-(2): A követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás, a követelés bírósági úton történő érvényesülése, továbbá megegyezéssel való módosítása – ideértve az egyezséget is-, végül a tartozásnak a kötelezett részéről való elismerése megszakítja az elévülést. Az elévülés megszakadása, illetőleg az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezése után az elévülés újból megkezdődik.

Ptk. 326. § (2): Ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni, az akadály megszűnésétől számított egy éven belül – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetében pedig három hónapon belül – a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél, illetőleg három hónapnál kevesebb van hátra.

hogy kötelezően rendelje el a felek mediációs információs tárgyaláson való részvételét, mutatis mutandis azt jelentik, hogy a bíró nyomást gyakorol a felekre a mediációs eljárás igénybevételéhez. Mint fentebb a francia jogi szabályozás ismertetésénél láthattuk, elutasítási ok, ha a felek ennek nem tesznek eleget (vagyis nem vesznek részt a tájékoztató tárgyaláson). A mediációt elrendelő, illetve a mediátort kijelölő végzés esetén hazánkban is indokolt, hogy ezek pervezető végzések legyenek. Amennyiben mégsem, előzetesen végrehajthatóknak kell lenniük. Ugyancsak a bíró láthatja el jogerősítési záradékkal a bírósági mediáció során létrejött egyezséget, az elsőfokú- és a másodfokú eljárás során egyaránt. Természetesen arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a bírósági mediációs eljárással „kibővített” bírósági eljárásban ez utóbbi akkor tekinthető érdemileg befejezettnek, ha a jogvita a mediációs eljárás végén egyezséggel zárul. Mint ahogyan Franciaországban, így hazánkban is kidolgozásra várnak még a további gyakorlat tükrében a bírósági mediációt végző *mediátorok képzésére* vonatkozó előírások, a *képzési centrumok* kijelölésére vonatkozó elképzelések.

Számos olyan kérdés, probléma vetődik fel tehát, mely megválaszolásra vár, annál is inkább, mert ez a mediáció elkövetkező években szükséges fejlődéséhez elengedhetetlen. Az I. számú Függelékben csatolt táblázat 2004-2008-as statisztikai adataiból egyértelműen látható, hogy az általános polgári ügyekben a bírósági eljárásban folytatott mediációk száma elenyésző. Annak ellenére, hogy a mediációs munkacsoportnak a Párizsi Fellebbviteli Bíróságról és néhány – elsősorban Párizs környéki – elsőfokú bíróságról van, ez az eredmény országosan jellemzőnek tekinthető, hiszen kevés az olyan bíróság, mint például a Grenoble-i Fellebbviteli Bíróság Munkaügyi Tanácsa, ahol kimagaslóak az eredmények. Megkockáztathatjuk, hogy nagyon sok bíróság a törvényi felhatalmazás ellenére sem él még ezzel a lehetőséggel. Nyilván sokkal árnyaltabb a kép családi ügyekben. A 2-es számú Függelékből az is kiderül, hogy a jogszabály módosításoknak köszönhetően a mediációra utalt ügyek száma majdnem megduplázódott a 2006-2007-es esztendőket tekintve a Párizsi Fellebbviteli-, a Párizsi Elsőfokú-, a Bobigny Elsőfokú-, és Créteil-i Elsőfokú Bíróságokon. A Meluni és a Fontainebleau-i Elsőfokú Bíróság statisztikája jól példázza, hogy a mediációs eljárásban elintézett ügyek átlagosan 50%-a sikeres megállapodással zárul.

Érdemes ezeket az adatokat összevetni egy olyan ország adataival, amely 1998 óta alkalmazza és gyűjti tapasztalatait a bírósági mediációról. Norvégiában a Trondheimi Városi Bíróságon polgári-családi ügyekben a befejezett ügyek igen magas százaléka (2007-ben 74,7%) oldódik meg

mediációs eljárás során. Nem elhanyagolható tapasztalat, mely szerint a sikeresség egyik záloga az adminisztratív bírói csoport és a bírók, valamint az ügyvédek közötti kiváló együttműködés. A másik fontos tényező, hogy különböző projekteket dolgoznak ki egyes ügycsoportok mediálásához, melyekben figyelembe veszik az ügy sajátosságait is. Így például külön választják a párkapcsolati konfliktusok kezelését a gyermek sorsát érintő ügyek mediációs eljárásban történő megoldásától, mely utóbbiban csak minden hatodik ügyben kell ítélettel döntenie a bírónak, s 2007-ben itt is a konfliktusok 71,4%-a oldódott meg közvetítői eljárás keretében. Általánosságban a befejezett ügyek 25%-át kell ezen a bíróságon ítélettel megoldani. Figyelemre méltó, hogy az egyesbírói ügyekben magasabb az elrendelt mediációk száma, s a pertartamokban óriási eredményeket értek el. Megközelítőleg egy ügyre vetítve a pertartam átlagosan 121 nap. Országosan az egyesbírók kezén levő ügyek pertartama 30 nap, a bírósági mediációt alkalmazó Trondheimi Városi Bíróságon ez 11 napot tesz ki. A tanácsban eljáró bírók 90 napos átlagos pertartama 73 nap, a polgári ügyek 180 napos pertartama 155 nap.²³⁵ Látható, hogy *a mediáció általánossá tétele, intézményesítése, a nemzeti gyakorlat egységesítése a legfontosabb feladat*, amellyel eredmények érhetőek el a bírósági eljárásban. Az elszórtan létező gyakorlattal igazán átütő eredmények nem érhetőek el.

2.2. Bírósági mediációs modellek más európai országokban

A precedens értékű gyakorlatok bemutatását érdemes Hollandiával kezdeni, ahol ugyan nem a legkorábban alkalmazták a mediációt a bírósági eljárásokban, de – mint fentebb már utaltam rá – az európai országok számára példaértékűvé vált a bírósági szervezetet és működését is érintő változtatásokat magába foglaló bírósági mediáció gyakorlata. Ezt követően a teljesség igénye nélkül ragadok ki néhány olyan országot a régióból, ahol a többi ország gyakorlatához képest eltérő megoldások is születtek a bírósági mediáció elterjesztésére a bírósági eljárás keretében. Az országos bírósági mediációs program 2000-ben kezdődött *Hollandiában*, melyben öt elsőfokú és egy másodfokú bíróság vett részt. A kísérleti program alapján 2005 év folyamán összesen 19 bíróság szervezeti – és működési mechanizmusába építették be a bírósági mediációs struktúrát, s 2007 év végére befejeződött ez a folyamat. 2005. április 1-től 2005. október 1-ig bezárólag 500 mediációs eljárás indult, s 62%-ában megállapodás született. A sikeres mediációkból közel

²³⁵ Øyvind Smukkestadt: *Trondheim District Court Annual Report 2007*, www.gemme.eu/nation/norge

azonos arányú volt a polgári, válóperi, munkaügyi, gazdasági, közigazgatási és adóügyi mediációk száma.²³⁶ A program keretében több módja létezett a bírósági mediáció alkalmazásának: egyrészt a bíró ajánlhatta szóban a felek részére a tárgyalás folyamán, másrészt a felek maguk kérhették azt írásban, akár annak hatására, hogy a mediációra alkalmasnak talált ügyekben a bíróság már írásbeli tájékoztatást küldött számukra, javasolva a mediációt, akár az előre nem szelektált, utóbb azonban mediációra alkalmas ügyekben. Harmadrészt a felek maguk is bejelentették erre irányuló szándékukat. A bírósági kísérleti program eredményeként azt állapították meg, hogy a sikeres mediáció kulcsa nem az ügyek típusában, hanem alapvetően a felek tárgyalásra való hajlandóságában rejlik. A mediátorok tapasztalatai azt támasztják alá, hogy a felek hozzáállása és belátási képessége a sikeres mediáció alapja. Ez teszi ugyanis képessé a feleket arra, hogy felkészüljenek a tárgyalásra a célból, hogy konfliktusukra megoldást találjanak, és kölcsönös érdekeikre fókuszáljanak.²³⁷ A jelenleg hatályos polgári eljárásjogi törvény a békéltetést és a mediációt külön szabályozza, de külön közvetítői törvény nem létezik Hollandiában. A gyakorlat irányítását és kontrollját, valamint a mediátorok képzési garanciáinak ellenőrzését a Holland Mediációs Intézet (NMI) végzi. Eljár továbbá a bírósági mediáció alkalmazása során keletkezett panaszok intézésében. Az Országos Bírósági Mediációs Iroda feladata, hogy a bírósági mediációs eljárás alkalmazását szorgalmazza az elsőfokú és a fellebbviteli bíróságokon, tájékoztatással, tanácsokkal szolgáljon a bíróságok részére, biztosítsa a bírósági mediációs eljárás garanciáit, s felügyelje minőségét. A bírósági mediáció igénybevételére irányuló szóbeli vagy írásbeli kérelem alapján a bíró helyt adva a mediációs eljárás megindítása iránti kérelemnek az ügyféllel együtt kiválasztja a megfelelő mediátort, s kijelöli a mediátorral való első találkozás időpontját. A mediációs eljárás befejezésekor dönt a mediátor javadalmazásáról. Hollandiában az írásbeli tájékoztatás és a kérelem alapján indult sikeres mediációk száma magasabb a bírói szóbeli tájékoztatás alapján választott mediációkéhoz képest. A felek maguk fizetik a mediációs eljárás költségeit, mely 80-150 Euro között mozog óránként. A Holland Igazságügyi Minisztérium a mediációs eljárást választókat 80-200 Eurós

²³⁶ Marijke Scholten: *La situation actuelle de la médiation judiciaire aux Pays-Bas*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005, 16. old.

²³⁷ „The key indication seemed to be the willingness of the parties to negotiate. Experienced mediators agree that it is not the type of case that determines the chances of successful mediation, but the attitudes and insights of the parties. They have to be prepared for and capable of discussing a solution to their conflicts while also being able to develop an eye for their mutual interests.” Bert Niemeijer and Machteld Pel, *Court-Based Mediation in the Netherlands: Research Evaluation and Future Expectations*, Paper presented to Ministry of Justice Expert Meeting on Mediation, June 2006, p. 353. A témáról lásd bővebben: Machteld Pel: *Referral to Mediation*, Sdu Uitgevers, 2008

ösztönzési támogatásban részesíti, illetve a költségmentesség szabályai szerint a felek költségkedvezményben részesülhetnek a mediációs eljárás alatt is. Főszabály szerint a mediáció időtartama három hónap. Az ügy tárgyatól és a jogvita természetétől függően akár egy nap, egy találkozás alatt is befejezhető. Átlagosan hat órát vesz igénybe a mediációs tárgyalás, amely egy vagy két alkalmat jelent. A mediációs eljárás időtartamára a tárgyalást a bíró felfüggeszti. A tárgyalást csak akkor folytatja, ha a mediációs eljárás nem sikerül. Ha sikerre vezet, kizárólag a felek külön kérelmére vizsgálja meg a megállapodást és hagyja jóvá azt. A bíró központi szerepet játszik a holland modellben. Meggyőző fellépésével a feleket ösztönözni tudja a mediáció igénybevételére, kérdéseikre, kételyeikre választ adhat, információkkal szolgálhat. Bíróságoként egy vagy több bírót is kijelölnek, aki a bírók és a felek részére tanácsadással szolgálhat, felügyeli a mediációs folyamatokat, kapcsolatot tart a mediátorokkal. A bíróságokon mediatori információs pontok is találhatóak. A bírósági mediátorok különböző szakterületekről érkező szakemberek, illetve képezett mediátorok, akik a mediáció jogi aspektusaival is teljesen tisztában vannak. A felelős mediátornál található listáról választhatják ki őket a felek. A lista tartalmazza a mediátorok óradíját, képzettségét, gyakorlatban eltöltött idejét, életkorát, nemét. A bírók Hollandiában sem lehetnek mediátorok. A mediációs eljárásban a jogi képviselők részt vehetnek. Az üléseken a szerepük járulékos jellegű, a mediációs folyamatban viszont fontos szerepük van a mediációt megelőzően a tanácsadásban, a mediációs folyamatban az ügyféllel való folyamatos konzultációban és érdekeinek erősítésében.

Németországban annak ellenére, hogy az ügyvédek monopolhelyzetben vannak a tekintetben, hogy az utóbbi időkig az életközösség megszakítási, válási, öröklési ügyekben szinte kizárólag csak ők végezhetek bírósági mediációt, maguk a bírók is lehetnek mediátorok. Valójában a bírók szerepe kettős. Egyrészt a mediációval kapcsolatos tájékoztatási, kijelölési, s megállapodást jóváhagyói szerepre korlátozódik, másrészt viszont több program létezik, amelynek alapján az ügyben mediátorként jár el a bíró. Bizonyos tartományokban (Alsó-Szászország, Hessen, Baden-Württemberg) és Berlinben jól működő gyakorlata alakult ki ennek a szisztémának.²³⁸ A módszer alkalmazásának elsődleges feltétele, hogy a bíró egyben képzett mediátor is legyen. A bírósági szervezeti felépítést ez annyiban érinti, hogy ugyanazon bíróságon, de külön tanácsban, külön csoportban dolgoznak azok a bírók, akikhez a mediálandó ügyek kerülnek. Amennyiben a

²³⁸ Christoph Strecker: *La médiation civile et commerciale en Allemagne*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005, 14. old.

mediációs eljárás nem vezet eredményre, a jogvitát egy másik bíró dönti el. A hazai jogi szabályozáshoz hasonlóan Németországban is a bíró feladatává teszi a jogszabály a felek békéltetését, s egyezség létrehozását a tárgyalás kezdetén, illetve a peres eljárás folyamán bármikor. Ez a lehetőség sok esetben megakadályozza a bírót abban, hogy a mediációs eljárást javasolja a feleknek. Ugyanakkor az európai bírósági gyakorlatban arra is találunk példát, hogy a bíró szabadon választ a között, hogy a feleket békéltesse vagy mediálja. *Norvégiában*, ahol több mint 200 éves hagyománya van a békéltetői irodák működésének a bírósági szervezeten belül, a felek és a bírók is tisztában vannak azzal, hogy addig peres eljárásra nem kerülhet sor, amíg egy harmadik személy segítségével meg nem kísérelik a megegyezés létrehozását. Az 1997-ben indult bírósági mediációs kísérleti program nyomán korszerűsödött a békéltető- és mediációs szolgálatok működése: ingyenesen és gyorsan (az első találkozás két hét alatt megtörténik) járnak el szomszédjogi, munkaügyi, tartozásrendezési, és kisebb bűnügyekben, az esetek túlnyomó részében sikerrel.²³⁹ 2007. január 1-től az ország összes bíróságán, első- és másodfokon is alkalmazzák a mediációs eljárást a polgári ügyekben. A bírókat 3 napos továbbképzéseken és posztgraduális képzéseken képezik egyben mediátorra is. A bíró maga dönti el, hogy az ügy természeténél fogva a békéltetést vagy a mediációt kívánja meg, e szerint jár el az ügyben. Amennyiben az általa végzett mediáció nem vezet eredményre, egy másik bíró veszi át az ügyet, s hoz döntést. Nagyon ritka, hogy a bírók ún. „külső” mediátorokat vegyenek igénybe, bár erre van lehetőségük. *Angliában* 1996-tól 1998-ig datálódik az első bírósági alapú (court-based mediation) mediációs kísérleti program. A Londoni Központi Megyei Bíróságon az önkéntes mediáció (Voluntary Mediation- VOL) bevezetésével kísérleteztek, majd az első eredmények után 1998-tól folytatták a programot. 2004 áprilisától 2005 márciusáig az önkéntes mediációs program mellett, valójában a kanadai kötelezően választható mediáció (mandatory mediation) mintájára vezették be a quasi- kötelező, vagy más néven az automatikus terelésű (Automatic Referral to Mediation- ARM) mediációt ugyanazon a bíróságon. A két párhuzamosan folyó program eredményeit 2007-ben publikálta az Igazságügy minisztérium egy terjedelmes hatástanulmányban.²⁴⁰ Mindkét programban általános polgári (nem családjogi) ügyek szerepeltek, ugyanolyan ügycsoportokból. Mindkét program jelentős kormányzati és bírósági

²³⁹ Øyvind Smukkestad: *La médiation dans le système judiciaire Norvégien*, Actes du Colloque de Rome, Le migliori pratiche della mediazione in Europa, 2006. március 18. 23. old.

²⁴⁰ *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, Ministry of Justice Research Series 1/07, May 2007

szervezeti támogatásban részesült. A kísérleti program stratégiája mindkét esetben azonos volt: a feleket a bíróságon és a bíróságon kívül is bátorították a mediáció igénybevételére. Felállították a kísérleti program menetét, s ezt betartották. Azokban az ügyekben, ahol a mediációt nem választották a felek, illetve az nem vezetett eredményre, a bíró az ügydöntő határozatban értékelte a felek magatartását, s nyomást gyakorolt a felekre, hogy a megegyezést válasszák, ha jogvitájuk támad a jövőben. 2002-ben egy eseti döntés kapcsán a bírók bátorítást kaptak arra, hogy *pénzbírsággal, illetve valamiféle pénzben kifejezhető hátránnyal sújtsák azt a felet, aki indokolatlanul utasítja vissza a mediációt, a megegyezés lehetőségét.*²⁴¹ A kísérleti program végén készült hatástanulmány szerint a sikeres mediáció kulcsa a felek motivációiban és a megegyezésre, kompromisszumra való hajlandóságukban rejlik. Ezen elsődleges feltétel mellett az ügyek szelekciójával együtt járó egyénre szabott tájékoztatás, ösztönzés a másik legfontosabb kritériuma a sikeres eljárásnak. A harmadik kritérium a bíróság által irányított kommunikáció és közvetlen kapcsolattartás a mediációban érintettekkel, különös tekintettel a felekre. Az egyik kritérium az adminisztrációs támogatás, az adminisztrációs feladatok színvonalas megszervezése a terelés biztosítása érdekében. További kritérium az érintettek bátorításához a kedvezmények biztosítása a bíróságok részéről, mely elsősorban a perköltségek számításánál vehető figyelembe. E kritériumoknak valójában négy pólusuk van tehát, amely megszabja egy lehetséges sikeres mediációs eljárás irányát: a felek hozzáállása, a jogi képviselők szerepe, a mediátorok szakmai felkészültsége, a bíróság szervezeti, adminisztrációs támogatása. Az önkéntes alapú mediációt 1996-ban a kis értékű perekben vezették be, a terelés során személyes hangú levelet küldtek mind a feleknek, mind jogi képviselőiknek. Ebben tájékoztatták őket a mediáció lényegéről, illetve a fejlemények alapján arról, hogy ha valamelyik fél kérte vagy nem kérte a mediációt. Mivel a felek önkéntes beleegyezésével indult a program, nem kellett megindokolni, ha valamelyik fél elzárkózott a megegyezés elől. A bírók ugyanakkor mindig rákérdeztek az okokra, s ez alapján döntöttek el, hogy tovább ösztönzik a feleket vagy sem. Ez a gyakorlat, melyet 1998-ig követtek, nagyon sikeresnek volt mondható. Az ügyek 62%-a oldódott meg mediációval, s a terelés azokban az ügyekben volt főként sikeres, ahol egyik félnek sem volt jogi képviselője (72%).²⁴² 1998-ban változtattak a terelés szisztémáján: elhagyták az invitációs levelet, s nemcsak kis értékű

²⁴¹ A *Dunett v Railtrack* ügyben az első fokon eljáró bíró nem ítelt meg perköltséget a pernyertes félnek, mert az annak tudatában, hogy a jogszabályok alapján csakis ő lehet a pernyertes, visszautasította a másik fél és a bíróság mediációs eljárásban való részvételre szóló ajánlatát. Az ítéletet a fellebbviteli bíróság is helybenhagyta.

²⁴² *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, id. kiad. 22. old.

perekben alkalmazták a terelést. Ugyanakkor közvetlenné tették az információ-áramlást. A bíróságon belül felállítottak egy mediációs csapatot, akik irányították a mediáció adminisztrációját, a mediátorok telefonszámait kiadhatták a feleknek. Az ügyfélszolgálati irodán mediációs pultot alakítottak ki, amely részben információs pontként, részben a felek közti és a mediátorokkal való kapcsolattartó pontként funkcionált, vagyis a pult irányította a felvilágosítás, az információ-áramlás, a kapcsolattartás zökkenőmentes lebonyolítását. A statisztikai adatok szerint 2000-ben 44%, 2003-ban 39%, 2004- ben 45%, 2005-ben 43% volt a sikeres mediációk aránya. Ezt összehasonlítva az 1996-98 közötti adatokkal, megállapítható, hogy a közvetlen bírósági ösztönzés eredményezett több mediációt, beleértve ebbe a Dunett/Railtrack ügyet is, amelynek hatására 2005-ben 368 ügyből 333-ban folyt mediációs eljárás. A mediációban résztvevők összességében úgy ítélték meg, hogy a mediáció olcsóbb, időtakarékosabb, a kommunikációs csapdák jobban elkerülhetők. Ugyanakkor a nem kellően motivált felek, a megmerevedett álláspontokból nem engedő felek, a mediáció időtartamának betartása miatti időkénszer veszélyeztetik a mediáció sikerességét.²⁴³ Az automatikus terelés sémája szerint – a kanadai modellt követve – csak kevés ügy (az ügyek 1-2%-a) esik ki a rostán, minden típusú ügyben alkalmazzák. Felbuzdulva a kanadai sikereken (az ügyek elintézési határideje szignifikánsan csökken, lényegesen olcsóbb, az ügyfél, az ügyvéd elégedettsége nagyobb), 2004-2005 között tehát párhuzamosan az önkéntes alapú mediációval kipróbálták a quasi kötelező mediációt is. Természetesen a mediációs eljárás ebben az esetben is a felek beleegyezésével indulhatott meg, de ha bármelyik fél elutasította vagy abbahagyta a mediációt, komolyan meg kellett indokolnia, miért döntött így. E szisztémának kötelező eleme volt, hogy ha egyik vagy mindkét fél úgy döntött, hogy nem kívánja a mediációt folytatni, a bíró az ügyben megbeszélést tartott, az ügyféllel személyesen vagy telefonon vette fel a kapcsolatot. Meghallgatta, mi a kifogásuk a mediáció ellen, s ha lehetséges volt, próbálta őket meggyőzni, érvelt a mediáció mellett. Joga volt határozatban elrendelni a mediációt, ha az ügy sajátosságai, körülményei ezt indokolták, s pontos időpontot is egyeztetett a felekkel a mediációs tárgyalásra. Joga volt elmarasztalni a felet azzal, hogy megsértette az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló nemzetközi egyezmény 6. cikkében foglaltakat.²⁴⁴ A vizsgálati eredmények azt

²⁴³ *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, id. kiad. 194-195. old.

²⁴⁴ Ez az 1950. november 4.-én Rómában kelt egyezmény, melynek 6. cikke – többek között - kimondja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja.

mutatták, hogy a peres időtartam 41%-kal csökkent ezekben az ügyekben, az adminisztrációs idő és költség az ügyek szelekciójával 19%-kal magasabb volt, mint a nem mediált ügyekben. A 12 hónapos kísérleti időtartam alatt 1232 polgári ügyet utaltak e formában mediációra, melynek végeredményben 14%- a oldódott meg mediációval.²⁴⁵ Megállapítható tehát, hogy a quasi kötelező mediáció nem volt sikeresebb, mint az önkéntes alapú mediáció az általános polgári perekben. Az ügyek megoszlása szerint azonban a személyes érintettségű perekben (büntető perek nyomán fellépő polgári jogi igény, vagyoni, nem vagyoni kártérítések) az önkéntes alapú mediáció volt sikeresebb, az ilyen karakterrel nem rendelkező perekben a quasi kötelező mediáció volt hatékonyabb. E szisztéma alkalmazásánál tehát legalább annyira fontos volt az ügyek egyedi jellemzője, mint a felek motivációja, attitűdje, a mediátor elméleti és gyakorlati felkészültsége.²⁴⁶ Összegzésképpen tehát megállapítható, hogy a mediációra való terelés sikerességénél kritikus faktor a felek motivációja, hajlandósága. Ezért nagyon fontos – s ezt a holland, az angol, a kanadai és a francia modell is igazolja – a felek bátorítása, ösztönzése, az ügyek megfelelő válogatása, a felek részére a választás megkönnyítése információkkal, személyes kapcsolattartással. Elengedhetetlen a bírósági környezet alakítása: a bíróság épületén belül folyó mediáció lehetőségének megteremtése, az időpontok rendszeressége, a kommunikáció és az információ-áramlás megkönnyítése a bírók, a mediátorok és a felek között. Lényeges továbbá, hogy a bíróknak az ügyvédek támogatását is sikerüljön megnyerniük.

Skóciában 2001-ben az eljárási szabályokat változtatták meg annak érdekében, hogy az egyszerűbb, olcsóbb, gyorsabb, lelkileg kevésbé megterhelő alternatív konfliktuskezelési módszerek, különösen a mediáció alkalmazására ösztönözzék a bírókat, az ügyvédeket. Felismerték, hogy a jogszabályi felhatalmazásokon túl a képzési rendszer hatékonyságán múlik a módszer elterjesztése. Ennek érdekében a bírók külföldi tanulmányutakon és továbbképzéseken vehetnek részt. A bírói szerep aktívabbá tételét célozzák a jogszabályi módosítások, melyek a bíró feladatává teszik a mediációs eljárás ajánlását és alkalmazását a peres eljárás egésze alatt. A bíró feladata a megfelelő mediátor kijelölése is. A mediátori szolgálatok bővítését célzó jogszabályi változtatások hatására a képzési rendszer hatékonysága is megnőtt. A mediátorokat tömörítő különböző egyesületek ugyanis egyben képzési centrumok is. Az ügyvédeket úgy tették érdekeltté a bírósági mediáció alkalmazásában, hogy számukra is speciális képzéseket szerveztek,

²⁴⁵ *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, id. kiad. 72. old.

²⁴⁶ *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, id. kiad. 198-199. old.

melynek eredményeképpen ügyvéd-mediátor szakképesítéssel rendelkező ügyvédek is végezhetik a bírósági mediációt. A képzési rendszer sarkköve volt Skóciában az egységes és kötelező képzési feltételek megteremtése, valamint a gyakorlatban jól használható kézikönyvek szerkesztése.²⁴⁷ Belgium azért tekinthető speciálisnak, mert a jogalkotó eleve különbséget tesz az önkéntes mediáció és a bírósági mediáció között.²⁴⁸ Ez utóbbira csakis a bírósági eljárás keretei között alkalmazható teljesen speciális szabályokat dolgozott ki azzal, hogy a bíró Belgiumban sem lehet mediátor. Amennyiben a szerződéses jogviszonyokban a szerződési klauzula szerint az egyik fél a mediációt kívánja alkalmazni a jogvita megoldására, a bíró felfüggeszti a peres eljárást. A mediáció szerződésben való kikötése esetén is lehetősége van a bírónak ideiglenes intézkedést hozni. A bírósági mediációs eljárás alatt a felek szakértőt is felkérhetnek, indítványozhatják harmadik személyek meghallgatását. A bírósági mediációt csakis mediátori képesítéssel rendelkező mediátorok végezhetik. A titoktartási kötelezettség fokozott érvényesülését írja elő a jogszabály a bírósági mediáció esetére. A törvény előírja a mediáció ajánlásának módját a peres eljárás keretein belül, valamint a megállapodás jóváhagyásának és megtagadásának feltételeit szabályozza. A bírósági mediáció eljárásjogi rendjét, a felek idézését, a tisztviselők feladatait részletesen megszabja. Lehetőséget ad a bírónak arra, hogy a felek egyetértésével hivatalból indítsa meg a mediációs eljárást. Magyarországon az Országos Igazságszolgáltatási Tanács jóváhagyásával az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium támogatásával három bíróságon folyik mediációs kísérleti program 2009. március hó 1 napjától kezdődően 2010. február 28-a napjáig. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy mérhető eredmény csak azon a bíróságon született, ahol megfelelő munkaszervezéssel a bíróság irányítja a program menetét. A Szegedi Városi Bíróságon az ügyek előzetes szelekció után kerülnek a bírók azon csoportjához, akik önként vállalták a programban való részvételt. A programban részt vevő mediátorok a tárgyalási napokhoz igazodó ügyeleti napokat tartanak a bíróság épületében. A programban részt vevő bírók erre a napokra idézik a feleket az ügy első tárgyalására. Az idézéssel egyidejűleg olyan írásbeli tájékoztatót is küldenek a felek részére, amelyben a jogvita sajátosságaihoz, a felek viszonyához idomítják a mediációra ösztönző mondatokat. Ezt követően az első tárgyaláson szóban visszatérnek a mediációra, megpróbálják meggyőzni a bizonytalankodókat, majd az érdeklődő feleket az ügyeleti szobába irányítják. Az első félév

²⁴⁷ Ruben Murdanaigum: *La médiation en Écosse*, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005,17. old.

²⁴⁸ Ivan Verougstraete: *Conclusion du groupe de travail Belge sur la médiation en matière civile et commerciale*, Actes du Colloque de Rome, Le migliori pratiche della mediazione in Europa, 2006. március 18. 21. old.

statisztikai adatainak gyűjtése, feldolgozása folyamatban van. Hozzávetőleges adatok szerint a program közel négyhónapos időtartama alatt több mint 300 ügyben történt meg az írásbeli és szóbeli tájékoztatás, s 50 mediációs vitarendezés történt. *Portugáliában* a békebírói rendszerhez kötötte a jogalkotó a bírósági mediáció érvényesülését (2001.július 13-i 78/2001-es törvény). E szerint a mediátorok a békebíró kezdeményezésére működnek együtt a bíróságokkal, a békebírók hatáskörébe tartozó ügyekben, amelyekben a békebírók jóváhagyhatják a felek egyezségét, békéltethetik a feleket, illetve megállapodás hiányában eldöntik a jogvitát. Amennyiben a békebíró úgy ítéli meg, hogy a mediáció lenne a legalkalmasabb módszer a felek közötti konfliktus kezelésére, ezt a lehetőséget ajánlja a felek számára. A mediációs eljárás a békebírói tárgyalás megkezdése előtt indulhat meg önkéntesen, a felek belegyezésével. A békebíróknál megtalálható mediátori listából választhatnak a felek a mediátorok közül. Amennyiben a mediáció nem vezet eredményre, a békebíró még a tárgyalás megkezdése előtt megkísérli a békéltetést, s ha ez sem vezet eredményre, tárgyalást tűz ki az ügyben. Akár a mediáció akár a békéltetés alatt születik megállapodás a felek között, azt minden esetben a békebíró hagyhatja jóvá és nyilváníthatja végrehajthatóvá. A mediációs eljárás tisztán adminisztratív aktus, nem integrálódik szervesen a bírósági eljárás teljes folyamatába. A mediátorok is függetlenek a bírósági szervezettől, a magánszektorban dolgoznak. Ugyanakkor, ha a békebíró hatáskörébe tartozó ügyekben járnak el, az igazságügy miniszter rendeletében meghatározott díjra jogosultak, melyet részben a felektől, részben az államtól kapnak. Ebben az esetben díjszabásuk a bírósági költségekhez igazodik. A díjszabás egységes, nem függ a mediációs vitarendezési tárgyalások számától, függ viszont attól, hogy a mediációs eljárás alatt megállapodás jött létre a felek között vagy sem. A költségmentesség szabályai kiterjeszthetők a mediációs eljárásra is, vagyis a felek teljes mértékben mentesülhetnek a mediációs eljárás költségeinek viselése alól, amennyiben költségmentességben részesültek.²⁴⁹

Általánosságban elmondható, hogy ezekben a modellekben kitüntetett helyet foglal el a családjogi ügyekben végzett mediáció, amellyel a dolgozat a családi mediáció fejlődése Európában címet viselő részében részletesen foglalkoztam. Az alábbiakban azt elemzem, hogy a bírósági eljárás keretében alkalmazott családi mediáció milyen sajátosságokkal bír a hagyományos értelemben vett családi mediációhoz képest.

²⁴⁹ Jaime Octavo Cardona Ferreira: *La conciliation dans l'histoire et dans les systèmes de justice portugais*, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005, 5. old.

IV. FEJEZET

A családi mediáció sajátosságai a bírósági eljárásban

A **családi mediáció** a családi kötelék létrehozását illetve újbóli felépítését célzó eljárás, amely a házasság megromlásában és az életközösség megszakadásában érintett párok felelősségére és autonómiájára irányítja a figyelmet egy elfogulatlan, független, képzett, de döntési jogkörrel nem rendelkező családi mediátor segítségével, aki bizalmas légkörben zajló tárgyalásokon keresztül a felek közötti párbeszédet és konfliktusukat irányítja, az eltérő álláspontok és fejlődési folyamatok feltárásával. A **bírósági családi mediáció** sajátossága, hogy főként a válással és a szülői felügyeleti jogokkal kapcsolatban felmerülő konfliktusokra reflektál, s mivel ezekben az ügyekben a bírósági békítő is felléphet, érdemes különbséget tenni a békítő és a mediátor szerepe között. Míg a bírósági békítő a bírósági szervezet kötelékében a jogvita keretében, a békítés során hoz létre egyezséget a felek között, a mediátor egy független harmadik személy, aki megállapodáshoz segíti a feleket, nem szükségképpen a jogvitára koncentráltan. A békítő (aki bíró is lehet) tehát egy aktív közreműködő, tanácsolhat és kiértékelhet, megoldási javaslatokkal szolgálhat a jogvita lezárására. A mediátor a feleket segíti hozzá a megoldás megtalálásához, nem tanácsolhat, megoldást nem adhat, nem dönthet. S a jogvita keretein túl minden felmerülő vitás kérdésben mediálhat, törekedhet a párbeszéd helyreállítására. A mediációs eljárás alapelvei tehát nem különböznek az általános értelemben vett mediációhoz képest. S bármennyire is úgy gondolhatjuk, hogy speciális szakértelmet igényel a családokkal való foglalkozás, mégsem lehet csak az ügyvédek vagy szociális munkások monopóliuma a családi mediáció.²⁵⁰

A családi mediáció sajátosságai a francia polgári törvénykönyv alapján az alábbiakban összegezhetők: a jogszabály előírja a bíró számára a békítést, vagyis az egyezség létrehozásának megkísérlését, amelyhez eszközként rendeli a mediáció elrendelésének lehetőségét a szülői felügyelet megállapodáson alapuló gyakorlásának megkönnyítése céljából, a felek beleegyezésének megszerzését követően, s egyúttal kirendeli a családi mediátort az eljárás lefolytatására.²⁵¹ A jogszabály feljogosítja a családjogi bírót arra is, hogy a mediátorral való első

²⁵⁰ Michèle Guillaume-Hofnung: *La médiation familiale deux ou trois choses que je sais d'elle...* Célérité et qualité de la justice. La médiation: une autre voie, Rapport issu du groupe de travail sur la médiation, rédigé par Jean-Claude Magendie, Cour d'appel de Paris

²⁵¹ Art. 255 és 373-2-10 du CC

találkozást kötelezően elrendelje, ahol a mediátor tájékoztatja a feleket a mediáció céljáról és az eljárás folyamatáról. Erről nem fellebbezhető végzésben határoz a bíró.²⁵² A fent írtak szerint a bírónak tájékoztatásra van lehetősége, s ezt a fentebb említett határozatot a békítés sikertelenségét megállapító közbenső határozata (ordonnance de non conciliation) során már meg is hozhatja. Maga a mediáció nem kizárólag csak a gyermekek vonatkozásában, hanem más járulékos, és a vagyoni kérdések vonatkozásában is elrendelhető. A bontóperek első, úgynevezett békítő és esetlegesen az ideiglenes intézkedéseket elrendelő tárgyalására szóló idézéssel egyidejűleg tájékoztató jelleggel megküldhető a feleknek a mediációról szóló általános tájékoztató, ebben az esetben kifejezetten a családi mediációra vonatkozó információk.²⁵³

(Az Európa Tanács 2003. november 27-i rendelete (Brüsszel II/a.) 55. cikke is melegen ajánlja a hatóságoknak, hogy mediációs eljárás igénybevételével segítsék elő a megegyezést.)

A bírósági eljárásba épített *családi mediáció* legfőbb *céljai* között szerepel, hogy *elkerülje a pereskedés okozta hátrányos következményeket, hogy az éles konfliktust enyhítse, hogy a házastársi konfliktus a szülői kapcsolatot ne szennyezze, hogy a szülők felelősségérzetét növelje a gyermekekkel kapcsolatos döntés meghozatalában.* A családi mediáció szerepe abban rejlik, hogy a felek egyéni szükségleteik, s különösképpen a gyermekeiké mentén találják meg a legjobb megoldást egy *működőképes egyezés* létrehozásához.²⁵⁴ S itt a hangsúly a működőképesen van, vagyis, hogy a megállapodásban foglalt kötelezettségeiket a közös szülői felelősség szellemében gyakorolják, s hogy a szülők kölcsönösen megértsék egymást és tiszteletben tartásuk a másik szülő helyét a gyermek életében.

A családi mediáció kapcsolódhat a *váltott elhelyezésről* szóló ideiglenes döntéshez is.²⁵⁵ Lökést adhat a tárgyalásokhoz, s feltárhatja, hogy a szülők mennyire képesek egymást meghallgatni és

²⁵² Art. 1071, pharagraphe 3, du NCPC

²⁵³ Art. 1108 du NCPC, amely visszautal az Art. 252-254,255 du CC

²⁵⁴ A családi mediáció szerepét nagyon pontosan megvilágítják azok a kérdések is, melyek a hazai „tényállásos” bontással kapcsolatban vetődnek fel. Mindent megtesz-e az állam (jogalkotó) annak érdekében, hogy a „megegyezésre képes” szülők – peren kívül illetve a perben –, eleget tehessenek annak a célnak, hogy a gyermek sorsát a számára legmegfelelőbb módon, elsősorban ők maguk rendezzék, és csak ennek hiányában kerüljön sor a bíróság döntésére? Kellő gondot tudnak-e fordítani a túlterhelt bíróságok arra, hogy a tárgyalás vezetése során a felek közötti ellentétek ne mélyüljenek tovább? Milyen hatása van a kontradiktórius eljárásnak a szülők kapcsolatára, a család életére? Beszélhetünk-e még „családi életről” akkor, ha egy több éve tartó perben a rokonok, hozzátartozók, a barátok, a szomszédok vagy éppen a kollégák is részt vettek? Milyen hatással van a gyermekre a szülők több éves pereskedése és a bizonytalanság érzése? Végrehajthatóak-e a gyakran több évig elhúzódó eljárásokban hozott ítéletek? Elegendő-e az eljárásban fennálló idő arra, hogy a felek között tartós egyezés szülessen? Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog, V. évfolyam 2. szám 2007. június 5. old.

²⁵⁵ Art. 373-2-9 du CC., a váltott elhelyezésről lásd bővebben: Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: *Arany középút, avagy a váltott elhelyezés első tapasztalatai Franciaországban* Családi jog, IV. évfolyam 2. szám, 2006. június. 33. old.

együttműködni a váltott elhelyezés működőképessé tételében. Minthogy a bontóperi bíró elé tárhatják a felek a vagyonmegosztási tervüket, s a bírónak a házasság felbontásával egyidejűleg döntenie is kell a vagyon megosztásáról, ha a felek nem tudnak megegyezni, nincs akadálya a mediációnak az értékkiegyenlítés összegének és akár a teljes vagyon megosztásának a folyamatában sem.

A családi mediáció alkalmazásának a bírósági eljárásokban egyik fontos kérdése, hogy *mikor*, a per melyik szakaszában *érdemes javasolni* a mediációt a feleknek? Mint írtam, a bontóperi első békítő tárgyalástól kezdve, az ideiglenes intézkedések sorában *bármikor* javasolhatja a mediációt, sőt *kötelezően el is rendelheti* azt a családi mediátor kijelölésével, mely a felek egyetértésével történhet. A gyermek szokásos tartózkodási helyének ideiglenes meghatározásához is igénybe vehető a mediációs eljárás, amelyhez szorosan kötődik a lakáshasználatra történő feljogosítása az egyik szülőnek akár ingyenesen, akár lakáshasználati jog ellenérték fizetésének kötelezettségével, illetőleg a költségek megosztása.

Az elsőfokú eljárás folyamán bármilyen járulékos kérdésben történhet mediálás, amelyekhez bírósági jóváhagyás szükséges.²⁵⁶ Minél korábban rendeli el a bíró a mediációt az eljárás folyamán, annál nagyobb az esélye a sikeres megegyezésnek. A per későbbi szakaszában a párbeszéd helyreállítása már nehézségekbe ütközhet. Ez látszólag ellentmond azoknak az elméleteknek, melyek a bontóper kezdeti fázisában nem javasolják a mediációt a felek harcos, opponáló magatartása miatt. Álláspontunk szerint feltétlenül meg kell próbálkozni a meggyőzéssel, mert azt követően nagyon hosszú fázisban már nincs esély a mediáció bekapcsolására, egészen a „kifáradási” időszakig.

A mediáció bekapcsolásával a bírósági eljárásba felmerülő *technikai jellegű feladatokat két nagy csoportra* oszthatjuk. Az *első* az ítélethozatalt megelőző tárgyalás időszaka, amelyben tehát az ügyfél mindahhoz az *információhoz* hozzájut, amelyet a családi mediációról tudnia szükséges, nevezetesen az eljárás leírását, a bíróság gyakorlatát, s tudomást szerez arról, hogy folyamatosan lehetősége van további, bővebb információk megszerzésére. Kívánatos, hogy ez a leírás teljesen hatékony legyen abból a szempontból, hogy előrevetítse a bírók, ügyvédek, bírósági ügykezelők és a családi mediátorok partnerségi kapcsolatát. Ezt a tájékoztatót a jogi alkalmazottakhoz az idézésekhez mellékeli, amellyel személyes meghallgatásra idézi a feleket a családjogi bíró elé.²⁵⁷

²⁵⁶ Art. 268 du CC. Ezek a miénkhez hasonlóan az elhelyezés, tartásdíj, kapcsolattartás, lakáshasználati kérdések.

²⁵⁷ Ehhez lásd melléklet 10. pont

A tájékoztatásnak tehát *négyes célja* van: *tájékoztatja* a felet a hatályos jogszabály alapján őt megillető törvényi lehetőségről és jogairól, *ösztönzi* a feleket arra, hogy még a tárgyalást megelőzően bármikor bővebb információt kérjenek az alternatív eljárásjogi lehetőségről. *Felhívja* a fél figyelmét arra, hogy az ügyvéd is közreműködhet az eljárásban, s *pontosítja* az ismereteket arról, hogy a családjogi bíró a felek beleegyezésével határozhat a családi mediációs eljárás megindításáról vagy a családi mediáció kötelező elrendeléséről.

A *második* szakasz a peres eljárás *tárgyalásos időszakára* tehető. A tárgyaláson a *családjogi bírónak* már elsődleges *szerepe* van abban, hogy keresse a törvényi előírásoknak megfelelően a kommunikáció és a párbeszéd helyreállításának a lehetőségét a felek között. Azzal tudja leginkább *favorizálni* a mediáción való részvételt, ha a tárgyaláson meghallgatja a feleket, csillapítja az ellentéteket, elutasító a felek és az ügyvédek túlkapásaival szemben, szavaival, hangtónusával, határozottságával egymás megértésének elérésére törekszik.

A családjogi bíró *elmagyarázhatja* a feleknek, hogy nagyon gyakran a bírósági döntések nem oldják meg a felek konfliktusait, mivel a szülők közti kapcsolat problematikájának végső eredetére nem derül fény. Argumentációját erősítheti azzal is, hogy elmagyarázza: a mediáció megengedi a feleknek, hogy szülői felelősségüket együtt gyakorolják a gyermeknevelésben, olyan határozatot hozzanak, amelyben ők vállalnak kötelezettséget magukra, s nem a bíró kényszeríti rájuk. *Érvelhet* azzal, hogy a gyermekük számára nagyon káros és rossz, ha háborúznak. A gyermek számára a legdestruktívabb, ha a szülők között nézeteltérés van. A gyermek mindkettejüket szereti, s szüksége van arra, hogy legyen egy hiteles anya- és apaképe.

A *gyermek* onnantól kezdve, hogy tudomást szerez arról, hogy a szülei mediáción vesznek részt, *jobban érzi magát*, mert azt érzi, hogy a szülei érte tesznek erőfeszítéseket azzal, hogy találkoznak és beszélnek egymással. Ez visszaadja a jövőbe vetett bizalmát. Kevésbé érzi magát felelősnek a házasság megromlásáért. Rávilágíthat, hogy a válás egy trauma. Nyugalomra van szükségük, arra, hogy minden energiájukat a folytatásra koncentrálják, hogy a múlthoz képest egy ígéretebb jövőt építsenek fel.

1. Tájékoztatási kötelezettség a mediációról

Nagyon fontos kérdéskört érintünk a családi mediáció kapcsán, nevezetesen a tájékoztatási kötelezettség kérdését. Nem egyszerű a probléma, különösen, ha azt mondjuk, hogy a felek, az ügyvédek tájékoztatása a mediációs eljárás lehetőségéről a bírósági eljárás keretében a mediáció sikerességének az egyik sarkalatos pontja. Mi a helyzet azonban akkor, ha a tájékoztatási kötelezettség összefonódik azzal, hogy a bíró kötelezi a feleket egy előkészítő mediációs megbeszélésen való részvételre. A mediátorral való első találkozás *kötelező elrendelésének lehetősége* a bíró számára mindig felveti azt a kételyt, hogy *nem sérti-e az önkéntesség mediációs alapelvét*. Erre azt válaszolhatjuk, hogy a házastársak akarata ellenére nem hozhat ilyen tartalmú határozatot a bíró, ugyanakkor ez a határozat csupán arról szól, hogy rávilágítson: ez az intézkedés teljesen adekvát a felek bíróság elé tárt konfliktusával. Az elrendelő határozat nem a megegyezés kényszerét jelenti, hanem csupán ösztönzést az egyezség közös létrehozására. A felek sok esetben nem is a mediációt utasítják el, hanem azt a hamis képet, amely bennük él a mediációról. Vagy a gyengeség jelének vélik, hogy erről a bírónak kell döntenie. Ezért nem mindegy az, amiről már írtunk dolgozatunkban, hogy sokszor a tájékoztatásnak egyénre szabottnak kell lennie, a meggyőzés elképzelhetetlen egy közös tájékoztató ülésen.

Való igaz, hogy ez a határozat fellebbezéssel nem támadható meg. Hátrány azonban mégsem éri a feleket álláspontunk szerint, ha az első tájékoztató ülés ingyenes a felek számára, mint ahogyan a francia jogrendszer ezt többnyire biztosítja.

Az ideiglenes intézkedéseknek mindig gyorsnak és hatékonyak kell lenniük, ezért a jogszabályok Franciaországban megengedik, hogy *a bíró a mediátor feladatává tegye a felek beleegyezésének beszerzését* abban az esetben, ha a felek megtagadják a hozzájárulást a bíró döntése előtt. A határozatban a bíró ebben az esetben kifejezetten felhívja a figyelmét a mediátornak arra, hogy *a tájékoztató ülést csakis a felek választása alapján tarthatja meg*.²⁵⁸

Amennyiben a bíróság szervezeti rendszere és a mediátorok időbeosztása lehetővé teszi, a családjogi bíró akár már az ügyek szétválogatásakor, akár az idézést követően is felfüggesztheti a saját eljárását külön határozattal, azzal, hogy a felek azonnal a mediátornál jelentkezzenek, s határozhat arról, hogy a családjogi bíró előtt csak ezt követően kell megjelenniük személyesen.

²⁵⁸ A határozatmintához lásd melléklet 11. pont

Ez mindenképpen a legjobb megoldásnak tűnik abból a szempontból, hogy jól elkülöníthető a bíró és a mediátor helye az eljárásban.

A fellebbviteli eljárásban, ahol többnyire a jogi képviselők vannak jelen, csakis személyes meghallgatásra szóló idézéssel szereshető be a felek beleegyezése. Így ebben a szakaszban még inkább hasznos azonnali megjelenésre kötelezni a feleket a mediátornál, s a mediátort felkérni a felek beleegyezésének megszerzésére.

Hazánkban is komoly nehézségekbe ütközhet *a mediátor költségeinek az előlegeztetése*, annál is inkább, mert a költségmentesség kedvezménye nem terjed ki jelenleg a mediációs költségekre. Franciaországban ugyan már a kedvezmények közé tartozik ez a költség is, de eltérő gyakorlat alakult ki arra vonatkozóan, ha a fél nem kap költségmentességet. Egyes bíróságok úgy vélik, hogy nem határozható meg előre a teljes eljárás díja a találkozások gyakoriságának ismerete nélkül, így mediációs ülésenként egy minimum összeget irányoznak elő. A legtöbb egyesület a jövedelmi viszonyok szerinti *lépcsőzetes tarifa/díj táblázat*ot bocsát a bíróság rendelkezésére, így a bíró a felek jövedelmi viszonyainak ismeretében a megfelelő díjszabásról rendelkezhet. A költségek előlegeztetése is csak abban az esetben lehetséges, ha a felek képesek előre egy nagyobb összeget letenni, de ezzel kockáztatjuk, hogy azok a felek, akik csak ülésről ülésre tudják megfizetni a díjat, elesnek a mediációs eljárás biztosította lehetőségektől.

Más bíróságok gyakorlata szerint egy átlagos, nyolc órának megfelelő általános előleget határoznak meg (kb. 400 Euro), s kötelezik a feleket az egyenlő arányban történő megfizetésre. Ezen felül az ügyvédi és a közjegyzői munkadíjakat becsülik meg egy bíróságok számára készült körlevél alapján.²⁵⁹ (Az utóbbi azért merül fel a bírósági eljárásban, mert Franciaországban közjegyzői hatáskörbe tartozik a házastársi közös vagyon megosztása.)

A mediáció költségeit az állam előlegezi abban az esetben, ha a fél a költségmentesség kedvezményében részesül. A felek döntését, a bíróság tájékoztatását megkönnyítendő a Nemzeti Családi Mediációs Tanácsadó Testület egy tarifátáblázatot is kidolgozott a várható költségek nagyságrendjéről, melyben a mediáció egy főre eső díját határozták meg tárgyalásonként. *A díjszabás a résztvevők jövedelméhez igazítottan sávós rendszerű.* Természetesen ez ajánlásnak

²⁵⁹ 2005. január 12.-i körlevél a költségmentességről és a költségmentesség szabályainak a válással kapcsolatos új eljárások közjegyzői díjszabásra való alkalmazásáról (NOR: JUS J 05 90 001 C).

tekinthető, amennyiben a mediációs szervezeteknek joga van a piacon önálló díjszabással megjelenni a költségvetési előirányzataiknak megfelelően.²⁶⁰

2. Az együttes –vagy társ mediáció

Ezt a fogalmat már többször használtam a dolgozatom során, s elsősorban a határokon átnyúló jogviták mediálásánál találkozhatunk ezzel a szisztémával. A *határokon átnyúló jogviták* alternatív rendezésénél a *comediation* szó fő szabály szerint a *vegyes párok saját anyanyelvű mediátorainak a team-munkáját* jelöli, míg a *belső konfliktusok* kezelésénél a *többféle szakmát képviselő mediátorok együttes munkáját* fedi le. A Code Civil feljogosítja például a családjogi bírót, hogy amennyiben jelentős vagyonnal rendelkeznek a felek, a családi mediátorral egyidejűleg egy közjegyzőt is bevonjon a mediációs eljárásba.²⁶¹ Ugyancsak a *comediation* kifejezés takarja a családjogi bíró által együttesen kirendelt egy pszichológus és egy ügyvéd vagy közjegyző képzettséggel rendelkező családi mediátort, akik társmediátorként, ketten vezetik a mediációs eljárást.

A nemzetközi családi mediáció fejlődését és térnyerését nagymértékben elősegítette, hogy Franciaországban az Igazságügy Minisztérium Polgári - és Igazságügyi Főosztályán belül létrehoztak egy Nemzetközi Családsegítő Szolgálatot (*MAMIF*) a nemzetközi családi mediáció koordinálására, a külföldi mediációs szervezetekkel való kapcsolattartásra a tagállamok közötti határokon átnyúló jogvitákban.

²⁶⁰ A Nemzeti Családi Mediációs Tanácsadó Testület a tarifák kidolgozásánál figyelembe vette azt a körülményt is, hogy a mediációs költségek viselésében a költségmentességi szabályok alapján nagyobb részt vállal az állam, vagy a helyi, megyei, regionális önkormányzatok, a bírósági költségvetés. E szerint 1200 Euró havi nettó jövedelem/család alatt a családok részéről fizetendő összeg egységesen 10 Euró személyenként és megbeszélésenként. 1200-2200 Euró között 20 Euró, 2200-3800 Euró között 40 Euró, 3800-5300 Euró között 76 Euró, míg 5 300 Euró felett egységesen 131,21 Euró. *A családok átlagosan körülbelül a költségek 15%-át állják saját forrásból.*

²⁶¹ Art. 131-14 de NCPC

V. FEJEZET

A mediáció alkalmazása a hazai bírósági eljárásokban

A Közvetítői Törvény

A hazai bírósági eljárásokban a mediáció alkalmazásának alapját a Közvetítői törvény rendelkezései teremtik meg. Annak ellenére, hogy a törvény rendelkezései a bíróságon kívüli eljárásokra vonatkoznak, a mediátorok feladataira, működésére és a közvetítői eljárásra vonatkozó szabályok természetesen irányadók a bírósági eljárásban történő alkalmazás esetén is. Ezért érdemes részletesen megvizsgálnunk e szabályokat, mielőtt áttekintenénk a mediáció beillesztésének lehetőségeit a peres eljárásokba.

Magyarországon az 1990-es évek közepétől figyelhetők meg törekvések a mediáció intézményének a meghonosítására. A törekvések egyik iránya a nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan a civil szervezeti illetve az ügyvédi irodák általi tevékenységhez, a másik iránya az állami törvényhozás általi intézményesítéshez kötődik. De e két út történetileg egymás után jött létre, és jól megfigyelhető a mediáció hazai intézményesítésénél egy kívülről ösztökélt kezdő szakasz. A '89-es rendszerváltás utáni első években az amerikai Federal Mediation and Conciliation Service európai missziós tevékenysége hatott hazánkra ösztönzőleg, mely szervezet nagy összegeket fordított a mediációs eljárások reklámozására, illetve ösztöndíjakat és kezdeti finanszírozást is adott a magyar mediációs bázis első egységeinek kiépítéséhez: a Partners Hungary Alapítvány létrehozásához, a Munkaügyi Közvetítő és Döntőbírói Szolgálat létrejöttéhez. Egyes ügyvédi irodák is üzletet, a szolgáltatásaik bővítését látták a mediációs tevékenységben.²⁶² Ezt a szakaszt követte az állami törvényhozási törekvések periódusa. A mediáció intézményének bevezetéséhez hazánknak voltak tapasztalatai a munkaügyi *kollektív érdekvitákkal*, a *választott bírósági eljárásokkal*, s néhány civil szervezet vagy magánszemélyek által már korábban is végzett közvetítői eljárásokkal kapcsolatosan. Kronológiai sorrendben vizsgálva, a mediációt érintő szabályozás először a gazdasági életben felmerülő viták eldöntésére, megoldására jelent meg. A XIX. század második felétől alakultak meg először a szervezett

²⁶² Pokol Béla: *A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés.* <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>

választott bíróságok, de a II. világháborút követően csak a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok területén maradtak meg. Újjáélesztésükre a rendszerváltás után került sor (1994. évi XXI. tv.).²⁶³ A szocialista korszak jellegzetes intézményei voltak a munkaügyi (és szövetkezeti) jogvitákban eljáró döntőbizottságok, amelyeknek igénybevétele azonban nem az önkéntességen, hanem a jogszabály kötelező előírásán alapult. Az 1967. évi Munka Törvénykönyve a munkavállalók számára kötelezővé tette azt, hogy a munkaadó sérelmes határozatával szemben először a munkaügyi döntőbizottsághoz forduljanak, amely viszont nem volt független szervezetileg a munkáltatótól. A bizottság határozatát támadhatta meg aztán a munkavállaló és a munkáltató is bíróság előtt, ha azzal nem értett egyet. A rendszerváltás után megszűnt a kötelező döntőbizottsági eljárás. 1996-tól az Új Munka Törvénykönyve a kollektív munkaügyi vitákban a közvetítést, és a döntőbíráskodást ajánlotta ki a feleknek, a munkaügyi jogvitákban az egyeztetést tette kötelezővé. Utóbb 1999-től az egyéni munkaügyi jogvitákban a kötelező egyeztetés megszűnt, a törvény a bíróság feladatává tette, hogy a tárgyalás kezdetén megkísérelje a felek megegyezését előmozdítani. A kollektív munkaügyi vitákban pedig a Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálatot lehet igénybe venni.²⁶⁴ Ezen túl a külföldi tapasztalatok vizsgálata és értékelése történt meg az előkészítés során. A közvetítői törvény megjelenését a polgári- és kereskedelmi jellegű jogvitákban megelőzte az *egészségügyi közvetítői eljárásról szóló 2000. évi CXVI. törvény*, mely 2001 januárjától tette lehetővé az egészségügyi szolgáltató és a beteg között felmerült jogvita bíróságon kívüli rendezését. Eredetileg az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 34. § -a rendelkezett arról, hogy a betegek és az egészségügyi szolgáltatók között felmerülő jogviták peren kívüli rendezésére a felek kezdeményezhetik a jogvita közvetítő tanács előtti rendezését, de figyelemmel a jogintézmény újszerű voltára és a kérdés jelentőségére, az egészségügyi törvény a közvetítői eljárás szabályainak és a közvetítői tanács összetételének meghatározását külön törvény rendelkezéseire bízta. Az új intézménynek köszönhetően a beteg gyorsan juthat hozzá a kártérítéshez, az egészségügyi szolgáltató, de még a felelősségbiztosító is előnyösebb helyzetbe kerül, hiszen a több évig elhúzódó per következtében súlyos kamatköltség is terhelné.²⁶⁵ Az egészségügyi közvetítői eljárásban a mediátorok köre jogászokból, orvosokból, szociológusokból és pszichológusokból kerülhet ki. Jellemzője továbbá, hogy függetlenül a bírói

²⁶³ Decastello Alice: *A közvetítői törvények összehasonlítása, különös tekintettel az egészségügyi közvetítői eljárásra*, Jura 2007. 1. szám, 151. old.

²⁶⁴ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog XXXI. fejezet: A közvetítés (mediáció)*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 671. old.

²⁶⁵ Decastello Alice: id.mű 152. old.

út megindításától szabályozza a mediációs eljárást, de ha már folyik egy bírósági eljárás az adott ügyben, kötelezővé teszi, hogy a felek közösen kérjék a peres eljárás szüneteltetését. A bejelentés elmulasztása esetén a közvetítői eljárást meg kell szüntetni.²⁶⁶ Ezt a törvényt a jogirodalom az első „valódi” mediációt megteremtő jogalkotási aktusnak tekinti, figyelemmel arra, hogy ebben már érvényesülnek a közvetítői eljárás legfontosabb alapelvei: az önkéntes választás lehetősége, a bizalom, továbbá a titoktartási kötelezettség vállalása.²⁶⁷

Ilyen előzmények után a magyar Országgyűlés 102/1999. (XII. 18.) számú határozatával kérte fel a Kormányt, hogy vizsgálja meg a polgári jogi jogviták bíróságon kívüli rendezésének további lehetőségeit, különösen a szerződési kikötésen alapuló permegelőző egyeztetések fórumainak a kialakítására, s ettől függően dolgozza ki az erre vonatkozó jogi szabályozást.²⁶⁸ Ezzel Magyarország is eleget tett az előző fejezetekben említett Európa tanácsi ajánlásoknak. Ezen túl kettős célja volt a felkérésnek. Egyrészt, hogy hazánkban is ismertebbé és elismertebbé tegyék a jogviták bíróságon kívüli rendezésére szolgáló új formákat, módszereket, mivel az alternatív vitarendezési formák a külföldi tapasztalatok alapján a felek részére gyorsabb és olcsóbb megoldást kínálnak. Másrészt hozzájáruljon a hazai konfliktuskezelő kultúra kialakításához és megszilárdításához, valamint a bíróságok tehermentesítéséhez. A törvény megszületése előtt többféle nézet alakult ki azzal kapcsolatban, hogy kell-e egyáltalán a közvetítői eljárást külön törvényben szabályozni, tehát lehetőségét és eljárását jogi keretek közé foglalni. Ez ugyanis éppen a jog egyezséget engedő pozíciója miatt látszólag szükségtelennek tűnt. Ami mégis indokolta a mediáció rendszerének esetleges kodifikálását, az egyrészt céljaiban volt keresendő, másrészt abban, hogy a bírói út általános elfogadottsága alól kivétel törvényi szabályozással teremthető.²⁶⁹ A célok között említendő, hogy a mediáció jelentősen tehermentesítheti a jogalkalmazói szerveket szűrő-szerepe által, a mediátor generálja a megegyezést, mely egyezség a jog és a további jogalkalmazás számára is elismert. Ugyanakkor nem veszítik el a későbbi jogvitával kapcsolatos esélyeiket a titoktartási kötelezettség és a bizalmi viszony szabályozása

²⁶⁶ Király Lilla: *Gondolatok Gáspárdy László: A polgári per alternatívái, de lege ferenda című tanulmányához*, in: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére, 168. old.

²⁶⁷ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog XXXI. fejezet: A közvetítés (mediáció)*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 672. old.

²⁶⁸ Dr. Kutacs Mária: *A közvetítés új törvényi és egyéb szabályai*. Dr. Barinkai – Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás-D. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: *A Mediáció. A közvetítői tevékenység*, Szerkesztő: Sáriné Dr. Simkó Ágnes, Dr. Barinkai – Dr. Herczog – Lovas: *Nemzetközi közvetítői gyakorlat*, id. kiad. 249-251. old.

²⁶⁹ Bándi Gyula: *A közvetítés (mediáció) jogi szabályozásának továbbfejlesztése*, Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 13. old.

révén. Egy külön jogszabályban viszonylagos pontossággal behatárolható a mediáció lehetősége bizonyos tárgykörökben, mégpedig azokban, ahol részben nagyobb esélye van a megegyezésnek, részben pedig célszerűségi szempontok is a megegyezés prioritását támasztják alá.²⁷⁰ A jogszabály előkészítésért felelős *Igazságügyi Minisztérium* a közvetítői tevékenységre vonatkozó *első koncepciójában* az ügyvédi tevékenység részeként kívánta szabályozni a közvetítői tevékenység főbb elveit. Később valamennyi szakma *felsőfokú végzettséggel* rendelkező tagja részére biztosította volna a közvetítői tevékenység végzésének a lehetőségét. A közvetítői *díjazás* szabályozásában is több törvényjavaslat született. Az első elképzelés szerint IM rendelet szabályozta volna a díj legmagasabb mértékét, s ezen belül az egyes ügyekben szabadon állapodhattak volna meg a közvetítő díjában a felek. A másik elképzelés, mely végül része lett a végleges szövegnek, a közvetítői díj mértékét semmilyen formában nem kívánta korlátozni, azaz a közvetítő és a felek szabad megállapodásának tárgya lett. Ez utóbbi változat mellett érvelők szerint a mediációs eljárás rövidegsége és rugalmassága szükségképpen olcsóbbá teszi az eljárást a bírósági eljárásnál, s a felek önrendelkezése ezen a ponton sem sérül. Végül egy képviselői indítvány nyomán került ki a tervezet szövegéből a közvetítői tanfolyam kötelező elvégzése a tevékenység gyakorlásához. Csak a közvetítői törvény indokolása utal arra, hogy e tevékenység körében igen fontos szempont az emberismeret, a gyors helyzetfelismerés, a jó kommunikációs készség és konfliktuskezelő képesség, így a közvetítői tanfolyamot elvégző személyek hatékonyan és eredményesen vezethetik a közvetítői eljárást. Ennek érdekében a közvetítő a névjegyzékbe történő bejegyzést követően időszakonként köteles továbbképzésen részt venni, de erről a továbbképzésről a törvény mégsem rendelkezik.²⁷¹ Álláspontom szerint ez nagyon aggályos, főként, ha figyelembe vesszük, hogy egyre több európai országban tartják rendkívül fontosnak a képzési rendszer kidolgozását, a képzési forma egyetemi szintű akkreditálását, s a továbbképzések szigorú rendszerének bevezetését. Azokban az országokban (például Németország), ahol a bírósági mediációt bírók végzik, tőlük is megkövetelik e szakképzés megszerzését.

Az országgyűlés 2002. december 3-ai ülésnapján fogadta el ellenszavazat nélkül, egy tartózkodással *a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvényt*, mely kihirdetését követő 90. napon, *2003. március 17-én lépett hatályba*.

²⁷⁰ Bándi Gyula: id. mű 12. old.

²⁷¹ Decastello Alice: *A közvetítői törvények összehasonlítása, különös tekintettel az egészségügyi közvetítői eljárásra*, Jura 2007. 1. szám, 153. old.

A törvény fejezetei részben a közvetítői működéshez kapcsolódó *igazgatási jellegű*, részben pedig az *eljárásra vonatkozó* diszpozitív *rendelkezéseket* tartalmazzák. A törvény a mediáció magyar fordítását figyelembe véve az új jogintézményt közvetítői eljárásnak nevezte el.²⁷²

1. A közvetítői tevékenység fogalma, célja, a közvetítő működése

A *közvetítés* olyan sajátos *permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás*, melynek *célja* a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a *vitában nem érintett, harmadik személy bevonása mellett* a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó *írásbeli megállapodás létrehozása*. (2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről 2. §)

A vita rendezésének harmadik személy bevonásával történő módja egy olyan, a választott bírósági- és a peres eljárástól teljesen elkülönült konfliktusrendezés, melyben a közvetítés során pártatlanul, lelkiismeretesen, legjobb tudása szerint működik közre a közvetítő a felek közötti vitát lezáró megállapodás létrehozásában. A *közvetítő* legfontosabb *feladata* tehát, hogy a szemben álló felek közötti indulatokat fékezze, a vita kiéleződését megakadályozza, és oly módon próbálja irányítani a felek megbeszéléseit, hogy az egyes megbeszéléseken a felek lehetőleg nyíltan feltárják igényeiket, tisztázzák azokat a tényeket, körülményeket, amelyek a vita kialakulásához, kiéleződéséhez vezettek, és képessé váljanak a vitás ügy megoldásával összefüggő elvárásaik ismertetésére és értékelésére. A közvetítő segítségével így lehetővé válik, hogy a felek végighallgathassák egymást, a másik fél érveit megismerve a vitás ügyet a másik fél által ismertett szempontból is végiggondolják, és elemezzék a másik fél által elmondottakat. Ez a lehetőség pedig elősegíti, hogy a felek közös gondolkodással keresve a vitás ügy megoldását, saját felelősségükre kölcsönösen tudjanak javaslatot tenni a mindkettejük számára elfogadható megoldás kidolgozására, amely e folyamat részeként jön létre, tehát végül a közvetítésben részt vevő valamennyi fél által elfogadott megegyezéshez vezet.²⁷³ A közvetítői vagy más néven mediációs eljárás lényege tehát a közvetítő szerepén, tevékenységén keresztül ragadható meg leginkább. A fent írtakból ugyanis kiderül, hogy a *szükségletekre és az érdekekre összpontosító*

²⁷² Dr. Kutacs Mária: *A közvetítés új törvényi és egyéb szabályai*, in: Dr. Barinkai – Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás-D. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: *A Mediáció. A közvetítői tevékenység*, Szerkesztő: Sáriné Dr. Simkó Ágnes, Dr. Barinkai – Dr. Herczog – Lovas: Nemzetközi közvetítői gyakorlat, id. kiad. 252. old.

²⁷³ Dr. Kutacs Mária: id.mű 234. o.

eljárásban *nem* a közvetítő, avagy mediátor *dönt*, sőt még *tanácsokat sem adhat*, hanem csak segíti őket a megoldás megtalálásában. Ezáltal a vita kulturált megoldására nyílik lehetőség, amely alapja lehet a közvetítés alatt kialakult kapcsolat megőrzésének, az egymásra odafigyelő és egymást megértő viszonynak, amelynek hosszú távon rendkívüli jelentősége van a társadalmi viszonyok, érdekkapcsolatok alakulásában. A másik lényeges sajátosság, hogy az *önkéntes* elhatározáson alapuló vitarendezés során a felek jutnak el a *mindkettőjük* számára elfogadható megoldásig, tőlük függ, milyen gyorsan teszik ezt, s hogyan, mikor hajtják végre.

A törvény célja, hogy a polgári jogviták bíróságon kívül rendeződhessenek, tehát elsősorban a bírósági eljárás megindítása előtt kíséreljék meg vitás ügyeiket rendezni az érintettek. Ennél fogva csak néhány esetben korlátozza a mediáció igénybevételének lehetőségét a polgári jogvitákban. Így *nem alkalmazható, ha a felek rendelkezési jogát törvény korlátozza, ha külön törvényben szabályozott közvetítői vagy békéltetői eljárás lefolytatására van lehetőség* (ilyen például a választott bírósági- vagy egészségügyi közvetítői eljárás), *ha a Polgári Perrendtartás egyes fejezetei szerint perindításnak van helye*, vagyis bíróság döntése szükséges a kívánt joghatás eléréséhez. Ez fordul elő az apasági és a származás megállapítása iránti esetekben, a szülői felügyeleti jog megszüntetésének szükségessége során, a gondnokság alá helyezések esetén. Nincs mód a közvetítői eljárás alkalmazására a közigazgatási perekben, a sajtó helyreigazítási ügyekben, az alkotmányjogi panasz alapján alkotmányellenessé nyilvánított jogszabály konkrét esetben történő alkalmazhatóságának visszamenőleges kizárására irányuló eljárásban és a végrehajtási perekben. A házassági ügyekben a bíróság döntése szükséges a házasság érvényességének, illetve létezésének vagy nemlétezésének megállapításához, továbbá a házasság érvénytelenítéséhez és a házasság felbontásához.

A törvény szerint *közvetítővé* az a természetes személy válhat, aki *felsőfokú végzettséggel* és annak megfelelő legalább *ötéves igazolt szakmai gyakorlattal* rendelkezik, *büntetlen előéletű*, s nem merül fel vele szemben *kizáró ok* (például nem áll cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó gondnokság alatt, vagy e nélkül sem cselekvőképtelen).

A törvény a *jogi személy* számára is lehetővé teszi, hogy közvetítői tevékenységet folytasson. Ehhez az szükséges, hogy létesítő okiratában a közvetítői tevékenységet feltüntette és van közvetítői tevékenység folytatására feljogosított tagja, vagy munkaviszony, továbbá munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében ilyen személyt foglalkoztat. Természetesen az ilyen tag vagy alkalmazott is csak akkor végezhet közvetítői tevékenységet, ha a

névjegyzékben szerepel. Mind a természetes személy, mind a jogi személy tagja, alkalmazottja attól az időponttól válik jogosulttá a közvetítői tevékenység végzésére, amely időponttal a névjegyzékbe bejegyezték. Nagyon fontos kitétele a jogszabálynak, hogy a jogi személy közvetítői tevékenységre feljogosított alkalmazottját e tevékenysége körében a jogi személy tagja, vezető tisztségviselője nem utasíthatja.

A jelenleg hatályos jogi szabályozás *nem* teszi lehetővé, hogy szakmájában dolgozó *bíró, ügyész* mediátorként tevékenykedjen. Azt nem zárja ki, hogy már felmentett bíró később ilyen tevékenységet ne folytathasson. Látni fogjuk az alábbiakban, hogy a nemzetközi gyakorlat nem ilyen egyszerű. Egyes országokban (pl. Kanada) a bírósági eljárás keretein belül az ügyek megfelelő szétválogatását követően mediátor-bírók járhatnak el a jogvitában, s csak akkor kerül az ügy döntőbíróhoz, ha a mediáció nem vezet eredményre. Persze ennél az összehasonlításnál alapvetően különbséget kell tennünk a peres eljárás keretein kívül (pl. Magyarország) és azon belül folyó mediáció (Kanadán kívül több uniós tagállam is) között. Törvényünk a *közjegyzők* és az *ügyvédek* vonatkozásában oldotta fel a közvetítői tevékenység gyakorlásának tilalmát. A rájuk vonatkozó szigorú összeférhetlenségi szabályok oldásának elsősorban az volt a célja, hogy a mediálandó ügyhöz kapcsolódó joganyagot ők ismertethetik a felekkel. Nyilvánvalóan közvetítőként nekik is meg kell felelniük a semlegesség követelményének, s nem járhatnak el, ha valamelyik felet képviselik, vagy a felek bármelyikének hozzátartozói a Ptk.685.§-a szerint. Magyarországra jellemző, hogy a mediátorok köre a jogászai végzettséggel rendelkezők, különösen az ügyvédek és a közjegyzők köréből kerül ki, így a mediáció megmarad a jogi normák és a jogi gondolkodási technikák befolyása alatt. Ez még önmagában nem baj, de az bizonyos, hogy amennyiben ez az arány javulna a szociológusok, pszichológusok javára, akkor nagyobb az esély arra, hogy az eljárás erősebben eltolódjon a jogi keretektől.²⁷⁴ Az ügyvédnek természetesen, ha nem mediátorként van jelen, lehetősége van a közvetítő eljárásban jogi képviselőként részt venni. Szerepe persze korlátozottabb, mint a bírósági eljárásban, hiszen a mediációs eljárás alatt a felek személyes részvétele elengedhetetlen ahhoz, hogy megtalálják a mindkettejük számára megfelelő megoldást. Helyettük nem járhat el jogi képviselőjük, arra azonban van mód, hogy a „háttérből” jogi tanácsokkal lássa el ügyfelét, jogi szempontból

²⁷⁴ Király Lilla: *Gondolatok Gáspárdy László: A polgári per alternatívái, de lege ferenda című tanulmányához*, in: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 2007, 166. old.

véleményt nyilvánítson a körvonalazódó megállapodásról. Amennyiben az ügyvéd mediátorként jár el, az adott ügyben ügyvédként nem ellenjegyezheti a felek megállapodását.

A közvetítőkről az Igazságügy Minisztérium *névjegyzéket* vezet, a névjegyzékbe való felvétel keletkezteti – mint fentebb említettük – a közvetítői tevékenység folytatására való jogosultságot. A névjegyzékbe bárki (természetes- és jogi személy is) felvehető, ha felvételét kéri, s megfelel a törvényben előírt feltételeknek. Érdeemes megjegyezni, hogy a szakmai követelmények között nem szerepel a mediátori végzettség.²⁷⁵ Jelenleg az egyes közvetítői tevékenységgel foglalkozó civil szervezetek közvetítői tanfolyamain képezhetik magukat azok, akik e szakma iránt érdeklődnek, illetve néhány felsőfokú intézmény akkreditálta és akkreditálja a jövőben ezt a képzést, ami mindenképpen záloga lehet a megfelelő szakember- és utánpótlásképzésnek. Az uniós tagországokban rendkívül nagy hangsúlyt fektetnek a képzésre és a továbbképzésre, sőt a módszer fejlesztésére, elemzésekre, kutatásokra is annak a felismerésnek a függvényében, hogy az egyre bonyolultabbá váló családi- és üzleti viszonyok hatékonyabban és gyorsabban oldhatók meg mediációs eljárással, mint bírósággal.

A törvény rendelkezései szerint *a közvetítői működést az Igazságügy Minisztérium ellenőrzi*. Jogosult hivatalból vagy a közvetítői eljárásban érintettek (a felek, a szakértő, a közvetítői eljárásban meghallgatott más harmadik személy) kezdeményezése alapján a névjegyzékbe felvett természetes személynek és a jogi személynek a közvetítéshez kapcsolódó működése rendszeres és eseti ellenőrzésére. A szigorú eljárási szabályok és szankciók rendszere, a jogorvoslati- és törlési procedúra részletes szabályozása a garancia arra, hogy csak olyanok végezhesenek ilyen tevékenységet, akik a legmegfelelőbbek a színvonalas szolgáltatás nyújtására.

A törvény IV. fejezete foglalkozik a közvetítői eljárás folyamatával. *A közvetítői eljárást a felek közös megegyezésük, önkéntes beleegyezésük alapján kezdeményezhetik. Ők kérik fel közösen, írásban azt a természetes vagy jogi személyt, aki közvetítőként fog eljárni. Egyidejűleg több természetes vagy jogi személy felkérését is kezdeményezhetik. Ez utóbbi esetben a jogi személy nevezi meg azt a természetes személy alkalmazottját, aki közvetítőként jelen lehet a tárgyalásokon. Amennyiben a félnek meghatalmazottja is van, a felkérésnek az ő nevét is*

²⁷⁵ Az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi LXXV. Törvény, a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. Törvény módosításáról szóló III. fejezetében már szerepel, hogy a névjegyzékbe való felvételnek feltétele a miniszter rendeletében meghatározott közvetítői szakmai képzés elvégzése és annak igazolása, valamint a továbbképzési kötelezettség teljesítésének igazolása. Ezzel összefüggésben szabályozza a részvételi, adatváltozás bejelentési, nyilvántartási és adatszolgáltatási kötelezettséget is. Ez kiterjed a névjegyzékbe 2010. január 1. napját megelőzően felvett természetes személyekre is, akik a közvetítői szakmai képzés elvégzését legkésőbb 2011. december 31. napjáig kötelesek igazolni. (48. § - 64. §)

tartalmaznia kell. A feleknek nyilatkozniuk szükséges a vita tárgyáról és az általuk használni kívánt nyelvről is. Szándékuknak határozottan arra kell irányulnia, hogy a közöttük fennálló vitás ügy megoldását közvetítői eljárás keretében kívánják rendezni. A gyors eljárás biztosítása érdekében *a felkért személy 8 napon belül köteles írásban* nyilatkozni arról, hogy a felkérést elfogadja-e. A közvetítő a felkérést összeférhetlenség esetén köteles visszautasítani, egyéb akadályoztatás esetén pedig visszautasíthatja.

Az összeférhetlenségi szabályokról fentebb már ejtettem néhány szót az ügyvédek közvetítői szerepvállalása kapcsán, de természetesen ennél szélesebb körű a tiltás, mely összhangban áll a közvetítő pártatlanságának és objektivitásának, mint a két legfontosabb alapelvnek a biztosításával. Így köteles még a felkérést elutasítani a közvetítő abban az esetben is, ha mint az őt foglalkoztató jogi személy a felek bármelyikével a Ptk. 685/B. §-a alapján összefonódásban levő szervezet, valamelyik féllel való viszonyában többségi befolyás áll fenn. Ugyanígy ha a felek bármelyikével munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, továbbá tagsági viszonyban áll, illetve az ügyben egyébként érdekelt, elfogult. A feleket megilleti a választás joga abban az esetben, ha a közvetítő a felkérést megelőző öt éven belül bármelyik felet már képviselte, vagy vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, továbbá tagsági jogviszonyban állt. Ellenkező megállapodás hiányában az a személy, aki közvetítőként, a felek képviselőjeként vagy szakértőként részt vett a közvetítői eljárásban, továbbá tevékenységét szüneteltető közvetítő, abban a jogvitában, amely a közvetítői eljárás tárgya volt, vagy az annak alapjául szolgáló vagy az azzal összefüggő szerződésből, egyéb jogviszonyból keletkezett, nem járhat el választott bíróként, valamelyik fél képviselőjeként, vagy szakértőként.

A fentiekkel szorosan összefügg, hogy a közvetítőt *titoktartási kötelezettség* terheli minden olyan tény és adatot illetően, amelyről a közvetítői tevékenységével összefüggésben szerzett tudomást, s ez tevékenységének megszűnése után is fennáll. Ezzel magyarázható, hogy *a közvetítő tanúként nem hallgatható ki* a bírósági eljárásban, amennyiben az érdekelték nem mentették fel e kötelezettség alól. Ez utóbbi esetben is joga van a vallomástételt megtagadni.

A közvetítőt tevékenységéért *díjazás* illeti meg, s igényt tarthat a felmerült és igazolt költségei megtérítésére, továbbá a díj és költségek előlegezésére is. A felszámítandó díj összegében a felek és a közvetítő szabadon állapodhatnak meg. Külön megállapodás hiányában a fél az eljárásban való részvételével felmerült költségeit (pl. utazás), valamint az általa meghallgatni kért személy

költségeit maga viseli. A közvetítő közvetítói díját és költségeit, továbbá a szakértő díját és költségeit – *eltérő megállapodás hiányában* – a felek egymás között egyenlő arányban viselik.

2. A közvetítói eljárás

A felek közös megegyezésük, önkéntes beleegyezésük alapján az általuk kiválasztott közvetítőt felkérlik az eljárás lefolytatására, aki, ha elfogadta a felkérést, a felekhez intézett *elfogadó nyilatkozatában* meghívja a feleket az *első közvetítói megbeszélésre* és tájékoztatja őket a képviselőlet lehetőségéről.²⁷⁶ Ha a felek bármelyike az első közvetítói megbeszélésen személyesen nem jelenik meg, a közvetítő a közvetítói eljárást nem indítja meg.

A fenti törvényi rendelkezésekből látható, hogy a *felek személyes részvétele* óriási hangsúlyt kap a mediációs eljárásban.²⁷⁷ Ez nem véletlen, hiszen az eljárás célja, hogy a felek jussanak el a közvetítói megbeszélések alatt a számukra elfogadható megoldás megtalálásához. Az első közvetítói megbeszélésen túl a megállapodás megkötésekor és aláírásakor is megköveteli a jogszabály a felektől a személyes részvételt, hiszen az érdekeik mentén történő tárgyalások eredményeként ők hivatottak eldönteni, hogy milyen tartalmú megállapodás felel meg érdekeiknek. Ez nem azt jelenti, hogy a közvetítói eljárásban a felek ne képviseltethetnék magukat jogi képviselővel. Szerepe azonban korlátozott, és háttér-jellegű, mivel a közvetítói megbeszéléseken nem vesz részt. Természetesen az általa képviselt félnek a jogi segítséget megadhatja, a megbeszélésen elhangzottakat ügyfelével megbeszélheti.

Az első közvetítói megbeszélésen a közvetítő köteles a feleket *tájékoztatni* a közvetítés alapelveiről, a közvetítói megbeszélés főbb szakaszairól, a hatékony megegyezési lehetőségek feltárásához vezető folyamatról, valamint az eljárás költségeiről. *Informálja* a feleket a személyét és az eljárásba szükség szerint bevont szakértőt terhelő titoktartási kötelezettségről, arról a lehetőségről, hogy a felek a személyüket terhelő titoktartási kötelezettségről külön megállapodhatnak, arról a tényről, hogy mint közvetítő az ügyben – ha azt az ügy jellege megkívánja – csak az ügghöz kapcsolódó joganyagot, szakmai tényeket ismertetheti.

Ha az első közvetítói megbeszélésen a felek változatlanul kérik a közvetítói eljárás lefolytatását,

²⁷⁶ A felkérés a 2009. évi LXXV. Tv. 61. §-a szerint történhet írásban vagy elektronikus levélben is.

²⁷⁷ Ennek követelményét a jövőben csak akkor nem kell teljesíteni, ha a közvetítói eljárást videokonferencia alkalmazásával folytatják le. Uo. 62. §

ezt a mindkét fél és a közvetítő aláírását tartalmazó *írásos nyilatkozatban* rögzítik. A nyilatkozatban a felek és a közvetítő megállapodnak az eljárás során felmerült költségek, díjak előlegezésének és megfizetésének módjáról, ideértve az elállás és a megszüntetés eseteit is, továbbá megállapodhatnak a személyüket terhelő titoktartási kötelezettségről és az általuk szükségesnek tartott egyéb kérdésekről.

Az eljárás specifikuma, hogy nem szigorú eljárási szabályok alapján zajlik, hanem a felek és a közvetítő közösen alakítják annak menetét. A mediációs eljárás *főbb szakaszai* mégis körvonalazhatók. Az *első* szakasz tulajdonképpen az első közvetítői megbeszéléssel zárul, melynek tartalmi elemeit már fentebb ismertettük. A *második* szakasz során a közvetítő a mediációs ülés megnyitását követően a feleket részletesen meghallgatja, biztosítva, hogy a felek egyenlő elbánásban részesüljenek, tehát azonos idő álljon a rendelkezésükre érveik, álláspontjuk ismertetésére és a rendelkezésre álló írásbeli dokumentumok bemutatására. Gondosan ügyel arra, hogy a felek megszakítás nélkül beszélhessenek. Ekkor a felek külön-külön ismertetik a vitás ügyet a közvetítővel, amelynek alapján a közvetítő összegyűjti az információkat, s összeállítja a nézetkülönbségek alapján megtárgyalandó témák jegyzékét. A *harmadik* szakaszban a megvitandó témák listája alapján, azok megtárgyalásakor a felek már egymáshoz intézik mondandójukat, amely alapján körvonalazódhat, hogy az álláspontok mennyire közelíthetők egymáshoz. Ebben a szakaszban lényeges szerep hárul a közvetítőre: ismétlésekkel, súlypontozással irányíthatja a feleket abba az irányba, hogy megértsék egymás érveit, a másik fél helyzetét, a jövőbeni megoldásokat keressék. A *negyedik* szakaszt „ötletbörzének” is nevezhetjük, mert a felek a mindkettejük számára elfogadható javaslatokat gyűjtik össze, amely alapján körvonalazható és kidolgozható a megegyezés. Nyilvánvalóan a mediátor tájékoztathatja a feleket az üggyhöz kapcsolódó joganyagról vagy szakmai ismeretekről, de nem adhat tanácsot, nem tehet javaslatot a probléma megoldására, nem lehetnek „ötletei”, mert - mint fentebb arról már szó volt – a feleknek maguknak kell a megoldást megtalálniuk problémájukra. Az *ötödik* szakaszban a közvetítő foglalja írásba a felek által létrehozott megállapodást, melyet aláírás előtt a felek jogi képviselőikkel is megismertethetnek. A *hatodik* szakasz az eljárás lezárása, a díjak, költségek elszámolása.

A felek megállapodásától függően a közvetítő a közvetítői eljárást a felek együttes jelenlétében vagy külön-külön tartott megbeszélések formájában egyaránt lefolytathatja. Ez utóbbi esetben a mediátor az egyik féltől kapott tájékoztatást közölheti a másik féllal annak érdekében, hogy a

másik fél ennek figyelembevételével álláspontját kialakíthassa, előadhassa, kivéve, ha a tájékoztatást adó fél nyilatkozata szerint a tájékoztatás nem hozható a másik fél tudomására.

Látható, hogy a jogszabály sok esetben – különösen az eljárási szabályok megalkotásánál – diszpozitív jellegű, mely összhangban van azzal az alapelvvel, hogy a felek szabadon, önként vállalják problémájuk közvetítő bevonásával történő megoldását. A jogalkotó tehát megengedi, hogy úgy alakítsák tárgyalásaik sorozatát, ahogyan az leginkább megfelel érdekeiknek, céljaiknak a kölcsönös, mindkét fél érdekeit a messzemenőig szolgáló megállapodás érdekében.

A közvetítői eljárás nyelve a magyar. A jogi szabályozás lehetővé teszi, hogy a felek megjelöljék azt az idegen nyelvet, amelyen a mediációs eljárás lefolytatását kérik. A felek már a névjegyzékből is kiválaszthatják azt a mediátort, aki az általuk kért nyelven vállal közvetítést, illetve maga a mediátor is a felek igényének függvényében tud nyilatkozni arról, hogy vállalja-e a felkérést. Természetesen tolmácsot is igénybe vehetnek a felek. Arról, hogy ennek költségeit hogyan viseli, a feleknek kell együttesen dönteniük.

A felek egyetértésével szakértő is közreműködhet az eljárásban. A szakértő személyével kapcsolatban is konszenzusnak kell lenni a felek között. Szakértőként bárki eljárhat, aki az adott ügyben valamely kérdésben kellő szakértelemmel rendelkezik. Ha a felek ebben állapodnak meg, a szakértő a megbeszéléseken is jelen lehet. A felek kérésére a közvetítői eljárásban a vitás ügy körülményeiről tudomással bíró más személyeket is meghallgathat a közvetítő.

Ahogyan a felek szabadon dönthetnek az eljárás megindításáról és menetéről, kívánságuknak megfelelően befejezhetik a közvetítői eljárást akkor is, ha az olyan értelemben nem vezetett eredményre, hogy nem született írásba foglalható megállapodás a felek között. Ily módon a mediációs eljárás befejeződik azon a napon, amelyen az egyik fél közli a másik féllel és a közvetítővel, hogy az eljárást befejezettek tekinti, azon a napon, amikor a felek közösen kérik a befejezést, illetve a felek eltérő megállapodása hiányában a nyilatkozat aláírásától számított négy hónap elteltével.

Amennyiben megállapodás születik a felek között, a megállapodás aláírásának napján fejeződik be közvetítői eljárás. Ekkor a közvetítő a felek által az eljárás lefolytatására választott nyelven írásba foglalja, és az okiratot a feleknek az aláírást követően átadja.

Közvetítői Törvényünk egyik hiányossága, hogy nem rendelkezik a közvetítők képzéséről.²⁷⁸ Az új törvénytervezet szerint az igazságügyi –és rendészeti miniszter kap felhatalmazást, hogy a közvetítői szakmai képzésként és a továbbképzési kötelezettség teljesítéseként elfogadható képzéseket, a közvetítői szakmai képzés és a továbbképzési kötelezettség teljesítésének igazolásával kapcsolatos szabályokat, valamint a továbbképzési kötelezettség alóli mentesség eseteit és igazolásának szabályait külön rendeletben állapítsa meg.²⁷⁹

Láttuk azt, hogy nem egységes az európai gyakorlat a tekintetben, hogy a mediációt külön törvény szabályozza-e a nemzeti jogon belül vagy sem. Azokban az országokban viszont, ahol nincs külön törvény a közvetítői eljárásra vonatkozóan, ilyen Németország és Franciaország is, a generális szabályozás elve érvényesül, vagyis a polgári törvénykönyv anyagi jogszabályai és az eljárásjogi törvény szabályozza a mediáció alkalmazását a bírósági eljárásokban. A közvetítői törvény léte ugyanakkor a bírósági mediációs eljárásra nézve is megszabhatja azokat a kereteket, amelyeken belül a hazai jogalkotás már a bírósági út sajátosságait figyelembe véve rendezheti a részletszabályokat. Már a közvetítői törvényalkotási folyamatában felmerült az a problematika, amellyel ismét szembe kerültek a nemzeti jogalkotások a *2008/52 EP Irányelv* kapcsán, mellyel e dolgozatban részletesen foglalkoztam. Nevezetesen, hogy a tárgykörök tisztázása mellett az eljárás szempontjából az is fontos kérdés, hogy mennyire terjedjen a jog szerepe a közvetítés feltételeinek kialakításában, illetve mennyire hagyható meg a felek önrendelkezése az eljárási kérdésekben.²⁸⁰ Amit most már nyilvánvalóan el kell dönteni az irányelv kapcsán, hogy a bírósági eljárásokban mely tárgykörökben lehet kötelező vagy csupán lehetőség a mediáció, milyen feltételekkel lehet kezdeményezni, ki lehet a mediátor, hogyan működjön a mediátori szolgálat a bíróságokon belül. Az információszolgáltatásnak fontos része a tájékoztatási kötelezettség- illetve lehetőség alakulása. Tipikusan eljárásjogi probléma az eljárási határidők szabályozása a perrendtartásban szereplő eljárási határidőkhöz képest, s nem utolsósorban a költségek viselése, amelynek bizonyos esetekben indokolt az állami költségvetésből történő rendezése. E dilemmákkal nem állunk egyedül az európai színpadon. A vita – többek között – arról

²⁷⁸ Több akkreditált, rövid időtartamú szakképzés létezik, például a Miskolci Tudományegyetemen, illetve felsőfokú intézmény képzéséhez kapcsolódik (Pázmány Péter Katolikus Egyetem). Egyetérthetünk azzal az állásponttal, hogy egységesített, gyakorlatorientált képzés lenne célszerű, amelyre van már példa Ausztriában is, ahol Általános Európai Mediátor (The European General Mediator) képzés folyik posztgraduális program keretében. Somfai Balázs: *Bontás és közvetítés*, Családi jog, V. évfolyam 2. szám 2007. június, 7. old.

²⁷⁹ 2009. évi LXXV. tv. 48. §-64. §

²⁸⁰ Bándi Gyula: *A közvetítés (mediáció) jogi szabályozásának továbbfejlesztése*, Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 13. old.

is folyik, külön intézmény legyen-e a mediáció, vagy egyéb alternatív konfliktuskezelési módokkal – leginkább – a békéltetéssel essen egy szabályozás alá. Más szabályokat állítsanak-e fel a bíróságon kívüli, illetve a bíróságon belüli mediációra.²⁸¹ Persze nem feltétlenül szükséges generális felhatalmazás vagy szabályozás ahhoz, hogy a mediáció egyes esetekben megjelenjen, de széleskörű elterjesztése esetében szerencsésebb az általános keretek megteremtése. Az is vitathatatlan, hogy a polgári törvénykönyvekben való megjelenés utat nyit a bírósági eljárásokban felmerülő polgári anyagi jogviszonyok közvetítés útján történő megoldására azzal, hogy egyes vitás ügyekre kiterjeszti a közvetítés körét. A polgári anyagi – és eljárásjogi jogszabályokban való megjelenés egyben az egyik lehetséges megoldási javaslat is lehet arra a sikertelenségre, amely a közvetítői törvény hatályba lépése utáni években a mediációk csekély számával jellemezhető. A polgári ügyekben folytatott közvetítői eljárásoknak a mai napig is alacsony számával a bíróságok tervezett tehermentesítéséről nem beszélhetünk, még mindig nem eléggé ismert a jogintézmény, a magyar pereskedési hajlandóság nem csökkent, a jogintézmény alkalmazásához elengedhetetlen szemléletváltás nem következett be.²⁸²

3. A bírósági közvetítői eljárás

A fent írtak nyomán már nem is lehet meglepő az a megállapítás, hogy a magyarországi polgári- és kereskedelmi ügyekben a bíróságokon a közvetítői eljárás alkalmazása *csaknem teljesen ismeretlen*. Szorosan véve ugyanis bírósági vagy igazságügyi mediációról akkor beszélhetünk, ha a felek nemcsak *a pert megelőzően*, hanem *a peres eljárás megindításakor*, illetve *a per folyamán*, sőt később *a pert követően*, bizonyos esetekben *a végrehajtási szakaszban is igénybe vehetik a közvetítést*, mint egy alternatív konfliktuskezelési formát. Erre pedig mind *az anyagi*, - mind *az eljárásjogi törvényekben lehetőséget biztosít a jogalkotó*. A bírósági mediáció tehát álláspontom szerint *egy olyan eljárás, amelyben a közvetítői törvényben lefektetett alapelvek tiszteletben tartása mellett egy bíró által kijelölt harmadik személy, a pártatlan és képesített*

²⁸¹ Dr. Stefan Engels: *A mediációs Irányelv tagállami jogrendszerekbe való átültetése a német jogalkotó szemszögéből*, Budapest, 2009. június 2. Kézirat

²⁸² Polgári ügyekben 2003-ban 217 000, 2004-ben 223 620, 2005-ben 207 550 keresetlevelet nyújtottak be. 2003-ban 400, 2004-ben 721 közvetítői eljárás volt hazánkban. Németh János: *Polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon*, in: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 2007, 275-276. old. 2005-ben 154 000 perre 880 mediáció, 2006-ban 161 200-ra 1041, 2007-ben 195 000-re 1550 mediáció jutott. Dr. Szlávnits László: *Mediáció a gyakorlatban... Néhány gondolat a gazdasági mediációról*, 2009. június 2. Budapest. Kézirat

mediátor, aki döntést nem hozhat, segítséget nyújt a feleknek konfliktusuk kezelésében. Helyreállítja a párbeszédet, s elősegíti, hogy a felek maguk találják meg a kölcsönösen elfogadott megoldást a maguk számára, bizalmas légkörben folytatott megbeszélések során a bírósági eljárás keretei között, a bíró által megszabott határidőben. Különbséget kell tehát tennünk a tekintetben, hogy bíróságon kívüli, vagy bírósági mediációról beszélünk. Mint fentebb említettem, a 2003. március 17-én hatályba lépett *2002. évi LV. törvény* a közvetítői eljárásról lefektette a mediációs eljárás általános szabályait, s meghatározta a pert megelőző, illetve helyettesítő közvetítői szolgáltatások körét, feltételrendszerét a vitás polgári –és gazdasági ügyekben. E szerint tehát nincs akadálya annak, hogy a felek *a bírósági eljárás keretein kívül* a mediációt igénybe vegyék vitás ügyeik rendezésére, de igazi áttörés mind a mai napig nem tapasztalható ezen a területen sem. Maga *a törvény sem alkalmazható automatikusan és közvetlenül a bírósági eljárásokban.* Álláspontom szerint ezt igazolja – többek között – az is, hogy hiába módosította a közvetítői törvény három helyen a Polgári Eljárásjogi Törvényt (későbbiekben: Pp.), a mediációs eljárás alkalmazása nem terjedt el a bírósági eljárásokban. Mindhárom módosítás a feleket próbálta ösztönözni az eljárás igénybevételére azzal, hogy a perköltség viselésére speciális szabályokat dolgozott ki,²⁸³ a keresetlevélben utalni kell a közvetítői eljárás igénybe vételére,²⁸⁴ valamint, hogy a tanúvallomás megtagadására jogosította fel a jogvitával érintett ügyben lefolytatott közvetítői eljárásban eljáró közvetítőt.²⁸⁵

A bírósági eljárás keretein belül a mai napig legfeljebb *informális gyakorlat* létezik, s az is a családi jog területén, a mediációs eljárás bírósági eljárás keretébe történő applikálására, melyről még szót ejtek a későbbiekben. Most azonban érdemes megvizsgálnunk a közvetítői eljárás bírósági eljárásokban való alkalmazásának elméleti hátterét a magyar jogirodalomban fellelhető nézetek elemzésével, valamint gyakorlati alkalmazhatóságát a jelenlegi jogszabályok ismertetésével. Előljáróban leszögezhető, hogy az ezredforduló mind hazai, mind nemzetközi polgári eljárásjogi reformjai egyre határozottabban ösztönzik a feleket arra, hogy bíróságon kívüli közvetítőket vegyenek igénybe. Ez az igény a joghoz, a bírósági úthoz való hozzájutás kiszélesedése következtében jelent meg, hiszen ezzel a polgári perek száma és a bíróságok

²⁸³ Pp. 80. § (3) bek. szerint, ha a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére a megállapodást megkötő felek bármelyike a megállapodással rendezett jogvita tárgyában a bírósághoz fordul, a pert indító fél a per eldöntésére tekintet nélkül kötelezhető a perben felmerült valamennyi költség megfizetésére.

²⁸⁴ Pp. 121. § (1) bek. f) pontja szerint a jogi képviselő által szerkesztett keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítására vezet az utalás hiánya, egyebekben hiánypótlási kötelezettséget von maga után.

²⁸⁵ Pp. 170. § (1) bek. A peres eljárásokban e módosításokkal felmerülő anomáliákról lásd: Németh János id. mű 273-274. old.

munkaterhe is megnőtt. Ezzel szorosan összefügg az időtényező problémája, a perek irreális mértékben elhúzódtak, megnőtt a pertartam. 1993 óta Magyarországot is terheli nemzetközi kötelezettség a perek ésszerű időn belül történő elbírálásának biztosítására (Európai Emberjogi Egyezmény 6. cikke). Az eljárási reformok – többek között – a költségek csökkentését, a bíróságok tehermentesítését is célul tűzték. A reformok nem feltétlenül csak az alternatív vitakezelő fórumok igénybevételére buzdítottak, a lehetséges megoldások között szerepelt a bírósági eljárás reformja is: a hatásköri szabályok ésszerűsítése, az eljáró bíróságok összetételének megváltozása, jogorvoslatok lehetséges korlátozása.²⁸⁶ Az egyes eljárásjogi hagyományok (s itt elsősorban a szocialista országok és a nem szocialista országok közötti eltérésekre gondolok) nagyban befolyásolták ezen általános reformtörekvések közül az alternatív megoldások iránti igény mértékét. A bírósági kísérleti programoknál is kimutatható különbség van ugyanis a között, hogy a feleknek, jogi képviselőiknek milyen az önállósági foka a peres eljárásban. Míg az angolszász jogrendszerekben a felek és ügyvédek is egyaránt jogosultak és kötelezettek arra, hogy az eljárás menete felett ellenőrzést gyakoroljanak, addig a volt szocialista országok, így hazánk jogrendszerében is egy paradoxonnal társult a joghoz való hozzájutás érvényesülése. A korábban érvényesülő, s a polgári per természetével nehezen összeegyeztethető bírói túlsúly és ügyészi beavatkozás szükségképpen együtt járt a peres felek rendelkezési jogának a korlátozásával, mely a kilencvenes évekre úgy transzformálódott, hogy a bíró személyében kapott „segítőtársat” a jogban járatlan fél, aki köteles volt a feleket minden lényeges anyagi és eljárásjogi kérdéstről felvilágosítani. Ez a sajátos eljárásjogi paternalizmus²⁸⁷ vezetett oda, hogy mind a felek, mind az ügyvédek „leszoktak” az ügyek megfelelő szintű előkészítéséről. Megjegyzendő, hogy sokszor nem is érdekeltek ebben, hiszen sem a törvény, sem a bíróság nem garantál számukra semmilyen előnyt arra az esetre, ha nagyobb odafigyeléssel vesznek részt a folyamatban, de megfelelő szankciók híján kényszerítve sem érzik magukat a gondosabb pervitelre.²⁸⁸ Az alternatív megoldások alkalmazása ugyanakkor megfelelő önállóságot, felelősségérzetet feltételez a konfliktusaink megoldása során. Így tehát hazánkban hosszú ideig a peres eljárás reformálásának keretei között maradt a gondolkodás, s az alternatívákat csak annyiban tartotta érdekesnek, amennyiben más vagy előnyösebb feltételeket kínál a peres

²⁸⁶ Dr. Kengyel Miklós: *A polgári eljárásjog az ezredfordulón*, Magyar Jog 2000. december 715. old.

²⁸⁷ Dr. Kengyel Miklós: *A polgári eljárásjog az ezredfordulón*, Magyar Jog 2000. december 714. old.

²⁸⁸ Király Lilla: id. mű 179. old.

eljárásnál.²⁸⁹ A magyar jogirodalomban a mediációs eljárásnak a bírósági eljáráshoz való viszonya vonatkozásában három eltérő rendszert különböztetnek meg. Az egyiket „francia megoldásnak” nevezik, ahol az 1990-es évek elejétől vezették be átfogó jelleggel az összes magánjogi pert érintően, hogy a bíró a pert három hónapra felfüggeszti és egy mediátor bevonásával a felek számára lehetővé teszi a mediációs eljárást. „Német megoldásnak” hívják, mikor a magánjogi perek indítása elé illesztik be a mediációs eljárást, kötelezővé téve azt. „Harmadik megoldás”-ként említik, ha a felek a bírói úttól teljesen függetlenül a közvetítői eljárásban igyekeznek elérni konfliktusaik feloldását.²⁹⁰ Ennek lehetőségét teremti meg hazánkban a Közvetítő törvény a pert helyettesítő közvetítés alkalmazásával. A dolgozatomban fentebbi fejezeteiben igyekeztem rámutatni arra, hogy ezek a módszerek nem vegytiszták, a kötelező jelleg, a hivatlbóltság megjelenik a francia és a német modellben is egyaránt. Mindkét megoldásban lehetőség van a per indításkor és a per folyamán is a mediáció alkalmazására. Ezt azért érdemes deklarálni, mert hazai jogalkotásunknak is bátran kell követnie azt, hogy az ügyek súlyától, jellegétől, a jogvita bonyolultságától, a pénzkövetelés nagyságától függően szabályozza a mediációs eljárás alkalmazását, nevezetesen, hogy azt a felek önkéntesen, kötelezően választható módon, avagy kötelezően vehessék igénybe. Vegyük sorra ezeket a szempontokat. A kötelezhetőség kérdése nagyon kényes kérdés. A kötelezhetőséget ellenzők tábora arra hivatkozik, hogy ez nem egyeztethető össze a mediáció önkéntes jellegével. Dolgozatomban már több helyen felhívtam a figyelmet arra, hogy ez látszólagos ellentmondás. A kötelezhetőség ugyanis nem azt jelenti, hogy megfosztom a felet a bírói út igénybe vételétől és kötelezem egy három hónapos mediációs eljárás lefolytatására, hanem azt, hogy kötelezem – ha úgy tetszik – a perelőkészítés szakaszában a mediációs tájékoztató tárgyaláson való részvételre, ahol bizonyos eljárásjogi garanciák vannak a bíró kezében ahhoz, hogy a feleket a mediációs eljárás irányába terelje. Az angolszász modellben, mint az a kísérleti programok leírásánál is részben ismertettem, a feleknek komolyan meg kell indokolniuk, hogy a mediációs eljárás adta lehetőségeket miért nem akarják kimeríteni. A bírónak jogában áll megítélni, hogy ezek az indokok mennyiben megalapozottak, s ha megalapozott indokok hiányában nem kíván részt venni a mediációs eljárásban, a perben még pernyertessége esetére sem ítélni meg számára perköltséget. A mediáció e lehetőségének kötelező megfontolását jelenti az is, ha a jogalkotó a perindítás

²⁸⁹ Lásd erről: Dr. Gáspárdy László: *Konfliktushelyzetek a polgári jogi viszonyokban - a polgári perek szociológiai háttere*. Gazdaság-és Jogtudomány, MTA IX. Osztályának Közleményei XIII. (1979)

²⁹⁰ Király Lilla: id. mű 167. old, Pokol Béla: <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>

feltételül szabja, hogy a felek csak akkor fordulhatnak bírósághoz, ha igazolták, hogy a mediációs eljárás adta lehetőségeket már kimerítették. Egyetértve Király Lillával, érdemes azon elgondolkodni, hogy a felperesi legitimáció feltételeként szabja a jogalkotó a mediáció kötelező beiktatását a magyar polgári eljárásjogban.²⁹¹ Világos az is, hogy ilyen irányú jogszabályváltozásokhoz a kormányzati politika tevékeny közreműködése, s a bírókat segítő eszközök megteremtése szükséges. A kötelezhetőséghez szorosan hozzátartozó fogalom a hivatalbóltság elvének érvényesülése a mediációs eljárásban. Tulajdonképpen a kötelezően választható (mandatory) mediációt alkalmazó jogrendszerek, mint a kanadai, hatására került bele a francia eljárásjogi szabályokba is családi perekben a mediáció hivatalbóli elrendelésének lehetősége, s mint látni fogjuk, a hazai kodifikációs folyamatban készült Szakértői Javaslat is e mellett teszi le a voksot a családi perekben. Az egyéb pertípusokban sem kizárt a hivatalbóltság, akkor például, ha a keresetlevélből megállapíthatóan közvetítői eljárás nem volt az ügyben, és a perindítást megelőző egyeztetés nem az alperes hibájából maradt el, a bíróság külön kérelem nélkül is mediációra utalhatná az ügyet.²⁹² A mediációs eljárás bírósági eljárásokban való beillesztéséhez a jogalkotónak és a jogalkalmazónak is kulcsfeladata, hogy a magyar gyakorlatban kissé elhanyagolt perelőkészítésre nagy hangsúlyt fektessen. Ennek többféle módoszata lehetséges. Az eljárásjogi szabályokban célszerű lehet lehetőséget adni a feleknek arra, hogy a perindítás jogi hatályának beállta után, de még a bíróság által kezdeményezett perelőkészítés (első tárgyalás) előtt egyezséget kísérjenek meg.²⁹³ A peres felek és jogi képviselőik szerepvállalását növelendő, előrehozott első tárgyalás is elképzelhető, ahol a felekkel a bíró közvetlenül beszélheti meg a további lépéseket, így a mediáció lehetőségét is. Ezt a stuttgarti modell néven ismert reformkísérlet ültette át a gyakorlatba 1976-ban,²⁹⁴ akkor még a mediáció említése nélkül. A jogintézmény azonban alkalmas arra, hogy ennek keretében mediációs tájékoztató tárgyaláson vegyenek részt a felek. További sarkalatos kérdés a joggyakorlat szempontjából annak elméleti megalapozása, hogy mely ügycsoportokban, ügýtípusokban lehetne az alternatív vitarendezési eljárások alkalmazását a peres eljárások előfeltételévé tenni. A kötelező mediációt a nemzetközi tapasztalatok és a hazai viszonyok ismeretében is elsősorban a gazdálkodó szervezetek egymás közti, a helyi bíróságok hatáskörébe

²⁹¹ Király Lilla: id. mű 164. old.

²⁹² Király Lilla: id. mű 178. old.

²⁹³ Uo.

²⁹⁴ Dr. Kengyel Miklós: *A polgári eljárásjog az ezredfordulón*, Magyar Jog 2000. december 717. old.

tartozó jogvitáiban indokolt bevezetni, míg egyéb vagyoni perekben a kis értékű perekben²⁹⁵ lenne hasznos az alkalmazása. Ugyancsak a helyi bíróságok hatáskörébe tartozó ügyekben a jegyzői birtokvédelmi eljárásnál hatékonyabb, használhatóbb eszköz lenne a mediáció a szomszédjogi, valamint a birtokvédelmi perekben.²⁹⁶ S nem utolsósorban a családi perekben, amely külön magyarázatra nem is szorul álláspontom szerint. E fenti elméleti alapvetés után vizsgáljuk meg a hazai jogszabályok oldaláról a mediáció beillesztésének lehetőségeit a bírósági eljárásba.

Függetlenül attól, hogy a jelenleg hatályos anyagi jogi és eljárásjogi törvényünk, nevezetesen a Polgári Törvénykönyv (későbbiekben: Ptk.) és a Pp. nem tartalmaz átfogó rendelkezést a mediációs eljárással kapcsolatban, a mediáció alkalmazásánál kiindulhatunk abból, hogy a szolgáltatás igénybevétele a bizonyítási eljárás részét képezheti: a bíró a *Pp. 2.§ (3) bekezdése* alapján köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni. Amennyiben tehát a bíró az eljárás megindításakor a keresetlevélből, vagy az első tárgyaláson a felek személyes meghallgatását követően észleli a konfliktust, tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás igénybevételeének a lehetőségéről. Mivel a közvetítői tevékenység a felek önkéntességén alapul, és minden mozzanatához a felek beleegyezése szükséges, így a bírónak meg kell szereznie a felek jóváhagyását ahhoz, hogy a tárgyalás elhalasztásával egyidejűleg megkereshesse a közvetítői tevékenység gyakorlására hivatott szervet, tájékoztatva őt az ügyfelek szándékáról. Abban az esetben, ha a felek határozottan úgy nyilatkoznak, hogy fel kívánják venni a kapcsolatot a mediációs szervezettel, s az eljárás költségeit is vállalják, nincs akadálya annak, hogy ezt is rögzítse a bíróság a tárgyalási jegyzőkönyvben. Minthogy a Pp. jelenlegi rendelkezései nem teszik lehetővé a Pp. 152.§, a tárgyalás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések alkalmazását, a feleket tájékoztatnunk kell arról a körülményről is, hogy a *Pp. 137.§ (1) bekezdés a) pontja* alapján közösen kérhetik az eljárás szünetelésének a megállapítását. A maximum hat hónapos időtartam alatt lehetőség van a 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről 35. § (1) bekezdés d) pontja alapján a maximum négy hónapos időtartamú mediációs eljárás lefolytatására. Amennyiben ez utóbbi eljárás sikerre vezet, a felek a folytatás

²⁹⁵ A Pp. Módosításáról rendelkező 2008. évi XXX. Törvény 49. § (1) bekezdése helyezte el a Kis értékű Perekre vonatkozó szabályokat a Pp. Ötödik Részében, a XXVI. Fejezetben. Sajnos a Pp. 148. § (3) bekezdésében foglalt általános felhatalmazáson túl nem rendelkezik a közvetítői eljárás speciális alkalmazásáról e fejezetben.

²⁹⁶ Király Lilla: id. mű 181. old.

íránti kérelmük benyújtásával egyidejűleg a közvetítői eljárásban született megállapodásukat is benyújthatják a bíróság részére az egyezség jóváhagyása céljából.²⁹⁷ A fenti törvény rendelkezéseiből következik (35.§ (3) bekezdés), hogy a közvetítői eljárás alatt született megállapodás nem végrehajtható, így mindenképpen a bíróság az, amely a megállapodás jóváhagyásával végrehajtható határozatot tud hozni.

A fenti, szüneteléssel kapcsolatos okfejtés is összhangban van a közvetítői tevékenység alapelveivel, ugyanis amennyiben a felek között bírósági eljárás van folyamatban, a felek kötelesek az eljárás szünetelése iránti írásba foglalt együttes kérelmüket a bírósághoz benyújtani és a szünetelés tényét a közvetítő előtt igazolni. Így lehetőségük van arra is, hogy eredménytelenség esetén a bírósági eljárás a szünetelésre nyitva álló határidő alatt bármikor folytatható legyen. A Pp. 121. § (1) bekezdés f.) pontja alapján a keresetlevél kellei között szerepel az a nyilatkozat a felek részéről, hogy közvetítői eljárás volt-e folyamatban közöttük. Amennyiben a peres eljárást megelőzően már mediáción vettek részt a felek, ezt a per megindítása előtt közölniük kell. Sajnos a Pp. -nek a 2006. január 1-től hatályos szabályozása tette csak egyértelművé, hogy abban az esetben, ha a közvetítői törvény kizárja a közvetítői eljárást az adott pertípusban, nem kell utalni arra, hogy volt-e a felek között közvetítői eljárás vagy sem. Ez a hiányosság kezdetben komoly plusz terhet rótt a bíróságokra a hiánypótlási felhívások illetve elutasítások miatt.²⁹⁸ Amennyiben a mediációs eljárás alatt a felek úgy nyilatkoztak, hogy nem korlátozzák ott elhangzott nyilatkozataik, megállapodás-tervezeteik bíróság vagy más hatóság részére történő bemutatását, a közvetítő minden esetben megküldheti a dokumentációs anyagot a bíróság részére, s ez a felek nyilatkozataként mindenképpen figyelembe vehető és a bizonyítékok értékelésénél is adatokkal szolgálhat.

Hatályos eljárásjogunk ismeri a békítést, illetve a jogvita egyezséggel történő rendezésében való aktív bírói együttműködést. Szinte egyáltalán nem élnek a felek a Pp. 127. § (2) bekezdésében foglalt lehetőséggel, miszerint keresetindítás előtt a perre hatáskörrel bíró és illetékes helyi bíróság előtt *egyezségi kísérletre idézést* lehet kérni, a létrejött egyezséget jegyzőkönyvbe kell foglalni, s a jóváhagyására a Pp. 148. §.- t kell alkalmazni. A Pp. 148. § (1) bekezdésében foglalt lehetőségeinket sem merítik ki a bírák, pedig ez a felhatalmazás is alkalmas a békéltetés vagy a

²⁹⁷ A Pp. 148. § (2) bekezdése szerint a bíróság a peres felek egyezségét végzéssel jóváhagyja, ha az egyezség megfelel a jogszabályoknak. Ellenkező esetben pedig a jóváhagyást megtagadja, és az eljárást folytatja.

²⁹⁸ Németh János: id. mű 275. old.

mediáció eszközeinek az alkalmazására, úgy ahogyan az egyezségi kísérletre idézés.²⁹⁹ *Explicite ugyan e jogszabályok nem nevezik meg a mediációt, de valójában semmi nem tiltja, hogy a bírák tájékoztassák a feleket a mediációs eljárás igénybe vételéről ezen alkalmakkor. Mindenképpen szerencsés tehát, hogy a mediációs eljárásról való tájékoztatási lehetőség – hasonlóan a békítéshez – megjelenik a Pp. 2008. évi XXX. törvénnyel történő módosításában.*³⁰⁰ *A bíróság ugyanis – amennyiben annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri – tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevitelének lehetőségéről, és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól.*³⁰¹ *Ha a felek a közvetítői eljárás során egyezséget kötnek, s azt hat hónapon belül benyújtják a bírósághoz jóváhagyás végett, ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja, s ha az egyezés megfelel a jogszabályoknak, azt jóváhagyja, ellenkező esetben pedig a jóváhagyást megtagadja, és az eljárást folytatja.* Ezeket a rendelkezéseket már *a hatályba lépéskor folyamatban levő ügyekben is alkalmazni kell.* Pozitívuma eljárásjogunknak, hogy *a pert megelőzően* mediációs eljárás során kötött egyezés *védelmet élvez.* Ha ugyanis a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére a megállapodással rendezett jogvita tárgyában a megállapodást megkötő fél bármelyike bírósághoz fordul, *a pert indító fél a per eldöntésére tekintet nélkül kötelezhető a perrel felmerült valamennyi költség megfizetésére.*³⁰² Ugyanitt olvasható, hogy a perköltségviselés általános szabályai az irányadók, ha a felperes kizárólag *a megállapodásban foglaltak nem teljesítése miatt indít pert.* E kitételek nagyon fontosak, hiszen a *közvetítői törvény 36. § (1) bekezdése* – mint írtuk – megengedi a feleknek, hogy a megállapodás birtokában is érvényesíthetik igényüket a vitás ügyben bírósági vagy választott bírósági eljárás keretében. Sajnos *a költségek viselésével kapcsolatban ennél több eligazítást nem adtak az eljárásjogi jogszabályok,* vagyis a mediációval felmerült költségek viselésére kizárólag a *közvetítői eljárásról szóló törvényben* találtunk utalást (*30.§ (3) bekezdés*) a mediációval felmerült költségeket más formában elszámolni nem lehetett a

²⁹⁹ Pp. 148. § (1) bekezdés: A bíróság a per bármely szakában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék. A J/95. számú, a közvetítői működés gyakorlati tapasztalatairól szóló hatástanulmány még a kötelező mediáció bevezetése esetén is megtartaná alternatív útként az egyezségi kísérletre történő idézést. Király Lilla: id. mű 167. old.

³⁰⁰ 2008. évi XXX. Törvény 17. §. -szal módosított Pp. 148. (2)-(4) bekezdése

³⁰¹ A jogalkotó tehát nem látott lehetőséget arra, hogy a tárgyalás legyen felfüggeszthető ebben az esetben. Ez azt jelenti, hogy a felek diszkrecionális joga sem sérül, mert nem a bíró ítéli meg, hogy a felfüggesztés feltételei fennállnak-e, hanem a felek maguk döntenek el, kérik-e az eljárás szünetelésének a megállapítását. A családi ügyekben, ahol bizonyos körben még érvényesül a hivatalbóliság elve, az a forma megengedhetőbb lenne. Láttunk erre példát a Gyer. 30/A-30/D. §.-ában.

³⁰² Pp. 80. § (3) bekezdés

közelmúltig. Kisebb előrelépést hozott a Pp. 2008. évi XXX. törvénnyel történő módosítása, mely további bekezdésekkel egészítette ki a 80. §-t.³⁰³ E szerint már a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére perlekedő fél – a per eldöntésére való tekintet nélkül – a közvetítői eljárásban a másik fél által fizetett költségeknek (a közvetítő díjának és igazolt költségeinek, a szakértői díjnak és költség térítésnek stb.) a másik fél részére történő megtérítésére is kötelezhető. Ugyanígy a megállapodásban foglaltak nem teljesítése miatti perben is kötelezheti a teljesítést elmulasztó felet a fenti költségek megfizetésére. E kiegészítés, módosítás indoka az, hogy azokat a feleket, akik a közvetítői eljárásban megállapodtak, a megállapodásban foglaltak betartására, kötelezettségeik teljesítésére ösztönözze, elkerülendő a bírósági eljárásához fordulást.³⁰⁴ A jövőben a Pp. 84. §-a (1) bekezdésének a módosítására is szükség lenne, amely nevesíthetné külön pontban az eljárás során felmerült mediációs költségek viselésének szabályait a költségek előlegezésére és megfizetésére vonatkozóan, s adott esetben e költségek előlegezése és megfizetése alól mentesítené azt a felet, aki a költségmentesség kedvezményében részesül.³⁰⁵ Ez esetben nyilvánvalóan a többszörösen módosított 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet 13. § (2) bekezdése alapján a költségmentességben nem részesülő fél lenne köteles viselni a szolgáltatás igénybe vételének költségeit, illetve a 14. §-a alapján az állam terhén maradna. Ehhez képest a *családi jogi perekben* a tárgyi költségfeljegyzési jog kapcsán még speciálisabb szabályok érvényesülhetnének. Mielőtt azonban ezeket érinteném, érdemes megemlíteni, hogy a békéltetés egy esetkörét is említi, pontosabban a költségviselésre vonatkozóan nevesíti a *fenti jogszabály (5). bekezdése*, miszerint ha a fogyasztóvédelemről szóló törvényben szabályozott békéltetőtestületi eljárásban határozattal jóváhagyott egyezség útján rendezett fogyasztói jogvita tárgyában fordul a felek bármelyike utóbb a bírósághoz, a költségek viselésére már az új jogi szabályozás az irányadó. E körben tulajdonképpen meg is magyarázza, hogy a nem teljesítés miatt indított per valójában a határozat végrehajtási záradékkal történő ellátását jelenti, ami álláspontom szerint az általános mediációs megállapodásban foglaltak nem teljesítése iránti per kérelmének a tartalma is. E 2009. január 1-től hatályba lépő rendelkezéseket a hatálybalépésük után indult ügyekben kell alkalmazni. Különös hangsúlyt fektet a módosítás arra is, hogy a

³⁰³ 2008. évi XXX. Törvény 4. §-ával módosított Pp. 80. § (4)-(6) bekezdés

³⁰⁴ Németh János: id. mű 272. old.

³⁰⁵ Pp. 84. § (1) bekezdése szerint azt a felet, aki jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a perköltséget fedezni nem tudja, jogai érvényesítésének megkönnyítése végett – kérelemre – részleges vagy teljes személyes költségmentesség illeti meg. A költségmentesség az alábbi kedvezményeket jelenti: a.) illetékmentesség b.) mentesség az eljárás során felmerülő költségek (tanú – és szakértői díj, ügygondnoki díj, pártfogó ügyvéd díja, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.) előlegezése és megfizetése alól.

keresetlevélben utalni kell arra, hogy ha a felek közötti jogvitában közvetítői eljárás volt folyamatban, s a jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban a keresetlevél benyújtása előtt e feleknek meg kell kísérelniük a jogvita peren kívüli elintézését.³⁰⁶ Láthatjuk, hogy ez persze még nem jelenti a mediáció alkalmazását, de mindenképpen abba az irányba tereli a feleket, hogy a per helyett más, alternatív megoldást keressenek, legyen az békítés, ügyvédi egyeztető tárgyalás vagy mediáció. Ez azért is tekinthető mérföldkőnek a magyar jogalkotásban, mert a törvényhozó 2008-ban nem teremtett először „átjárhatóságot” a közvetítői eljárás és a polgári per között. Ez persze korlátozásként is felfogható, amennyiben a formális (bírói, választottbírói út, stb.) és az informális (mediáció, békéltetés, stb.) konfliktus megoldási módok közti határvonalat mindkét irányba nyitottnak tételezzük azért, hogy így biztosítható legyen egy adott jogrendszeren belül a konfliktus megoldási módok megválasztásának szabadsága.³⁰⁷ A serkentésnek a másik eszköze, hogy szintén 2009. január 1-től, az újonnan indult perekben a *mérsékelt illeték kedvezményében* részesülnek majd azok a felek, akik az első tárgyalást követően külön törvényben szabályozott közvetítői eljárásban vettek részt, és ezt követően a bíróság az egyezséget jóváhagyta. Ez azt jelenti, hogy az egyébként fizetendő peres eljárási illeték 50%-ának a közvetítő általános forgalmi adóval növelt díjával, de legfeljebb 50 000 Ft-tal csökkentett összegét kell megfizetni, feltéve, ha a közvetítői eljárást törvény nem zárja ki. A fizetendő illeték mértéke azonban ebben az esetben sem lehet kevesebb a peres eljárás illetékének 30 % -ánál.³⁰⁸

Az Illetéktörvényben szereplő változások részben rendezik a költségkedvezményben részesített fél és a közvetítő díj fizetésének a viszonyát is, amennyiben az illetékfizetésre kötelezett fél viseli az eljárás illetékének a közvetítő általános forgalmi adóval növelt díjával, de legfeljebb 50 000 forinttal csökkentett összegét, de legalább az egyébként fizetendő illeték 50 %-át kell megfizetni. *Nem jár az illetékkedvezmény*, ha a közvetítői eljárást a törvény kizárja, vagy ha a közvetítői eljárásban létrejött megállapodással rendezett jogvita tárgyában a felek bármelyike bírósághoz fordul, kivéve, ha a per tárgya kizárólag a megállapodásban foglaltak érvényesítése.³⁰⁹

³⁰⁶ 2008. évi XXX. Törvény 11-12.§.-szal módosított Pp. (Pp. novella) 121. (4) bekezdése és 121/A. §.-a

³⁰⁷ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog XXXI. fejezet: A közvetítés (mediáció)*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 670. old.

³⁰⁸ 2008. évi XXX. Törvény 51. §.-ával módosított 1990. évi XCIII. Törvény az illetékekről (továbbiakban Itv.) 58. §. (3) bekezdés

³⁰⁹ Uo. (9) bekezdés

Egyértelműen megállapítható tehát, hogy lényegesen bővült azoknak az eljárási jogszabályoknak a rendszere, melyek megkönnyítik a közvetítés alkalmazását a peres eljárásokban. A jövőben nemcsak a Pp. 148. § (3) bekezdésében, hanem a Ptk. és a Pp. alapelvek között is szükséges lenne rögzíteni, hogy a bíróságnak feladata a mediációról tájékoztatni a feleket a jogvita békés úton történő lezárása érdekében. A Pp. 8. §. (2)-(5) bekezdése kapcsán ki kellene mondani, hogy ellentétes a jóhiszemű pergyakorlás követelményével, ha a felek bármelyike indokolatlanul zárkózik el a megegyezés lehetősége elől és ez a magatartás megfelelően szankcionálható legyen. A keresetlevél beadása, a tárgyalás előkészítése során felmerülő bírói feladatok között részben permegelőző, részben per előkészítő szerepként célszerű lehetőséget adni a feleknek a mediációs előkészítő tárgyaláson való részvételre, s egyes esetekben ez hivatalból is elrendelhető legyen, különösen, ha az egyik fél indokolatlanul zárkózik el a felkínált lehetőségtől. Nem vitás, hogy ez a lehetőség még önmagában – különösen, ha a felek nem választják végül a mediációs eljárást – inkább pertartam növelő tényezőként hathat, ha a meggyőzés azonban eredményre vezet, a jogvita nagyon is ésszerű határidőn belüli megoldását eredményezi. A jelenlegi jogi szabályozás mellett azt viszont nagyon nehéz megoldani, hogy az első tárgyaláson a felekben a meggyőződés kialakítására és az érdemi tárgyalásra is elegendő idő legyen. Nem beszélve arról, hogy ez utóbbi esetben a mediátor nem állhat rendelkezésére a feleknek, míg az előbbiben igen. Végül a fenti általános felhatalmazásokon túl egészen konkrétan meg kellene jeleníteni a mediáció igénybevételének lehetőségét az egyes ügycsoportokban, ügytípusokban, azzal együtt, hogy melyekben kizárt a mediáció. Hangsúlyozom, hogy szét lehet választani a lehetőségeket: egyes ügycsoportokban kötelezően választható (pl. gazdasági perek, szomszédjogi, birtokviták, lakással, helyiségbérlettel kapcsolatos perek), másokban kötelező (pl. családi jogviták, kis értékű perek), s egyéb esetekben önkéntesen választható opcióként szerepelhet a mediáció. Álláspontom szerint tehát igazi lendületet a mediáció alkalmazásának az adna, ha nevesítve is megjelenne a közvetítői eljárás a Pp.-ben mind az általános, mind a különleges eljárások szabályrendszerében.³¹⁰ Ez utóbbiban különösen indokolt elhelyezni a közvetítői eljárást a házassági perekre vonatkozó fejezetben. Annál is inkább, mert e részletszabályok – bár szerkezetileg a házassági perek fejezetben találhatóak – nemcsak a bontóperben, hanem a gyermek

³¹⁰ Ez az igény már a közvetítői törvény kodifikációs munkálatai során is felmerült, éppen annak kapcsán, ha a közvetítés igazgatási hátterét a bíróságokhoz kívánja telepíteni a jogalkotó. Ennek egyik lehetséges formája, hogy a jelenlegi Pp. Különleges eljárások címet viselő fejezete egészüljön ki a közvetítésre vonatkozó újabb fejezettel (Egyezségkötés közvetítői eljárásban), Bándi Gyula: *A közvetítés (mediáció) jogi szabályozásának továbbfejlesztése*, Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 19. old.

elhelyezési, kapcsolattartási perekben is alkalmazhatók. Ezzel most már elkerülhető lenne az a vád is, hogy a törvényalkotó a Közvetítői törvény megalkotásakor végzett Pp. módosítással lényegében „reklámhordozónak” használta fel az eljárásjogi kódexünket, a nélkül azonban, hogy a bíróságok munkáját érzékelhetően csökkentette volna.³¹¹

³¹¹ Német János: id. mű 279. old.

VI. Fejezet

A családi mediáció beillesztése a magyarországi bírósági eljárásokba

A családi mediáció sajátosságaival már foglalkoztam dolgozatom korábbi fejezetében. Ugyanilyen sajátosságok jellemzik a családi mediációnak a bírósági eljárásba való beillesztését is, mint ahogyan ezt nyomon követhettük a francia jogszabályi változások elemzése kapcsán. A hazai viszonyok áttekintése során elsősorban arra kell figyelemmel lennünk, hogy abban az átmeneti időszakban, amíg az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvét (a Harmadik Könyv) a magyar parlament nem fogadja el, milyen lehetőségeink vannak a jelenleg hatályos családi jogi, eljárásjogi törvények alapján a családi mediáció alkalmazására. Ennek elemzését követően foglalkoznánk az új törvény koncepciójával. Nem szabad, hogy megtéveessen bárkit is az a körülmény, hogy a családi viszonyok szabályozása kapcsán többször találkozunk az „egyezség”, „közös megegyezés” kifejezésekkel, mint általában az eljárásjogi szabályokban. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a felek békés eszközökhöz folyamodnak családi vitáik rendezésekor. Nem ad több eszközt a bíró számára sem a felek megfelelő ösztönzésére. Teljesen egyetérthetünk azzal az állásponttal, hogy még a részbeni etimológiai azonosság sem jelent tartalmi egyezést a fenti két fogalom között. Elég, ha arra utalunk, hogy a „közös megegyezés”-nél nem a békítés sikeréről, hanem épp ellenkezőleg, a házasságban maradást kizáró engesztelhetetlenség melletti kitartás megszilárdulásának „siker”-éről, a szakadék véglegessé tételéről van szó.³¹² Pontosán látható tehát, hogy ez nem egy jövőbeni tartós kapcsolat szabályait rendező, hanem sokkal inkább az egymástól való szabadulás kényszerének hatására született aktus. Később a gyakorlat igazolja is, hogy mennyire betarthatatlan megegyezések jönnek létre a bontóperekben, különösen a gyermekek sorsa és a vagyoni kérdések rendezése körében. Éppen ezért is érdemes külön foglalkozni a közvetítés lehetőségeivel a családi jogvitákban. Valójában – mint arra már utaltam – a *családi jogviták esetén* a közvetítői eljárás ismertsége, használata egy kicsit *árnyaltabb képet* mutat, mint az egyéb esetekben. A dolgozomban külön foglalkoztam a kapcsolatügyeleti mediációval, így itt csak utalnék arra, hogy elsősorban *az elvált szülők közötti gyermek elhelyezési- és kapcsolattartási viták elrendezésénél létezik informális gyakorlat* a bírók körében

³¹² Újlaki László: Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye a békítés, kiegyeztetés, és a közvetítés témakörében, Jogtudományi Közlöny, 1. szám, 2001. január, 17. old.

a *kapcsolatügyi mediáció* alkalmazására. Az 1990-es években, elsősorban Budapesten jelölték meg a kapcsolattartás semleges helyszínéeként a gyermekjóléti szolgálatokat, kapcsolatügyi szervezeteiket a bírók, hogy elkerüljék a szülők közötti konfliktusok kiéleződését és erőszak alkalmazását a másik szülővel, illetve a gyermekkel szemben. Az itt dolgozó szakemberek kezdték el a családok gondozását a családterápia és a mediáció eszközeinek az alkalmazásával. Ez a gyakorlat egy évtized alatt az ország más bíróságain is elterjedt, s *2005-től* kezdve már több esetben is előfordult, hogy a per megindítását követően *a bíró javasolta a mediációt* a feleknek az első vagy akár a folytatólagos tárgyaláson is, hogy megkönnyítse a szülők részére a kölcsönös együttműködést a szülői felügyeleti jogok gyakorlása körében.³¹³ Mint ahogyan már erről szó esett, a jelen jogi szabályozás lehetővé teszi, hogy a felek kérelmére a bírósági eljárás szüneteljen (*Pp. 137. § (1) bekezdés*). Ezt a lehetőséget használhatja ki a bíró abban az esetben, ha a felek önkéntesen, kölcsönös beleegyezéssel úgy döntenek, hogy igénybe kívánják venni a mediációt vitás ügyük rendezése érdekében. Amennyiben peren kívüli megállapodás születik, azt az általános szabályok szerint hagyhatja jóvá a bíró (*Pp. 148. § (2) bekezdés*). Tehát amennyiben a bíró az eljárás megindításakor a keresetlevélből, vagy az első tárgyaláson a felek személyes meghallgatását követően észleli a konfliktust, *tájékoztatja* a feleket a közvetítői eljárás igénybe vételének a lehetőségéről. Mivel a közvetítői eljárás a felek önkéntességén alapul, és minden mozzanatához a felek beleegyezése szükséges, így a bírónak meg kell szereznie a *felek jóváhagyását* ahhoz, hogy a tárgyalás elhalasztásával egyidejűleg megkereshesse a közvetítői tevékenység gyakorlására hivatott szervet, tájékoztatva őt az ügyfelek szándékáról. Mivel a jelenleg hatályos Pp. rendelkezései nem teszik lehetővé a *Pp. 152. §-a*, a tárgyalás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezésének alkalmazását, a feleket tájékoztatnunk kell arról a körülményről is, hogy a *Pp. 137. § (1) bekezdése* alapján csak közösen kérhetik az *eljárás szünetelésének* a megállapítását. Ahogyan ezt írtam már, a maximum hat hónapos határidő alatt lehetőség van a *közvetítői tevékenységről szóló törvény 35. § (1) bekezdés d) pontja* alapján a maximum négy hónapos időtartamú mediációs eljárás lefolytatására. *Házassági bontóperben* a feleknek módjában áll a *három hónapos reflexiós időszak alatt* a mediációs eljárás

³¹³ A Csongrád Megyei Bíróság és a Magyar Kapcsolatügyi Mediátorok Országos Szövetsége között létrejött együttműködési megállapodás szerint a peres eljárás keretében zajló kapcsolatügyi-és családi mediáción megjelent ügyek száma 2006. október-2007. október között 23 db volt. A szolgálat összesen 39 gyermeket látott el, s további 18 esetben küldött jelentést, összefoglalót a bíróság részére. Ezeket a számokat az ügyforgalmi adatokkal összevetve megállapítható, hogy a befejezett ügyek 6%-át érintette a mediáció. Ez az arány nem változott a 2008-as évben sem.

elkezdésére,³¹⁴ s amennyiben a sikeresség függvényében további egy hónapra szükség van, a fentiek szerint kérhetik az eljárás szünetelésének a megállapítását. Ha az eljárás sikerre vezet, a felek az eljárás folytatása iránti kérelmükkel egyidejűleg kérhetik a közvetítői eljárásban született megállapodásuk jóváhagyását, amely szükséges ahhoz, hogy a megállapodásukban foglaltak végrehajtható határozat formájában is megjelenjenek.

Elképzeléseim szerint tehát *házasság felbontása, gyermekelhelyezés, kapcsolattartás, valamint a szülői felügyeleti jog szüneteltetése iránt indított perekben alkalmaznánk a kapcsolattügyeleti- és mediációs tevékenységet*. A családjogi tárgyú pertípusok közül – mint ahogyan erre már korábban utaltam - a szülői felügyeleti jog megszüntetése, az apaság-és származás megállapítási perekben *kizárja* a mediáció alkalmazását a közvetítői törvény.³¹⁵ A házassági perekben azzal a korlátozással alkalmazható, hogy a házasság felbontásához a bíróság döntése szükséges.³¹⁶ Ez persze nem zárja ki a mediáció alkalmazását, de a szükséges joghatások eléréséhez bírósági határozatra van szükség. A *tágabb értelemben* vett családi mediációs eljárásban mind a *párkapcsolati konfliktusok* beletartoznának, míg a *szűkebb értelemben* vett családi mediáció effektíve a *kapcsolattügyeleti központ szolgáltatásainak* igénybe vételére korlátozódna. E megkülönböztetésre álláspontom szerint azért van szükség, mert a tágabb értelemben vett családi mediációnál a *gyermek szerepe* „járulékos jellegű”, míg az utóbbiban a gyermek aktív résztvevő, akinek a bevonása az eljárásba elengedhetetlen.

Az új Polgári Törvénykönyvnek a *Kormány 1003/2003 (I.25) Korm. Határozatával* elfogadott koncepciója szerint tehát a családjog anyaga beépül az új Polgári Törvénykönyvbe. A *Szakértői Javaslat*³¹⁷ szerint a koncepció lényeges változást hoz a szülő-gyermek kapcsolat szabályozásában, és előtérbe helyezi a családi jogviták megegyezésen alapuló rendezését és a felek közötti együttműködést, amelynek a megvalósítását a közvetítői eljárás bekapcsolásával próbálja elősegíteni (elsősorban a házassági bontójogban és a szülői felügyeleti jogok gyakorlása körében). Ezzel összefüggésben az eljárási jogszabályok is módosulnának, a szülők

³¹⁴ A Pp. 285. § (4) bekezdése szerint, ha a bontóperben tartott első tárgyaláson a felek nem békülnek ki, s nem született a házasságból kiskorú gyermek, vagy született, de a felek az életközösséget több mint három éve megszakították, külön lakásban élnek, s igazolják, hogy a gyermek sorsát érdekeinek megfelelően rendezték, a bíróság a tárgyalást elhalasztja, egyben felhívja a feleket, hogy három hónapon belül kérhetik az eljárás folytatását.

³¹⁵ 2002. évi LV. Törvény 1. §. (3) bekezdés

³¹⁶ Uo.

³¹⁷ *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, Szerkesztő: Vékás Lajos, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008

együttműködésének biztosítása érdekében ugyanis mind a bíróság, mind a gyámhatóság részére lehetővé teszi, hogy – eljárásuk felfüggesztése mellett – kötelező mediációt rendeljenek el.

A koncepció *alapelvei* között a 3: 4.§ alatt szerepel a *méltányosság és a gyengébb fél védelmének az elve*, mely szerint a családi jogviszonyokat méltányosan és az érkei érvényesítésében gyengébb fél védelmét szem előtt tartva kell rendezni. A nemzetközi családjogi jogirodalomban „*protection of the weaker party*” elnevezéssel illetett alapelv a koránál, egészségi állapotánál, lehetőségeinél fogva segítségre szoruló, kiszolgáltatott fél helyzetének megfelelő figyelembe vételét (például a lakásából „elüldözött családtag” bizonyítási nehézségeinek értékelését) jelenti. Lényegében a jogalkotó ezzel azt a szándékát kívánja kifejezésre juttatni, hogy a családjogi jogvitákban nem a „győztes-vesztes” vagy a „kinek van igaza” pozíció megállapítására kell a jogalkalmazónak törekednie, hanem e viták kulturált, lehetőség szerint minden érintett félnek megbékélést hozó rendezésére. A családjogi jogviták békés rendezésében az e célra létrehozott békéltető szervek valamint társadalmi szervezetek is közreműködhetnek. A Szakértői Javaslat is utal a dolgozatban részletesen ismertetett *Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a családi közvetítésről szóló R (98) 1. sz. Ajánlására (Ajánlás)*,³¹⁸ mely bevezetésre javasolta a mediációs eljárást a bírósági eljárásba, mely, mára már számos tagállamban visszhangra talált. Nem vitatva azt, hogy a bírósági eljárás során is törvényi lehetőséget kell adni – elsősorban az eljárási szabályokban – a békítésre, a békés válás elősegítésére, a külföldi tapasztalatok alapján a bírósági eljárástól független, a felek önkéntes részvételén és aktív közreműködésén alapuló mediáció alkalmasabbnak tűnik a konfliktusok felelős, egyetértő – és későbbi jogvitákat inkább kizáró – megoldására.

*Közvetítői Törvényünk nem ad eligazítást a családi mediációról.*³¹⁹ A Szakértői Javaslat is hangsúlyozza, hogy a mediációs eljárásnak a családjogi hatósági eljárásokba való bekapcsolására részben az anyagi jogi, részben az eljárásjogi szabályok módosítására, kiegészítésére van szükség. *A koncepcióban két nagy területen meg is jelenik az anyagi jogi szabályok között a mediáció: a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések lehetséges rendezési útjaként, valamint a szülői felügyelet körébe tartozó, a bontóper követően felmerülő (elsősorban a gyermeket érintő) vitás ügyekben.* A Javaslat az ajánlással összhangban kiemeli, hogy „az

³¹⁸ Ezen alapulnak a későbbi *Directive (Irányelv) 2008/52/CE du Parlement Européen et du Conseil du 21 mai 2008 sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale* családjogra vonatkozó előírásai.

³¹⁹ A családjog egy részterületén, a gyermekkel való kapcsolattartás kérdésében a 14/2003. (II.12.) Korm. Rendelet 11. §.-ával beiktatott Gyer. 30/A-30/D. §.- ai vezették be az un. gyermekvédelmi közvetítői eljárást. Lásd bővebben e dolgozat korábbi fejezetét.

államoknak biztosítaniuk kell a közvetítéssel elért megállapodás bírói, vagy más hatósági jóváhagyását amennyiben a felek ezt kívánják, és biztosítaniuk kell az így jóváhagyott megállapodások végrehajtását a nemzeti jognak megfelelően.”³²⁰ Ez a jogalkalmazó számára azt jelenti, hogy a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás tehát perbeli egyezségbe foglalható és ennek megfelelően – bírósági jóváhagyás esetén – az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás alapjául szolgál. Ez azt jelenti, hogy a megállapodásnak a megfelelő jogi szabatosság és a végrehajthatóság miatt – a tárgyalási jegyzőkönyv részét képező bírói egyezség formáját kell öltenie.

Az *eljárási szabályok kiegészítése és módosítása* pedig azt jelenti, hogy a *Pp. Különös részi rendelkezései* között meg kell jelennie annak, hogy a bíróság a házassági perben tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás per alatti igénybe vételének a lehetőségéről, és ha a felek azzal élni kívánnak, lehetővé kell tenni az eljárás szünetelését (vagy felfüggesztését) a mediációs eljárás befejezéséig vagy meghatározott ideig. Ki kell mondani, hogy a bíróság szükség esetén ilyenkor is hozhat ideiglenes intézkedést a kiskorú gyermek elhelyezése, tartása és a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás kérdésében.³²¹ A Javaslat azt is megfogalmazza, hogy az általános szabályokhoz képest a családjogi ügyekben alkalmazható *speciális közvetítői eljárásról szóló jogszabály kidolgozása* is szükséges lenne, amelybe integrálhatók lennének a kapcsolattartásra vonatkozó gyermekvédelmi közvetítői eljárási szabályok. Ennek körében lehet rendelkezni arról – az ajánlás III/ix. pontjában említett – kérdéstről, hogy amennyiben a felek között erőszak fordul, vagy fordulhat elő a jövőben, a közvetítői eljárás lefolytatását – az erőszaknak a felek tárgyalási pozícióira gyakorolt hatása miatt – a közös kérelem ellenére mellőzni lehet.

A Javaslat szerint a Családjogi Könyv szülői felügyeletre vonatkozó címében az egyik legfontosabb tartalmi változás lesz, hogy *mind a gyámhatósági-, mind a bírósági eljárás során lehetőséget ad a közvetítői eljárás igénybevételére*, ami a gyermek érdekében *hivatalból is* elrendelhető. Ez esetben tehát nemcsak a szülők együttes kérelmére vagy beleegyezése esetén teszi lehetővé a közvetítői eljárás igénybevételét, hanem akkor is, ha a bíróság úgy látja, hogy a közvetítői eljárástól bármiféle eredmény várható (például a felek csak egyes rész kérdésekben nem tudnak megegyezni, vagy közel állnak a megegyezéshez és a gyermek érdekében további tartós együttműködésük kívánatos). Szükséges hangsúlyozni, hogy e rendelkezés a bíróság

³²⁰ Ajánlás IV. pont

³²¹ Ajánlás V/b. pont II. alpont

részéről azt jelentené, hogy a mediációs tájékoztató tárgyaláson való részvételre köteleznék a feleket. Ennek megvalósítása a *közvetítői eljárásnak* a mainál *olcsóbb* (egyes esetekben ingyenes) hozzáférhetőségét is indokolja. Ez pedig a *költségek viselésére vonatkozó speciális szabályok kidolgozását* teszi szükségessé. Erre vonatkozóan néhány javaslatot tesztek is a későbbiekben.

Láthatjuk tehát, hogy a koncepció alapelvei teljes mértékben megfelelnek az uniós elvárásoknak, így a jogharmonizációs kötelezettségnek is. Ezen túlmenően azonban *két újítást* is tartalmaznak a hazai jogalkotásban. Egyrészt a *gyámhatósági és a bírósági szabályokat* harmonizálják – *nota bene* – egy *egységes kódexben* jelenítik meg, ami lényegesen megkönnyíti a jogszabályok útvesztőiben való eligazodást, másrészt a *hivatalbóliság elvét kiterjeszti a közvetítői eljárás igénybevételére* – szűk körben persze – a gyermek érdekeinek védelme érdekében. Nyilvánvalóan ezt úgy kell értelmeznünk, hogy a bíró elrendelheti a feleknek a mediációs előkészítő tárgyaláson való megjelenését, mint azt a francia példában is láttuk. A közvetítői eljárásnak a felek önkéntes beleegyezésén alapuló elve ugyanis nem sérülhet, továbbá az Irányelvben foglaltakra figyelemmel senki nem fosztható meg attól a lehetőségtől, hogy a bírósági utat válassza.

A Szakértői Javaslat a *házasság felbontására vonatkozó* jogszabályok körében elhelyezett *bírósági mediációt* akként szabályozza, hogy a házastársak a házassági bontóper megindítása előtt vagy a bontóper alatt – saját elhatározásukból vagy a bíróság kezdeményezésére-kapcsolatuk, illetve a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések megegyezésén alapuló rendezése érdekében külön törvényben szabályozott közvetítői eljárást vehetnek igénybe. A közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodásukat perbeli egyezségbe foglalhatják.³²²

A jelenleginél differenciáltabb szabályozást alakít ki a *szülői felügyelet részletszabályai* körében, melyek közül az egyik legfontosabb tartalmi változás, hogy mind a gyámhatósági-, mind a bírósági eljárás során lehetőséget ad a közvetítői eljárás igénybe vételére, ami a gyermek érdekében hivatalból is elrendelhető az alábbiak szerint. A bíróság *indokolt esetben kötelezheti* a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása, illetve az ehhez szükséges együttműködés biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – külön törvényben szabályozott közvetítői eljárást vegyenek igénybe.³²³ Az (5). *bekezdés* tehát megteremti az anyagi jogi alapját a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az

³²² Szakértői Javaslat 3:23. §. *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, Szerkesztő: Vékás Lajos Id. kiad. 2008, 417. old.

³²³ Szakértői Javaslat 3:176.§ (5) bekezdés. Id.mű 528. old.

ehhez szükséges együttműködési kötelezettség biztosítása érdekében a kötelező mediáció elrendelésének. Ráadásul a bíróság mérlegelési jogkörébe utalja annak elrendelését, vagyis, ha a bíróság úgy látja, hogy a közvetítői eljárástól bármiféle eredmény várható. Ezek azok az esetek, ahol tipikusan csak bizonyos részkérdésekben nem tudnak a felek megegyezni, vagy közel állnak a megegyezéshez és a gyermek érdekében további tartós együttműködésük kívánatos. Itt helyezi el a gyámhatóságra vonatkozó rendelkezést is a közvetítői eljárás kötelező elrendelhetőségéről. E szerint a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak a biztosítása érdekében a gyámhatóság – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a szülők számára külön törvényben meghatározott közvetítői eljárás igénybevételét rendelheti el.³²⁴

Tehát nemcsak a bíróság, hanem a gyámhatóság is elrendelheti a hatáskörébe tartozó ügyekben a mediációt, éspedig a jelenleginél szélesebb körben: lényegében bármely esetben, ha azt a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása érdekében szükségesnek tartja. Fontos változás az is, hogy erre nemcsak a szülők kérelmére, hanem *a gyermek érdekében hivatalból is* sor kerülhet. Mint említettük, e rendelkezés megvalósítása a közvetítői eljárásnak a mainál olcsóbb, egyes esetekben ingyenes hozzáférhetőségét indokolja. Ezért – álláspontunk szerint elkerülhetetlen lesz a Jogi segítségnyújtással kapcsolatos egyes törvények módosításáról rendelkező 2007. évi CLI. Törvény, valamint a jogi segítségnyújtás igénybevételének részletes szabályait tartalmazó 56/2007. (XII.22.) IRM. rendelet tárgyi költségfeljegyzési jogra és költségmentességre vonatkozó szabályai módosítása. E jogszabályoknak a polgári perrendtartás eljárásjogi szabályaival összhangban nevesítenie kell a mediációt a költségek előlegezésének, megfizetésének, viselésének szabályai között.

A Parlament *T/5949* számon 2008. szeptember 16-a óta általános vita keretében tárgyalta a 2008.június 05. napján a kormány által a Ház elé terjesztett *törvényjavaslatot az új Polgári Törvénykönyvről*. A törvényjavaslat szövegéből³²⁵ megállapítható, hogy a Polgári Törvénykönyv *Harmadik Könyve a Családjogi Könyv*, melynek II. fejezetében a 3. cím alatt (A házasság megszűnése) helyezték el a házasság felbontási ügyekben alkalmazandó közvetítői eljárás szabályait, *a Szakértői Javaslatban szereplő szöveg változatlanul hagyásával*. Ugyancsak

³²⁴ Szakértői Javaslat 3:181. §. Id.mű 529. old.

³²⁵ www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf

változatlan tartalommal került a törvényjavaslat „a szülői felügyelet gyakorlása” címet viselő III. fejezetébe a szülői felügyeleti jogok gyakorlása során alkalmazható közvetítői eljárás.

2008. október 20-án érkezett egy módosító javaslat,³²⁶ mely szerint mind a gyermekvédelmi közvetítői eljárásban, mind a szülői felügyeleti jogok gyakorlása körében a felek akaratára bízva a közvetítői eljárás igénybevételét. Az indokolás szerint ugyanis a törvényjavaslat nincs összhangban a közvetítői törvény önkéntességi alapelvével. Azt állítja, hogy a mediáció „kötelezővé” tétele indokolatlan, költséges többleteljárást eredményezne, amelynek költségei a feleket terhelnék, hiszen a közvetítői eljárásról szóló törvény szerint a felek maguk viselik a közvetítői eljárás során felmerült költségeiket. A módosító javaslat készítői azonban több dolgot nem vesznek figyelembe: egyrészt *félreértik* a kötelező mediáció lényegét. Ez ugyanis nem azt jelenti, hogy a gyámhatóság vagy a bíróság a mediációs eljárásban, hanem a mediációs tájékoztató tárgyaláson való részvételre kötelezi a feleket. Ha a felek itt úgy nyilatkoznak, hogy nem kívánják igénybe venni a mediációt jogvitájuk rendezésére, a mediációs eljárás el sem kezdődik. Tehát az önkéntesség alapelve nem szenved csorbát. Másrészt mivel magyarázhatjuk azt, hogy a jogi személyiségű gazdasági társaságok vonatkozásában az Európai Bizottság és Tanács ajánlását a mediáció bevezetéséről a bírósági eljárásban komolyan vesszük, s kötelezzük őket perindítás előtt valamely alternatív konfliktuskezelési eljárás igénybe vételére, addig emberi sorsokat, s főként gyermekek sorsát érintő konfliktusok esetében megelégszünk azzal, ha javasoljuk a szülők számára ezt a lehetőséget. Harmadrészt nem vitás, hogy előbb-utóbb át kell dolgozni a költségviselési szabályokat, úgy ahogyan ez a Jogi Segítségnyújtó Szolgálatok létrehozása esetén történt, de nem kellene-e inkább azon elgondolkodni, hogy a mediációs tájékoztató ülést integráljuk e szolgáltatások körébe, mintsem a Közvetítői törvény – nem a bírósági eljárásra – kidolgozott szabályait próbáljuk ráerőltetni a minden szempontból korrekt törvényjavaslatra. Bár utóbb ezt a módosító javaslatot visszavonták, a zárószavazásra váró T/5949-es számú végleges törvényjavaslatnak³²⁷ a családi ügyekben alkalmazható mediációs eljárásra vonatkozó szövege mégsem megnyugtató, mert kizárólag a szülői felügyelet gyakorlása körében szabályozza a mediációt. Álláspontom szerint nem lehet egyetérteni azzal, hogy a házasság felbontására vonatkozó anyagi jogszabályok köréből mellőzték a közvetítői eljárás igénybevételét, mert módot kell adni a mediáció Ptk.-n belüli egyes esetkörei pontos

³²⁶ <http://www.jogiforum.hu/hirek/19087>

³²⁷ <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>

megjelölésének a minél szélesebb körben való alkalmazás érdekében. Azon kívül nem tudok arra példát, hogy a nemzetközi gyakorlatban éppen az egyik legindokoltabb esetben, a válási konfliktusok rendezése, a bontóperi egyezségkötés létrehozása kapcsán ne lenne részletesen szabályozva a mediáció.³²⁸ Ennek ismeretében még indokoltabb, hogy a Ptk-ban az alapelveknél,³²⁹ illetve a Pp.-ben a Különleges Eljárások című fejezetben nevesítve megjelenjen a mediáció lehetősége.

³²⁸ Az európai államok többsége e tekintetben is az USA-ban és Kanadában kialakult jogi szabályozást vette alapul, ahol házasság felbontása esetén bármelyik fél kérésére, vagy ha a bíró maga úgy látja jónak, független mediátor nevezhető ki a válás békés lebonyolítása érdekében. Somogyi Árpád: *Mi fán terem a mediáció?* Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 22. old.

³²⁹ Erre Bándi Gyula már 2000-ben azt javasolja, hogy a Ptk. 7. § -a egészüljön ki egy újabb, (3) bekezdéssel: „Jelen törvényben vagy más jogszabályban meghatározott esetekben a bírósági út igénybevételét megelőzően a felek közvetítő segítségével egyezségkötést kísérelnek meg.” Bándi Gyula: *A közvetítés (mediáció) jogi szabályozásának továbbfejlesztése*, Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 19. old.

Konklúzió

Dolgozatom zárásaként, összegzőképpen, egy egységes koncepciót kívánok megfogalmazni a bírósági mediációról, mint új jogintézményről a bíróságon belül, de lege ferenda javaslatokkal a mediációs eljárás lehetséges alkalmazásáról a bírósági eljárásokban.

Az első és legfontosabb kérdés egy új intézményi forma bevezetésénél, hogy terminológiailag tisztázzuk, mi a mediáció, mi a bírósági mediáció, hogyan határozható el más alternatív vitarendezési formáktól, különös tekintettel a bírósági békéltetéstől.

Miután történeti háttérbe ágyazva érintettem a legfontosabb alternatív vitarendezési eljárásokat, azok jellemzőit, megkísérelhetjük egy-egy *rövid definícióban* összegezni a főbb sajátosságokat. A *békítés* tehát az alapjogvita megoldására, rendezésére hivatott eljárás, mely a felek megegyezésével zárul. Az egyezkedési tárgyalásokat a felek maguk is vezethetik, de békítő is részt vehet az eljárásban. Ha ez a folyamat a bírósági eljárásban zajlik (*bírósági békéltetés*), a bíró a békítő, aki az egyezséget létrehozza a felek között, amelyet az elsőfokú eljárás bármely szakában megkísérelhet. Ezzel a jogvita lezárul.

Ehhez képest a *mediáció* más – mondhatjuk – több. A hagyományos értelemben vett mediáció a békítés egyik fajtájának tekinthető annyiban, amennyiben az eljárás szintén a vitás kérdések megállapodással történő megoldására irányul. A harmadik, kívülálló személy, a mediátor fellépése viszont szükséges feltétele a mediációnak, továbbá, a vitás kérdések túlnyúlhatnak a jogvita keretein, minden olyan kérdés tisztázható, amelynek hatására a párbeszéd helyreállítható, s a felek jövőbeni kapcsolata stabilizálható. Ez függetlenül a peres eljárástól, azon kívül, az előtt és után is folytatható. Amennyiben a bírósági eljárás keretein belül, a bíró által megszabott eljárásjogi keretek között, határidőben, a bíró által kijelölt mediátor fellépésével történik a közvetítés, *bírósági mediációról* beszélhetünk. Amennyiben ez a családi konfliktusok rendezésére irányul a házassági és a szülői felügyeleti jogok gyakorlását érintő ügyekben, *családi mediációról* beszélhetünk. A hangsúly nem kizárólag a vita rendezésén, hanem annak kezelésén, a kapcsolatok újjászervezésén van, mely a jövőre irányuló, még nem lezárt folyamatokat is magába foglalja. Ráműtöttem, hogy a hazai bírósági eljárásban a bíróság békéltető, egyezséget előmozdító tevékenységét számos eljárásjogi rendelkezés szabályozza, ezek egységes rendszert képeznek az általános és a különös részi rendelkezésekben. Ugyanígy megjelennek az anyagi jogi rendelkezések között is, míg a mediációt érintő szabályozás nem komplex. Anélkül, hogy pálcát

törnénk egyik vagy másik módszer alkalmazása fölött, abban bizonyosak lehetünk, hogy minél többféle lehetőségünk van konfliktusaink elsimítására, annál kulturáltabb módon történhet meg vitáink rendezése. A *de lege ferenda* javaslatokhoz foglaljuk össze azokat a törekvéseket, amelyek a mediáció térhódítását kívánják elősegíteni. Európa országaira jellemző, hogy a vitarendezés hagyományos kereteit a bírósági eljárás jelöli ki. Az igazságszolgáltatás azonban – divatos szóhasználattal élve – globális válsággal küzd mind szervezeti-, mind működési szinten. Az európai társadalmakat érintő problémák összetettsége, legyen az etnikai, gazdasági, vagy szociális színezetű, egy rugalmasabb, gyorsabb reflexióért kiált jogalkalmazási szinten is. Azokban az országokban, ahol a válság tüneteivel már szembenéznek, a mediációt a struktúra és a működés elégtelenségére adott egyik válaszként nevezik meg. Nyilvánvaló, hogy a bírósági szervezetek akkor tehetők érdekeltté e módszer alkalmazásában, ha ettől túlterheltségük és a perek időtartamának csökkenése várható. Ennél azonban sokkal több kihívással kell szembenéznünk a jövőt illetően. Nem elegendő eszmét cserélni a mediáció jelentőségéről és technikájáról, intézményesíteni kell alkalmazását, a konkrét gyakorlati tennivalók számbavételével. Szembesülnünk kell mindjárt azzal a problémával, hogy hazánkban nem ismert a békebírói szisztéma, mely már ismert szervezeti keretet adhatna a mediáció működésének. Ám ez sem elegendő. Fentebb láttuk, hogy külön mediációs csoport felállítása szükséges a gyakorlati munka megszervezéséhez és lebonyolításához.³³⁰

Európai szinten is komoly gondot jelent továbbá, hogy ingyenessé kellene tenni a mediációs előkészítő tárgyaláson való részvételt ahhoz, hogy az állampolgár legyen érdekelt e forma választásában, legalább azokban az ügyekben, ahol ezt a bíró hivatalból is elrendelheti. Családi ügyekben nem nélkülözhető egy olyan családi mediációs ügyelet működtetése, mely a feleket a bírósági idézésben szereplő időpontban tudja fogadni. Sok esetben a sikeres mediáció akadály, hogy az információ, a javaslat későn érkezik a felekhez.³³¹ A francia kormány részére 2008. június 30. napján benyújtott Guinchard bizottság javaslata szerint a mediátorok javadalmazásának, a költségek viselésének a kérdésében a szociális- és családtámogatási

³³⁰ A Párizsi Fellebbviteli Bíróság jelentése szerint a mediáció bevezetésére is munkacsoportot érdemes alakítani (*Groupe d'implantation*), melynek feladata az anyagi jogszabályok figyelemmel kísérése és gyakorlati útmutatók készítése, az összehasonlító jogi tanulmányozása a mediáció alkalmazásának, a mediáció elterjesztésének elősegítése mind a bíróságokon mind azon kívül, a bírák, és bírósági dolgozók bevonása a mediáció alkalmazásába, s a mediációs statisztika integrálása az általános statisztikába. Lásd bővebben: Jean-Claude Magendie: *Discours d'installation du groupe médiation de la Cour d'appel de Paris*, Célérité et qualité de la justice, La médiation: une autre voie, id. kiadás 4. old.

³³¹ Lásd – többek között – Jean-Claude Magendie: *Développer la médiation judiciaire*, id. kiadás

szabályok kidolgozásában érintett szakemberek, szakminisztériumok együttes munkájára van szükség.³³²

Figyelmet érdemel az is, hogy míg rendszertanilag hazánkban is – a külföldi mintákat figyelembe véve – a házasság felbontása és a szülői felügyeleti jog gyakorlása körében helyezik el a közvetítői eljárást, a gyakorlatban a fentiekkel összefüggő összes pertípusban alkalmazható ez az eljárás. Ugyanígy kiterjesztőleg értelmezhető más perekben történő alkalmazásánál is: a szomszédjogi vitáktól a munkaügyi, bérleti jogvitákon keresztül a gazdasági élet számos területén felmerülő jogviták kezelésére szolgálhat.

E szemléletváltással függ össze a jogi kultúra kérdése: annak felismerése a bíró, az ügyvéd, s a jog más szereplőinek a részéről, hogy a bíró feladata nem fejeződik be a jogvita ítélettel történő lezárásával, vagy akár a mediáció ajánlásával a felek részére: meg kell kísérelni egy olyan emberi szituációt teremteni, amely alkalmas a felek közötti patthelyzet oldására. Nem a jog „technikusaira” van tehát szükség a feleknek.³³³

A mediáció mint politikai akarat nemcsak nemzeti szinteken, európai szinten is megjelent az Európa Parlament által elfogadott ajánlásban,³³⁴ mely még indokoltabbá teszi a bírák, ügyvédek, mediátorok képzését, a mediátori képesítési rendszerének egységes európai szintű szabályozását, a gyakorlati kézikönyvek, útmutatók kidolgozását, s a mediátorokra vonatkozó etikai szabályok egységesítését.³³⁵ A jó működésnek ugyanis elengedhetetlen feltétele a feladatra alkalmas mediátor megválasztása szakterülete és személyi adottságai alapján. Ehhez nagyon fontos, hogy lista készüljön a bíróság működési területén található mediátorokról, akiknek a képzettségét és a gyakorlatban eltöltött idejét is ellenőrizni lehet.³³⁶ Ugyanakkor a társadalmi béke megteremtésének záloga a jogi kultúra megváltozása, nevezetesen, hogy a bírók, ügyvédek elfogadják: a bírósági mediációs eljárás nem azonos a peren kívüli tárgyalással, a közvetítés nem jár szükségképpen a peres határidők meghosszabbításával, s megkönnyítheti az ügyvéd, a bíró és

³³² A Guinchard bizottság jelentéséről lásd bővebben:

http://tempsreel.nouvelobs.com/actualites/societe/20080630.OBS0751/les_propositions_

³³³ Marc Juston: *La Médiation: Du principe à la réalité*, Tarascon, 2008. Kézirat

³³⁴ *Directive 2008/52/CE du Parlement Européen et du Conseil du 21 mai 2008 sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale*

³³⁵ Erről lásd bővebben: Stephen Bensimon: *Formation des médiateurs, Expérience et propositions de l'institut IFOME*, id. kiadás 64. old.

³³⁶ Jean-Claude Magendie: *Développer la médiation judiciaire*, Les Annonces de la Seine-jeudi 22 mai 2008-numero 33, 2. oldal Mint arról már szó volt, Magyarországon létezik az un. Közvetítői névjegyzék, amelyet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Igazságügyi Kodifikációs és Szolgáltatási Főosztálya vezet.

a felek munkáját is. A bíró kontroll alatt tartja a mediációs eljárást a határidők és a mediátor személye szempontjából is.

A családjogi ügyekben még hatékonyabban működhet a közvetítés bírósági eljárásba történő beillesztése. A bírói felelősség is fokozottabb: a gyermek, a szülők, a család s ezen keresztül a társadalom védelme, a biztonság megteremtése a fő feladata. Az utóbbi évtizedekben nemcsak a bontások száma, de a különélések száma is megnövekedett, sokszor szembesül a bíró az újrastrukturálódott családon belüli problémákkal, a szülői csatározásoknak áldozatul esett gyermek kilátástalannak tűnő helyzetével, a családon belüli erőszak elterjedésével. A jog eszközei az ilyen komplex problémák megoldására már rég elégtelennek bizonyultak. Szinte protokoll-szerűen fordul a bíró a szakértőhöz, hogy az elsődleges csapdákat megszüntesse: a másik ellen neveli-e valamelyik szülő a gyermeket, a gyermek nem saját érdekeinek ellenére nyilvánítja-e ki véleményét? A gyermekvédelmi mediációs eljárás során adott a mediátori, pszichológusi, pedagógiai segítség. Nyilvánvaló, hogy a válási krízis humanizálódásához hozzájárulhat egy dialógust s nem háborút ajánló igazságszolgáltatás. Párbeszédet a felnőttek között, az összes családtag, s ezen belül is a gyermek érdeke érvényesülése céljából. A törvényalkotói szándék mögött mindenképpen felfedezhető, hogy egy másfajta logikát kíván meghonosítani a családok, a bírók számára a konfliktus rendezéséhez. Nem kerülhetjük meg azt a problémát sem, hogy a szétválások manapság kivédhetetlenek. Arra viszont, hogy ezek minél jobb feltételek mellett teljesüljenek, már hatással lehetünk. Hármaskörrel állunk szemben:

- hogyan enyhítsük a válási krízist;
- hogyan teremtsük meg a formális és reális egyensúlyt a szülők között a konkrét együttműködés során;
- hogyan békítsünk, hogy jogukat és kötelezettségeiket a gyermek érdekében gyakorolják. Ha hagyjuk, hogy némi segítséggel ők legyenek sorsuk alakítói, jobban fogják érezni magukat. Ezt a jogot ők formálhatják, s nem rájuk kényszerítik.

Egyre több országban bekerült a polgári eljárásjogi törvénybe általános klauzulaként, hogy a keresetlevél benyújtásakor a felek kötelesek igazolni, hogy a keresetindítás előtt megkísérelték a jogvita peren kívüli elintézését.³³⁷ Ez persze számos, mediációs eljáráson kívüli alternatív

³³⁷ Hazánkban a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2008. évi XXX. Törvény 12. §.-a rendelkezik erről a gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban.

vitarendezési formát jelenthet. Épp ezért sem lenne haszontalan, hogy a peres eljárás kezdetén az idézéshez minden esetben csatoljon a bíróság egy tájékoztatót és kérdőívet a mediációs eljárás igénybevételéről azzal a kötelezéssel, hogy a felperes az ellenérdekű féllel is egyeztessen e lehetőség igénybe vételéről, s közölje annak szándékát.

A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos határokon átnyúló jogviták esetén az elsődleges célja a mediációnak az lehet, hogy a különélő szülő és a gyermek között megvalósulhasson a láthatás, a gyermek tartózkodási helye rögzüljön. Tekintve, hogy a felek két különböző országban laknak, a mediációs eljárás számos specialitást hordoz. Az egyes országok nemzeti jogában általában azonosak a családi jogi alapelvek: elsődleges a gyermek mindenek felett álló érdeke, az ítélőképessége birtokában levő gyermeket az őt érintő kérdésekben minden esetben meg kell hallgatni. Ugyanakkor számos problémát jelenthet, hogy míg az egyik tagországban a gyermek meghallgatásának minősül a szakértő általi exploráció, más országokban a bíró kötelezettségévé teszik a gyermek meghallgatását. Ez adott esetben akadály lehet az egyes tagországok között a határozatok kölcsönös elismerésének és végrehajtásának.³³⁸ Ez a probléma kiküszöbölhető egy kölcsönös beleegyezésen alapuló mediációs eljárással, amely a döntés kölcsönös elismerését és az önkéntes végrehajthatóságot is elősegíti. Nemzetközi mediáció esetén tehát nincs értelme kötelező mediációról beszélni, mert tagországi szinten kell hajlandóságot mutatni egy egységes közvetítői eljárás igénybe vételére a határokon átnyúló jogvitákban. Tekintve, hogy az egyes országok gyakorlata jogalkotási szinten sem egységes a mediációról szóló jogszabály megalkotásában, figyelemre méltó volt az az uniós törekvés, amelynek eredményeképpen 2004 júniusában a mediátorokra vonatkozó egységes etikai alapelveket dolgoztak ki, mely előírja a függetlenség, a pártatlanság és a titoktartás kötelezettségét e tevékenység gyakorlásához.³³⁹ Uniós koordinációra van szükség a mediátorok képzése területén is, mert a tagországok részéről „delegált” mediátoroknak képzettnek kell lenniük a gyermekvédelem és a nemzetközi jogszabályok területén. Az egyetemi Master fokozat megszerzése és a gyakorlati továbbképzések előírása fontos teendő az európai egyetemi oktatásban annál is inkább, mert a különböző kultúrákban való jártasságra és nyelvismeretre huzamosabb tanulási folyamatot követően lehet szert tenni.

³³⁸ Gabrielle Vonfelt: *Vers un espace judiciaire européen de la médiation?* L'Observateur de Bruxelles- No.70, octobre 2007

³³⁹ Erről lásd bővebben: Isabelle Jues: *Ethique et déontologie du médiateurs familiaux*, Célérité et qualité de la justice. La médiation: une autre voie, id. kiadás 55-59.old.

A határokon átnyúló mediáció legfőbb akadályának jelenleg is a felek kibékíthetetlen ellentétét, a földrajzi távolságot, s a nyelvi nehézségeket tekintik az egyes tagországok. Ezekben az ügyekben valóban elképzelhetetlen, hogy egy mediátor vegyen részt az ügyben, mindig indokolt a társmediátor bevonása, mely megoldhatja a nyelvi nehézségeket, a fél számára az anyanyelv választás jogát, és a speciális ismeretek egymásnak történő átadásának nehézségeit (hazai jogszabályok, szokások ismerete).

Az Európai Igazságügyi Hálózat, mely a tagországok bíróságai közötti együttműködés előmozdítására hivatott központi szerv, sokat tehet a mediációs eljárás bírósági eljárásban történő előmozdítására, a mediátorok közötti kapcsolattartás megkönnyítése érdekében is.

E törekvések ismeretében foglaljuk össze, milyen jogszabályi változásokra van szükség hazánkban a mediáció bírósági eljárásokban való meghonosítására. Mindjárt érdemes az *alapelveknél* kezdeni. Ahogyan a Ptk. 7. §. (2) bekezdése a peres eljárás helyett jelöli meg a választott bírósági eljárás kikötését, ugyanígy a mediációt nevesíteni kellene a peres eljárás alternatívájaként, amelyet a felek a Pp.-ben és más jogszabályokban meghatározott módon vehetnek igénybe. Az általános felhatalmazás azonnal megteremti a lehetőséget a mediáció nevesítésének az anyagi jogszabályok között, különös tekintettel a Családjogi Könyvre, ahol a gyengébb fél védelmének alapelveinek érvényesüléséhez is különösen indokolt lenne a házassági bontójog és a szülői felügyelettel kapcsolatos részletszabályok (elhelyezés, kapcsolattartás) körében elhelyezni a mediációt. A Pp.-ben *külön fejezetet*, részt kell szentelni a mediációnak, „Egyezségkötés közvetítői eljárásban” címmel, a Házassági perek fejezetében pedig a családi jogvitákra vonatkozó speciális szabályok elhelyezésére van lehetőség. Az eljárási részletszabályoknál arra kell figyelemmel lenni, hogy a felek beleegyezése nélkül nem indulhat közvetítői eljárás, illetve az egyezségkötési mechanizmusnak speciális szabályai vannak, vagyis mediátor előtt kötött egyezség bírói jóváhagyásáról van szó. Itt kell szerepelnie a *bírósági mediáció fogalmának*, melynek lényeges tartalmi elemeit képezi, hogy a mediáció igénybe vehető per alatt, s bizonyos esetekben a végrehajtási eljárásban (kapcsolattartás), s hogy a közvetítés a bíró által megszabott határidőben és a bíróság által kijelölt mediátor irányításával történhet. *Hatáskörileg* a mediációt az első fokon eljáró ügyekben tárgyaló egyesbíróhoz érdemes telepíteni, akinek a mediátor kijelölésére is joga van. Indokolt lenne utalni a *titoktartási kötelezettség terjedelmére*, amelyben a felek diszkrecionális joga legyen eldönteni, hogy a sikertelen (egyezséggel nem záruló) mediáció alatt elhangzott nyilatkozataikat a bíróság a

későbbi bizonyítási eljárás során figyelembe vehesse. Az *elévülés*re vonatkozó speciális szabályt is érdemes e részben elhelyezni. Az elévülésre azért indokolt kitérni, mert a felek alapvető joga a bírósági út igénybe vételéhez nem sérülhet az által, hogy közvetítői eljárást iktatnak be a peres eljárásba. Az elévülésnek tehát attól a naptól kezdve meg kell szakadnia, amikor a jogvitát követően a felek elhatározzák, hogy igénybe veszik a mediációt, vagy ha erről nem születik megállapodás, attól a naptól kezdődően, amikor az első megbeszélés megtörténik, s ezt írásban igazolja a mediátor. Ehhez képest el kell dönteni, hogy az elévülés mikor kezdődik újra. Célszerű, hogy attól a naptól kezdődően, amikor a felek egyike, mindkét fél, illetve a mediátor bejelenti, hogy a mediáció befejeződött, vagy legkésőbb a mediációs eljárás kezdetétől számított hat hónap múlva. Amennyiben a felek mediációs eljárásban vesznek részt, javaslom, hogy a *bírósági eljárás felfüggesztésére* kerüljön sor. Amennyiben a jogalkotó a *szünetelés* jogintézményének alkalmazásával kívánja elkerülni a peres és a mediációs eljárás párhuzamosságát, külön pontban meg kell fogalmazni, hogy az eljárás szünetelésének van helye, ha a mediációs eljárás elkezdődött. Mindenképpen bírói aktushoz kötném tehát ezt az eljárásjogi lépést, s nem a felek kérelméhez. Minthogy a felek beleegyezése nélkül nem indulhat mediációs eljárás, nagyon fontos, hogy a jogalkotó *eljárási garanciákat* adjon arra, hogy a bírók a mediáció választásának irányába tereljék a feleket. Az eljárásjogi garanciáknak egyrészt az érdekeltek *ösztönzésére*, másrészt a *szankcionálásra* kell irányulniuk. Az ösztönzés egyik legjobb eszköze a *megfelelő perelőkészítés* lehet. A bíróságnak módjában álljon az idézéshez csatolni a jogvitához igazított írásbeli tájékoztatót a mediációról, s határidőt lehessen adni a feleknek a nyilatkozattételre. A bírónak módjában álljon egy olyan *előkészítő tárgyalásra* idézni a feleket, ahol szóban is bátoríthatja a feleket a mediáció igénybe vételére, a felek meghallgatására, az elutasítás indokainak a mérlegelésére. A feleknek pedig lehetőségük legyen a mediátorral való találkozásra is. Megfontolandó a bíróság épületén belül a *mediációs ügyelet* megszervezése ezen alkalmakra, különösen családjogi ügyekben. Ezt a fázist, álláspontom szerint, nem szabad összemosni az első érdemi tárgyalással, mert a peres eljárás kényszere megakadályozhatja a bírót és a feleket is abban, hogy más gondolatmeneten induljanak el a konfliktusmegoldás folyamatában. Említettem dolgozatomban, hogy egyes szerzők szerint a felperesi legitimáció feltételeként szabható a közvetítői eljárás megkísérlésének igazolása. Ehhez szorosan kapcsolódik a *hivatalbóltság* kérdése, mely ösztönző jelleggel, külön kérelem nélkül is a mediációra utalhatná az ügyet, ha csakis a felperes hibájából maradt el az egyeztetés a felek

között. Családi jogban nyilvánvalóan az ideiglenes intézkedések meghozatalához kapcsolódik a hivatalbóli intézkedés, amellyel szükséges esetben a bíró elrendelheti az előkészítő (mediációs tájékoztató) tárgyaláson való részvételét a feleknek. Ezen kívül a kapcsolattartási konfliktusok rendezése indokolná a kapcsolattartási ügyekben a kapcsolatügyeleti mediációs tevékenység speciális szabályainak kidolgozását külön jogszabályban. Az ösztönzés további hatékony eszköze a perköltségviselésre, illetékfizetésre, a jogi segítségnyújtás határainak szélesítésére vonatkozó *kedvezmények alkalmazása*. Erre vonatkozóan részben már született szabályozás a Pp.-ben /80. §. (3). bek./ és az illetéktörvényben (Itv. 58. §), de ezt indokolt elhelyezni a közvetítői eljárás szabályairól szóló külön fejezetben. Ezen túlmenően ki kell dolgozni a részletszabályait annak, hogy a mediációs tájékoztató tárgyalás ingyenes lehessen a jogi segítségnyújtás keretében, s a költségmentesség függvényében a vitarendezés tarifáit is érdemes sávosan, a kedvezményekkel arányban állóan meghatározni azzal, hogy egyes esetekben a másik félre hárítható át a közvetítői eljárás költsége, vagy az állam terhén maradna. Ezért – álláspontom szerint- elkerülhetetlen lesz a jogi segítségnyújtással kapcsolatos egyes törvények módosításáról rendelkező 2007. évi CLI. Törvény, valamint a jogi segítségnyújtás igénybevételének részletes szabályait tartalmazó 56/2007. (XII.22.) IRM. rendelet tárgyi költségfeljegyzési jogra és költségmentességre vonatkozó szabályainak módosítása. E jogszabályoknak a polgári perrendtartás eljárásjogi szabályaival összhangban nevesítenie kell a mediációt a költségek előlegezésének, megfizetésének, viselésének szabályai között. A jövőben a Pp. 84. §- a (1) bekezdésének a módosítására is szükség lenne, amely nevesíthetné külön pontban az eljárás során felmerült mediációs költségek viselésének szabályait a költségek előlegezésére és megfizetésére vonatkozóan, s adott esetben e költségek előlegezése és megfizetése alól mentesítené azt a felet, aki a költségmentesség kedvezményében részesül.³⁴⁰ A házassági perekben alkalmazott különös perköltség viselési szabályt feltétlenül ki lehetne terjeszteni a mediációs eljárásban felmerült költségek viselésére is.³⁴¹

A lehetséges *szankciók* alkalmazásának előfeltétele, hogy az eljárási szabályok rendelkezzenek arról, mely *ügytípusban* kizárt a mediáció, amelyre vonatkozóan a Közvetítői törvény is

³⁴⁰ E lehetőség alkalmazását alátámasztja a 2007/C 303/1 sz. Európai Unió Alapjogi Charta 47.cikke utolsó bekezdése: „Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.” <http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm>

³⁴¹ A Pp. 290. § (4) bekezdése úgy szól, hogy a bíróság házassági bontóperben a perköltség viseléséről a pernyertességtől függetlenül az összes körülmények mérlegelése alapján határoz.

eligazítást ad. E szűkítést követően hazai jogalkotásunknak is bátran kell követnie azt, hogy az ügyek súlyától, jellegétől, a jogvita bonyolultságától, a pénzkövetelés nagyságától függően szabályozza a mediációs eljárás alkalmazását, nevezetesen, hogy azt a felek önkéntesen, kötelezően választható módon, avagy kötelezően vehessék igénybe. A nemzetközi tapasztalatok és a hazai viszonyok ismeretében is hangsúlyozom, hogy *szét lehet választani a lehetőségeket*: egyes ügycsoportokban kötelezően választható (pl. gazdasági perek, szomszédjogi, birtokviták, lakással, helyiségbérlettel kapcsolatos perek), másokban kötelező (pl. családi jogviták, kis értékű perek), s egyéb esetekben önkéntesen választható opcióként szerepelhet a mediáció. Ahol kötelezően választható a mediáció, a feleknek kötelezően meg kell fontolniuk a mediáció lehetőségét, ahol kötelező, ott a nélkül, hogy az előkészítő tárgyaláson részt ne vennének a felek, a bíró nem kezd tárgyalni az ügyben. Az önkéntes alapú mediáció esetén a felek szabad választásán múlik, hogy jogvitájuk megoldásánál melyik vitarendezési módot részesítik előnyben. Ehhez igazodhat aztán a szankciók rendszere. A teljesen önkéntes alapú mediáció esetében a tájékoztatáson, bátorításon kívül nincs más eszköz a bíró kezében, hogy a feleket az alternatív konfliktusmegoldás irányába terelje, mint a jelenlegi szabályozásban is megtalálható általános perköltség viselési szankció, amennyiben a megállapodással rendezett jogvita tárgyában a megállapodást megkötő felek bármelyike bírósághoz fordul a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére.³⁴² Ugyanakkor célszerű lenne megfontolni, hogy a kötelezően választható mediáció esetében a feleket terhelje indoklási kötelezettség a visszautasításkor, s a bíró az ügy összes körülményeit, az ügy jellegét figyelembe véve mérlegelési jogkörében eljárva dönthessen arról, hogy az indokokat kellően megalapozottnak tartja-e vagy sem. Amennyiben nem, lehetősége legyen ezt az ügydöntő határozatban a visszautasító fél terhére értékelni akár úgy, hogy pernyertessége esetén sem kaphat perköltséget, akár egyéb illeték- és költség kedvezmények megvonásával. Érdemes lenne azt is megfontolni, hogy a bírónak lehetősége legyen külön kérelem nélkül is mediációra utalni az ügyet, ha a kötelező egyeztetés kizárólag az egyik fél hibájából maradt el. A kötelező mediáció esetén további lehetőségként felmerül, hogy a bíró a jóhiszemű pervittel össze nem egyeztethetőnek tarthassa, ha a mediációs tájékoztató tárgyaláson való részvételt (amelynek időpontját a bíró jelöli ki) a fél elmulasztja, s mint eljárási cselekményt, felhívás ellenére sem teljesíti. A jóhiszemű joggyakorlással ellentétes magtartáshoz

³⁴² Ebben az esetben a pert indító fél a per eldöntésére való tekintet nélkül kötelezhető a perben felmerült valamennyi költség megfizetésére. (Pp. 80. §. (3) bek.)

egyértelmű szankciókat fűznek a jelenleg hatályos eljárási szabályok is az okozott költségek megtérítése és a pénzbírság kiszabása körében.³⁴³ A nemzetközi gyakorlatban találunk arra példát, hogy a mediáció elutasítása értékelhető úgy, hogy valamely fél a másik felet indokolatlanul akadályozza a megfelelő joggyakorlásban, az ügy békés megoldásában, az eljárás ésszerű időn belüli befejezésében.³⁴⁴ A bírók a közösségi jogalkotás erre vonatkozó rendelkezéseit is segítségül hívják a szankciók alkalmazásánál, így például a Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről 6. cikkét,³⁴⁵ de az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez való jogot rögzíti az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikke is.³⁴⁶

A következő lépés annak eldöntése, milyen módon szabályozza az eljárásjog a mediációs eljárás menetét a bírósági eljáráson belül. Figyelemmel arra, hogy a mediációs eljárás szabályait a közvetítői eljárás részletesen taglalja, csak azokat a kapcsolódási pontokat kell megvizsgálnunk, amelyek a közvetítés per alatti alkalmazásánál keletkeznek. Először is érdemes lenne rögzíteni, hogy *a közvetítői eljárás a jogvita egészének, illetve egy részének megoldására is igénybe vehető.* Ez különösen indokolt lehet azokban az esetekben, ahol jogkérdésben kéri a bíróság döntését, ahol megállapítási keresetet terjesztenek elő, illetve minden olyan esetben, ahol a bíróság részítélete vagy közbenső ítélete nyomán a felek közötti elszámolásnak van helye. Családjogi perekben pedig az egyes részkérdésekben való megállapodást segítheti elő, például a kapcsolattartás szabályozásánál. Egy másik kapcsolódási pont a mediációs és peres eljárás összehangolása. Megfontolandó, hogy a mediációs tájékoztató tárgyalást követően a bírósági alapú mediáció mindaddig *párhuzamosan* folyhasson a peres eljárással, amíg a mediátor, illetőleg a felek nem csatolják az írásbeli megállapodást arról, hogy a mediációs eljárást választják, s jelzik az első vitarendezés időpontját. Erről egyébként is tudnia kell a bíróságnak a felfüggesztés,

³⁴³ A Pp. 8. § (4) bekezdése rendelkezik arról, hogy azt a felet, aki egyes perbeli cselekményekkel indokolatlanul késedelmeskedik, valamely határidőt, határnapot mulaszt, vagy más módon felesleges költségeket okoz, a törvény értelmében a költségek megtérítésére való kötelezésen felül – pernyertességére vagy pervesztességére tekintet nélkül – pénzbírság megfizetésére kötelezi, továbbá a felet a törvényben meghatározott más jogkövetkezéssel sújtja. Az (5) bekezdés szerint ugyanez a jogkövetkezmény alkalmazható abban az esetben is, ha a késedelemmel a fél a per befejezését késlelteti.

³⁴⁴ HALSEY v Milton Keynes General NHS Trust (2004) *Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure*, Ministry of Justice Research Series 1/07, May 2007, 14-15. old.

³⁴⁵ A kiegészítő jegyzőkönyvekkel egységes szerkezetbe foglalt 2003. szeptemberi szövegben a tisztességes tárgyaláshoz való jog egyik eleme, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a bíróság ésszerű időn belül tárgyalja.

³⁴⁶ E szerint mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz és az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz. (2007/C 303/01)

illetve a szünetelés megállapításához. Megfontolandó, hogy egy sikertelen mediációs eljárást követően a felek részesüljenek a *soronkívüliség* kedvezményében a folytatandó peres eljárásban, hogy ne akkumulálódjon feleslegesen a peres idő a mediációs és az adminisztrációs idővel. Érdemes lenne szabályozni, hogy a bíróság a mediáció elrendeléséről (a mediátor kijelöléséről), illetve annak befejezéséről és a peres eljárás folytatásáról, *nem fellebbezhető végzésben* határozzon. Rögzíteni kellene, hogy a mediátor és a bíró, az általuk végzett eljárási cselekményekről egymást tájékoztatni kötelesek. Ez azt jelenti, hogy a mediátornak a megkötött egyezséget írásban kell megküldenie a bíróságnak, ha a felek annak bírósági jóváhagyását kérik. Írásban kell tájékoztatnia a bíróságot a mediációs eljárás sikertelenségéről vagy a felkérés akadályáról, illetve a bírónak a végzéseket a mediátornak is kézbesítenie kell. Fontos kitérni arra, hogy *a mediátornak nincs intézkedési joga* az ügyben, az ugyanis előfordulhat, hogy a mediációs vitarendezést megelőzően vagy a sikertelen mediációt követően ideiglenes intézkedés meghozatalának lehet helye, amelyet az eljáró bíró hozhat meg. Ugyanakkor megfontolandó, hogy a mediátor is jelezhesse ezt. Ez a probléma leginkább a családjogi jogvitáknál merülhet fel, vagy minden olyan esetben, ahol speciális jogvédelem, közvetlenül fenyegető kár elhárítása, vagy jogvitára okot adó állapot változatlan fenntartása indokolt. A bíró hagyhatja jóvá a mediációs vitarendezés nyomán kötött *egyezséget* is. A bíróság általi jóváhagyáshoz ugyanis speciális jogkövetkezmények fűződnek, úgymint a jogerő és a végrehajthatóság. Ezzel ugyanis elkerülhető, hogy a megállapodásban foglaltak nem teljesítése esetén pert kelljen indítani, mint ahogyan ezt a pert megelőző mediációs eljárásban született megegyezések esetére szabályozza a Pp. 80. § (4)-(6) bekezdése. A bírósági mediáció időtartamát is érdemes három hónapban maximálni, amely indokolt esetben egy hónappal meghosszabbítható, de semmiképpen sem haladhatja meg a szünetelés jelenlegi időtartamát (hat hónap). Ehhez igazodna a mediátor *javadalmazása*, melyet nyilvánvalóan össze kell hangolni a bírósági eljárásban érvényesülő költségmentességi és költségviselési szabályokkal. Álláspontom szerint, míg az első tájékoztató tárgyalásnak mindenképpen a bíróság épülete adna otthont, a vitarendezési eljárás teljes adminisztrációja telepíthető az egyes kamarákhoz, vagy az Igazságügyi Hivatalhoz, ahogyan ez jelenleg az egészségügyi közvetítói eljárásnál és a büntető perekben folyó mediációs eljárásoknál létezik. E kamarák tömöríthetik azokat a szakértő mediátorokat is, akik felkészültségük, szakértelmük folytán a bírósági mediációs eljárásban hatékonyan részt tudnak venni. Családi jogban a gyermekjóléti szolgálatok biztosíthatnák a gyermekvédelem területén szakképesítéssel

rendelkező mediátorok közreműködését a bírósági eljárásokban. Álláspontom szerint az mindenképpen követelmény, hogy mediátori végzettséggel rendelkező mediátorok vehessenek részt a bírósági mediációban. Javasolnám ugyanakkor, hogy ne csak a mediátorképzésben épüljön be a *felsőfokú oktatásba* a mediáció, mint diszciplína, hanem az egyetemi alap – és posztgraduális képzésekben is hasznos lenne az alternatív vitarendezési eljárások, a pszichológia, és a kommunikációs technikák legalább alapfokú ismerete. Ugyanez a bíró – és ügyvédképzés keretében is elengedhetetlen ahhoz, hogy jogi – és vitakultúránk fejlődjön. A bírósági mediációs eljárás integrálása a peres eljárásba szükségképpen érinti a *bírósági szervezetet* és az *ügyvitelt* is. A bírósági szervezetnek fel kell készülnie ezekre a változásokra. Javasolnám, hogy a bíróságokon legyen olyan személy, aki az ügyek válogatását, a bírók koordinációját végzi, a mediátorokkal való kapcsolattartást figyelemmel kíséri. A bírónak megfelelően elő kell készíteniük az első előkészítő tárgyalást, melynek során igényelhetik a bírósági tisztviselők, ügykezelők segítségét az idézések, időpont-egyeztetések során.

Úgy vélem, hogy a vázolt, de lege ferenda javaslatok csak alapfeltételei annak, hogy a bírósági mediáció intézményének bevezetésével alkalmas eszközt találjunk a jogviták gyorsabb megoldásra, a bíróságok tehermentesítésére, az elhúzódó perek számának csökkentésére, újabb perek kialakulása veszélyének elhárítására, a végrehajtás önkéntességének előmozdítására. Sokan mondhatják, hogy önmagában a fentiek valószínűsítése nem lehet elegendő indok a mediáció kötelező bevezetésére a hazai bírósági gyakorlatba. Ez lehetséges, de ne feledjük, hogy a békésebb, hosszabb távú megoldások nemcsak a bíró, hanem minden érdekelt nagyobb megelégedésére szolgálhatnak. Ugyanakkor persze kívánatos lenne, ha Magyarországon is születne olyan hosszabb lélegzetű, alapos vizsgálat és elemzés, amely a magyar szokásokat, vitakultúrát és bírósági eljárási szabályokat figyelembe véve, alapul szolgálhat a bírósági mediáció alkalmazási szabályainak kidolgozásához.

Célunk, hogy minden változtatás, újítás visszavezethessen bennünket ahhoz az ideális állapothoz, melyben az állampolgár az igazságszolgáltatásban annak eredeti tartalmát, az életminőségének a helyreállítását vélheti felfedezni. Bízunk Platónban, s abban, hogy e szemléletváltással valóban közelebb kerülhetünk az ember szubsztanciális lényegéhez: az igazság keresésének vágyához, az igazságosság eszméjéhez, mely az ember benső állapotából fakadó jogi cselekvés. S ezzel talán az igazsághoz is közelebb kerülünk.

Melléklet

1./ pont:

Mi a mediáció?

Ez a módszer lehetővé teszi az ön számára, hogy megkeresse az ön számára kielégítő megoldásokat és tárgyaljon azokról.

Egy, a bíró által kijelölt, pártatlan mediátor bizalmas légkörben zajló megbeszélések során segít önnek kifejezni a problémát, a párbeszédet helyreállítani és figyelmét az ellenérdekű félre irányítani, hogy meghallgassa őt.

A bíró továbbra is az ön ügyének bírója marad. Amennyiben nem születik megoldás, a jogvitát a bíróság ítélettel bírálja el. Ügyvédjével bármikor konzultálhat, aki a mediáció során is asszisztálhat.

Melyek a mediáció előnyei?

A párbeszédet részesíti előnyben, nem a vitatkozást.

Lehetővé teszi, hogy saját maga döntsön.

Elkerüli a bíróság által hozott határozat kedvezőtlen hatásait.

Gyors eljárás (a mediátor eljárása 3 hónapra korlátozódik, mindenki egyetértésével meghosszabbítható).

Kik a mediátorok?

A mediátorok az emberi kapcsolatok szakemberei. Külső, attól a bíróságtól független személyek, ahová ön fordult.

Speciálisan képzett szakemberek, akiket titoktartás köt az egymás között elhangzottakkal kapcsolatban a másik fél és a bíróság irányába is.

Az ellenérdekű féllel minden párbeszéd lehetetlen?

Ne mondja ezt, csak azt kérdezze meg magától, hogy akar-e mediátorhoz fordulni. A mediáció választását csakis saját szemszögéből vizsgálja, ellenfelének sem a valós, sem a feltételezett magatartása ne befolyásolja. Az a mediátor feladata, hogy elindítsa vagy helyreállítsa a párbeszédet.

Hogyan kérheti a mediációt?

Ha ön valóban mediációs eljárásán kíván részt venni, forduljon a bírósághoz, a jogi képviselőjéhez stb. (nálunk a személyes megjelenés az első tárgyaláson is alkalmas fórum e kérés előterjesztésére- a szerző megjegyzése)

Az eljárás csak abban az esetben rendelhető el, ha az ellenérdekű fél is egyetért azzal.

A mediátor javadalmazását a bíró állapítja meg, a mediáció költségei általában - től-ig összeget tesznek ki, melyet a bíró megoszt a felek között az általa meghatározott, de leginkább egyenlő arányban. A jogi segítségnyújtás keretében a költségeknek csak egy részét kell viselnie.

2./ pont:

A francia bírósági kérdőívek az alábbi kérdéseket tartalmazzák: Mi a mediáció? Melyek a mediáció előnyei? Kik a mediátorok? Hogyan kezdeményezheti a mediációt? Igénybe kívánj-e Ön venni a mediációt? Igen, mert... Nem, mert..., Nem tudom, mert...

Mi a mediáció?

A mediáció a konfliktusok rendezésének a peres eljárástól eltérő módja. Lehetővé teszi, hogy a megfelelő megoldást a felek maguk keressék meg és egymással megtárgyalják. A bíró által kijelölt pártatlan harmadik személy, a mediátor segítséget nyújt önnek a bizalmas megbeszélések során ahhoz, hogy elmondhassa problémáit, hogy helyreállítsa a párbeszédet, s hogy ön is meghallgassa a másik felet is. Az ügy ura továbbra is a bíró marad. Amennyiben nem születik megállapodás, a bíróság dönti el a jogvitát. Amennyiben kívánja, bármikor felveheti ez ügyben a kapcsolatot a másik féllel és az ön, valamint az ellenérdekű fél jogi képviselőjével is.

Melyek a mediáció előnyei?

A párbeszédet és nem a vitát részesíti előnyben. Lehetővé teszi, hogy az önt érintő kérdésekben saját maga hozza meg döntéseit. Elkerüli a bíróság által hozott kötelező erejű megoldásokat. Gyors eljárás (a mediátor szerepe három hónapra korlátozódik, egyszer hosszabbítható meg).

Kik a mediátorok?

A mediátorok az emberi kapcsolatok jó ismerői. A bírósági rendszertől független, kívülálló személyek. Speciális mediátor képzettséggel rendelkeznek, s szigorú titoktartási kötelezettség vonatkozik rájuk az előttük elhangzottakkal kapcsolatban (ez az őt kijelölő bíró felé is érvényes)

Ne mondja azt, hogy minden párbeszéd lehetetlen a másikkal!

Csupán annyit kérdezzem meg magától, hogy akar-e mediációt igénybe venni? Saját, a másik fél véleményétől független álláspontját alakítsa ki ebben a kérdésben. A párbeszéd helyreállítása a mediátor feladata.

Hogyan kérelmezheti?

Forduljon jogi képviselőjéhez és a bírósághoz tanácsadásért, akik az ellenérdekű féllel is felveszik a kapcsolatot a beleegyezés megszerzése céljából. Mediáció csak akkor folytatható, ha az ellenérdekű fél is hozzájárul. A mediátor javadalmazását a bíró állapítja meg. (A mediáció költségei előreláthatólag 200-700 Eurót tesznek ki, melynek felek közti megosztásáról a bíró rendelkezik. A költségmentesség szabályai szerint e költségek egy részét az állam átvállalja.)

Szeretne mediáción részt venni?

IGEN, mert

- keresem a lehetőségét egy ésszerű megoldásnak
- hosszú távú megegyezésre törekszem
- alkalmam nyílik a másik féllel újra kapcsolatba lépni
- azt hiszem, hogy ha lehetőség adódik egy megfelelő megoldás megtalálására, ez jobb lehet és kevésbé kockázatos a bírósági határozathoz képest
- minden per tartalmaz bizonytalansági elemet
- nemcsak a jogi, hanem a kommunikációs problémákról is szól
- szükségem van arra, hogy elmondhassam és meghallgassanak
- szeretném a helyzet feletti uralmamot megőrizni és nem elveszíteni
- egyéb ok

NEM, mert

- elengedhetetlen a bírósági döntés
- túl hosszadalmas
- volt már egy sikertelen mediációs kísérletünk, s nem akarok még egyszer próbálkozni
- csak jogi problémáról és jogi alapügyletről van szó
- nem akarok párbeszédet folytatni, sem magyarázatot adni, sem kapni
- biztos vagyok a pernyertességemben
- egyéb ok

NEM TUDOM, mert

- nem tudom pontosan, hogy miről is van szó

- nem tudom, hogy mekkora lenne a mozgásterem
- szeretnék részt venni egy ingyenes mediációs tanácsadáson, ahol elmagyarázzák számomra, hogy mit jelent ez az új intézmény, s alkalmazható-e az én esetemben
- egyéb ok

Miután elgondolkodott a fenti kérdéseken és a kérdőívben foglalt tájékoztatás tartalmát megismerte, kérem, válasszon az alábbi lehetőségek közül, s juttassa el válaszát közvetlenül vagy jogi képviselőjén keresztül a bírósághoz:

- szeretnék mediáción részt venni
- nem óhajtok mediáción részt venni
- további információkra van szükségem

3./ pont:

Az érvek így szólnak:

Javasoljuk önnek a mediációt, mert az ügye fontos és speciális, természeténél fogva alkalmas arra, hogy mediációval oldódjon meg. A mediáció ugyanis lehetővé teszi az ön számára, hogy jogvitáját egy pártatlan és a bírósági szervezettől független harmadik személy, a mediátor segítségével ugyan, de önmaga oldja meg. Ez az intézmény alkalmas a konfliktus enyhítésére. A per háborús logikáját mellőzi. A mediáció képes az ügy emberi oldalát megvilágítani. A mediátor jelenlétében elmondhatja gondjait, kifejezheti haragját, "kiöntheti a szívét", s a másik fél meg fogja hallgatni, amit Ön kíván neki mondani. Ön bizonyára azt mondja: „Ez a másikkal lehetetlen.” A mediátorral azonban, képzettsége alapján épp ez lehetséges: elsimítani a problémákat és helyreállítani a párbeszédet. Az Ön részéről pedig lehetőség van arra, hogy meghallgassák és megpróbálja Ön is megérteni, hogy mi a fontos a másik számára. Lehetősége lesz az érdekeit felismerni, s nem azt kutatni, hogy ki a hibás, vagy, hogy kinek van igaza. A mediátor segítségével mindeközben egy olyan megegyezésre juthatnak, mely mindkettejük számára kielégítő.

A bíró a bírósági eljárás ideje alatt a mediációt is figyelemmel kíséri, ugyanakkor lehetőség van a jogvita kereteit meghaladó megoldások létrehozására is. A bírósági ítélet nem képes ilyen, a konfliktus pszichológiai dimenziójának a kezelésére. A bíró eldönti a jogvitát, de a konfliktus

tovább él. A felek közti ellenségeskedés nemhogy csökken, gyakran még inkább elmélyül, amely magában rejt az újabb konfliktus kirobbanásának a veszélyét.

Ezzel szemben a mediáció ügyel a felek jövőbeni viszonyára, képes mély rétegeiben feltárni a felek közti konfliktus forrásait, amelyet egy bírósági döntés nem tartalmazhat, s képes arra, hogy a későbbi konfliktusok kialakulását megakadályozza.

A felek a konfliktus megoldására hivatott mediációs technika alkalmazására képzett mediátornak teljes titoktartási kötelezettség mellett fogalmazhatják meg mondanivalójukat.

A mediátort a bíró rendeli ki, de nincs beleszólása a mediációs eljárás lefolytatásába, nem ismerheti meg a megbeszélések és az iratok tartalmát. A mediációs eljárást követően nem hallgathatja meg a mediátort sem tanúként, sem szakértőként. Ugyanakkor a sikertelen mediációt követően eldönti a jogvitát. A sikeres mediációt követően ő fogja jóváhagyni a felek egyezségét, amely megfelel az előírásoknak és ellenőrzi, hogy tartalma nem ütközik-e a közrendbe. Ha az egyezség a jogvitának csak egy részét érinti, a fennmaradó részben dönti el a jogvitát.

A mediáció költségei alacsonyabbak, mint a peres eljárás költségei. A mediátor díja megoszlik a felek között, vagy a költségmentesség szabályai szerint az állam terhén marad.

A mediáció során lehetőség nyílik a gyors megegyezésre (minimum három, maximum hat hónap), mellyel elkerülhető az elhúzódó és költséges pereskedés.

Átlagosan a megegyezések 70%-a a mediációs eljárások eredményeként jön létre. Az így létrejött megegyezés nem veti fel rögtön a megváltoztatás igényét, mert nem a mediátor vagy a bíró megoldását, hanem a felek érdekeinek megfelelő megállapodást tartalmazzák. Ez egy olyan megállapodás, melyben mindkét fél nyertes. Ha Ön aláírta a megállapodást, a bíróság azt nem vizsgálhatja, jóvá kell hagynia. Ha nem teljesen elégedett, ne írja alá, kérje az ügyben a bíróság döntését.

A mediáció egy másik esély az Ön számára. Tudnia kell, ha ezt választja, a másik fél beegyezése is szükséges. Amennyiben nem kívánja igénybe venni, mi nem kényszerítjük rá.

4./ pont:

A családi mediációt elrendelő határozat szövege az alábbi lehet (a felek egyező nyilatkozata alapján, indokolt, fellebbezhető végzést érdemes hozni):

A bíróság elrendeli a mediációs eljárás lefolytatását. Kirendeli az eljárás lefolytatására XY mediátort az alábbi szempontok szerint:

Hallgassa meg a feleket, ütköztesse álláspontjaikat azért, hogy lehetővé váljék számukra a megfelelő megegyezés vitás kérdéseikben.

(Ha a mediátor egy mediációs szervezet keretében fejt ki tevékenységét, a jogi személyiséggel rendelkező szervezetet kell megkeresni, hogy nevezze meg a mediátort, aki az eljárást lefolytatja) A mediáció időtartamát három hónapban határozza meg, mely magában foglalja az első megbeszélést is a felekkel. Ez a határidő egy ízben, további három hónapra meghosszabbítható a mediátor kérelme alapján.

A mediáció költségeit 400 Euróban állapítja meg. Kötelezi a feleket, hogy egyénenként 200 Eurót helyezzenek letétbe ...-nál a jelen határozat kézhezvételétől számított 15 napon belül/vagy megbeszélésenként fizessenek meg közvetlenül a mediátornak a táblázat szerinti díjat azzal, hogy ennek legmagasabb összege...eurót nem haladhatja meg/vagy ha költségmentességben részesült a fél/felek, ezt kell feltüntetni.

Felhívja a mediátort, hogy haladéktalanul tájékoztassa a bíróságot, ha a mediációs eljárás lefolytatása akadályokba ütközik, s peres eljárás folytatására van szükség.

A végzés fellebbezésre tekintet nélkül előzetesen végrehajtható.

Mindegyik fél maga viseli a felmerült költségeit.

Az indokolási részben érdemes kitérni arra, hogy a felek házasságának megromlása, az életközösség megszakadásának a körülményei olyan éles konfliktusokat eredményeztek, mely súlyos következményekkel jár mind emberi, mind pszichológiai, mind pénzügyi szempontból a felekre, s közös gyermekeikre nézve.

Ez alapján a bíróság úgy ítéli meg, hogy ezekre a problémákra a felek képesek a legmegfelelőbb választ megadni a mediátor segítségével.

Amennyiben a fél vagy az ügyvéd kéri a mediáció elrendelését, a másik fél beleegyező nyilatkozatának a csatolásával, erre utalni kell az indokolásban.)

5./ pont:

A végzés szövege az alábbi lehet:

Az ügyet megvizsgálva megállapítottam/ Az eljárás alapján megállapítható, hogy a jogvita természete alkalmas arra, hogy mediációs eljárás keretében történjen konfliktusuk rendezése. Ennek érdekében a bíróság javasolja a jogi képviselőnek/félnek, hogy a mellékelten csatolt leírás alapján (ügyvéd esetén ügyfelével konzultálva) a törvényalkotó által biztosított lehetőséggel a

közös megállapodás létrehozása érdekében éljenek. Az eljárás igénybevétele semmiféle hátránnyal nem jár az ügy bírósági befejezést illetően. Az Ön/ellenérdekű fél kérelmére csak az Ön/ellenérdekű fél beleegyezésével indulhat mediációs eljárás. Annak sikertelensége nem befolyásolja hátrányosan a peres eljárást.

Amennyiben e lehetőséggel élni kíván, jelentse be a bíróságnak x napon belül. A bíróság a felek és képviselőik rendelkezésére áll az ügy ilyen szempontok szerinti megvizsgálására és tanácsadásra, valamint további információk nyújtására.

6./ pont:

Minta a személyes meghallgatásra szóló idéző szövegéhez:

A X-Y perében a bíróság megidézi a feleket/képviselőiket személyes meghallgatásra a célból, hogy javasolja a feleknek a mediációs eljárást. Egyúttal mellékeli a mediációról szóló írásbeli tájékoztatót is.

Tájékoztatja a bíróság a feleket/képviselőiket, hogy a meghallgatás alkalmával a bíróság az ügyet érdemben nem tárgyalja. A mediációs eljárás megindításához mindkét fél beleegyezése szükséges. Amennyiben jogi képviselővel rendelkezik, a meghallgatást megelőzően tanácsot kérhet. Amennyiben a meghallgatást megelőzően úgy határoz, hogy igénybe kívánja venni a mediációs eljárást, jelezze azt a bíróság részére a személyes meghallgatás időpontját megelőzően, hogy a bíróságnak módjában álljon az ellenérdekű fél véleményét is beszerezni. Ebben az esetben a félnek és jogi képviselőjének a személyes meghallgatáson való megjelenése kötelező.

7./ pont:

Minta a mediációt elrendelő határozathoz:

A bíróság ... iránti perében elrendeli a mediációs eljárást.

Felkéri X.Y. mediátort, hogy mediációs eljárás keretében a feleket fogadja, s közreműködjön abban, hogy jogvitájukat megállapodással rendezzék.

A mediációs eljárás időtartamát három hónapban jelöli meg, beleértve a költségek letétbe helyezésének határidejét is.

Kötelezi a feleket, hogy az első megbeszélés alkalmával helyezzenek letétbe a mediátornál/fizessenek meg a mediátor kezeihez/alábbi csekken/alábbi számlaszámra X Ft-ot költség-előleg címén az alábbiak szerint: felperes köteles Y Ft-ot, alperes köteles Z Ft-ot/egyenlő

arányban kötelesek X Ft-ot megfizetni. Vagy: helyezzenek letétbe ... napon belül a Gazdasági Hivatal pénztárába X Ft-ot mediációs eljárás költségeinek előlegezése címén.

Amennyiben a felhívásnak nem tesznek eleget, a mediációt elrendelő végzést a bíróság hatályon kívül helyezi, s a peres eljárást folytatja.

Új határnapul (három hónappal későbbi időpont) tűzi ki.

Felhívja a feleket, hogy a mediációs eljárás befejezését követően, de legkésőbb a tárgyalás határnapjáig csatolják a mediációs eljárás során született megállapodást. Amennyiben a mediációs eljárás nem vezetett eredményre (itt lehet konkrét felhívást intézni a felekhez a további bizonyítási indítványaik megtételére, vagy a bíróság utalhat a hivatalból lefolytatandó bizonyításra.)

8./ pont:

Minta a határidőt meghosszabbító végzéshez:

A bíróság a ... számú végzésben a mediációs eljárás lefolytatására biztosított határidőt a mediátor kérelme alapján ...-ig meghosszabbítja. Egyúttal a ... kitűzött tárgyalást elhalasztja, új határnapul ... tűzi ki a már korábban közölt felhívásban foglalt feltételekkel.

Az újabban felmerült költségekről az eljárást befejező határozatában dönt.

9./ pont:

Az ügyet vizsgáló bíró tájékoztatójának a szövege az alábbi lehet:

Asszonyom, Uram! Az ügyet megvizsgáltam, s megállapítottam, hogy a jogvita természete, valamint az ügy körülményei alapján Önnek és az ellenérdekű félnek javasoljuk a mediációs eljárás igénybevételét ... törvény rendelkezési alapján. Erről további információkat talál a bírósági idézéssel együtt megküldött tájékoztató levélben.

A fentiekről tájékoztatom az Ön jogi képviselőjét is, és javaslom, hogy e körben tartsanak megbeszélést. Ellenkező esetben kezdeményezem, hogy az ellenérdekű féllel és képviselőivel együtt vizsgálják meg a mediációs eljárás igénybevételének lehetőségét.

10./ pont:

A tájékoztató szövege:

Tisztelt Hölgyem/Uram!

Az alábbiak szerint megidézzük önt személyes meghallgatásra a családjogi bíró elé.

Bizonyára konzultált már ügyvéddel, aki a jogi képviseletét ellátja az önt érintő perben.

Figyelmébe ajánljuk, amennyiben lehetséges az ön számára, hogy ettől az időponttól kezdődően, s a tárgyalást megelőzően lehetőség van a problémáinak tárgyalásos megoldására egy családi mediátor bevonásával. Megnyugtatóan rendezheti gyermekei életközösség megszakadását követő életére vonatkozó kérdéseket ugyanúgy, ahogyan a válás következményeként fellépő pénzügyi problémáit.

A családi mediációról állandó ingyenes tanácsadással szolgálhatunk a bíróság (ide időpont, hely stb. megjelölés).

Ha úgy dönt, hogy családi mediátorhoz fordul, jogi képviselője felvilágosítást tud adni arról, hogy a megegyezés bírósági jóváhagyásának melyek a feltételei.

(Ezt követően a tájékoztató citálja a fentebb már jelölt törvényi rendelkezéseket /Code Civil 255. és 372-2-10 szakaszai/)

11./ pont:

A szülői felügyeleti jogok iránt indított eljárásban a beleegyezés előtt született határozat szövege az alábbi:

A Code Civil 373-2-10 szakasza szerint, ha nincs megegyezés a felek között, a bíró a célból, hogy megkönnyítse a szülői felügyeleti jogok konszenzusos gyakorlását, a bíró javasolhatja a feleknek a mediációt a felek beleegyezését követően, az eljárás lefolytatására hivatott mediátor kijelölésével.

Kötelezővé teheti a felek számára a mediátorral való találkozást, aki tájékoztatja a feleket az eljárás céljáról és folyamatáról.

Figyelemmel arra, hogy a csatolt iratokból megállapítható, hogy a szülők közötti kapcsolat megromlása konfliktusokkal terhelt, amely a gyermek pszichikai egyensúlyát megingatta, szenved a helyzettől és a szülőkbe vetett bizalma megrendülésétől.

Figyelemmel arra, hogy mindkét szülő kötelessége a személyes kapcsolat fenntartása a gyermekével, továbbá a másik szülő kapcsolattartási jogának a tiszteletben tartása, felhívjuk figyelmét arra, hogy a gyermek számára a szülő erényeivel és hibáival egyetemben is pótolhatatlan, akinek szüksége van arra, hogy töretlen anya-és apaképpel rendelkezzen. Ez egyrésztől feltételezi, hogy mindkét szülő jóindulatú, de legalább semleges legyen a másik

irányába, tartózkodjon a másik szülő becsméréstől, akinek a szerepét tiszteletben kell tartani. Másrészt a szülőknek kötelességük higgadtan, felelős szülő módjára párbeszédet folytatni egymással, s ugyanilyen módon dönteni a gyermekeiket érintő kérdésekről.

(A szülői felügyeletet a szülőket együttesen megillető jogok és kötelezettségek összessége, mely a gyermek érdekén alapul, akinek fejlődése szempontjából elengedhetetlen, hogy teljes értékű anya-és apaképpel rendelkezzen, s a szülői konfliktusoktól távol maradjon.)

A válóperi eljárásokban az alábbiakra érdemes felhívni a figyelmet:

A francia törvény 255. szakasza kimondja, hogy a bíró javasolhatja a feleknek a mediációt, s beleegyezésük megszerzését követően, kijelöl egy családi mediátort az eljárás lefolytatására. Ugyanakkor lehetősége van kötelezni a feleket a mediátorral való találkozásra, aki tájékoztatja őket az eljárás céljáról és menetéről.

A mediáció célját tekintve a konfliktusok békítésére és enyhítésére szolgál azért, hogy elkerülhetővé váljanak az életközösség megszakadásával járó emberi, pszichológiai, és gazdasági (nevezetesen a gyermekekre nézve) hátrányos és kedvezőtlen következmények.

A fentiek alapján, beleértve a gyermeket is (a gyermek életkora), a felek kérelmei szerint, kötelezhetők a felek a családi mediátorral való találkozásra olyan formában, hogy a felek egyenként kapjanak tájékoztatást a mediáció céljáról és menetéről, s hogy lehetővé váljon a párbeszéd helyreállítása (kizárólag a gyermek érdekében).

A végzés rendelkező része:

A bíróság kötelezi a feleket, hogy megjelenjenek XY mediátornál (Y szervezetnél) a mediációs eljárás céljairól és menetéről történő tájékoztatás céljából.

Feljogosítja a mediátort, hogy a találkozóra együttesen vagy külön-külön megidézze a feleket, s tájékoztassa őket a családi mediációs eljárás lényegéről, céljairól és menetéről. (vagy: Felhívja a feleket, hogy (dátum) jelentkezzenek személyesen XY mediátornál).

A tájékoztatást követően a felek beleegyezésével kerül sor a mediációs eljárásra.

A bíróság az eljárás lefolytatására XY mediátort (vagy szervezetet) jelöli ki.

I. számú Függelék (A 2005-2007-ig a mediáció bírósági gyakorlata polgári- és kereskedelmi ügyekben.)

Médiation: pratiques des juridictions

En matière de médiation civile de droit commun (autre que familiale)

Jurisdiction \ Année	2005	2006	2007
Tribunal de Commerce de Paris	-	-	25 dont 16 réussies
CA de Paris 1 ^{ère} chambre section B	-	-	-
CA de Paris 4 ^{ème} chambre section B	environ 15	environ 15	environ 15
CA de Paris 16 ^{ème} chambre	-	-	-
CA de Paris 18 ^{ème} chambre section A	2	-	4
CA de Paris 18 ^{ème} chambre section B	-	-	-
CA de Paris 18 ^{ème} chambre section C	4	7	2
CA de Paris 18 ^{ème} chambre section D	2	-	1
CA de Paris 18 ^{ème} chambre section E	1	1	1
CA de Paris 21 ^{ème} chambre section A	1	1	3
CA de Paris 21 ^{ème} chambre section B	4	3	4
CA de Paris 21 ^{ème} chambre section C	2	4	3
CA de Paris 22 ^{ème} chambre section A	8	4	2
CA de Paris 22 ^{ème} chambre section B	5	1	3
CA de Paris 22 ^{ème} chambre section C	16	5	1
TGI de Créteil	5	5	34
TGI de Bobigny	10 dont 5 réussies	0	1
TGI de Sens	0	0	0
TGI de Fontainebleau	-	-	3 dont 2 échecs
TGI de Melun	5	2	0

II. számú Függelék (Családjogi ügyekben 2005. január-1-től 2007. október 31-ig terjedő időszakban bírósági eljárásban alkalmazott mediációk eredményességi mutatói.)

La médiation en matière familiale

année juridiction	2005	2006	2007
CA de Paris 24 ^{ème} chambre section C			
TGI de Paris	47	181	282
TGI de Bobigny	indisponible	547	Equivalent à 2006
TGI de Créteil	111	166	230
TGI de Melun	CERAF: 41 dont 19 accords MEDIATION77: 2 dont 1 accord APCE 77: 45	CERAF: 66 dont 37 accords MEDIATION77: 1 sans accord	CERAF: 54 dont 29 accords MEDIATION77: 1 APCE77: 65 dont 36 accords
TGI de Sens	21	38	27
TGI de Fontainebleau	15 dont 9 réussies	17 dont 6 réussies	19 dont 7 réussies

	Période du 1 ^{er} janvier 2004 au 31 octobre 2007
CA de Paris 24 ^{ème} Chambre section C	121

Irodalomjegyzék

1. Améliorer la médiation dans les États membres du Conseil de l' Europe: Recommandation no, R (98) 1 sur la médiation familiale et R (2002) 10 sur la médiation en matière civile
<http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/series/Etudes5Ameliorerfr.pdf>
2. Ancel, Jean-Pierre –Jarosson, Charles –Pellerin, Jacques –Certin-Teitgen, Marie-Pierre –Cohen-Lang, Sonia: La médiation judiciaire: perspectives législatives ou réglementaires?
<http://www.ca-paris.justice.fr/index.php?rubrique=11048&article=16097>
3. Arisztotelész: Retorika, 1347b., 74
4. Arendt, Hanna: Eichmann Jeruzsálemben. Budapest: Osiris 2001
5. Baruch, Robert A. –Folger, Joseph P.: The Promise of mediation, Partners Füzetek 3: Mediációs szöveggyűjtemény
6. Barcy Magdolna – Szamos Erzsébet: „Mediare necesse est”, Animula Kiadó, Budapest, 2002
7. Barra Mária: Hogyan látja a mediációt a kommunikációs szakértő? Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés, szerkesztette: Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita, Minerva Kiadó, Budapest
8. Dr. Barzó Tímea: A magyar családjog múltja, jelene és jövője 2. rész: A gyermekvédelem fejlődésének rövid történeti bemutatása és az európai családjog jövője, Családi Jog IV. évfolyam 2. szám, 2006. június
9. Bastard, Benoit: Les Points Rencontre en France et en Europe, in: Kapcsolatügyeletek Európában I. A kapcsolatügyeletek országos találkozóinak előadásai (Berekfürdő, 2000 – 2004), Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ,NCA
10. Bastard, Benoit: Le développement des espaces de rencontre en France 2008. Kézirat
11. Bándi Gyula: A közvetítés (mediáció) jogi szabályozásának továbbfejlesztése, Jogtudományi Közlöny, 2000. január, 13. old.
12. Bensimon, Stephen: Formation des médiateurs, Expérience et propositions de l'institut IFOMENE in: Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie, Rapport issue du groupe de travail sur la médiation, rédigé Jean-Claude Magendie Cour d'appel de Paris, 2008, www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
13. Blohorn-Brenneur, Beatrice: Justice et Médiation, Un juge du travail témoigne, Le Cherce Midi, Paris, 2006
14. Blohorn-Brenneur, Beatrice: La nouvelle conciliation judiciaire, Acte du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches no. 245 du 9.12.2005
15. Bompoin Laski, Claude: Le Temps suspendu de la médiation
<http://www.gemme.eu/en/article/le-temps-suspendu-de-la-mediation>
16. Bouchard, Marco: La place de la conciliation et de la médiation dans le système judiciaire italien, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n.245 du 9.12.2005
17. Bouchard, Marco: Questionner sur la Médiation civile et commerciale en Europe, Róma 2006. Kézirat
18. Bourry- d' Antin, Martin: La pratique du barreau de Paris, de la médiation Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie, Rapport issue du groupe de travail sur la

- médiation, rédigé Jean-Claude Magendie Cour d'appel de Paris, 2008, www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
19. Brun, Alain: La directive 2004/38/CE constitue une étape importante dans l'élaboration d'une définition de la citoyenneté de l' Union Européenne. L'Observateur de Bruxelles N.67, 2007. január
 20. Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római Jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976
 21. Bulletin d'Information de la Cour de Cassation: La médiation Numero 4 hors serie Les editions des Journaux Officiels
 22. Butruille, Charlotte – Cardew: Les modes alternatifs de resolution des conflits en matière de droit européen de la famille et le cas particulier du droit de la famille collaboratif, L'Observateur de Bruxelles N.67
 23. Canivet, Guy: Valence-i Kollokviumi acta: A bíró és a konfliktus megoldás keresése, Semaine Sociale, Lamy, 2003. december 2. 100. szám
 24. Cardona Ferreira, Jaime Octávio: La conciliation dans l'histoire et dans les systèmes de justice portugais, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n.245 du 9.12.2005
 25. Cardona Ferreira, Jaime Octávio: La justice est l'âme du juge Valencia, 2007. Kézirat
 26. 2004/0251 (COD) Proposition de Directive du Parlement Européen et du Conseil sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale www.europa.eu
 27. Carter, Denise: The Work and Role of Reunite and the Reunite Mediation Service Trier, 2007
 28. Casals, Martin: Divorce Mediation in Europe: An Introductory Outline, <http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>
 29. Couvrat, Pierre et Giudicelli-Delage, Geneviève: Conciliation et mediation in: Jurisclasseur de Procédure civile, Editions du Jurisclasseur, 2003, Fasc. 160
 30. Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam – és jogtörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1987
 31. Dahan, Jocelyne: La médiation familiale, Ed. Morisset, Paris, 1996
 32. Dávid János: Mediáció a szociológus szemével, Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés Szerkesztette: Dr. Eörsi Mátyás- Dr. Ábrahám Zita, Minerva Kiadó, Budapest
 33. Decastello Alice: A közvetítői törvények összehasonlítása, különös tekintettel az egészségügyi közvetítői eljárásra, Jura 2007. 1. szám
 34. Deflers, Elisabeth: La famille en Europe. L'Observateur de Bruxelles N.67, 2007. január
 35. De Mayo, Robert A.: A válási mediáció gyakorlati és etikai szempontjai, különös tekintettel a mediátor döntését befolyásoló érzelmi tényezőkre, Mediációs szöveggyűjtemény, Szemelvények a mediáció irodalmából, Partners Hungary Alapítvány, 2001
 36. Directive 2008/52/CE du Parlement Européen et du Conseil du 21 mai 2008 sur certains aspects de la médiation en matière civile et commerciale www.europa.eu
 37. Divorce and family mediation, The Family Therapy Collection – James C. Hansen editor, Sarah Childs Grebe volume editor, Aspen Systems Corporation Rockville, Maryland Royal Tunbridge Wells, 1985
 38. Dossier de Médiation lettre du préfet de région, juillet et août 2008 Dossier de Médiation lettre du préfet de région, juillet et août 2008 www.idf.pref.gouv.fr/biblio/lettres/2008/L161.pdf

39. Dr.Barinkai - Dr. Bártfai – Dr. Dósa – Dr. Gulyás – Dr. Herczog – Dr. Horváth – Dr. Kutacs – Lovas – Dr. Molnár: A Mediáció. A közvetítói tevékenység, Szerkesztő: Dr. Simkó Ágnes, HVG – Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006
40. Dr. Barnáné dr. Muczer Erzsébet: A mediációról Magyar jog 2000. évi 10. szám
41. Dr. Engels, Stefan: A mediációs Irányelv tagállami jogrendszerekbe való átültetése anémet jogalkotó szemszögéből, Budapest, 2009. június 2. Kézirat
42. Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita: Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés, Minerva Kiadó, Budapest
43. Ellis, Desmond – Wight, Laurie: A válási tárgyalások során megjelenő hatalom elméletének megalkotása és gyakorlati vonatkozásai, Mediációs szöveggyűjtemény, Szemelvények a mediáció irodalmából, Partners Hungary Alapítvány, 2001
44. Family Mediation in the UK: The Origins, Developments and Future of Family Mediation in the UK by John Westcott, Lisa Parkinson, Gwyn Davis, Stephen Cretney, Elizabeth Walsh, Jordan Publishing Limited, Bristol, 2004
45. Dr. Filó Erika – Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermekvédelem, gyámügy, HVG-Orac Lap – és Könyvkiadó Kft. Budapest, 1998
46. Ganancia, Danièle: La médiation familiale internationale la diplomatie du coeur dans les enlèvements d'enfants <http://www.lechoixdeslibraires.com/livre-38006-la-mediation-familiale-international-la-diplomatie-du-coeur-dans-les-enlevements-d-enfants.htm>
47. Ganancia, Danièle: La pratique de la médiation familiale au TGI de Paris, Célérité et qualité de la Justice, la médiation: une autre voie. Rapport issue du groupe de travail sur la médiation, rédigé Jean-Claude Magendie, Cour d'appel de Paris, 2008 www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
48. Dr. Gáspárdy László: Konfliktushelyzetek a polgári jogi viszonyokban – a polgári perek szociológiai háttere – Gazdaság-és Jogtudomány, MTA IX. Osztályának Közleményei XIII. (1979)
49. Genn, Hazel: Contemporary experience of mediation in England and Wales, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003, p. 38
50. Godde, Mechtild: A segített kapcsolattartás Németországban. Tanácsadás nélkül nem megy? Berekfürdő, 2006. Kézirat
51. Gorchs, Beatrice: Discours de Synthèse Général. Médiation et conciliation dans différents systèmes judiciaires européens, Petites Affiches, Actes de Colloque, Numero special, 2005. december 9.
52. Gorchs, Beatrice: La conciliation comme „enjeu” dans la transformation du système judiciaire, Revue Droit et Société, n. 62, 2006
53. Dr. Göncz Kinga – Wagner János: Konfliktuskezelés és mediáció, Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés, szerkesztette: Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita Minerva Kiadó, Budapest
54. Grosschmid Béni: A Házasságjogi törvény I. Kötet: Általános rész, II. Kötet: Különös rész, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1908
55. Guillaume-Hofnung, Michèle: La médiation familiale deux ou trois choses que je sais d'elle... Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie, Rapport issue du groupe de travail sur la médiation, rédigé Jean-Claude Magendie, Cour d'appel de Paris, 2008 www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
56. Gyengéné dr. Nagy Márta: Arany középút? - a váltott elhelyezés első tapasztalatai Franciaországban Családi jog IV. évfolyam 2. szám, 2006. június

57. Gyengéné dr. Nagy Márta: Határokon átnyúló mediáció: esélyek és nehézségek Családi jog V. évfolyam 3. szám 2007. szeptember
58. Gyengéné dr. Nagy Márta: Kezdeményezés a Csongrád Megyei Bíróságon Családi jog IV. évfolyam 1. szám 2006. március
59. Divorce and family mediation, The Family Therapy Collections-James C. Hansen editor, Sarah Childs Grebe volume editor, Aspen Systems Corporation Rockville, Maryland, Royal Tunbridge Wells, 1985
60. Haynes, John M. Ph. D. Divorce Mediation, a practical guide for therapist and counselors, Springer Publishing Company, New York, 1981
61. Hérakleitosz Múzsái vagy a természetről /Töredékek/, Helikon Kiadó, 1983
62. Jarosson, Charles: Glossaire Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie Rapport issue du groupe de travail sur la médiation, rédigé Jean-Claude Magendie, Cour d'appel de Paris, 2008 www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
63. Jues, Isabelle: Ethique et déontologie du médiateurs familiaux Célérité et qualité, la médiation: une autre voie, www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
64. Juston, Marc: Le juge aux Affaires Familiales et l'Évolution de la Famille – Nouvelles Loi – Nouvelles Pratiques? Tarascon, 2008. Kézirat
65. Juston, Marc: La Médiation: Du principe à la réalité Tarascon, 2008. Kézirat
66. Juston, Marc: Pratique de la médiation familiale, Actualité Juridique famille, Dossier n. 380, novembre 2005, Édition Dalloz, Paris
67. Juston, Marc: La médiation familiale: une impérieuse nécessité dans les tribunaux, Gazette du Palais, n° 270, Paris, septembre 2004
68. Kapcsolatügyi Kézikönyv: A kapcsolatügyelet gyakorlata, Írta és szerkesztette: Dr. Kardos Ferenc, Budapest, 2006
69. Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog, XXXI. fejezet: A közvetítés (Mediáció), Osiris Kiadó, Budapest, 2008
70. Dr. Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón, Magyar Jog 2000. december
71. Kosi, Valerija: Report by Slovenia on statistical data of the pilot programme of alternative dispute resolution with mediation at the District Court in Ljubljana for 2001 and 2002, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003
72. Kruze, Caroline: Munka a kapcsolatügyeleteken, in: Kapcsolatügyeletek Európában I. A kapcsolatügyeletek országos találkozóinak előadásai (Berekfürdő, 2000 – 2004), Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ, NCA
73. Le rapport de la Commission Guinchard http://tempsreel.nouvelobs.com/actualites/societe/20080630.OBS0751/les_propositions_
74. Lovas Zsuzsanna - Herczog Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés, Múzsák Kiadó, Budapest, 1999.
75. Magendie, Jean-Claude: Développer la médiation judiciaire Les Annonces de la Semaine du 22 mai 2008, numero 33
76. Magendie, Jean-Claude: Discours d'installation du groupe médiation de la Cour d'appel de Paris Célérité et qualité de la justice, la médiation: une autre voie, Cour d'appel de Paris, 2008 www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
77. Majudmar, Barbara: A NCCC (National Association of Child Contact Centers) in: Kapcsolatügyeletek Európában I. A kapcsolatügyeletek országos találkozóinak előadásai (Berekfürdő, 2000 – 2004), Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ, NCA
78. Marinari, Marcello: Il ruolo del giudice nella conciliazione, Gemme, Actes du Colloque de Rome du 18.3.2006.

79. Mirimanoff, Jean A.: L'essor de la médiation civile en Europe et en Suisse et le rôle des juges, *Revue Justice-Justiz-Giustizia*, Ed.2006, 1er, mars, 2006
80. Molnár Imre – Jakab Éva: Római jog, XXII. Fejezet 3 – 4.§. 423 – 435. Copyright Diligens Bt., Szeged, 2001, 156 – 159. old.
81. Moore, C. W. : The mediation process: Practical Strategies for Resolving Conflict, San Francisco, CA, Jossey Boss, 2003
82. Murdanaigum, Ruben: La situation de la médiation en Écosse, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9. 12. 2005
83. Niemeijer, Bert and Pel, Machteld: Court-Based Mediation in the Netherlands: Research Evaluation and Future Expectations, Paper presented to Ministry of Justice Expert Meeting on Mediation, June 2006
84. Németh János: Polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon, in: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft.,2007
85. Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963
86. Otis, Louise: Modes alternatifs de règlement des litiges: la médiation judiciaire. La justice conciliatoire: l'envers du lent droit, un rapport sur les MARL, Rapport, Strasbourg novembre 2003, Conférence des juges, Conseil de l' Europe, n.6
87. Ould, Sylvia: Mediátorok Angliában, in: Kapcsolatügyeletek Európában I. A kapcsolatügyeletek országos találkozóinak előadásai (Berekfürdő, 2000 – 2004), Kapcsolat Alapítvány, MAKAMOSZ, NCA
88. Pap Tibor: Magyar Családi jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1967
89. Parkinson, Lisa: Cross-Border Family Mediation: Opportunities and Difficulties, Trier, 2007. Kézirat
90. Pel, Machteld: Referral to Mediation, Sdu Uitgevers,2008
91. Phillips, Roderick: Amit Isten összekötött... a válás rövid története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004
92. Platón: Állam, Európa Könyvkiadó Budapest, 1984
93. Platón: Phaidrosz, 246b-248a
94. Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés. <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>
95. Rault, Benoît – Vonfelt, Gabrielle - Guillaume-Hofnung, Michèle, Bourry D' Antin, Martin - Certin-Teitgen, Marie-Pierre – Gantelme, Dominique - Guizard-Eloide, Michel – Telemaque, Anne - Tuffal-Nerson, Véronique: Recommandation en faveur d' une implantation de la médiation civile dans les juridictions <http://www.ca-paris.justice.fr/index.php?rubrique=11048&article=16097>
96. Ripke, Lis: Recht und Gerechtigkeit in der Mediation, in: Haft Fritjof, Gräfin von Schlieffen Katharina (Hrsg.), Handbuch der Mediation, München, 2002
97. Rumo-Jungo, Alexandra: Alternative Streiterledigungsmethoden in und ausserhalb von Gerichtsverfahren, RFJ, Fribourg, 2002
98. Rózsás Eszter: A gyermekvédelem rendszere, Jura 2004/2.
99. Rózsás Eszter: A gyermeki jogok rendszere, Jura 2005/2. szám
100. Ruzsoly József: Európa jogtörténete, Püski kiadó, Budapest, 1997
101. Rúzs Molnár Krisztina: Mediáció a munkajogban, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007
102. Seneca: De beneficiis III. 7. 5.
103. S'entendre pour éviter la case tribunal, Grand Paris, 2006. november 23. jeudi

104. Smukkestadt, Øyvind: Trondheim District Court Annual Report 2007, www.gemme.eu/nation/norge
105. Smukkestadt, Øyvind: La médiation dans le système judiciaire norvégien, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005
106. Smukkestadt, Øyvind: La médiation dans le système judiciaire Norvégien, Actes du Colloque de Rome, Le migliori pratiche della mediazione in Europa, 2006. március 18.
107. Scholten, Marijke: La situation actuelle de la médiation judiciaire aux Pays-Bas, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005
108. Somfai Balázs: Bontás és közvetítés, Családi jog 2003. I. évfolyam 2. szám
109. Somfai Balázs: A családból kiemelt gyermek kapcsolatai 2. rész, Családi jog 2007. V. évfolyam 2. szám
110. Somfai Balázs: A szülői felügyelet és a gyermekvédelmi gondoskodás in: A családjog kézikönyve 2007 szerkesztette: Dr. Kőrös András, II. kötet
111. Somfai Balázs: Közvetítés a gyermek érdekében, Családi Jog, 2009. március
112. Somogyi Árpád: Mi fán terem a mediáció? Jogtudományi Közlöny, 2000. január
113. Strasser, Freddie –Randolph, Paul: Mediáció a konfliktusmegoldás lélektani aspektusai, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2005
114. Strecker, Christoph: Versöhnliche Scheidung, Recht und Rat für eine Trennung ohne Streit, 3. Auflage, dtv. Nomos, München 2006
115. Christoph Strecker: La médiation civile et commerciale en Allemagne, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005
116. Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Szerkesztő: Vékás Lajos Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008
117. Dr. Szlávnits László: Mediáció a gyakorlatban. Néhány gondolat a gazdasági mediációról, 2009. június 2. Budapest. Kézirat
118. Dr. Szüdi János: A gyermek mindenképp felett álló érdeke – Egy alapelv jelentősége, Magyar Jog, 2006. 5. szám
119. Thorpe, Mathew: The Role of the Judge in International Mediation Trier, 2007. Kézirat
120. Todorova, Velina: Mediation and the role of Judges in Bulgaria, Trier, 2007. Kézirat
121. Twisting arms: court referred and court linked mediation under judicial pressure, Ministry of Justice Research Series 1/07, May 2007
122. Verougstraete, Ivan: Conclusion du groupe de travail belge sur la médiation civile et commerciale, Actes du Colloque de Grenoble du 2 juin 2005, Petites affiches n° 245 du 9.12.2005
123. Újlaki László: Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye a békítés, kiegyeztetés és a közvetítés témakörében, Jogtudományi Közlöny, 1. szám. 2001. január
124. Yonnes, Carole- Le Roy, Étienne: Médiation et diversité culturelle: pour quelle société? Les Editions Karthala, 2007
125. Vibeke Vindelav: Report on Mediation in Denmark, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, Octobre 2003
126. Voltaire: Du Divorce (1767) édition Luis Moland, Ouvres complètes de Voltaire, Garnier 1877-1885 tome 17
127. Vonfelt, Gabrielle: Les bonnes pratiques de la médiation familiale internationale, Gemme, Acte du Colloque de Rome du 18.3.2006
128. Vonfelt, Gabrielle: Vers une espace judiciaire européen de la médiation? L'Observateur de Bruxelles no.70-octobre 2007

129. Zalar, Aleš: Court annexed programmes of alternative dispute resolution, Ljubljana, 2007. Kézirat
130. Zalar, Aleš: Mediation in Slovenia – lessons learnt, Gemme, Actes du Colloque de Rome du 18.3.2006
131. Zalar, Aleš: Report on Mediation in Slovenia, in particular in civil and criminal matters, in: CEPEJ, Mediation, Strasbourg, October 2003

Internetes források

www.famille.gouv.fr
www.ladocumentationfrancaise.fr
www.parlamet.hu/irom38/05949/05949.pdf
<http://www.ceprep.org/pages/charte.html>
<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR2-2/rfa.html>
<http://www.kapcsolatalapitvany.hu/index.php?column=5&id=4&side=6>
<http://www.csaladmediator.gportal.hu>
http://tempsreel.nouvelobs.com/actualites/societe/20080630.OBS0751/les_propositions_
<http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm>
<http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>
www.idf.pref.gouv.fr/biblio/lettres/2008/L161.pdf
www.textes.justice.gouv.fr/art-pix/rapport-magendie.pdf
[www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/series/Etudes5Ameliorer fr.pdf](http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/series/Etudes5Ameliorer_fr.pdf)
www.ec.europa.eu
<http://www.ca-paris.justice.fr/index.php>
<http://www.jogiforum.hu/hirek/19087>
<http://www.mediation-familiale.info>
<http://www.lien-social.com>
<http://www.famille-mediation.fr>
<http://www.gemme.eu>
<http://www.legifrance.gouv.fr>

Summary

Based on my experience as a judge for over a decade I had to realize that in some cases jurisdiction may be not only inevitable but it may “add fuel to the controversy” as well. Court decisions result in victory (satisfaction) of one party and in defeat (dissatisfaction) of the other. Fury or vindictiveness remaining in them following the arbitration may become a source of further disputes. The dilemma: how to achieve a result, a solution by which the conflict between the confronting parties can be settled not only temporarily, but the quality of their relations may change following the dispute resolution, or we may even overcome the difficulties of the enforcement. The above issue inspired me to look beyond the walls of the law court. First I contacted the child-protection organizations partly through my clients and partly through the information received from these organizations. As it came to light, in the resolution process of contact issues - in most cases child-parent relations - child-welfare services may be allotted as neutral places where serious family care work such as spouse therapy, psychological guidance and mediation are proceeded to improve the quality of parent-parent and parent-child relations. Following that I began to survey the national situation and an existing but isolated informal practice of co-operation between family judges and child-protection services came to light, which in the last resort enables families to manage their conflict by alternative dispute resolution methods out of court. I compared my national experiences with those gained during my study trips to France and international conferences, and after studying Hungarian, English and French special literature I carried out a comparative analysis of the application facilities of mediation process in court proceedings. The results of my research work have been published in several national periodicals and conference volumes, and two of my papers on the situation of mediation in Hungary are forthcoming in French language.

In my dissertation I tried to point to the usefulness, substitutive and supplementary characteristics of mediation procedure as compared to court proceedings from the point of view of judicial practice. For this reason, I found necessary to show the historic background of mediation as one of the alternative dispute resolution techniques, its development and prevalence in the international legal debate settling and dispute resolution practice. Moreover, I considered important to clarify the meaning of mediation and alternative dispute resolution as well as to draw a parallel between the traditional (judicial, arbitrary) and the alternative (facilitation,

conciliation, mediation) dispute resolution forms. Facilitation aims at easing the existing communication, whereas conciliation is proceedings dedicated to settle the basic legal dispute that results in a mutual agreement of the parties. Negotiations for a compromise may be conducted by the parties concerned, however, a conciliator may take part in the process as well. If this process is within the frame of court proceedings (judicial conciliation) the conciliator is the judge, who makes compromise between the parties, which effort may be made at any stage of the lower court proceedings. Thus, the judicial dispute is terminated.

Mediation in its original sense can be considered a sort of conciliation, provided the proceedings also aim to settle the dispute by an agreement. The presence of a third, outer party, the mediator is an inevitable condition of mediation, moreover, some dispute matters might go beyond the frames of judicial dispute and all the issues of the debate can be cleared up, which helps to re-establish the communication and stabilize the future relations of the parties. Irrespective of judicial proceedings and may be applied independently before or following the proceedings. In case if mediation is conducted within judicial proceedings in the frames of civil procedure and with a time limit specified by the judge and with the participation of a mediator appointed by the judge, it is referred to as *judicial mediation*. If the aim is to settle family conflicts in affairs related to enforcement of parental responsibility or marital rights, we speak of *family mediation*. The emphasis is not merely on dispute resolution but also on managing and re-organization of relations, which implies the unaccomplished processes focusing on the future.

Considering the significant scientific material on the psychological aspects of mediation I devoted a separate chapter to the overview of its theoretical principles. I focused on showing the *judicial mediation model*, elaborated in Great Britain, from the viewpoint of my main subject, the role of mediation in jurisdiction.

One of the most common spheres of mediation is *family mediation*, which belongs to my specific research field. Consequently, I considered it important to show the improvement of family mediation by an international comparative analysis. I made a thorough examination on *application areas of family mediation* such as *divorce mediation*, *child protection mediation* and *supervised centres mediation*.

In Hungary the administrative and practical aspects of child protection mediation are subject to a special regulatory enactment, which is almost unique in Europe. Supervised mediation centres have also developed into a special form.

The internationalisation of the families is a more decades process. However, cross-border marriages entail cross-border divorces. In my dissertation I surveyed the European legislation process in a separate chapter. When collecting the specific issues of cross-border judicial disputes I relied upon the international mediator Lisa Parkinson's lecture on "Cross-Border Family Mediation: Opportunities and Difficulties". The practical issues of crossborder family mediation are based on practical methodology of Reunite Child Abduction Service "Mediation Pilot Scheme".

The second big unit of my paper is on statutory, organizational and functional conditions of *transposition and implementation of mediation into court proceedings*.

I attempt to answer the questions related to material and practical, organizational and functional conditions of mediation by presentation of the French judicial practice, the French civil code and code of civil procedures. First of all, mediation can be applied in judicial disputes, where the parties are more affected psychologically that is family, succession, labour and other civil and economic affairs (neighboral conflict, rent, affairs related to company and continuous economic relations). In accordance with proceedings law the judge in charge with the consent of the parties delegates a third person who hears the parties, confronts their viewpoints in order to resolute the conflict outlined by them. Civil proceedings regulates the time limits of mediation, requirements concerning the mediator, the mediator's sphere/commitments, the mediation process, the completion of mediation, ratification of the agreement, the mediator's fee, obligation of secrecy, exclusion of a possible appeal against the judicial sentence ordaining the mediation and its sequel. A further possibility within special family law is that the family judge may not only counsel mediation and delegate a mediator with the parties' consent, but he can oblige the parties to meet with the family mediator, where they are given information on the subject and conduction of proceedings by the mediator. All these are decided by the judge within the scope of provisional measures. The same as above concern to the family judge when taking provisional measures in children related affairs of parental responsibilities.

The establishment of labour division and selection of affairs within the court, setting up a separate team to tackle tasks, keeping contact with lawyers, mediators and the court staff are based on Dutch experiences. I am presenting some statistical data on accomplished mediation affairs not least as an incentive.

On the evidence of Directive 2008/52/CE passed by the European Parliament on 28th April 2008 and enacted on 21st May 2008, the member-states have a 36 months period to amend their legislation respective of the requirements implied in the directive, in particular to implement mediation into domestic legislation. Similar to most of the new EU member-states, in Hungary fulfilment of the directive will be a part of harmonization process affecting all spheres of legislation. Therefore, I devote a separate chapter to the application of mediation and implementation of family mediation into our national court proceedings.

I carry out a detailed survey on the new Draft on Civil Law with special regard to the third book, the Family Law with elaboration of Proposal by Expert in which mediation is outlined in two major groups such as divorce and parental responsibilities.

The draft contains two novelties: it harmonizes administrative authorities with court legislation and extends compulsory mediation principles to mediation procedure. I introduce the informal practice that has been present in Hungary since the years of 1990 to resolute legal family disputes and apply mediation.

Finally, at the end of my paper I collected all the efforts that can be experienced in countries applying mediation in practice and promote the improvement of mediation. I do hope that they will be useful for both our legislators and judges as furtherance of practical application. I consider it desirable to carry out a complex and thorough survey and analysis in Hungary, which in the light of Hungarian habits, dispute culture and rules of judicial proceedings may serve as a base of elaboration of application rules of mediation.